

PRADINIO UGDYMO BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO REKOMENDACIJOS

specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam
bei gamtamoksliniam ugdymui

VILNIUS, 2009

PRADINIO UGDYMO BENDRŲJŲ PROGRAMŲ
PRITAIKYMO REKOMENDACIJOS
specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam
ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui

Vilnius
2009

UDK 371.3:376(474.5)

Pr-07

LEIDINIŲ RENGĖ:

Jonas Ambrukaitis, Regina Giedrienė, Teresė Gudžienė, Danguolė Kalesnikienė,
Angelija Mačiukaitė, Rita Melienė, Henrika Prosnjakova, Ramutė Skripkienė, Ona Štitiienė,
Laima Tomėnienė, Asta Vaitkevičienė, Virginija Varapickienė

SIŪLYMUS TEIKĖ:

Teresa Aidukienė, Rimantė Juškuvienė, Daiva Jakavonytė, Violeta Jonynienė,
Rita Kišonienė, Regina Labinienė, Edita Maščinskaitė, Edita Norvaišienė, Lina Palačionienė,
Asta Rudienė, Daiva Vaišnorienė

Išleista Švietimo aprūpinimo centro užsakymu

ISBN 978-9955-611-47-9

IVADAS	4
1. SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIŲ UGDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS DOKUMENTAI, TVARKA IR MOKYTOJAMS BEI MOKINIAMS TEIKIAMA PARAMA	5
2. KALBINIS UGDYMAS	9
2.1. Lietuvių gimtosios kalbos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos	9
2.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gimtosios kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės	9
2.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gimtosios kalbos ir bendravimo gebėjimų ugdymo gairės	22
2.2. Lietuvių valstybinės kalbos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos	29
2.2.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės	29
2.2.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės	46
3. MATEMATIKA	55
3.1. Matematikos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos	55
3.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos pasiekimai ir ugdymo gairės	55
3.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos pasiekimai ir ugdymo gairės	69
4. SOCIALINIS IR GANTAMOKSLINIS UGDYMAS	80
4.1. Pasaulio pažinimo bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokinių socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui rekomendacijos	80
4.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo pasiekimai ir ugdymo gairės	80
4.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo pasiekimai ir ugdymo gairės	103
5. PLANAVIMO REKOMENDACIJOS	133
6. SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIŲ PASIEKIMŲ IR PAŽANGOS VERTINIMAS	136

IVADAS

Šiuolaikinė mokykla atvira įvairių gebėjimų vaikams. Lygių ugdymosi galimybių, švietimo prieinamumo principai skatina ir įpareigoja ugdymo turinį ir metodus pritaikyti kiekvienam vaikui. Todėl bendrojo lavinimo mokyklose ugdomi įvairių gebėjimų ir poreikių vaikai, tarp jų ir turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Ugdydamiesi kartu su bendraamžiais šie mokiniai įgyja ir plėtoja socialinius gebėjimus, o bendradarbiaudami ir aktyviai dalyvaudami ugdymo procese lengviau įgyja įvairių kompetencijų, žinių ir įgūdžių. Taip formuojama mokinio savigarba ir skatinama motyvacija mokytis. Ugdymas organizuojamas vadovaujantis bendrųjų programų nuostatomis, kuriose nurodoma, kad, ugdant vaikus, reikėtų remtis kiekvieno jų prigimtinėmis galiomis, rodyti jiems dėmesį ir pagarbą, džiaugtis laimėjimais ir pasiekimais, o mokytojo ir mokinių santykiai turi būti grindžiami bendradarbiavimu. Mokytojai, ugdantys specialiųjų poreikių mokinius, turi orientuotis į jų gebėjimus, ugdymosi poreikius ir atitinkamai planuoti mokinio pasiekimus.

Organizuodami specialiųjų poreikių mokinių ugdymą, vertindami jų pasiekimus, formuluodami ugdymo tikslus, bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai dažnai patiria sunkumų. Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuotų tyrimų duomenimis, vis dar esama mokytojų, kuriems nepakanka žinių, praktinių įgūdžių šių mokinių ugdymo bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose klasėse klausimais.

Šis leidinys skirtas pradinį klasių mokytojams, specialiesiems pedagogams ir kitiems specialistams, ugdantiems riboto intelekto (IQ – nuo 70 iki 79) ir nežymiai protiškai atsilikusius mokinius (šiam leidinyje jie vadinami vidutinių ugdymosi poreikių ir didelių ugdymosi poreikių mokiniais).

Riboto intelekto mokinių mokymosi pasiekimai labai atsilieka daugelio (dažniausia visų) mokomųjų dalykų srityse. Šie ir nežymiai protiškai atsilikę mokiniai negeba įgyti bendrosiose programose numatytų minimalių patenkinamų kompetencijų. Šio metodinio leidinio tikslas – padėti pradinį klasių mokytojams ugdyti specialiųjų poreikių turinčius mokinius: numatyti galimus mokinių pasiekimus, pritaikyti ugdymo turinį mokinių gebėjimams ir numatyti galimus jų pasiekimus kalbinio, matematinio ir socialinio bei gamtamokslinio ugdymo (pasaulio pažinimo) srityse. Leidinyje taip pat pateikiama informacijos apie pagrindinius specialiųjų poreikių mokinių ugdymą reglamentuojančius dokumentus, šių mokinių ugdymo organizavimo, planavimo, vertinimo principus,

nuostatas ir tendencijas. Tikimasi, kad šios metodinės rekomendacijos padės mokytojams kelti ugdymo tikslus ir uždavinius, atitinkančius riboto intelekto, nežymiai sutrikusio intelekto (tai nustato mokyklos specialiojo ugdymo komisija arba pedagoginė psichologinė tarnyba) mokinių gebėjimus ir ugdymosi poreikius, parinkti jiems tinkamus ugdymo metodus ir priemones, pritaikyti bendrųjų programų reikalavimus individualiems šių mokinių gebėjimams ir ugdymosi poreikiams.

1. SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIŲ UGDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS DOKUMENTAI, TVARKA IR MOKYTOJAMS BEI MOKINIAMS TEIKIAMA PARAMA

Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas 1990 m. kovo 11 d. sugražino Lietuvą į pasaulio žemėlapi ir sukūrė būtinybę imtis visas švietimo sritis aprėpiančios pertvarkos. Lietuvos švietimo reformos apžvalgoje (1990–2001) teigiama, kad sisteminės pertvarkos požiūriu XX a. paskutinio dešimtmečio Lietuvos švietimo situaciją problemiška būtų lyginti su Vakarų Europos ar tomis pasaulio valstybėmis, kurios ilgą ištisą amžių, o kai kurios ir ilgiau buvo laisvos, nuosekliai bei savarankiai tobulino savo valstybių švietimo sistemas. Lietuvai per dešimtmetį reikėjo atsikratyti priklausomybės nuo sovietinės sistemos ideologijos, modeliuoti ir kurti naują švietimo tikslų, uždavinių sampratą, struktūras, ugdymo turinį, metodus, strategijas, ką Vakarų Europos valstybės, Skandinavijos šalys kūrė dešimtmečiais, nuolat reformuodamos, tobulindamos, keisdamos ir atnaujindamos.

Iš esmės pakitus politinei Lietuvos padėčiai, privalėjo būti sukurta nauja švietimo sistema, kurią kurti teko laipsniškai, keičiant arba paneigiant buvusios sovietinės sistemos struktūras, formas, ugdymo turinį, metodus, vertybes. Atkūrus nepriklausomybę Lietuva aiškiai parėmė atviros, pamatinėmis demokratinėmis vertybėmis grįstos švietimo sistemos ir demokratinės visuomenės kūrimą.

1991 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą. Abu šie dokumentai apibrėžė ne tik suaugusių neįgalųjų, bet ir specialiųjų ugdymosi turinčių vaikų ir jaunuolių teisę būti ugdomiems mokykloje, esančioje arčiausiai jų gyvenamosios vietos, gauti specialiąją, specialiąją pedagoginę, psichologinę, medicinos pagalbą, reikiamas specialiąsias mokymo priemones bei kompensacinę techniką; jų mokymosi ir darbo vietos turi būti pritaikytos individualiems poreikiams. Būtina pabrėžti, kad naujajame Švietimo įstatyme buvo nurodyta, jog visi asmenys, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, netgi didelių ir labai didelių, įgavo teisę būti ugdomi.

Iki 1990 m. vidutinį ir žymų protinį atsilikimą bei kompleksinių raidos sutrikimų turintieji buvo laikomi „nemokytiniais“. Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymu jau 1991 m. Lietuva įsipareigojo siekti įgyvendinti tarptautiniuose aktuose įtvirtintas neįgalųjų teises.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) įtvirtinta atvira naujovėms, demokratinėmis nuostatomis grįsta, humaniška visuomenė, kurios kiekvienas pilietis, nepriklausomai nuo jo tautybės, rasės, gebėjimų yra vertybė. Konsti-

tucijoje teigiama, kad visiems asmenims iki 16 metų mokslas yra privalomas; mokslas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose (kolegijose) yra nemokamas, aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal sugebėjimus.

1992 m. paskelbiama bei Švietimo ir kultūros ministerijos kolegijos patvirtinama Lietuvos švietimo koncepcija, kurioje pateikiamas savarankiškos Lietuvos valstybės švietimo sistemos modelis, nurodomos švietimo kūrimo gairės, pateikiama konkreti švietimo reformos veiksmų programa iki 1997 m. Šiuose dokumentuose keliamiems ugdymo tikslams įgyvendinti Lietuvoje kuriama permanentinė, ugdymo diferencijavimu ir integravimu pagrįsta švietimo sistema. Šie dokumentai tampa teisiniais pamatais, stimuliuojančiais SUP turinčių asmenų ugdymo pokyčius, įteisina pažangias įvairių visuomenės sluoksnių, pedagogų, mokyklų bendruomenių iniciatyvas.

Daugėjant specialiųjų poreikių mokinių, lankančių bendrojo lavinimo mokyklas, esančias arčiausiai savo gyvenamosios vietos, Švietimo ir kultūros ministerijos kolegija 1993 m. gegužės 27 d. priėmė nutarimą „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose tvarka“. Šiame nutarime pirmą kartą minima, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams bendrojo lavinimo mokyklos dalykų programos turi būti pritaikytos jas modifikuojant arba adaptuojant, jie gali būti ugdomi visiškos ar dalinės integracijos forma, mokykloje turi būti įkurta specialiojo ugdymo komisija, taip pat aprašyti kiti su specialiojo ugdymo paslaugomis ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir bendrojo lavinimo mokyklose susiję klausimai. Finansinis mechanizmas, užtikrinantis efektyvų šio nutarimo nuostatų įgyvendinimą praktikoje, tuo metu dar nebuvo sukurtas, tačiau šis nutarimas paskatino bendrojo lavinimo mokyklų steigėjus steigti psichologų, specialiųjų pedagogų, logopedų etatus. Tai tapo svarbiu veiksniu, lėmusiu dažnesnį tėvų apsisprendimą leisti savo vaikus mokytis ne specialiosiose mokyklose, o arčiau namų esančiose bendrojo lavinimo įprastose mokyklose.

Specialiojo ugdymo įstatymas (1998) nustatė specialiojo ugdymo sistemos sandarą, valdymo bei specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomojo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindus.

Netrukus po Specialiojo ugdymo įstatymo įsigaliojimo patvirtinama dauguma šio įstatymo įgyvendinimo lydimųjų teisės aktų: „Asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 85-2608); „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 71-2214); „Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 17-421); „Moksleivių mokymo namuose organizavimo tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 25-654); „Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 71-2215); „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose tvarka“ (Žin., 2000, Nr. 66-2004); „Specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka“ (Žin., 2002, Nr. 84-3672). Šios tvarkos praktiškai apibrėžė pedagoginį ir psichologinį asmenų įvertinimą, specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymą bei specialiojo ugdymo paslaugų skyrimą, mokyklos ir mokinio tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybę, siekiant užtikrinti tinkamą, vaiko gebėjimams pritaikytą ugdymą ir reikiamą pagalbą.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003) apibrėžė švietimo prieinamumą, lygias galimybes įgyti išsilavinimą pagal gebėjimus ir poreikius specialiųjų poreikių asmenims. Netrukus buvo parengtas Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas (Žin., 2004, Nr. 92-3385) ir Psichologinės pagalbos mokiniui teikimo tvarkos aprašas (Žin., 2004, Nr. 92-3384). Vadovaudamiesi šiais teisės aktais specialieji pedagogai, (tiflopedagogai – akliems ir silpnaregiams, surdopedagogai – kurtiesiems ir neprigirdintiesiems), logopedai, psichologai, dirbantys daugelyje bendrojo lavinimo mokyklų, teikia pagalbą mokiniams, konsultuoja jų tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus bei mokyklų administraciją.

Europos Sąjungos šalių patirtis rodo, kad, norint įgyvendinti švietimo prieinamumo ir lygių galimybių principus, būtina, kad švietimo finansavimo modelis atlieptų teisiniuose dokumentuose deklaruojamas demokratines nuostatas specialiųjų poreikių asmenų atžvilgiu, t. y. užtikrintų teisiškai pagrįstą realų papildomą finansavimą. Europoje egzistuoja didžiulė švietimo sistemų ir jų finansavimo modelių įvairovė, tačiau visuomet reglamentuojama mokyklų steigėjų atsakomybė ir atsiskaitomybė už lėšas, skirtas reikiamai pagalbai mokiniams teikti. Lietuvoje specialiųjų poreikių mokinio, ugdomo nespecialiojoje klasėje, mokinio krepšelis kasmet didėjo ir 2009 m. buvo 37,5 proc. didesnis nei statistinio bendrojo lavinimo mokyklos mokinio.

Dabartinė Europos Sąjungos pasirinktoji kryptis yra specialiųjų asmenų ugdymo (-si) lygių galimybių, švietimo sistemos prieinamumo užtikrinimas, siekiant, kad kuo daugiau šių mokinių ugdytųsi jiems palankioje aplinkoje drauge su bendraamžiais, o mokytojams būtų suteikiama reikiamos pagalbos: specialistų konsultacijų, specialiųjų mokymo priemonių, kompensacinės technikos, įrangos, informacinių technologijų neįgaliesiems. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros, kurios narė nuo 2004 m. yra Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, atlikti tyrimai parodė, kad švietimo finansavimas daro didelę įtaką ugdymo (-si) institucijos pasirinkimą bei paslaugų, kurias gauna specialiųjų ugdymosi poreikių turintis mokinys, įvairovę bei kokybę, t. y. lygių galimybių švietime užtikrinimą.

Švedijoje, Norvegijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje didžioji dauguma specialiųjų poreikių mokinių ugdomi drauge su specialiųjų poreikių neturinčiais bendraamžiais ir tik labai retais atvejais – specialiosiose klasėse arba specialiosiose mokyklose. Esama šalių, kurių specialiųjų poreikių mokinių skaičius bendrojo lavinimo mokyklose yra labai nedidelis. Tokia padėtis Belgijoje, Olandijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Latvijoje. Jose ligi šiol veikia dvi gana autonomiškos švietimo sistemos – bendrojo ir specialiojo ugdymo – reguliuojamos atskirų įstatymų. Dauguma Europos valstybių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams siūlo įvairių mokyklų, ugdymo formų bei paslaugų įvairovę ir sudaro sąlygas rinktis. Tokią kryptį yra pasirinkusios Danija, Vokietija, Prancūzija, Estija, Austrija, Islandija, Čekija, Slovakija, Vengrija, Lenkija, Slovėnija, Lietuva.

Tuo metu, kai sovietinėje erdvėje buvo specialiųjų mokyklų klestėjimo metas, Europoje, JAV imta pripažinti, kad žmonių skirtybės yra normalus reiškinys ir kad veikiau mokymas turi būti pritaikytas vaiko gebėjimams, o ne vaikas turi būti taikomas prie išankstinio „standarto“. Prieita prie išvados, kad į vaiko asmenybę orientuota pedagogika naudinga tiek mokiniams, tiek visai visuomenei. Šitaip pertvarkius ugdymo procesą, labai sumažėja „nubyrančių“, „nepritampančių“ mokinių skaičius. Šis požiūris atspindėtas Salamankos deklaracijoje (1994), kurią pasirašė ir Lietuva. Lygias specialiųjų poreikių asmenų galimybes švietime pabrėžia Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) asamblėjos 1993 m. priimtos „Lygių galimybių teikimo neįgaliesiems bendrosios taisyklės“, 1996 m. Europos Komisijos priimta „Nauja 1996 Europos Bendrijos strategija neįgaliesiems“, Vaiko teisių konvencija (1996), 2000 m. Dakaro konferencijos rezoliucija, Neįgaliųjų teisių deklaracija (2007) – dokumentai, kuriuos pasirašė ir įsipareigojo vykdyti ir Lietuva.

Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenimis, įvairiose šalyse apie 10 % vaikų raida yra sutrikusi, jie turi įvairių specialiųjų ugdymosi poreikių. Tobulėjant specialiųjų poreikių asmenų pedagoginio psichologinio įvertinimo sistemos, keičiantis požiūriui į specialiųjų poreikių mokinių ugdymo organizavimą ir plečiantis ugdymo formų pasirinkimo galimybes, Lietuvoje kasmet aptinkama vis daugiau vaikų ir jaunuolių, kuriems teiktina specialioji pedagoginė ir (arba) psichologinė pagalba.

1999–2000 m. m. specialiųjų poreikių mokiniai sudarė 8,5 proc. Lietuvos mokinių, 2000–2001 m. m. – 9 proc., 2001–2002 m. m. – 9,4 proc., 2008–2009 m. m. – 10 proc. ir net 89 proc. mokinių, pripažintų mokyklų specialiojo ugdymo komisijų arba PPT turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, mokėsi drauge su bendraamžiais bendrosiose klasėse. Nemaža dalis šių mokinių susiduria su mokymosi sunkumais dėl žemų intelektinių gebėjimų arba nežymaus protinio atsilikimo ir negeba pasiekti patenkinamų kompetencijų, tačiau įgyja vertingų socialinių įgūdžių, dalyvauja mokyklos bendruomenės gyvenime.

Specialiosios pedagoginės psichologinės pagalbos teikimo sistemos kūrimas

Lietuvoje 2009 m. veikė 54 pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT). Šių tarnybų specialistai konsultuoja bendrojo lavinimo mokyklų pedagogus, specialistus, administraciją, šeimas specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymo klausimais.

PPT keliama didžiuliai reikalavimai, tačiau kol kas žmogiškieji jų ištekliai yra menki, o materialinė techninė ir metodinė bazė – vis dar nepakankamai gausi. Šitokia situacija neigiamai veikia vaikų specialiųjų poreikių nustatymo kokybę bei tolesnį jų ugdymo adekvatumą, taigi vaikų likimą. PPT bazės sustiprinimas yra aktuali nūdienos problema. Reikėtų, kad kiekviena PPT būtų aprūpinta transportu, o tarnybos specialistai galėtų veikti kaip mobili komanda. Savivaldybės suvokia šių tarnybų svarbą užtikrinant specialiųjų poreikių turinčiųjų ugdymo (-si) kokybę, todėl tikėtina, jog bus sprendžiamos ir PPT aprūpinimo problemos. Mokytojai ir mokyklose dirbantys pagalbos specialistai turėtų aktyviai bendrauti ir bendradarbiauti su jų mokyklą aptarnaujančia PPT, o ypač mažesnės mokyklos, esančios rajonuose, kuriose trūksta specialistų.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos inicijuotų tyrimų duomenimis, keičiasi mokytojų požiūris į specialiųjų poreikių mokinių ugdymą įprastose bendrojo lavinimo mokyklų klasėse. Dauguma mokytojų neprieštarautų, kad jų klasėje mokytųsi specialiųjų poreikių vaikas, bet pradinių klasių mokytojai yra palankiau nusiteikę nei žemesniųjų klasių kolegos, tačiau prisipažįsta stokojantys praktinių žinių ir įgūdžių, reikalingų ugdyti specialiųjų poreikių mokinius.

Lygių galimybių ir prieinamumo principų švietime įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiųjų aprūpinimu specialiosiomis mokymo priemonėmis, ugdyti skirta kompensacine technika, atitinkamomis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, šiuolaikiškėmis, taip pat ir kompiuterinėmis, mokymo priemonėmis. Siekiant lygių galimybių ir prieinamumo visiems mokiniams būtina užtikrinti laiku specialiąją pedagoginę bei psichologinę pagalbą, tobulinti švietimo pagalbos specialistų ir mokytojų inovatyvių metodų taikymo kompetenciją, padėti jiems pritaikyti ugdymo turinį specialiųjų poreikių mokiniams.

Vadovaujantis principu „mokykla visiems“ ir veiksmingiau diferencijuojant mokinio krepšelio lėšas, specialiųjų poreikių asmenims turėtų būti užtikrinama

galimybė gauti kokybiškas švietimo paslaugas kuo mažiau ribotoje aplinkoje, gyvenant šeimoje. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo kokybė ir jiems teikiama pagalba bendrojo lavinimo ir specialiosiose klasėse ateityje turėtų vienodėti. Švietimo paslaugų finansavimo modelis turėtų skatinti specialiųjų poreikių asmenų ugdymą ir mokymąsi ne atskirties sąlygomis. Turėtų būti užtikrinamas specialiųjų poreikių asmenų ugdymo finansavimas, remiantis realiu ugdymosi poreikių lygmeniu, nustatytu pagal metodiką, įvardintą teisės akte „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ (Žin., 2002, Nr. 84–3672) bei metodinės rekomendacijos „Mokinio krepšelio apskaičiavimo metodika specialiųjų poreikių mokiniams, ugdomiems bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose klasėse“ (Žin., 2007, Nr. 16-589).

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (*Organization for Economic Co-operation and Development*, OECD) ekspertų rekomendacijoje dėl specialiųjų poreikių asmenų ugdymo (2002) pabrėžiama, kad valstybė

turi laikytis įsipareigojimo visiškai integruoti neįgalius jaunuolius į mokyklą ir bendruomenę, atsisakyti požiūrio į negalią kaip į medicinos problemą, geriau rengti būsimuosius mokytojus darbui su specialiųjų poreikių asmenimis, o jau dirbantiems mokytojams – sudaryti kuo palankesnes sąlygas tobulinti kvalifikaciją ir užpildyti šios srities žinių spragas. EBPO ekspertai taip pat teigia, jog būtina kreipti daug daugiau dėmesio į skaitymo ir rašomosios kalbos, įvairius aktyvumo ir dėmesio sutrikimus, kurie dažnai esti mokymosi sunkumų priežastis ir turi skaudžių pasekmių vaikams, nesulaukusiems tinkamos specialistų pagalbos.

Visuomenėje, kurioje žmonių skirtybės yra laikomos vertybe, gerbiama ir puoselėjama kiekvieno piliečio teisė įgyti išsilavinimą jam palankiausioje aplinkoje pagal turimus gebėjimus ir poreikius, atitinkamai individualizavus jo ugdymosi aplinką, suteikus reikiamos pagalbos pačiam besimokančiajam, jo mokytojams ir mokyklai.

2.1. Lietuvių gimtosios kalbos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos

Lietuvių gimtosios kalbos kaip mokomojo dalyko ugdymo turinio ypatumai

Lietuvių kalba kaip mokomasis dalykas tuo pačiu metu yra ir pažinimo objektas, ir pažinimo priemonė. Lietuvių kalbos ugdymo pradinėse klasėse turinį sudaro ne tik elementarios žinios apie gimtąją kalbą, ne tik praktiniai klausymo, kalbėjimo, skaitymo, rašymo gebėjimai, bet ir įvairaus pobūdžio socialinės ir kultūrinės žinios. Visa per gimtosios kalbos pamokas taikoma vaizdinė medžiaga turi būti tikslingai parinkta ne tik kalbos mokymo požiūriu, bet ir vertinga vertybiniu auklėjamoju aspektu, informatyvi vertinant ją vaiko bendrojo išprusimo, jo socialinės kultūrinės kompetencijos kriterijais. Per gimtosios kalbos pamokas turi būti remiamasi asmenine vaiko patirtimi, kitų mokomųjų dalykų žiniomis (ypač pasaulio pažinimo, technologijų, dailės, matematikos), taip pat turimos žinios turėtų būti nuolat gilinamos, įprasminamos, siejamos su kalbine mokinio patirtimi. Vadovaujantis bendrąja programa lietuvių kalbos ugdymo turinys tiek I–II, tiek III–IV klasėse iš esmės bus panašus, tačiau sociokultūrinis turinys ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turintį mokinį gali būti skirtingas, nes nuo mokinio ugdymosi poreikių ir galimybių priklauso, apie ką derėtų kalbėti, ką skaityti ir rašyti pamokoje, kokio turinio ir sudėtingumo žodžius, sakinius ir tekstus mokytojas pasiūlys mokiniui klausytis, skaityti, rašyti, kokius aspektus aptarti ir nagrinėti.

2.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gimtosios kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės

Lietuvių gimtosios kalbos ugdymo tikslas – ugdyti mokinio komunikavimo ir kultūrinę kompetencijas, sudarant prielaidas mokiniui bręsti kaip asmenybei, bendrauti, veikti įvairiose socialinėse ir kultūrinėse situacijose, formuoti pilietinę ir tautinę savimonę.

Lietuvių kalbos ugdymo tikslo siekiama realizuojant šiuos uždavinius:

- mokantis klausyti kalbančiojo ir dalyvauti pokalbyje, taisyklingai kalbėti;
- mokantis sąmoningai skaityti ir suvokti įvairaus pobūdžio tekstus;
- mokantis rašyti ir mintis reikšti raštu;
- mokantis suvokti kalbą kaip bendravimo priemonę;
- formuojantis kalbos sistemos sampratą.

Vidutinius specialiuosius ugdymosi poreikius dažniausiai lemia menkesni nei įprasta mokinio intelektualiniai gebėjimai (nežymus protinis atsilikimas, ribotas intelektas ar kompleksiniai sutrikimai). Šie mokiniai pradinėse klasėse neretai turi tarties ir kalbinės klausos trūkumų, atsilieka nuo bendraamžių gebėjimais konstruoti sakinių, rišlų sakinį tekstą. Atsižvelgiant į tai, pradinėse klasėse, ypač pirmajame koncentre, itin daug dėmesio skiriama pasirėngimui skaityti ir rašyti, mokantis taisyklingai tarti garsus, žodžius, įsiklausyti į aplinkos ir kalbos garsus, juos diferencijuoti, orientuotis erdvėje, sąsiuvinio lape, eilutėse, knygos puslapyje. Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai, ugdomi kompleksiskai, yra šiems mokiniams ir ugdymosi tikslas, ir skaitymo bei rašymo mokymosi sėkmės prielaida.

Vaikų, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, mąstymo ypatumai reikalauja aiškių sąsajų su socialine aplinka ir gyvenimo patirtimi. Individualizuojant ugdymą, pritaikant bendrąsias programas, išlaikomos tos pačios kalbinio ugdymo sritys (kalbėjimas ir klausymas, skaitymas, rašymas), tačiau mokant šiuos vaikus, atliekama daugiau įvairių parengiamųjų pratimų, naujų kalbos reiškinių nagrinėjimo procese taikomas išsamesnis, nuoseklesnis mokytojo aiškinimas, gausesnės ir įvairesnės vaizdinės priemonės, nuolat palaikoma teigiama motyvacija, daugiau pratimų atliekama sekimo būdu, kol pereinama prie savarankiško, didesnių intelektualinių pastangų reikalaujančio darbo. Suformuotų žinių taikymo, įgūdžių sudarymo procese taip pat reikalinga nuolatinė mokytojo kontrolė, globa, apsauganti mokinį nuo inertiškumo, nuo atsitiktinių klaidų.

Nemažai daliai vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių būdingas nepasitikėjimas savo jėgomis, valios stoka, abejingas ar net neigiamas požiūris į mokymąsi, sutrikęs darbingumas, pasireiškiantis greitu nuovargiu, nedėmesingumu, pasyvumu. Šiuos sunkumus įveikti gali padėti tinkamas per pamoką žaidimų elementų ir situacijų derinimas su intensyvios protinės veiklos reikalaujančiais pratimais, išlaikant fizinį bei psichinį mokinių išsivystymą atitinkantį darbo tempą, optimalų darbo krūvį. Palaikyti dėmesį, susidomėjimą darbu per visą pamoką padeda geros vaizdinės priemonės, mokinių amžių, interesus atitinkantys prieinamo turinio, įdomūs rišlūs tekstai. Mokinius sudominti, aktyvinti padeda teigiamas jų pastangų ir atlikto darbo vertinimas, paskatinimas.

Svarbiais mokinių pasiekimais laikomos jų įgytos bendrosios ar dalykinės kompetencijos. Ypač svarbi integrali kompetencijų dalis yra pozityvios, aktyviai mokytis skatinančios nuostatos, kurias mokinys ugdo, jeigu mokykloje ir klasėje sudaromos tinkamos sąlygos ir emocinė atmosfera. Tai, kad skatinamas mokinio noras išmokyti konkrečių dalykų, domėtis, suvokti savo ugdymosi poreikius, nusiteikti stengtis ir siekti pagal galimybes aktyviai veikti, rodo didelių pedagogų lūkesčius, siekiamybę, kur link telkiamos pastangos, nes nusakomi tik galimi apibendrinti orientaciniai mokinių pasiekimai, kurie kiekvienu konkrečiu atveju gali būti skirtingi. Kai kalbama apie vaikų, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupę, negalima išleisti iš akių to,

kad didžiąją šios grupės dalį sudaro vaikai, kurių intelektualinė veikla nėra visavertė. Šių vaikų mokymas (-is) mokykloje orientuotas į prasmingą mokymąsi, dalyvavimą pagal galimybes bendroje ugdymo veikloje, sukuriant tinkamą ugdymo aplinką, taikant veiksmingus ugdymo metodus ir būdus bei visomis išgalėmis skatinant konkretaus mokinio pažangą, garantuojant tam mokiniui vertingus ugdymo rezultatus ir jų kokybę. Visada derėtų prisiminti, kad bendros rekomendacijos ir bendri orientyrai netaikomi pažodžiui – būtinas atidus žvilgsnis į kiekvieno vaiko mokymosi sunkumų pobūdį ir priežastis, kitaip tariant – visapusiškas mokinio pažinimas, kuriuo remiantis galima modeliuoti ir organizuoti jo ugdymą.

1 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Kalbėjimas ir klausymas		
1.1. Norėti ir kasdieniu elgesiu siekti patirti teigiamų emocijų bendraujant su klasės ar mokyklos draugais ir suaugusiais žmonėmis. Stengtis savo elgesiu ir kalba nesukelti kitų nepasitenkinimo.	1.1. Supranta savo ir kito žmogaus emocijų (džiaugsmo, liūdesio, gailėsčio, pykčio, pan.) tiesiogines akivaizdžias priežastis. Reiškia savo poreikius kalbinėmis ir nekalbinėmis (mimika, poza, gestais) priemonėmis. Geba suprasti tokias emocijas, kaip: liūdesys, baimė, gėda ir kt., užfiksuotas nuotraukose ar paveikslėliuose. Geba reikšti emocijas žaisdamas, dalyvaudamas įvairiose veiklose.	Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų emocijų kaita dažnai susijusi su jų poreikių tenkinimu, su aplinka, kurioje vaikas mokosi, žaidžia, sportuoja ar poilsiauja. Mokykla turi pasirūpinti, kad nė vienas vaikas nepatirtų psichologinio ir emocinio diskomforto. Bendraujant su vaikais, pasižyminčiais emocijų nestabilumu, svarbu rami suaugusio žmogaus laikysena, savitvarda, reikalavimų aiškumas ir tolydus jų diegimas praktikoje. Ypatingas vaidmuo tenka pedagogo pasakytų žodžių intonacijai, garsumui. Kiekvienas vaikas turi žinoti ir jausti, kad mokykloje jis saugus ir mylimas, tačiau privalo laikytis sutartų bendravimo taisyklių. Norint išmokyti mokinius kontroliuoti savo emocijų kaitą, svarbu išmokyti atpažinti savo ir kitų emocijas, kurios gali būti reiškiamos kalbinėmis ir nekalbinėmis komunikacijos priemonėmis. Todėl gimtosios kalbos ugdymo procese mokomasi ne tik atpažinti žmogaus emocijas ir suprasti, kodėl vienas ar kitas asmuo, reikšdamas tiek teigiamas, tiek neigiamas emocijas, demonstratyviai gestikuliuoja rankomis, renkasi tam tikrą kūno pozą ar mimiką, kalba atitinkamu garsumu ir t. t. Mokoma reikšti emocijas kalbos priemonėmis kuriant atitinkamas gyvenimiškas kalbines situacijas, kuriose taip pat mokoma tikslingai naudotis nekalbinėmis raiškos priemonėmis, pavyzdžiui, atsakyti į šypsena šypsena, valdyti kalbos garsumą ir pan. Bet kokios kuriamos mokomosios

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		kalbinės situacijos ašis visada turi būti komunikacinė intencija, t.y. tai, ką reikia sužinoti ar pasakyti atitinkamoje socialinėje kultūrinėje situacijoje turint aiškų komunikacinį tikslą (visa tai, be abejonės, žino mokytojas, o ne mokinys). Žinoma, labai svarbu parinkti tinkamas kalbinės ir nekalbinės raiškos priemones bei sukurti reikiamas aplinkybes, parūpinti priemones (pvz., paveikslėlių korteles, žaislus ir pan.), padėsiančias mokiniams sėkmingai komunikuoti ir ugdytis kalbėjimo bei klausymo gebėjimus. Jei mokiniams sudėtinga savarankiškai kalbėtis tarpusavyje, pokalbyje su mokiniu gali dalyvauti pats mokytojas. Svarbu, kad mokiniai turėtų daug galimybių ugdytis, taikyti ir tobulinti kalbėjimo ir klausymo žinias bei gebėjimus. Harmoningų santykių ir teigiamų emocijų ugdymasis vyksta ir bendros veiklos (žaidybinės, darbinės, mokomosios ir kt.) klasėje metu. Jausmų ugdymas, kaip esminė asmenybės ugdymo ir jo komunikacinės kompetencijos sudėtinė dalis, apima visas vaiko visaverčio gyvenimo mokykloje ir namie sritis: ir pažinimą, ir bendravimą, ir įvairių kitų poreikių tenkinimą.
1.2. Nusiteikti mandagiai elgtis ir kalbėti ne tik mokykloje, kitose viešose vietose, bet ir namie: santūriai reaguoti į pastabas, susilaikyti nuo labai audringai, agresyviai, demonstratyviai reiškiamų emocijų, valdyti savo nepasitenkinimą.	1.2. Žino, kaip mandagiai, tinkamai elgtis ir kalbėti per pamokas, per pertraukas ar po pamokų, net ir tada, kai šalia nėra mokytojų ar kitų suaugusiųjų, geba elementariai apibūdinti savo ir kitų elgesį, jį vertinti. Suvokia, kaip tinka elgtis ir kalbėti viešose vietose, stengiasi laikytis žinomų taisyklių bei susitarimų.	Mokytojas, ugdydamas vaiko gimtąją kalbą (mandagaus bendravimo, kalbinio etiketo aspektu), gali remtis skaitomų ir nagrinėjamų grožinių kūrinių teikiama galimybėmis su mokiniais aptarti tinkamą ir netinkamą veikėjų elgesį bei pasekmes, pamokyti gimtosios kalbos priemonėmis apibūdinti ir įvertinti veikėjų poelgius, suprasti akivaizdžias tokio elgesio priežastis ir pasekmes. Svarbiausia vengti primygtinio moralizavimo ir nenutolti nuo gimtosios kalbos gebėjimų ugdymo tikslų. Akcentuotina sakinės komunikacijos gebėjimų ugdymui labai svarbi mandagumo ir emocijų raiška kalbos priemonėmis, todėl šiems gebėjimams ugdyti ir įtvirtinti rekomenduojama organizuoti atitinkamą kalbinę veiklą.
1.3. Siekti bendrauti ir kalbėtis su bendraamžiais, kitais žmonėmis, stengtis kalbėti suprantamai.	1.3. Geba bendrauti ir kalbėtis su bendraamžiais ir suaugusiais žmonėmis, vartodamas tinkamus žodžius norimai minčiai išreikšti.	Mokiniai supranta, kad ne visi žodžiai, kuriuos jie moka, yra vartotini. Dažnas yra patyręs, kad kartais kalbant ar kažką pasakojant pritrūksta žodžių ir nepavyksta pasakyti taip, jog visiems būtų aišku, taip pat ne visada lengva pasakyti, ką vienas ar kitas žodis reiškia. Kitų žmonių kalboje mokiniai girdi daugybę žodžių, kuriuos jie supranta ir galėtų vartoti savo kalboje, tačiau stokoja praktinių įgūdžių. Todėl vienas iš svarbių gimtosios kalbos ugdymo pradinėse klasėse uždavinių yra komunikacinių gebėjimų ugdymas ir mokinių lietuvių kalbos žodyno plėtojimas. Per lietuvių kalbos pamokas skatinamas domėjimasis žodžiu, sudaromos sąlygos ir galimybės mokiniams ugdytis savo žodyną. Gimtosios kalbos procese galėtų būti skiriamos šios mokinių žodyno plėtojimo kryptys:

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		<p>1) Turtinimas (naujų, anksčiau mokiniams nežinomų žodžių, taip pat naujų jau žinomo žodžio reikšmių įsisąmoninimas).</p> <p>2) Tikslinimas (žodžių reikšmių, kurias mokiniai supranta nelabai aiškiai, praplėtimas, papildymas, patikslinimas).</p> <p>3) Aktyvinimas (žinomų ir naujų žodžių tikslingas vartojimas įvairiuose kontekstuose).</p> <p>4) Gryninimas, „švarinimas“ (bendrinei kalbai neteiktinų žodžių „pervedimas“ iš aktyviosios kalbos į pasyviają).</p> <p>Žodynas plėtojamas suaugusiųjų ir bendraamžių geros kalbos pavyzdžiu, taip pat naudojantis vadovėliais, grožine literatūra, tačiau visais atvejais svarbu remtis realia tikrove siekiant, kad žodžio reikšmė mokiniams būtų aktuali, pakankamai aiški ir sąmoningai suprantama. Kadangi pradinių klasių mokiniai receptyviai supranta gana daug žodžių, tačiau net ir žinodami žodžių reikšmes, dažnai tų žodžių savo kalboje nevartoja arba vartoja labai retai. Mokiniais trūksta galimybių praktiškai ir tikslingai taikyti žinomus žodžius, todėl prioritetinga gimtosios kalbos žodyno plėtojimo kryptis turėtų būti aktyvinimas, kuris sudarytų sąlygas įgyti gimtosios kalbos žodyno aktyvaus praktinio taikymo gebėjimų ir labai pagerintų mokinių komunikacijos galimybes.</p>
1.4. Reikšti mintis aiškiai, gramatiškai taisyklingais sakiniais.	1.4. Mokiniai skiria žodį ir sakinį, geba sudaryti (pasakyti vartodami papildomas vaizdines ir kt. priemones, sudėlioti iš raidžių ar žodžių kortelių) nesudėtingus vientisinius sakinius, parinkti ir suderinti gerai žinomus žodžius, tinkamus norimai minčiai išreikšti.	<p>Ugdant sakytinę kalbą svarbu išmokyti mokinius gana sklandžiai ir taisyklingai reikšti mintis, pasakoti. Įvairūs pratimai padeda mokiniams pasiruošti sudėtingesnei veiklai – kalbėjimui ir teksto kūrimui žodžiu, o vėliau ir raštu.</p> <p>Tipiški sakinių sudarymo (žodžiu) pratimai ikielementoriniu, elementoriniu ir poelementoriniu laikotarpiu yra šie:</p> <p>1) Sakinių sudarymas iš paveikslėlių ir žodžių kortelių, taip pat iš atskirose kortelėse reikiama forma parašytų žodžių.</p> <p>2) Sakinių sugalvojimas pagal duotą schemą iš dviejų, trijų, keturių ar daugiau žodžių pagal siužetinius paveikslėlius.</p> <p>3) Sakinių sudarymas atsakant į klausimus pagal siužetinius paveikslėlius (kur? ką veikia? ir t. t.).</p> <p>4) Sakinių sugalvojimas su duotais žodžiais.</p> <p>5) Sakinių išplėtimas (arba papildymas) žodžiais, atsakančiais į klausimus: koks? kokia? ką? kur? kada? kaip?</p> <p>Visais atvejais svarbu išmokyti vaikus kalbant remtis vaizdinėmis ir kitomis priemonėmis, asmenine savo patirtimi, praktine veikla mokantis kitų mokomųjų dalykų, mokyti stebėti aplinką (žr. Pasaulio pažinimo programą) ir pagal galimybes reikšti savo mintis ir įspūdžius kalbos priemonėmis.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1.5. Būti nusiteikus atidžiai klausytis ir siekti suprasti, kas yra sakoma, taip pat siekti aiškiai kalbėti ir tarti gimtosios kalbos garsus.	1.5. Geba sąmoningai ir klausytis, ir suprasti sakomus arba skaitomus labai trumpus bei nesudėtingus tekstus. Pagal savo galimybes geba kalbėti pakankamai aiškiai, suprantamai ir taisyklingai gerai žinomomis temomis, normaliu garsumu ir tempu, gali aiškiai ir suprantamai išarti visus arba beveik visus gimtosios kalbos garsus žinomuose žodžiuose ir atskirai. Kartais visa tai atlieka mokytojo padedamas, o sudėtingesniais atvejais, pvz., kai nustatytas bendras kalbos neišsivystymas, talkininkaujant logopedui.	<p>Ugdant mokinių sąmoningo klausymosi ir supratimo iš klausos gebėjimus daug dėmesio skiriama pratinant mokinius klausytis mokytojo skaitomų tekstų. Taip pat gali būti naudojami ir nesudėtingų tekstų garso įrašai (vaikams skirtos pasakos, smulkioji tautosaka, dainos ir kt.). Svarbiausia vadovautis tikslingumu, vaizdumo, rėmimosi jau įgytomis žiniomis ir vaiko patirtimi principais. Tai reiškia, jog prieš teikiant klausymosi užduotį turėtų būti labai aiškiai suformuluotas klausymosi tikslas ir kaip įmanoma aiškiau ir vaizdžiau (gali būti raštu, iliustruotoje kortelėje ir pan.) pateiktas klausimas, į kurį reikės atsakyti išklausius tekstą. Klausymosi užduočiai turi būti atidžiai pasirengta: suaktyvintos mokinio žinios, susijusios su klausymuisi teikiamu tekstu, organizuojamos reikiamos leksikos kartojimo pratybos ir pan., kad mokinys, klausydamasis teksto, pasijustų gana kompetentingas ir visą dėmesį galėtų sutelkti atsakymo į gautą klausimą radimui.</p> <p>Ugdant klausymo, kalbėjimo, o ypač taisyklingos tarties (taip pat ir garsų tarimo) gebėjimus pradinėse klasėse visiems vaikams gali būti taikomi tokie patys metodai, kuriuos pradinėse klasių mokytojai gerai žino, tačiau specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams gali prireikti daugiau individualių pratybų ar logopedo pagalbos. Svarbiausia, kad būtų atsižvelgiama į mokinio galimybes, poreikius ir motyvaciją, todėl nereikėtų apsunkinti mokinių nuobodžiais neprasmingų pavienių garsų tarimo pratimais. Reikia nepamiršti, kad yra įvairių mokymo skaityti metodų (pvz., nesiremiančių garsine analize ir sinteze), kuriuos mokytojas gali taikyti atsižvelgdamas į mokinio poreikius ir ugdymo tikslus, kurių esmė – ne akademinės gramatikos pažinimas, o praktiniai komunikaciniai gebėjimai. Atkreiptinas dėmesys, kad prasminguose ir gerai žinomuose žodžiuose mokiniams daug lengviau atpažinti garsus ir juos atkartoti, tačiau gali būti visai netikslinga liepti mokiniui atlikti visų aptariamą žodį sudarančių garsų analizę. Pradiniame mokymosi skaityti etape dažniausiai skaitoma garsiai (ar pusbalsiu), kad verbalizuodami skaitomą tekstą (žodį) mokiniai lengviau suprastų jo turinį.</p> <p>Būdingesni kalbinės klausos ir tarties ugdymo pratimai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Pasakyti, ar yra nurodytas (aptariamasis) garsas pasakytoje mįslėje (patarlėje, greitakalbėje, eilėraščio ar dainelės posmelyje ir t.t.), jį taisyklingai išarti (individualiai ir su grupe, tyliai ir garsiai, klausantis, kaip taria mokytojas, stebint jo lūpas ir kt.). 2) Aptarti pasakytą pagal paveikslėlių sakinių, rasti nurodytą garsą žodžiuose, jį išarti. 3) Išskirtame iš sakinio žodyje pasakyti, koks jo pirmasis (ar antrasis, paskutinis) garsas, jį išarti atskirai ir žodyje. 4) Išvardyti visus žodžio garsus iš eilės, pateikiant užduotis nuosekliai susiliejančia tvarka ir individualizuojant pedagoginę pagalbą.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		<p>5) Pasakyti (sugalvoti) žodžių su nurodytu garsu, remiantis įvairia vaizdine medžiaga.</p> <p>6) Dainuoti daineles, žaisti didaktinius žaidimus, kurių sąlyga reikalauja išgirsti ir tarti tam tikrus kalbos garsus.</p> <p>7) Rekomenduotina saikingai, bet reguliariai atlikti kvėpavimo, balso, aktyviųjų kalbos organų (balso stygų, liežuvio, lūpų, minkštojo gomurio, apatinio žandikaulio, užpakalinės ryklės sienelės) lavinimo pratimus. Pradinių klasių mokytojams turėtų padėti logopedai.</p>
2. Skaitymas		
2.1. Domėtis iliustruotomis knygomis, vertinti ir tausoti knygas.	2.1. Geba trumpam sutelkti dėmesį į iliustruotą spalvotą knygą, ją vartyti, peržiūrėti iliustracijas, išreikšti savo nuomonę, supranta, kad iliustracijos ir užrašai turi prasmę, gali būti įdomūs. Moka orientuotis vadovėliuose ir kitose knygose: geba rasti reikiamą puslapį, susivokti, kur reikiamo skyriaus pradžia, o kur pabaiga, vadovėliuose atpažįsta satarinius ženklus, randa reikiamą užduotį, gali elementariai pasinaudoti knygos turiniu.	<p>Gimtosios kalbos mokytoja turėtų skirti pakankamai laiko mokinių supažindinimui su knygų įvairove, parodyti, kad net nemokantiems skaityti knygos gali būti įdomios ir informatyvios, pamokyti naudotis knygomis ir jas tausoti. Taip pat reikėtų supažindinti su vadovėliais (ne tik gimtosios kalbos), padėti suprasti ir pamokyti, kaip juose rasti reikalingų dalykų.</p> <p>Mokiniai supažindinami su klasės ir (arba) mokyklos biblioteka, svarbiausiomis naudojimosi biblioteka taisyklėmis, skatinami domėtis knygomis ir lankytis bibliotekoje.</p>
2.2. Norėti išmokti skaityti ir suprasti, kas parašyta knygose.	2.2. Geba sąmoningai sutelkti pastangas į savo mokymąsi skaityti, siekia suprasti skaitomą tekstą, taiko elementarias skaitymo strategijas (pvz., nesupratęs žodžio, niekieno neragintas perskaito dar kartą). Pažįsta visas didžiąsias ir mažąsias raides, supranta, kad tariame garsus, o matome parašytas (išspausdintas, pagamintas iš įvairių medžiagų) raides. Perskaityto žodžio ar sakinio reikšmę gali susieti su paveikslėlyje pavaizduotu daiktu, situacija ir pan., atsako į faktinį skaityto teksto turinį atkartojančius klausimus (Kas? Ką veikia? Kur? Kada? ir kt.).	<p>Pirmųjų dviejų mokymosi metų laikotarpiu vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintis mokinys dar tebėra pradinėje skaitymo technikos gebėjimų formavimosi pakopoje (tiek skaitymo taisyklingumo aspektu, tiek sąmoningumo, skaitomo teksto supratimo požiūriu). Mokiniai būtina nuolatinė pagalba ir stimulai, skatinantys skaityti. Daugelis mokinių savarankiškai, savo iniciatyva retai ima knygą į rankas, tačiau kai kurie mokiniai gali turėti pakankamai gerų skaitymo technikos gebėjimų, nors turinį supranta ir nepakankamai.</p> <p>Atkreiptinas dėmesys, kad kalbos analizė ir sintezė nėra vienintelis kelias, kuriuo eidamas vaikas gali išmokti skaityti ar įveikti skaitymo mokymosi sunkumus. Vien pasirinkto mokymo metodo (kaip orientacinės strategijos) nepakanka. Mokymas skaityti elementoriniu laikotarpiu bus produktyvesnis, jeigu:</p> <p>1) mokytojas sutelks dėmesį ne į mokinio skaitymo sunkumus ir klaidas, bet į pagalbos būdus ir gero psichologinio emocinio klimato kūrimą klasėje: mokinys turėtų jausti, kad mokytojas tiki jo sėkme, su meile jam padeda;</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		<p>2) jeigu mokymas skaityti bus siejamas su mokinių šnekamosios kalbos (ypač tarties) tikslingu specialiu ugdymu;</p> <p>3) jeigu mokymas skaityti nesirems vien elementoriumi ir karpomuoju bei kilnojamoju raidynu, bet bus taikomos įvairesnės mokomosios priemonės (įvairių tipų raidynai, skiemenių ir žodžių kortelės, plakatėliai, kt.);</p> <p>4) jeigu pradinio skaitymo įgūdžiams sudaryti bus skirta pakankami lako, tikslingai kartojant tai, ko mokytasi ir kas išmokta anksčiau.</p>
3. Rašymas		
3.1. Stengtis laikytis rašymo higienos reikalavimų: tinkamai sėdėti, laikyti rašymo priemonę .	3.1. Orientuojasi sąsiuvinio lape, moka naudotis rašymo priemonėmis, geba atlikti valingus ir koordinuotus rankos riešo judesius, t. y. apvedžioti ir (arba) brėžti įvairias linijas, figūras, raides, brūkšniuoti, spalvinti.	<p>Mokymosi rašyti sunkumai gali būti susiję tiek su neverbalinių funkcijų nepakankamumu (erdvės suvokimo, regos ir motorikos, klausos ir motorikos, bendrosios motorikos, dėmesio, savireguliacijos ir kt.), tiek su šnekamosios kalbos (ypač fonetinio ir fonematinio lygmens, žodyno, gramatinės struktūros suvokimo sutrikimais. Rašant svarbų vaidmenį atlieka savikontrolė, kuri turėtų būti ugdoma visuose grafinio ženklo mokymo etapuose: pradedant supažindinimu su grafine ženklo forma, aiškinantis, kaip rašyti, ir atliekant gramatines užduotis. Mokytojui tenka nuolat kreipti mokinių dėmesį į visas rašymo proceso detales, padėti jų išvengti sunkumų skaidant mokymo procesą į smulkesnes dalis ir siekti galutinio rezultato mažais žingsneliais. Pavyzdžiui, mokytojas turėtų atskirai atkreipti mokinių dėmesį į raidžių aukštį, pasvirimą, elementų taisyklumą, linijų laikymąsi, vis lygindamas su pavyzdžiu, tačiau reikia neužmiršti, jog esminis mokymosi rašyti tikslas – rašytinė komunikacija, o ne beprasmis raidžių ir žodžių rašymas. Raidžių rašymo technikos gludinimas prasmingas tiek, kiek padeda mokiniui pasiekti, kad jo parašyti tekstai būtų perskaitomi ir suprantami adresatui, t. y. kitiems asmenims, kuriems norima perduoti informaciją, nuomonę, mintis ir pan. Daug sykių kartodami užduotis, mokiniai įpranta kritiškiau vertinti savo parašytas raides ar žodžius, pastebėti ir ištaisyti trūkumus.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
3.2. Siekti išmokti rašyti.	<p>3.2. Moka rašyti visas ar beveik visas spausdintines ir rašytines didžiąsias bei mažąsias raides, jungti jas į žodžius. Moka supranta, kaip užrašyti asmeniškai svarbius dalykus, pavyzdžiui, savo vardą, pavardę, adresą ir pan.</p> <p>Geba nurašyti ir rašyti nesudėtingus žinomus žodžius ir sakinius, nesudėtingą trumpą tekstą, geba pagal galimybes kritiškai įvertinti savo atliktą darbą, pastebi praleistas, sukeistas raides ir geba ištaisyti.</p> <p>Žino, kad sakinį reikia pradėti rašyti didžiąja raide, sakinio gale padėti tašką.</p>	<p>Ugdant rašytinę kalbą svarbu išmokyti mokinius gana sklandžiai ir gana taisyklingai reikšti mintis raštu, kad jie išmoktų parašyti svarbiausią informaciją apie save (pvz., anketinius duomenis), gebėtų parašyti žinutę, trumpą laišką, galėtų tam tikrais užrašais papildyti savo piešinius, mokėtų raštu atsakyti į nesudėtingus dažniausiai uždarus klausimus. Įvairūs pratimai padeda mokiniams pasiruošti sudėtingesnei veiklai – rašyti ir kurti tekstus. Svarbiausia, kad raštu kuriami tekstai būtų prasmingi ir susiję su vaiko poreikiais.</p> <p>Gebėjimas rašyti yra svarbus tolesniam mokymuisi ir gyvenimui, tačiau nebūtinai priklauso vien nuo gebėjimo rašyti rašytines raides ir jas jungti vieną su kita, juk galima mokytis rašyti spausdintinėmis raidėmis arba naudojantis kompiuteriu. Svarbiausia – lankstumas ir atsižvelgimas į mokinio galimybes bei poreikius. Komunikacinis tikslas visada turėtų būti svarbesnis už rašymo techniką. Žodžių rašymas susijęs su rašančiojo gebėjimu įsiminti regimąjį žodžio vaizdą, tačiau norint išmokti parašyti žodį nebūtina gebėti jį taisyklingai išstarti, skaidyti skiemenimis ir garsais, todėl specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams dažnai daug geriau tinka žodinis mokymosi skaityti ir rašyti metodas, kurį taikant mokiniai tarsi „nufotografuoja“ ir įsimena žodžio vaizdą, kurį skaitydami atpažįsta, o rašydami jį atkuria. Esminis rašymo tikslas – išmokti kurti prasmingą, nesvarbu kokios apimties ir sudėtingumo (pvz., 2–3 žodžių vientisinį sakinį) rašytinį tekstą. Rašymas yra mokinio veikla, kurioje turi būti išlaikytas optimalus mokytojo pagalbos ir mokinio savarankiškumo santykis. Rašymo pratybos be kryptingos mokytojo pagalbos gali būti menkavertės, taip pat nepriimtinas per didelis vaiko veiklos reglamentavimas.</p>

Ugdymo turinio apimtys. 1–2 klasės

Kalbėjimas ir klausymas. Ugdomas gebėjimas bendrauti su bendraamžiais ir kitais aplinkiniais žmonėmis, mokoma išklausti, skatinamos pastangos prasmingai, aiškiai bei pagal galimybes taisyklingai kalbėti. Siekiama, kad bendraudamas su bendraamžiais mokytoji juos girdėti, išklausti, norėtų ir stengtųsi kalbėtis: inicijuoti ir palaikyti pokalbį, atsakyti į klausimus. Moko- ma atsakyti į suaugusiojo (mokytojo, kitų mokyklos darbuotojų) klausimus, ko nors nesupratus, paprašyti klausimą pakartoti. Ugdomas gebėjimas suteikti informaciją apie save (pasakyti savo vardą, pavardę, kur gyvena, kurioje mo- kykloje mokosi), taip pat, trumpai, 2–3 sakiniais, papasakoti apie savo šeimą, pomėgius, paties patirtą nutikimą ir kt.

Skaitymas. Įgyjami elementarūs foneminės klausos (kalbos garsų skyrimo žodyje) gebėjimai, pagal galimybes įveikiami individualūs tarties trūkumai. Išmokstama pažinti visas didžiąsias ir mažąsias raides. Susiformuoja pirminiai elementarūs skaitymo įgūdžiai. Mokomasi suprasti skaitomą tekstą, atsakyti į klausimus, sieti teksto turinį su iliustracijomis, pasakoti padedant mokytojui. Didaktiniais žaidimais siekiama ugdyti kalbinę mokinių klausą, tartį, aktyvinti

žodyną, lavinti kvėpavimą, balsą, kalbos organus. Susipažįstama su knyga: au- torius, pavadinimas, tekstas, iliustracijos, turinys, bendra išvaizda. Lankomasi bibliotekoje, knygyne, mokomasi pasirinkti iš daugybės knygų sau patinkančią. Elementariai susipažįstama su pasakomis, smulkiąja tautosaka (mįslė, patarlė, gamtos garsų pamėgdžiojimai), skaitomi ir aptariami pasirinkti nesudėtingi ir labai trumpi kūriniai. Dviejų–keturių eilučių eilėraščiai išmokstami atmintinai ir deklamuojami, taip pat mokomasi skaitytus tekstus iliustruoti ir (arba) savo supratimą išreikšti aplikacijomis, piešiniais, lipdiniais.

Rašymas. Mokomasi rašyti visas lietuvių kalbos didžiąsias ir mažąsias rai- des, nurašyti spausdintiniu bei rašytiniu šriftu parašytus žodžius, sakinius ir tekstus, pažinti skyrybos ženklus (tašką, kablelį, šauktuką, klaustuką), juos pa- rašyti. Pratinamasi laikytis pagrindinių rašymo higienos reikalavimų.

Žinios apie kalbą, kalbos reiškinių supratimas. Mokomasi praktiškai skirti ir suprasti, kas tai yra sakiny- s, žodis, skiemuo, didžioji raidė, mažoji raidė, rai- dynas, taškas, kablelis, klaustukas, šauktukas, eilėraš- tis, raštelis, žinutė, lai- škas, dalykinis straipsnelis, pasaka, daina.

2 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Kalbėjimas ir klausymas		
1.1. Stengtis kalbėti aiškiai, su- prantamai, taisyklingai ir man- dagiai.	1. 1. Mokiniai žino, kad bendrauti ir susiš- nekėti galima tik gana aiškiai ir taisyklingai kalbant. Mokiniai geba taisyklingai tarti žodžiuose visus arba beveik visus gimto- sios kalbos garsus, pakankamai aiškiai ir suprantamai taria žinomus žodžius. Geba dažniausiai tinkamai intonuoti tiesioginius ir klausiamuosius sakinius.	Trečioje ir ketvirtoje klasėje tęsiamas ir plėtojamas kiekvieno mokinio sakytinės kal- bos gebėjimų ugdymas. Daug dėmesio skiriama mokymui aiškiai artikuliuoti lietu- vių kalbos garsus, ypač tais atvejais, kai mokiny- s juos taria nepakankamai „švariai“, nors turi potencialių galimybių tarti kokybiškiau. Dėl šios priežasties kai kurie mo- kiniai lanko logopedo pratybas. Taip pat toliau ugdoma dialoginė kalba, pratinama laikytis kalbos etiketo. Sakytinės kalbos gebėjimai turėtų būti sistemingai ugdomi ne tik per lietuvių kalbos, bet ir per kitų mokomųjų dalykų, įskaitant kūno kultūros, taip pat dailės ir techno- logijų pamokas, organizuojant žaidybines situacijas, kuriose sudaromos galimybės praktinę veiklą judesį sieti su kalba. Visais atvejais svarbu skatinti ir padėti moki- niui tobulinti tarimo ir apskritai prasmingo ir aiškaus kalbėjimo gebėjimus.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		Mokymas taisyklingai tarti garsus ir juos skirti girdimuose tekstuose yra pakankamas pagrindas siekti aukštesnio lygmens: mokytis kalbėti tinkamu garsumu, intonacija ir t. t. Tuo tikslu taip pat gali būti klausomasi garso įrašų, dainų, pasakų. Atliekami veido raumenų, lūpų, liežuvio paslankumo gerinimo pratimai.
1.2. Stengtis atidžiai ir tikslin- gai klausytis ir suprasti, kas sakoma.	1.2. Geba sutelkti dėmesį ir tikslin- gai klausytis bei išklausti, ką sako mokytoja, kiti suaugusieji ar bendraamžiai, geba suprati- mą iš klausos pademonstruoti vykdydami įvairius nurodymus, prašymus, draudimus (jei reikia) ir kt. Gali gana atidžiai klausytis skaitomo trumpo, aiškaus turinio ir nesudė- tingos struktūros teksto, iš klausos skirti tie- sioginio ir klausiamojo sakinio intonaciją, skirti ilguosius ir trumpuosius balsius, ypač tais atvejais, kai nuo balsio ilgumo priklaus- o žodžio reikšmė.	Gebėjimas klausytis ir suprasti girdimą tekstą, kalbančius suaugusiuosius ir vaikus, turi lemiamos reikšmės sakybinei komunikacijai, kuri vaikui labai svarbi tiek mokymosi, tiek socialinėje kultūrinėje aplinkoje. Klausymosi gebėjimai ugdomi mo- kant dialoginės kalbos ir pratinant prie monologinės kalbos, t. y. mokant suprasti tiesiogiai girdimus kitų asmenų pasakojimus, taip pat skaitomus arba perteikiamus naudojant įvairias informacines ir komunikacines technologijas, trumpus ir nesudė- tingus grožinius, dalykinius, informacinius tekstus. Svarbiausias tikslas – suprasti klausomą tekstą. Labai svarbu išmokyti mokinius naudotis visa įmanoma vaizdine informacija, elementariomis supratimo strategijomis.
1.3. Norėti kurti (vaidinti, pieš- ti, konstruoti) ir apie tai kalbė- ti, pasakoti, stengtis aktyviai dalyvauti grupinėje veikloje.	1.3. Geba tinkamai bendrauti su bendraam- žiais ir suaugusiais žaisdamas, atlikda- mas įvairias praktines užduotis kalbinėje ir socialinėje kultūrinėje veikloje, mokomojo- je ir buitinėje aplinkoje. Geba savarankiškai arba padedamas mokytojo ir naudodamasis vaizdinėmis priemonėmis, o prireikus su- tartiniais ženklais ar simboliais, apibūdinti žodžiu savo kūrybinę veiklą, elementariai pasakoti ir pasakyti, ką atliko, patyrė, sukū- rė, sukonstravo, išreikšti savo nuomonę apie pasiektą rezultatą: pavyko ar nelabai pasise- kė ir pan.	Mokiniai įtraukiami į bendrą klasės veiklą, atsižvelgiant į individualius gebėjimus, galimybes ir norą prisiimti tam tikras pareigas ir vaidmenis. Svarbi nuostata – neslopinti vaiko iniciatyvos, netaisyti kiekvieno netaisyklingai išstarto garso, žodžio ar sakinio, kurti tokias kalbines situacijas, kurios skatintų klausti, pasakoti, atsakyti, prieštarauti ir t. t. Tai lengviau padaryti, kai kalbama apie tai, kas vaikui artima, gerai pažįstama, svarbu, kai įtraukiamas į siužetinius žaidimus. Atkreiptinas dėmesys, jog klausinėjimo, pasakojimo, prieštaravimo, pritarimo ir kt. raiškos būtina specialiai mokytis atitinkamose pratybose. Kartais naudinga pamokyti kalbėjimo apie išgalvotus, prasimanytus dalykus raiškos, tik reikėtų stengtis, kad mokiniai suprastų, kas tikra ir kas ne, kad nebūtų formuojamas iškreiptas tikrovės įsivaizdavimas.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
2. Skaitymas		
2.1. Palankiai vertinti knygas ir skaitymą, norėti geriau pažinti pasaulį, suprasti tai, kas vyksta žmonių gyvenime ir gamtoje.	2.1. Mokinys yra įvaldęs elementarią skaitymo techniką: nemažai žodžių, taip pat ir nesudėtingą tekstą, susidedantį iš 2–3 sakinų, geba perskaityti iš karto, be suaugusiojo pagalbos ir išankstinio pasirengimo. Padedamas gali perskaityti ir suprasti didesnės apimties informacinius, dalykinius ir grožinius tekstus. Orientuojasi knygos struktūroje, žino bent kelių rašytojų pavardes, keletą eilėraščių moka atmintinai.	Trečioje–ketvirtoje klasėje išryškėja mokinių gebėjimo skaityti ir suprasti tai, kas perskaityta, netolygumas, todėl mokymas skaityti ir toliau lieka labai diferencijuotas, priklausomai nuo taikomos pagalbos pobūdžio, apimties, kitų mokinio individualių ypatumų (suvokimas ir veiklos tempas, gebėjimas sutelkti dėmesį, atsiminti, šnekamosios kalbos kokybė, regimojo lauko išlavėjimo laipsnis ir kt.). Vieni mokiniai, kaip 1–2 klasėje, vis dar tobulina elementarią skaitymo techniką, tebesimoko jiems prieinamus tekstus skaityti taisyklingai ir sąmoningai; kitiems keliamas tikslas mokytis sklandžiai skaityti ir suprasti vis didesnės apimties tekstus, atlikti sudėtingesnes teksto supratimo užduotis. Skaitymas turėtų kelti vaikui kuo daugiau teigiamų emocijų, būti susijęs su kitomis ne mažiau svarbiomis jo veiklos sferomis – sportu, laisvalaikio pramogomis, pomėgiais. Labai svarbu, kad mokiniams skaityti būtų teikiama pakankamai tokių informacinių ir dalykinių tekstų, kuriuos suprasti padėtų įvairios vaizdinės priemonės, kuriuose nėra perkeltinių prasmų, pernelyg abstrakčių dalykų ir pan. Grožinius kūrinius, o ypač eilėraščius (išskyrus konkretaus turinio siužetinius eilėraščius) mokiniams dažnai sunku suprasti, todėl reikalinga didesnė mokytojo pagalba.
2.2. Siekti suprasti įvykių nuoseklumą, veikėjų poelgius, jų priežastis ir pasekmes.	2.2. Geba ne tik gana taisyklingai skaityti tai, kas parašyta, bet ir supranta įvykių nuoseklumą, veikėjų poelgius, žodžius ir posakius. Padedami geba suvokti skaitytų kūrinių veikėjų poelgių priežastis ir pasekmes, geba rasti tekste atsakymus į pateiktus klausimus, naudodamasis pagalbinėmis priemonėmis išvardyti veikėjus, pasakyti, kada ir kur vyko veiksmas, koks įvykis aprašytas, elementariai paaiškinti, kas, kaip ir kodėl pasielgė, kas ir kodėl atsitiko.	Gebėjimas suprasti grožinį ir dalykinį tekstą skiriasi, todėl dažniausiai vaikai patiria dvejopo pobūdžio sunkumų: skaitydami grožinį kūrinių nesuvokia žodžiais nusakomų vaizdų, o dalykinio pobūdžio teksto supratimo sunkumų kyla dėl menkų gebėjimų išvelgti priežasties ryšius dėl paprasčiausių gyvenimiškų žinių apie aprašomus dalykus trūkumo arba fragmentiškumo. Ir vienu, ir kitu požiūriu mokiniui padedama visuose darbo su konkrečiu tekstu etapuose: prieš skaitant, skaitymo metu ir perskaičius, atsakant į klausimus, darant išvadas ir atliekant taikomojo pobūdžio užduotis.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
2.3. Būti nusiteikus skaityti savarankiškai.	2.3. Be didesnės suaugusiojo pagalbos ir vadovavimo skaito ir supranta adaptuotus elementaraus turinio ir nesudėtingos kalbinės raiškos tekstus. Savo supratimą parodo išsakydamas nuomonę apie perskaitytą tekstą.	Mokiniams įgyjant bent minimalios darbo su tekstu patirties, mokytojui derėtų didinti mokinio savarankiškumą palaipsniui siaurinant pagalbos būdus, teikiant minimalią pagalbą. Gal ne visada mokinys skaitys, o tik imituos skaitymą, bet knygų vartymas, tyrinėjimas, iliustracijų apžiūrėjimas taip pat gali būti naudingas mokiniui, nes jis tarsis kopijuodamas suaugusiųjų skaitymo procesą išmoksta ilgesniam laikui sutelkti dėmesį, susidomi iliustracijomis, pastebi žinomas raides ir žodžius, įvairius užrašus ir ženklus, pasijunta daug ką suprantas, o tai skatina motyvaciją perskaityti šiek tiek daugiau. 3–4 klasėje mokiniai mokomi ir skatinami vis dažniau skaityti tyliai. Jiems rekomenduojama skirti užduotis, kurias mokiniai galėtų atlikti tik teisingai supratę tyliai skaitytą dalykinį ar grožinį tekstą.
3. Rašymas		
3.1. Būti nusiteikus rašyti aiškiai, įskaitomai.	3.1. Pažįsta ir moka parašyti visas didžiąsias ir mažąsias rašytines raides, rašydamas žodžius moka jungti raides vienas su kitomis, laikosi svarbiausių rašymo higienos reikalavimų (sėdėjimo, rašiklio laikymo ir kt.). Raidžių forma patenkinama. Orientacija erdvėje pakankama.	Tolesnis grafinių įgūdžių ugdymas per pamokas užima nemažai laiko, nes daugelio mokinių rašysena neatitinka bent minimalių reikalavimų. Tai gali būti susiję ir su objektyviomis (fizinė vaiko negalia, judesių koordinacijos nepakankamumas), ir su subjektyviomis priežastimis. Pirmuoju atveju būtina teikti mokiniui korekcinę-terapinę pagalbą (kuri leistų gerinti psichologinius ir fiziologinius rašymo pagrindus: skatinti motyvaciją rašyti, didinti pasitikėjimą savo jėgomis, lavinti judesių koordinaciją ir t. t.), antruoju atveju tenka ieškoti optimaliausių mokymo rašyti būdų, labiau paisyti individualių mokinio ypatumų. Dažniausiai reikia ir vieno ir kito. Svarbiausia siekti, kad mokinys rašytų įskaitomai.
3.2. Dalintis informacija ir mintimis su kitais asmenimis, kurti rašytinį tekstą – rašyti kitiems asmenims žinutes, sveikinimus, laiškus.	3.2. Geba išiminti regimąjį žodžio vaizdą, sudaryti sakinių iš žinomų žodžių, juos derinti, padedant mokytojui ir po parengiamųjų pratimų parašyti 2–3 trumpų sakinių tekstą. Parašytą tekstą perskaito ir supranta tai, ką parašė.	Visos rašymo užduotys (pradedant nurašymo pratimais, baigiant teksto sudarymu ir jo parašymu) svarbios formuojant grafinius, rašybos įgūdžius ir mokantis savo mintis reikšti raštu, tačiau jų atlikimo laikas ir būdas labai priklauso nuo tikslo. Rekomenduojama vadovautis tikslingumo principu ir nepiktnaudžiauti nurašymo pratimais, pasiūlyti prasmingų rašymo užduočių. Suaugusiojo pagalbos mokiniui, kurio intelektinė veikla nevisavertė, reikia dažnai: atsakant į klausimus raštu, kuriant sakinių pagal paveikslėlį, kuriant tekstą pagal paveikslėlių seriją ar tiesiog jungiant duotus sakinius į rišlų tekstą. Praktiškai rašymo ir tekstų sudarymo bei kūrimo patybos atliekamos padedant mokytojui, tačiau mokytojo pagalba turi būti tokia subtili, kad nenustelbtų vaiko savarankiškumo. Labai svarbu mokyti savarankiškai rašyti, pamažu didinant mokinio savarankiškumo laipsnį. Savarankiškumą ugdyti padeda aiški užduotis ir jos atlikimo seka, aiškūs pavyzdžiai, vadovavimasis gerai žinoma struktūra, galimybė patikrinti ir pačiam įsivertinti savo darbą.

Ugdymo turinio apimtys. 3–4 klasės

Kalbėjimas ir klausymas. Mokomasi išklaudyti kalbantį, klausyti, atsakyti įprastose mokymo (-si) ir buitinėse situacijose, atsiprašyti, prašyti, informuoti. Ugdomas gebėjimas atpažinti ir bandyti vengti didelių tarties, žodžių vartojimo, sakinių sudarymo klaidų. Mokomasi pasakoti remiantis įvairia praktine vaizdine medžiaga, patirtais išpūdžiais, skaitytomis pasakomis.

Skaitymas. Mokomasi skaityti ne tik garsiai, bet ir tyliai, padedant mokytojui mokytis atpasakoti, atsakyti į klausimus, reikalaujančius ne tik pakartoti, atgaminti faktinį turinį, bet ir išvelgti priežastinius ryšius (ne tik gebėti atsakyti kas? ką veikė? kur? kada?, bet ir kodėl?). Mokiniai mokomi pastebėti savo skaitymo pasiekimus, kad bendromis pastangomis būtų galima siekti naujų tikslų. Siekiama, kad įgytų šias žinias, gebėjimus:

- intuityviai pajusti skaitomo meninio kūrinio ir jo kalbinės raiškos grožį (išreikšti savo išpūdžius kalbinėmis priemonėmis – žodžiais „gražu“, „negražu“, „patiko“, „nepatiko“. „gražiai pasakyta“ ir pan., ir nekalbinėmis – juokiasi, ašaroja, piktinasi ir pan.);
- suprasti nesudėtingų pasakojamųjų kūrinų turinį; apie ką juose rašoma, kas ir ką juose veikia (veikėjai), skirti eiliuotą tekstą nuo neeiliuoto, girdėti eiliuoto teksto skambesį;
- padeklamuoti labiausiai patikusius eilėraščius, užminti mįslių, pasakytų skaičiuočių, gamtos garsų pamėgdžiojimų, kartu su kitais padainuoti liaudies dainų;
- dalyvauti pasakų inscenizacijose, dramos kūrinų vaidinimuose, eilėraščių deklamavimo konkursuose, liaudies dainų, žaidimų popietėse;
- suprasti, kas yra knygos autorius, pavadinimas, kolektyvinė autorystė, dailininkas, žinoti, kad knygų yra labai įvairių: pasakų, mįslių, liaudies dainų, rašytojų sukurtų, dailininkų pieštų (paveikslėlių), vadovėlių, žodynų, enciklopedijų;
- pasakyti savo nuomonę apie girdėtą radijo ar matytą televizijos laidą vaikams.

Rašymas. Siekiama, kad mokiniai išmoktų rašyti raides ir gebėtų jungti jas į žodį, rašyti žodžius, sakinius, tekstus (2–3 sakinių), stengtųsi rašyti aiškiai, įskaitomai, tvarkingai. Mokomasi rašyti diktuojamus žodžius ir sakinius aiškiai, įskaitomai, reikiamo aukščio raidėmis, nesukeičiant raidžių vietomis ir neprirašant nereikalingų raidžių, nepainiojant panašiai skambančių garsų (i ir y ir ū; e ir ė; g ir k, b ir p, d ir t; s ir š; r ir l bei kt.), taip pat išmoktų rašyti

gerai žinomus žodžius, kurių rašyba skiriasi nuo tarimo (elementarūs priebalsių supanašėjimo, minkštumo ženklų vartojimo atvejai). Vaikai turėtų išmokti parašyti savo vardą, pavardę, savo miesto, miestelio ar kaimo pavadinimą, sakinių rašyti didžiąja raide, sakinio gale dėti tašką, elementariais atvejais mokėtų tinkamai pavartoti kitus skyrybos ženklus: kablelį, šauktuką, klaustuką. Siekiama, kad pradėtų formuotis rašytojo (žmogaus, gebančio raštu perteikti savo mintis ir jausmus) bruožai: vaikai norėtų užrašyti arba nupiešti savo išpūdžius, nutikimus, kurti „knygas“, parašyti laišką ir pan.

Žinios apie kalbą, kalbos reiškinių supratimas. Toliau gilinamas kalbos sandaros supratimas, mokiniai turėtų įgyti naujų žinių ir gebėjimų: skirti lietuvių kalbos balsius, priebalsius ir dvibalsius, suskirstyti neilgus žodžius skiemenimis. Pradedama skirti žodžius, kurie reiškia veiksmą, daiktą ir daikto požymį, mokosi sudaryti sakinius ir kelti klausimus sakinio žodžiams (kas? ką veikia? koks? kokia? ir pan.).

2.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gimtosios kalbos ir bendravimo gebėjimų ugdymo gairės

Tikslas – ugdyti bendruosius vaiko gebėjimus, pagal galimybes diegiant bendrinės kalbos normas, įtraukiant kiekvieną vaiką į jo amžių ir poreikius atitinkančią kalbinę veiklą.

Uždaviniai:

- Padėti vaikui įgyti kasdieniam bendravimui su suaugusiaisiais ir bendraamžiais svarbių gebėjimų: suvokti, kas yra gerai ir kas blogai, susivaldyti, riboti savo norus, tesėti duotą pažadą, domėtis kitų žmonių poreikiais, emocijine būseną ir pan.

- Padėti suprasti vaiką supantį pasaulį: gamtą, žmonių elgesį, išgirsti, pamatyti, nustatyti priežastį ir pasekmę, priimti teisingą sprendimą ir t. t.
- Sudaryti vaikui tokias kalbos mokymosi situacijas, kurios žadintų teigiamas emocijas, stiprintų pasitikėjimą savo komunikaciniais gebėjimais, norą bendrauti su bendraamžiais ir kitais žmonėmis.
- Visokeriopai skatinti mokinius aktyviai naudotis sakytine kalba, pvz., įvardyti, komentuoti savo atliekamus veiksmus, iš anksto detalai aptariant būsimą žaidimui ir (arba) mokymuisi skiriamą veiklą, po to ją atliekant ir pabaigoje įsivertinant.

3 lentelė

Mokinių gimtosios kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-4 klasės

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
1.1. Bendravimo ugdymas ir dorinių asmenybės savybių formavimas.	1.1. Dirbdami, mokydamiesi ir žaisdami nedidelėmis grupelėmis, vaikai artimai susipažįsta, pradeda suprasti, kodėl svarbu bendrauti su kitais žmonėmis, suvokia, kad būdami kartu patiria daug malonių akimirų, teigiamų emocijų. Pradedama suprasti, kas yra draugas, draugiškumas, mandagumas, atsakomybė, darbštumas, atjauta, teisingumas ir kitos žmogaus dorovinės savybės.	Aptariama, kodėl svarbu bendrauti šeimoje, mokykloje, kodėl reikia mokytis bendradarbiauti. Tuo tikslu aptariamos įvairios situacijos, kuriuose ryškūs sektino ir netinkamo bendravimo pavyzdžiai. Kuriamos tam tikros vidaus tvarkos taisyklės, pavyzdžiui, bendradarbiauti, tai reiškia padėti vienas kitam, būti geros nuotaikos ir pan. Jeigu bendradarbiaujama klasėje, jeigu norima gyventi draugiškai, tai kartu su vaikais galima nutarti, kaip to siekti. Aptardami ir pagal išgales inscenizuodami pasakas, žaisdami siužetinius žaidimus, žiūrėdami ir aptardami vaizdo filmuose pateikiamas situacijas, dalyvaudami praktinėje veikloje, trumpalaikėse išvykose į gamtą vaikai mokosi suprasti žmonių bendravimo normas, kas nutinka, kai tų normų nepaisoma. Kaip dera elgtis ir kalbėti gatvėje, autobuse ir kitose viešose vietose reikia ne tik aiškintis, bet ir mokytis praktiškai to laikytis. Kaip aiškintis su vaikais tokius dalykus, kaip mandagumas, pagarba žmogui, pagarba aplinkai, kas yra teisingumas, darbštumas ir pan.? Vieno ir vienintelio būdo, be abejo, nėra ir negali būti, todėl kiekvienas pedagogas turėtų modeliuoti tokias gyvenimiškas situacijas, kurios šiek tiek konkretintų tų sąvokų turinį, susietų su vaikų patirtimi. Pvz., mandagumo galima mokyti realiose situacijose ir žaidžiant vaidmeninius žaidimus. Savaiame suprantama, kiekvienas su vaikais bendraujantis suaugęs žmogus – mokytojas, mokyklos vadovai, aptarnaujančiojo personalo darbuotojai ir visi kiti – turi stengtis būti tinkamo elgesio ir bendravimo pavyzdžiais.

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
		<p>Rekomenduotina vengti perdėto moralizavimo. Kiekvienos situacijos esmė – ne savitikslis mandagumas, o bendravimas, mokymasis arba tiesiog buvimas viešoje erdvėje drauge su kitais. Išmokti reikia dalykų, kurių gali reikėti gyvenime, pvz., užmegzti ar palaikyti kontaktą, gauti ar perteikti reikalingą informaciją. Svarbu, kad mokinys suprastų, kaip tinka elgtis ir kalbėti, kad kiti jį suprastų ir su juo palankiai bendrautų. Vežiodami lėles, statydami piramides iš kaladėlių, konstruodami iš dalių namelius vaikai mokosi dirbti ir žaisti kartu, pradeda suprasti, kad dirbant kartu svarbu netrukdyti vienas kitam, bet padėti, pasidžiaugti ne tik savo, bet ir draugo gražiai pastatytu nameliu, geru jo elgesiu. Tokio veiklos suderinamumo, darnumo reikia visur: ir puošiant Kalėdų eglutę, ir žaidžiant lauke, ir globojant paukštelius žiemą, ir iškylaujant, ir atliekant praktinio pobūdžio užduotis, ir bet kurioje kitoje veikloje. Stebėdami realią tikrovę, imituodami ir inscenizuodami įvairias situacijas vaikai gali lengviau suprasti praktines kalbinio etiketo normas ir mandagaus žodžio galią žmonių bendravimo kokybei. Vaikas turi pajusti, kad kalbėjimas – tai būdas kažką pasiekti (nuo daikto pradiniam etape iki dėmesio, vėliau pagyrimo). Rekomenduojama kurti tokią aplinką, kurioje esantys daiktai skatintų vaiką kalbėti. Kalbėti mokoma labai tiksliai. Reikia stengtis gerai pažinti vaiką ir remtis jau įgytomis žiniomis ir susiformavusiais gebėjimais ar jų pradmenimis. Plėtojant vaiko kalbą reikia skirti pakankamai laiko kiekvieno dalyko kartojimui ir įtvirtinimui. Remiantis tuo, kas žinoma, pvz., išmokta pasakyti elementari frazė išplečiama naujais žodžiais ir kartojama naujuose kontekstuose, siekiant įtvirtinti žinomus žodžius ir formuoti platesnį frazės modelį.</p>
	<p>1.2. Mokosi būtinausių kalbos etiketo elementų: dėkoti, pasisveikinti, atsisveikinti, paprašyti, atsiprašyti ir t. t., pagal išgales dalyvauja pokalbiuose, geba sudaryti klausiamuosius ir tiesioginius sakinius, laikydamiesi žodžių tvarkos ir žodžio derinimo sakiniuose reikalavimų.</p>	<p>Kalbos etiketas nėra vien tik kelių mandagumo žodžių vartojimas. Bendraujant svarbų vaidmenį vaidina balso valdymas, intonacija, mimika, poza, gestai ir t. t. Pavyzdžiui, reiškiant prašymą, pageidavimą, norą, dėkingumą, reikėtų nepamiršti tai padaryti mandagiai (pvz., prašom pasakyti, prašom pakartoti ir t. t.), ačiū (už pagalbą, už gerą žodį, už dovanėlę, ...), įprastų pasisveikinimo ir atsisveikinimo žodžių (labas rytas, viso gero, ...). Specialiai reikia pamokyti naudoti veiksmažodžių liepiamąją nuosaką, paaiškinti, kada geriau tinka sakyti „paduokite“, „ateikite“, „pažiūrėkite“, tačiau jei vaiko kalba labai neišsivysčiusi, daug svarbiau, kad jis gebėtų nors elementariai paprašyti (kaip jam lengviau), t. y. sakyti „paduok“, „pažiūrėk“, „pasakyk“, „pakartok“. Mandagumo mokoma kartu su pratinimu valdyti emocijas, balsą, norminant elgesį santykiuose su kitais žmonėmis.</p>

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
<p>2.1. Bendravimo gebėjimų ugdymo siejimas su vaiko veikla.</p>	<p>2.1. Žaidybinėje veikloje vaikas suvokia save kaip berniuką (mergaitę), mokosi suprasti savo ir kitų vaikų skirtumus, žino savo vardą, atsiliepia kviečiama (-as) vardu. Skiria lėlės kūno dalis, jas parodo, pavadina; skiria žaislų požymius, kurie nusako jų formą ir spalvą (didelis, mažas, raudonas, geltonas), pasako veikslių pavadinimus, mokosi sudaryti trumpus sakinius; geba kartoti suaugusiojo ar kito žaidžiančio vaiko veiksmus, dalintis žaislais ir vaidmenimis su draugais, vadovautis žaidimo taisyklėmis.</p>	<p>Žaisti su lėlėmis, džiaugtis jomis, elgtis švelniai ir atsargiai. Drauge ieškoti drabužėlių lėlėms mergaitėms ir lėlėms berniukams. Aprengti lėles. Paprašyti draugo rasti nurodytą (pvz., geltoną) kaspinėlių, kreiptis į suaugusįjį, kad užrištų kaspinę. Supti, migdyti, vežioti, kalbinti, maitinti, globoti lėles. Atsakyti į klausimus žodžiu ir (arba) rodyti veiksniu: kur lėlė? (ten lėlė), kaip lėlė eina? (rodyti veiksniu ir tarti: „tapu, tapu“ arba „top, top“, ką lėlė veikia? Kas supa lėlę? (a-aa pupa) ir t. t. Vartojami žodžiai: lėlės galva, nosis, akys, akis, ausys, ausis, ranka, rankos, kojos, koja, burna, dantys.</p> <p>Stebimas vaiko emocinis, kalbinis ir fizinis aktyvumas, domėjimasis aplinka, bendravimas su klasės draugais. Vertinamas vaiko gebėjimas suvokti save (ar žino, kas jis – berniukas ar mergaitė, ar žino savo vardą, ar įsimena kitų klasės mokinių vardus ir pan.), skirti kūno, veido dalis. Visa tai paaiškėja žaidžiant, formuojant pirmuosius suvokimo, elgesio klasėje įgūdžius.</p> <p>Klasifikuodami, grupuodami daiktus (paveikslėlius, žaisliukus ar kt.) pagal jų dydį, formą, spalvą, pagal medžiagą, iš kurios pagamintas daiktas (pvz., medinis ar guminis), vaikai ne tik mokosi atlikti veiksmus pagal pavyzdį ar tik žodžiu paaiškinti užduotį, bet ir parodo, ką šiuo metu sugeba atlikti padedamas pedagogo, kokių sunkumų patiria. Stebint neverbalinio ir verbalinio bendravimo gebėjimus ir juos vertinant siūloma vaikui žaisti kartu su kitais vaikais, su pedagogu. Tokioje veikloje ryškėja vaiko gebėjimas reikšti emocijas, gebėjimas suprasti elementarias instrukcijas ir jas vykdyti. Jeigu vaikas bendrauja žodžiais, tai siekiama nustatyti, kokių daiktų, žaislų, veikslių, požymių pavadinimus supranta ir kokius žodžius pats taria. Jeigu bendrauja gestais, garsažodžiais, sava kalba, tai svarbu nustatyti ir šios kalbos išlavėjimo lygį, nes sudarant individualų vaiko tolesnio ugdymo planą būtina atsižvelgti į jo aktualaus ir artimiausiojo vystymosi zoną būtent šiuo – bendravimo – aspektu. Svarbiausią vietą individualiame ugdymo plane užima bendravimo ir kalbos ugdymas. Atsižvelgiant į vaikų galimybes dalyvauti žaidime galima sėkmingai taikyti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo patirtį. Daugelis minėtų žaidimų natūraliai sieja žodį su judesiu, o tai leidžia mokant pasinaudoti ir remtis kitais vaiko pojūčiais, pvz., jo kinestetiniais gebėjimais. Žaisdamas ir mokinys labiau atsipalaiduoja, įgyja daugiau drąsos, pasitikėjimo, pritaiko savo kalbinius gebėjimus. Dar didesnių galimybių atveria žaidybinė veikla, jungianti kalbą, judesį su muzika. Sumanus suaugusio žmogaus vadovavimas leidžia į žaidimą įtraukti ir pačius pasyviausius vaikus.</p>

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
		<p>Žaisdami su spalvotais, dideliais ir mažais žaislais vaikai atlieka įvairius veiksmus: rodo, paduoda, atneša, paima, sodina, guldo, sugauna, meta ir pan., todėl imituojant veiksmus ir keliant klausimus: kas? ką veikia? Patogu sudaryti dviejų trijų žodžių sakinius: kas laka pienelį? kas skrenda? kas tupi ant šakos? kur paukštelis? ir t. t. Panašaus pobūdžio klausimai keliami ir į juos atsakoma aptariant siužetinius paveikslėlius, inscenizuojant pasakėlę ar suvaidinant sceną su lėlėmis.</p> <p>Su visais vaikais, ir kalbančiais, ir nekalbančiais, reikia bendrauti aiškiai, gerai artikuliuota kalba, malonia intonacija, nereikalaujant greitų reakcijų, bet visada vaikui duoti laiko užduočiai atlikti, bendrauti jiems suprantamais žodžiais, visada sutelkti ir išlaikyti vaiko dėmesį, užmegzti kontaktą ir sužadinti vaiko norą kabėti; sudaryti galimybę išmoktus garsažodžius ir žodžius kartoti daug kartų per dieną.</p> <p>Vaikas skatinamas rodant, kad jo kalba suprantama aplinkiniams.</p>
	2.2. Pažintinėje veikloje vartoja naujus žodžius – daiktų, daiktų požymių, veiksmy pavadinimus, mokosi reguliuoti savo veiksmus, norus, poelgius geriau suprasdamas suaugusiųjų kalbą.	Vaiko dėmesys sutelkiamas į daikto, reiškinio pažinimą, o kalba pažinimą įprasmina. Mokinys mokosi girdėti ir suprasti; išgirsti ir pakartoti (garsą, žodį, sakinį), mokosi reikšti savo mintis.
	2.3. Geba dalyvauti darbinėje savitvarkos veikloje, vykdo nurodymus, paliepiamus.	Darbinė veikla sudaro daug progų vaikui vykdyti paprastas ir aiškias instrukcijas: paduoti, nunešti, rasti, padėti į nurodytą vietą daiktą (žaislą, drabužį, mokomąją priemonę ir pan.), pratina bendradarbiauti, padėti suaugusiajam, sudaro galimybę nusipelninti apdovanojimo, pagyrimo už gerai atliktą darbą, o jeigu šią bendrą vaikų veiklą lydi gera, taisyklinga kalba, tai nauda keleriopa: ugdoma ir kalba, ir socialiai priimtinos asmenybės savybės.
3.1. Bendravimo gebėjimų ir šnekamosios kalbos ugdymas.	3.1. Nekalbinių garsų suvokimas: skiria nekalbinius garsus aplinkoje, pamėgdžioja gyvūnų, paukščių balsus, taria garsažodžius, reaguoja į garsą judesiu ar žvilgsniu, ieško garso šaltinio.	Sudaromos galimybės vaikams skirti muzikinius garsus (būgnelio, skudučių), gamtos garsus (medžių ošimo, vėjo ūžimo ar šniokštimo, lapų šnarėjimo, ...), gyvūnų, paukščių balsus, dirbtinai sukeltus aplinkos garsus (pilant vandenį iš indo, tekant vandeniui iš krano, beldžiant metaliniais ir mediniais daiktais į įvairius paviršius, barbenant į tinklą, metant kamuolį ir t. t.). Pavyzdžiui, mokinių trumpalaikių pasivaikščiavimo metu galima įsiklausyti, išgirsti ir pamėgdžioti, kaip krinta nuo medžio obuolys ar kriaušė (bumt, tekšt), kaip šnara nukritę medžių lapai. Įsiklausyti į nekalbinius garsus, juos skirti, sudominti vaikus garsais galima ne tik tiesiogiai stebint aplinką, bet ir vartant iliustruotas knygeles, sekant pasakas, žaidžiant siužetinius žaidimus.

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
	<p>3.2. Kalbinės klausos gebėjimai: lavėja vaiko gebėjimas sutelkti dėmesį į garsinį signalą, suprasti girdimąją kalbą, reaguoti; mokomasi skirti kalbos intonaciją siejant su emocijų raiška.</p>	<p>Būdingesni pratimai: klausytis dainavimo; ieškoti garso šaltinio pasukant galvą; suprasti pasakyto žodžio reikšmę; vykdyti paliepiamus (ateik pas mane); reaguoti į savo vardą; parodyti daiktą, pasakius jo pavadinimą; parodyti išvardytas kūno dalis; išgirsti garsus (u i ū, i ir y, b ir p ir t. t.); skirti sąvokas „vienas“ ir „daug“; skirti, kuri kairė, kuri dešinė (akis, ranka, koja, ...); skirti daiktus pagal spalvą (parodyk raudoną sviedinuką, parodyk žalią juostelę ir t. t.); klausyti pasakos. Vaikams sudaromos galimybės (žaidžiant, sekant pasakas, apžiūrint siužetinius paveikslėlius ir t. t.) mokytis skirti liūdną ar linksną balso skambėjimą, taip pat ir subtilesnius niuansus (malonų kalbinimą ir liepimą, prašymą ir klausimą, džiaugsmą ir liūdesį, pritarimą, sutikimą ir prieštaravimą). Ugdomas vaikų supratimas, kad intonacija kartu su veido išraiška dažnai ypač daug reiškia bendraujant. Klausymas neturi būti pasyvus girdėjimas, klausymas – tai supratimas, kuris yra svarbiausias šios kalbinės veiklos komponentas. Supratimas gilinamas atliekant sekimu, pamėgdžiojimu paremtus pratimus (imituojamos aptariamų pasakų personažų intonacijos, laikysena, galima veido išraiška).</p>
	<p>3.3. Tartis: kartoja paskui pedagogą žodį, skiemenį, garsą. Mokosi išgirsti ir pagal galimybes taisyklingai tarti gimtosios kalbos garsus ir garsų junginius žodžiuose.</p>	<p>Tarties mokymas glaudžiai susijęs su gebėjimu išgirsti nurodytą garsą žodyje, suvokti taisyklingo ir netaisyklingo tarimo skirtumus, todėl garsų artikuliacijos tikslinimas (ir netariamų garsų tarties mokymas) glaudžiai susijęs su kalbinės klausos lavinimu. Ši ugdymo veikla ypač individualizuota, tuo pat metu laikantis maksimalios sunkumų išskaidymo ir jų įveikimo sekos. Kai kuriems mokiniams gali padėti treniruojamojo pobūdžio kvėpavimo, balso lavinimo, kalbos aparato mankštos pratimai.</p>
	<p>3.4. Žodynas: turtėja, plečiasi tiek pasyvusis, tiek aktyvusis mokinio žodynas, gerėja žodžių tarimo kokybė.</p>	<p>Žodyno tikslinimas ir gausinimas glaudžiai susijęs su vaiko viso ugdomojo proceso turiniu, bet ypač su pasaulio pažinimo, dailės, technologijų ir kitų dalykų tematika. Žodyno ugdymas (-is) aprėpia keturis vienas su kitu susijusius aspektus: vaiko žodynas gausėja, vartojamų žodžių reikšmės tikslėja, daugiau žodžių įpranta vartoti aktyviojoje kalboje ir kai kurie neteiktini bendrinei kalbai žodžiai „perkeliami“ į pasyviąją kalbą.</p> <p>Galima žodyno ugdymo tematika:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Mokyklos patalpos, paskirtis, baldai, estetinė išvaizda (gražu ar ne, kodėl). 2) Žmonės, dirbantys mokykloje: jų pareigos, vardai ir pavardės. 3) Gatvė, kurioje yra mokykla: saugumas gatvėje, šaligatviai, mokyklos adresas. 4) Mano namai: kiemas, sodas, namo vidus. 5) Mano (mokinio) šeima. 6) Mano (mokinio) gyvūnai. 7) Maistas, valgiai: gėrimas, valgiai, stalo įrankiai, indai.

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
		8) Žmogus: mus supantys žmonės (šeima, mokytojai), žmogaus kūnas, priežiūra. 9) Vanduo: vanduo butyje; šulinio, upelio, upės, vandentiekio vanduo, jūra. Elgesys prie vandens. 10) Medžiai. Krūmai. Gėlės. Paukščiai. Žvėrys. Gyvuliai. Uogos. Grybai. 11) Ugnis: ugnis butyje. Ugnis – draugas, ugnis – priešas. 12) Kas aš esu? Mano vardas. Mano kūnas, mano akys, rankos.
4.1. Bendravimas ir rašytinės kalbos ugdymas.	4.1. „Skaity“, varto ikimokyklinio amžiaus vaikams skirtas labai elementarus turinio knygeles, jas aptaria. Mokosi sekti pasakas, atpasakoti jų turinį pagal paveikslėlius. Mokosi taisyklingai tarti garsus ir juos sieti su didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis (pasirinkto elementoriaus garsų ir raidžių seka). Mokosi pažinti raides, iš jų sudaryti trumpus, vaikų kalboje vartojamus žodžius. Atpažįsta paveikslus, simbolius ir (arba) žinomas žodžius paprastuose tekstuose ir gali vartoti jau žinomas raides bei žinias apie garso ir simbolio santykį skaitydami tekstą. Gali pasakyti, ar patiko eilėraštis, pasakojimas, dalykinis tekstas.	Vieni mokiniai pajėgia nustatyti žodžio pirmąjį garsą, pasakyti, ar yra nurodytas garsas žodyje, kiti negali sutelkti dėmesio į kalbos garsą, o kiti apskritai netaria kalbos garsų, todėl atitinkamai diferencijuojamos ir individualizuojamos užduotys. Dauguma mokinių gali išmokyti atpažinti („perskaityti“) kai kuriuos žodžius iš bendro vaizdo, ypač jeigu jie siejami su konkrečių daiktų paveikslėliais. Kiti labai greitai pamiršta išmoktas raides, todėl reikėtų labai santūriai kelti optimalius mokymo skaityti tikslus. Mokiniai palaipsniui pradeda skaityti elementarius tekstus, gali pareikšti savo nuomonę apie tai, kas perskaityta. Žodžių skaitymas pirmiausia vertinamas pagal tai, kas perskaityta.
	4.2. Lavėja bendroji ir smulkioji motorika, įgyjami ne tik bendrieji apsitaravimo gebėjimų pradmenys, bet ir prielaidos atlikti grafines užduotis (piešti, štrichuoti, spalvinti, rašyti), aiškiau, taisyklingiau kalbėti.	Reguliariai atliekami bendrosios ir smulkiosios motorikos gebėjimų lavinimo pratimai, kurie padeda pasirengti rašyti. Kartu su kineziterapeutu (gydomosios pedagogikos specialistu, logopedu) atliekamos raumenų įtampos atpalaidavimo procedūros: plaštakos, pirštų, riešo, kaklo, visos viršutinės kūno dalies, po to – kojų, pėdų, kojų pirštų ir pagaliau atpalaiduojamas visas kūnas. Būdingiausi motorikos lavinimo pratimai yra šie: 1) imti visa sauja daiktą; 2) spausti kamuolį, guminių žaislą, minkštą daiktą; 3) perdėti iš vienos rankos į kitą; 4) ištiestais pirštais visu delnu braukti stalo paviršiumi, nuleidžiant ranką nuo stalo žemyn; 5) ištiestais pirštais stalo paviršiumi sukurti ratukus į dešinę ir į kairę pusę (įvairiu ritmu); 6) visa plaštaka ridenti per stalą kamuoliukus, įvairaus storumo lazdeles;

Ugdymo sritys	Nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas	Ugdymo gairės
	<p>4.3. Moka teisingai parašyti keletą raidžių, geba „parašyti“ tekstą iš paveikslėlių, ištisu žinomu žodžių.</p>	<p>7) vienos rankos delnu braukyti kitą ranką (aukštyn, žemyn); 8) vienos rankos pirštu sukti rutuliukus kitos rankos delne (pirštai ištiesti, kiekvienu pirštu atskirai). Žaidžiama „Virė virė košė“; 9) tarp delnų sukti kamuoliuką, rutuliuką (sulenktais pirštais) ir kt. pratimai.</p> <p>Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymo rašyti tikslas – įgyti praktiškai reikšmingų kalbinių gebėjimų, susijusių su rašytinės kalbos supratimu ir naudojimu (pvz., išmokti parašyti ar nukopijuoti savo vardą, pavardę, parašyti elementarią žinutę ir pan.), taip pat įgyti bendrųjų (reguluoti savo kūno padėtį, rankos judesius, kontroliuoti akies ir rankos koordinaciją, kritiškai vertinti savo veiklos rezultatus, dirbti tam tikru tempu, laikantis nurodymų ir t. t.) ir komunikacinių gebėjimų. Individualius didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų rašymo gebėjimus svarbu sieti su jų intelektine, sensomotorine branda. Rekomenduotina pozityviai vertinti mokinio rezultatus, tokius kaip gebėjimas parašyti raidę ar žodį.</p> <p>I–IV klasėse vaikai mokosi rašymo higienos, atlikdami užduotis, kurios reikalauja valingų rankos riešo ir pirštų judesių (brėžti tarp nurodytų taškų ir linijų, brūkšniuoti, spalvinti trafaretus ir pan.). Raidžių (kad ir spausdintinių) rašymas reikalauja labai tikslių judesių, koordinuotos rankos, akių veiklos ir valingo dėmesio, todėl ne visi vaikai nors ir minimaliu lygmeniu pajėgia tai atlikti, todėl jie gali naudotis trafaretais, mokytis rašyti, rašyti kompiuteriu. Svarbiausia, kad jie suvoktų, kaip galima komunikuoti (gauti, perduoti informaciją ir ja keistis) naudojantis rašytine kalba, kad perduoti norimą mintį ar informaciją galima naudojantis įvairiomis papildomomis priemonėmis, pvz., paveikslėliais, simboliais.</p>
5.1. Nekalbančiųjų bendravimo gebėjimų ugdymas.	5.1. Nekalbantys mokiniai geba reikšti savo norus ir poreikius liesdami, rodydami daiktus, naudodamiesi kai kuriais gestais, veido išraiška.	<p>Nekalbantys vaikai taip pat bendrauja su mokytojais, kitais suaugusiais žmonėmis, mokiniais ir dalyvauja bendroje veikloje. Gerai žinomas mažų vaikų gebėjimas reikšti simpatiją, švelnumą, pasitikėjimą, prašymą, reikalavimą, patvirtinimą, nusiteikimą, protestą ir daugelį kitų reakcijų į situaciją nekalbinėmis priemonėmis: jie viską moka pasakyti be žodžių savo kūno kalba ir veido išraiška. Nežodinis (neverbalinis) bendravimas dažnai papildo žodinį bendravimą: kalbėdami šypsomės ar atrodome susirūpinę, keisdami kaktos, antakių, veido išraišką; kiti žmonės gestikuliuoja rankomis. Pedagogas neturėtų daug emocijų reikšti gestais, kūno judesiais, bet jo žodinė kalba privalo būti aiški, taisyklinga, raiški, spalvinga intonacijomis. Pedagogas turi būti tolerantiškas ir geranoriškai nusiteikęs, kai vaikas gestu ar atskiru garsu reiškia savo norą, emocijas. Nekalbančius vaikus reikėtų mokyti suprasti kai kuriuos gestus, veiksmus, bet kalbantiems nesudaryti progų nekalbančiųjų judesius ir apriboti kalbėjimą.</p>

2.2. Lietuvių valstybinės kalbos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos

Lietuvių valstybinės kalbos bendrosios programos pritaikymo rekomendacijų paskirtis – apibrėžti vidutinių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių pradinių klasių mokinių komunikavimo lietuvių valstybine kalba pasiekimus, ugdymo turinio apimtį, nusakyti ugdymo gaires.

Mokinių pasiekimai – tai jų nuostatos, žinios ir supratimas bei gebėjimai. Nuostatos suprantamos kaip mokinio nusiteikimas, motyvacija ir noras mokytis, pagal galimybes palaipsniui prisiimant atsakomybę už mokymosi rezultatus. Žinios – tai, ką mokinys turi žinoti ir suprasti, – būtinos kaip įrankis ar priemonė gebėjimams įgyti ir juos realizuoti. Gebėjimai yra tai, kas pritaikoma praktiškai veikiant analogiškose ir (arba) naujose situacijose. Tam tikras gebėjimas įgyjamas per ilgesnį laiką dirbant su žiniomis.

2.2.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės

Lietuvių valstybinės kalbos, kaip mokomojo dalyko, tikslas – atsižvelgiant į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, kalbinę, kultūrinę ir socialinę partitį, sudaryti jam tinkamas sąlygas įgyti komunikavimo lietuvių kalba kompetencijos pradmenis.

Uždaviniai

Siekama, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių pradinių klasių mokiniai:

- gebėtų elementariai bendrauti lietuvių kalba;
- ugdytųsi sakinę kalbą: gebėjimą elementariai bendrauti su bendraamžiais ir kitais savo aplinkos žmonėmis įprastose kasdienio gyvenimo ir mokymosi situacijose;
- ugdytųsi rašytinę kalbą: pagal galimybes aiškaus ir taisyklingo rašymo įgūdžius, mokytųsi perteikti elementarią informaciją, reikšti mintis ir jausmus rašytine kalba;
- ugdytųsi sąmoningo skaitymo įgūdžius, gebėjimą suvokti informacijos šaltinių svarbą, pagal galimybes gebėtų rasti reikiamą rašytinę informaciją ir ja naudotis;
- ugdytųsi poreikį tobulinti savo kalbinius gebėjimus;

- pagal galimybes ir išgales domėtusi lietuvių kalba ir kultūra, kad sėkmingai socializuotųsi: įgytų bendravimo įgūdžių, dalyvautų mokymosi, mokyklos bendruomenės veikloje, vėliau galėtų įsitraukti į darbinę veiklą.

Valstybinės kalbos gebėjimų ugdymo tikslas ir uždaviniai pirmiausia orientuoja į komunikavimo ne gimtąja kalba gebėjimų ugdymą bei jiems formuoti reikalingų lietuvių kalbos ir sociokultūrinių žinių įgijimą. Šiose rekomendacijose, kaip ir bendrojoje programoje, lietuvių valstybinės kalbos ugdymo turinys apibrėžiamas koncentrais kas dvi klasės: 1–2, 3–4 klasės, tačiau atsižvelgiant į mokinių ugdymosi poreikius, ugdymo turinys gali būti lanksčiai pritaikomas griežtai nesilaikant čia pateikiamų koncentrų. Ugdymo turinį sudaro programoje santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos kalbinės veiklos sritys:

- klausymas (sakinio teksto suvokimas);
- kalbėjimas (sakinio teksto kūrimas);
- skaitymas (skaitymo technika, rašytinio teksto suvokimas);
- rašymas (rašymo technika, rašytinio teksto kūrimas).

Atsižvelgiant į ikimokykliniais metais susiformavusius vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinio kalbinius gebėjimus, taip pat ir į jo gimtosios kalbos žodyną, mokomasi kalbėti bendrine lietuvių kalba, bendrauti su bendraamžiais ir mokytoju, reiškiant pagrindines elementarios raiškos komunikavimo intencijas.

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių valstybinės kalbos gebėjimų ugdymui svarbios visos keturios kalbinės veiklos rūšys. Ypač svarbus klaūsimas ir kalbėjimas, nes gyvenant ne gimtosios kalbos aplinkoje labai svarbu ne tik išmokti įdėmiai klausytis ir suprasti, kas sakoma ar pasakyta, bet gebėti prireikus atitinkamai reaguoti (kurti sakinį tekstą – bet kokį nesudėtingą pasakymą), komunikacijai naudoti verbalines ir neverbalines priemones.

Skaitymas pradinio ugdymo pakopoje apima dvi sritis:

- skaitymo techniką ir rašytinio teksto suvokimą (sąmoningą skaitymą);
- sociokultūrinės žinias (elementarųjį Lietuvos kultūros pažinimą).

Rašymas pradinėse klasėse taip pat apima dvi sritis:

- rašymo techniką;
- rašytinių tekstų kūrimą, remiantis įgytomis elementariomis kalbos sandaros, rašybos ir skyrybos praktinėmis žiniomis bei jų supratimu.

**Mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės.
1–2 klasės**

1–2 klasės mokinių, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, lietuvių valstybinės kalbos pasiekimų aprašai ir ugdymo gairės, pateiktos 1 lentelėje, yra rekomendacinio pobūdžio. Jose bendrais bruožais nusakoma mokinių ir mokytojo veikla, nukreipta į konkretų rezultatą, numatytą žinių, supratimo, gebėjimų ir nuostatų skiltyse. Remiantis lentelėje pateiktais mokinių pasiekimų

aprašais keliami uždaviniai ir nustatomi vertinimo kriterijai konkrečiai pamokai, savaitei ar ilgesniam laikui.

1–2 klasių lentelėje pateiktų pavadinimų skilčių: nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo, ugdymo gairių – numeravimo pirmas skaitmuo rodo kalbinės veiklos srities numerį. Tų pačių numeravimo principų laikomasi ir lentelėje, kurioje analogiškai aprašyti 3–4 klasių mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės.

4 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
1. Klausymas (sąkytinio teksto suvokimas)		
1.1. Norėti suprasti lietuviškus žodžius ir tai, kas sakoma ar pasakyta.	1.1. Suprasti labai trumpų ir nesudėtingų pasakymų, girdimų įprasčiausiose (būtiniausiose) kasdienio bendravimo situacijose, esmę.	<p>Mokytojas, atsižvelgdamas į individualias kiekvieno mokinio galimybes, kuria tinkamas sąlygas ugdytis gebėjimą suprasti girdimą informaciją:</p> <p>1) mokytojas sudaro mokiniams kuo daugiau galimybių klausytis autentiško kalbėjimo. Mokiniai klausosi mokytojo parinktų ar specialiai parengtų įvairių mokiniams aktualių sąkytinių tekstų, perteikiamų tiesiogiai (klausosi mokytojo, klasės, grupės draugų) ir garso arba garso ir vaizdo priemonėmis, pvz., pokalbių vidutinių ugdymosi poreikių mokiniams suprantamomis temomis, kad mokiniai priprastų prie autentiškos kalbos, jos skambesio, sąkytinių intonavimo ir pan. Įsiklausydami į lietuviškų tekstų/elementarių pasakymų turinį, kalbos skambesį, kalbančiųjų tartį, mokiniai ne tik lavina klausomo teksto supratimo gebėjimus, bet ir įgyja sociokultūrinės patirties, geriau įsimena reikiamus žodžius, frazes;</p> <p>2) taip pat mokytojas pateikia klausytis specialių garso arba garso bei vaizdo priemonėmis perteikiamų tekstų, kurie ne tik taisyklingai tariami ir intonuojami, bet ir kalbama labai lėtai, balsu išryškinant frazes, žodžius, kurių specialiai mokomasi; prireikus minėta informacija pakartojama keletą ar daug kartų;</p> <p>3) mokydamas kalbos supratimo iš klausos pradmenų, pats mokytojas dažniausiai kalba lėtai, labai aiškiai tardamas ir intonuodamas, trumpais, nesudėtingų konstrukcijų sąkyniais; prireikus pakartoja frazes, žodžius keletą ar daug kartų;</p> <p>4) mokant suprasti girdimą informaciją, pratinama remtis vaizdinėmis priemonėmis, situacijos kontekstu, ieškoti reikiamai informacijai suprasti padedančių vaizdinių ar grafinių ženklų, simbolių, užuominų ir pan.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		<p>5) mokytojas turi atsižvelgti į tai, kad daugelis vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių negali ilgesniam laikui sukaupti ir išlaikyti dėmesio, todėl klausymo (ir kitos) pratybos būtinai turi būti trumpos ir būtinai siejamos su kitais pojūčiais: su regimu vaizdu, konkrečių daiktų lietim, uodimu, ragavimu; taip pat su orientavimusi erdvėje ir laike;</p> <p>6) bet koks mokiniui klausytis teikiamas tekstas ar pasakymas turėtų būti pateikiamas atitinkamame situaciniame kontekste, kad mokinys kartu ugdytųsi ir socialinę kultūrinę kompetenciją;</p> <p>7) prieš klausymosi užduotį reikėtų supažindinti mokinį su atitinkamu kontekstu, būtiniausia leksika ir būtinai pateikti užduotį kurią reiks atlikti, t. y. ką mokinys turėtų išgirsti, taip pat paaiškinti, kaip jis turės reaguoti rodydamas savo supratimą (atsakyti į klausimą žodžiu, parodyti reikiamą daiktą ar iliustraciją, kažką pažymėti rašymo priemone, parodyti sutartą gestą, ženklą, simbolį ir pan.);</p> <p>8) mokytojas turėtų skirti pakankamai laiko šiai labai svarbiai kalbinei veiklai ir būtinai pateikti mokiniui grįžtamąjį ryšį apie tai, kaip jam pavyko atlikti užduotį, o jei nepavyko – padėti rasti atsakymą nukreipiamaisiais klausimais ir pan.</p>
	1.2. Atpažinti pačias elementariausias bendravimo etiketo frazes, žodžius, klausantis žinomos tematikos ir elementarios raiškos pranešimų, pokalbių, kai kalbama labai aiškiai, lėtai, prireikus pakartojant kelis kartus, bendrine kalba ir kai situacija yra autentiška ar vizuali (nupiešta, nufotografuota ir pan.).	Pagal galimybes mokytojas naudojasi autentiškais kasdienio gyvenimo situacijomis, kuriose labiausiai reikia gebėjimo iš klausos suprasti informaciją, perteikiamą lietuvių kalba, arba kuria panašias į realias klausymosi situacijas, naudodamasis garso ir vaizdo perteikimo priemonėmis. Mokiniai mokomi atpažinti elementarios raiškos komunikavimo intencijas, būtinas minimaliai komunikacijai lietuvių kalba.
	1.3. Žodinėmis ir nežodinėmis priemonėmis reaguoti į tiesiogiai iš kito asmens girdimą pranešimą. Vadovautis mokytojo per pamoką teikiama nurodymais.	Klausomo teksto supratimo gebėjimus, vadovaujami mokytojo, mokiniai ugdomi aktyviai įvairiais jiems patraukliais būdais. Mokytojas taiko įvairius būdus, kuriais mokiniai gali parodyti klausomo teksto supratimą – ne tik kalba, bet ir atitinkamais gestais, judesiais, mimika, veiksmais (pvz., taikant įvairius mokinių galimybes atitinkančius judriuosius žaidimus, mankštos, vaidybos elementus ir pan.).

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	1.4. Taikyti mokytojo pasiūlytą (-as) klausymo strategiją (-as).	<p>Mokymas (-is) suprasti sakinį turėtų būti glaudžiai siejamas su svarbiausiais korekciniais uždaviniais: vienu metu turėtų būti ugdomas ir girdimasis suvokimas, ir koreguojami atminties procesai. Labai svarbu siekti, kad mokinys tikrai suprastų, kas sakoma jam svarbiose gyvenimiškose situacijose, į kurias jis realiai gali patekti. Mokiniai mokomi naudotis girdimo teksto supratimo ir kompensavimo strategijomis, pvz., padedami mokytojo, stengiasi įvertinti užduoties situaciją, kontekstą, t. y. pratinami neskubėti ir būtinai peržvelgti svarbesnę (pateiktą mokymosi užduotyje) informaciją (užrašus, sutartinius ženklus, paveikslėlius, nuotraukas ir pan.), mokytojo padedami sugrupuoti klausomo pranešimo informaciją atsakydami į klausimus (Kas kalba? Apie ką kalba? Ką reikia atlikti?) ir pan.</p> <p>Mokytojas daug dėmesio skiria mokymui pasitikrinti, ar mokinys suprato girdimą tekstą (bet kokį nesudėtingą pasakymą: sakinį, frazę ar žodį), ir lavinti praktinius klausymo gebėjimus: mokiniai mokomi stebėti kitų veiksmus, išiklausyti į pasakytus žodžius, stebėti kalbančiojo lūpas, klausytis teksto dar kartą arba keletą kartų, klausyti kitų, jei ko nesuprato; paprašydami pakartoti ir (arba) paaiškinti nesuprastus, nežinomus žodžius ar posakius. Galima susitarti dėl tam tikrų sutartinių ženklų naudojimo, jei mokiniui sunku kalbėti, pvz., kažko nesupratęs jis gali parodyti tam tikrą gestą, signalinę kortelę ir pan. Tai darydami mokiniai ne tik mokosi svarbių sakinio teksto supratimo strategijų, bet ir skatinama jų mokymosi motyvacija, teigiamas savo gebėjimų vertinimas, formuojami mokymosi mokytis įgūdžiai. Šiai veiklai ugdymo procese reikėtų skirti gana daug laiko. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad svarbu ne klausomų tekstų kiekis ar apimtis, o darbo su jais veiksmingumas, rezultatas.</p>
2. Kalbėjimas (sakinio teksto kūrimas)		
2.1. Norėti išmokti kalbėti lietuviškai.	2.1. Elementariomis kalbos priemonėmis reikšti <i>tapatybę, norą, prašymą, valią, nuomonę</i> .	<p>Mokiniai, padedami mokytojo, kuria labai trumpus, labai elementarios raiškos sakininius tekstus (bet kokius nesudėtingus pasakymus: sakinius, frazes, žodžius), pagal galimybes atsižvelgdami į tikslą. Jie mokosi susipažinti, paklausti informacijos ir pasakyti išmoktus dalykus apie save ir savo šeimą (pvz., išvardyti šeimos narius, pasakyti vardus); pasakyti, ko nori ir ko nenori, kas patinka ar nepatinka; paprašyti ir pan. Tai turėtų būti daroma modeliuojant situacijas, panašias į autentiškas. Šios pratybos turėtų būti kartojamos daug kartų nežymiai keičiant ar pridėdant vieną ar du komponentus (pvz., pasisveikinti; atsisveikinti; pasisveikinti ir atsisveikinti; pasisveikinti, paklausti ir išklausyti atsakymą / atidžiai išklausyti klausimą ir į jį atsakyti, atsisveikinti ir pan.) Kad nebūtų nuobodu, tarkim, mokantis vienos frazės, reikia sukurti tinkamą situacinį kontekstą, kad natūraliai tą patį reikėtų pakartoti keletą kartų, kol išmoks (pvz., pasisveikinti su kiekvienu kartu dalyvaujančiu bendraklasiu atskirai, „kalbėti telefonu“, „per televiziją“ arba kalbėti vis kito personažo vardu, tačiau tokiais atvejais mokiniams būtinos vaizdinės priemonės:</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		kortelės su paveikslėliais, žaislai ir kt., taip pat būtinas situacinis kontekstas). Kai kalbėjimas pagal tam tikrą bendravimo modelį automatizuojamas, mokytojas turėtų padėti mokiniui bandyti susikalbėti realiose bendravimo situacijose pritaikant išmoktą modelį. Šiam tikslui pasiekti mokytojas organizuoja išvykas į artimiausias viešas vietas, kad mokiniai priprastų prie aplinkos, kurioje vyksta kalbinė komunikacija. Padedami mokytojo, pagal savo išgales mokiniai mokosi elementariai susikalbėti parduotuvėje, gatvėje, transporte, bibliotekoje ir pan. Be tikslinių pratybų, skirtų konkrečioms komunikavimo gebėjimams įgyti, organizavimo, mokytojas turėtų glaudžiai bendradarbiauti su mokinių tėvais ar globėjais, kartu su jais siekdamas įtraukti ugdytinius į kuo įvairesnę mokyklos bendruomenės socialinę veiklą (pvz., dalyvauti įvairiuose renginiuose, išvykose, šventėse), kad būtų pasinaudota galimybėmis įgyti naujos patirties, natūraliai formuotis kalbos vartojimo įgūdžiams, kaupti žodyną, stiprinti lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją.
	2.2. Vartoti minimalų žodyną, reikiamą susikalbėti paprasčiausiose kasdienėse buitinėse ir mokymosi situacijose / svarbiausioms komunikavimo intencijoms reikšti.	Siekdami įgyti gebėjimą elementariu lygiu vartoti valstybinę kalbą, mokiniai mokosi nurodytų komunikavimo intencijų raiškos būdų. Tai daroma specialiai kuriant bendravimo situacijas, kuriose reikia klausti ir atsakyti į klausimus, pradėti ir užbaigti pokalbį, pakartoti pasakytą žodį ar frazę kelis kartus, kalbinėmis priemonėmis pavaizduoti tam tikras situacijas ir pan. Leksika parenkama tik ta, kuri būtina atitinkamuose socialiniuose kultūriniuose kontekstuose, o gramatikos formų turi būti mokoma tik funkciškai, pavyzdžiui, jei mokomasi paprašyti, tai naudojama liepiamoji nuosaka „duok/ateik/imk“. Mokytojas turėtų modeliuoti tokias veiklas, kurios būtų praktiškai aktualios ir patrauklios mokiniams, veiksmingos ir padedančios suformuoti reikiamą gebėjimą, pvz., paliesti kelis išvardytus klasės aplinkos daiktus ar atlikti suolo draugo nurodytą veiksmą (pvz., atsistoti, atsisėsti, kažką paduoti ir t. t.).
	2.3. Padedamam mokytojo <i>dalyvauti pokalbyje</i> : klausti ir atsakyti į klausimus; išmoktomis frazėmis reikšti svarbiausias / būtiniausias bendravimo intencijas, nurodytas programos turinio apimtimi.	
	2.4. Padedamam mokytojo ar klasės draugų 1–2 vientisiniais sakiniais ar atskirais žodžiais apibūdinti save, savo šeimą, artimiausią aplinką.	
	2.5. Suprantamai (specialiai pasirengusiam pašnekovui) tarti garsus, žodžius, bandyti / mokytis tinkamai intonuoti klausiamuosius, tiesioginius ir skatinamuosius sakinius.	Ugdymo procese atskiros pratybos turėtų būti skiriamos garsams tarti, taip pat sudėtingesnių (kitakalbiam) garsų (tik tais atvejais, jei jie yra žodžiuose, kurių mokomasi): ilgųjų ir trumpųjų balsių, dvibalsių, mišriųjų dvigarsių, tarčiai įtvirtinti. Reikėtų vengti neprasmingų ir netikslingų varginančių tarimo pratybų, nesusijusių su aktualiomis mokiniui kalbinėmis situacijomis ir elementariai komunikacijai būtina leksika. Dažnomis ir nuosekliomis pratybomis įtvirtinama klausiamojo, tiesioginio ir skatinamojo sakinio intonacija.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
3. Skaitymas (skaitymo technika, rašytinio teksto supratimas)		
3.1. Domėtis knygomis, norėti perskaityti ir suprasti, kas parašyta.	3.1. Pažinti kai kurias lietuviškos abėcėlės didžiąsias ir (arba) mažąsias raides; sieti garsą su atitinkama raide.	<p>Prieš pradėdamas mokyti skaityti valstybine lietuvių kalba, mokytojas turėtų išsiaiškinti, kiek kiekvienas mokinys geba skaityti gimtąja kalba, kokias raides pažįsta, kokių patiria sunkumų, kas sekasi geriausiai. Rekomenduojama orientuotis ir remtis dalykais, kurie sekasi. Pradėjus mokyti skaityti abiejų kalbų vienu metu, galima padaryti daugiau žalos nei naudos: specialiųjų poreikių mokiniams ir taip sunku sieti garsą su raide, atpažinti ir skirti panašias raides, jas jungti į skiemenis, skiemenis – į žodžius. Todėl pradėti mokyti skaityti lietuviškai geriausia būtų antroje klasėje (ar net vėliau), kai mokiniai jau yra susipažinę su gimtosios kalbos abėcėle ir yra įgiję elementarių gebėjimų skaityti gimtąja kalba.</p> <p>Pradėti mokyti lietuviško rašto reikėtų nuo tų raidžių, kurių forma ir tarimas abiejose kalbose sutampa arba beveik sutampa, pavyzdžiui, <i>a, o, e, M, T, I</i> ir kt. Mokytojas turėtų skirti pakankamai laiko garso ir raidės santykiui įtvirtinti ar prisiminti, pakartoti. Stebėdami aplinkoje, vadovėlyje ar kituose šaltiniuose (pvz., įvairiuose informaciniuose, reklaminiuose leidiniuose, periodinėje spaudoje ir kt.) pateiktus sutartinius ženklus (pvz., eismo, įstaigų, elektros, telefono ir kt.) ir mokydamiesi gimtosios kalbos mokiniai susipažįsta su <i>ženkle</i> sąvoka. Lygindami įvairius ženklus su raidėmis supranta, kad raidės – taip pat žmonių sukurti ženklai, kuriuos reikia pažinti, kad galėtų perskaityti, kas parašyta. Todėl reikia remtis mokinių jau turimu supratimu ir asmenine patirtimi pradėdant mokyti skaityti ne gimtąja kalba. Pradinėse klasėse praktiškai susipažįstama su lietuvių kalbos garsais ir jų ženklais – raidėmis, tikslingomis pratybomis mokomasi sieti garsus su raidėmis (gali būti ne visais). Mokiniai gali patirti sunkumų, susijusių su gimtosios ir valstybinės kalbos raidžių ir jomis žymimų garsų panašumais ir skirtumais. Mokytojas turėtų nuolatos domėtis mokinio gimtosios kalbos pasiekimais ir atsižvelgti į gimtosios kalbos raidą. Dažnai atvejais garsinis skaitymo mokymo būdas gali būti nelabai veiksmingas, todėl reikia išmėginti kitą būdą, kai mokiniai mokomi skaityti ištikus žodžius (įsidėmėti, tarsi „nufotografuoti“, o vėliau atpažinti ir perskaityti ištikus žodžius). Svarbiausia, kad skaityti visada būtų teikiami tik labai gerai žinomi (išmokti) žodžiai, pageidautina suprantamame kontekste ir naudojant įvairias vaizdines priemones, nes skaityti nesuprantamus dalykus yra varginantis ir motyvaciją slopinantis dalykas.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	3.2. Perskaityti trumpus (vieno dviejų žodžių) sakinius ir suprasti, kas parašyta.	Skaitymo procesas ir teksto suvokimas turėtų vykti integruotai. Skaitydami elementarius tekstus, mokiniai, padedami mokytojo, įtvirtina lietuvių kalbos abėcėlės raides ir išmoksta skaityti žinamus žodžius, frazes, nesudėtingus sakinius, kiekvienas mokinys pagal savo galimybes išmoksta skaityti ir suprasti labai nesudėtingo skaitinio turinį. Iš pradžių mokinys mokosi skaityti tekstą garsiai, vėliau, sutvirtėjęs skaitymo įgūdžiams, gali skaityti tyliai, pašnibždomis, akimis. Perskaitytą mokiniai prašomi pasakyti žodžius, kuriuos suprato, pasakyti veikėjų vardus, įvardyti veiksmus, įvykius, atsakyti į elementarius teksto supratimo klausimus (Kas čia yra? Kas ką veikia? Kur yra? ir pan.). Atkreiptinas dėmesys, kad kaip ir mokant suprasti girdimą tekstą, prieš skaitant taip pat reikalinga vadinamoji prieštekstinė užduotis, kuri padėtų mokiniui sutelkti dėmesį į skaitomą tekstą, ieškoti atsakymo, stengtis suprasti. Mokytojas turėtų visada aiškiai nurodyti, ko iš mokinio tikisi, ką jis turės atlikti, kai perskaitys tekstą (pvz., atsakyti į iš anksto užduotą klausimą, pasakyti kažkokius sužinotus faktus, parodyti atitinkamą iliustraciją, pažymėti kažką naudodamasis rašymo priemone ir t. t.). Būtina neužmiršti ir mokiniui labai svarbaus grįžtamojo ryšio, nepalikti mokinio nežinioje, kažko nesupratęs. Siekiant atsižvelgti į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius labai svarbu, žinoti, kaip sekasi ugdyti mokinio gimtąją kalbą skaitomo teksto supratimo gebėjimus, ir taikyti tokius pačius mokymo būdus. Reikalavimai valstybinės kalbos pasiekimams negali būti didesni nei gimtosios kalbos pasiekimams, tačiau nereikia mokinio nuvertinti ir dėti visas pastangas, kad jis pagal savo galimybes pasiektų kuo daugiau.
	3.3. „Skaityti“ gausiai iliustruotą knygą: orientuotis knygoje, susirasti norimą skaityti puslapį, perskaityti vardus, pavadinimus, pasakyti, kas ką veikia.	Vartydami ikimokyklinio ir jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams skirtas skaitinių knygas, mokiniai pratinasi dirbti su knyga, rasti reikiamą informaciją; mokosi tinkamai elgtis su knyga, gėrėtis jos iliustracijomis, domėtis iliustracijose pateikta informacija. Kartu su mokytoju vartydami, žiūrinėdami, skaitydami vaikams skirtas knygas, vadovėlio tekstus, susipažįsta su knygos autoriumi, pavadinimu, dailininku, knygų įvairove, sužino, kad knyga gali būti parašyta autoriaus arba autorių, gali būti sudaryta iš liaudies kūrybos. Mokosi nurodyti, pasirinkti patinkamą knygą, pasakyti apie ją savo nuomonę (pvz., patinka ar nepatinka). Iliustruotų knygų „skaitymas“ yra tokia pat svarbi kalbinė veikla, todėl turi būti tinkamai suplanuota ir parengta, tai reiškia, kad informaciją reikėtų pateikti dalimis, nesistengti vienu metu apžvelgti iliustracijas, susipažinti su pavadinimu, dailininku, autoriumi ir t. t. Rekomenduojama „žengti mažais žingsneliais“, visais atvejais formuluoti labai aiškias nors ir elementarias užduotis (pvz., parodyti, kur parašytas knygos pavadinimas), pamokyti, kaip jas atlikti. Jeigu yra galimybių, mokosi naudotis kompiuteriu.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
4. Rašymas (rašymo technika, rašytinio teksto kūrimas)		
4.1. Norėti išmokti lietuviškai rašyti.	4.1. Mokėti didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis parašyti gerai suprantamą žodį ar trumpą vieno dviejų žodžių sakinį.	Rašyti mokiniai turi būti mokomi remiantis jų gebėjimais ir žiniomis apie rašymą, rašomų tekstų paskirtį ir rašymo procesą, įgytomis per gimtosios kalbos pamokas. Išmokstama rašyti raides ir iš jų sudaryti žinomus (išmokus) žodžius. Žinoma, pradinėse klasėse pagal galimybes dedami fonetinės rašybos pagrindai: mokomasi rašyti remiantis principu „taisyklingai tari – taisyklingai rašai“ (ryšys su kalbėjimu ir klausymu), tačiau gali būti, kad vidutinių specialiųjų poreikių mokiniams kai kuriais atvejais daug lengviau išmokti rašyti (taip pat ir skaičiuoti) naudojantis vadinamuoju „žodiniu“ būdu, t. y. įsidėmint ar tarsi nufotografuojant visą žodį (rašytinį žodžio vaizdą). Tokiu būdu mokinys gali išmokti parašyti ar nupiešti vieną kitą žodį (pvz., savo vardą) netgi nemokėdamas visų jį sudarančių raidžių. Svarbiausia, kad būtų mokomasi ne formalių, o realiai pritaikomų ir mokiniui prasmingų dalykų. Siekiama sudaryti tokias kalbines situacijas, kad mokiniai galėtų rašyti nors elementarų tekstą (pvz., derinti piešinį ir žodžius). Analizuodami mokytojo pateiktus raidžių ir jų junginių pavyzdžius arba nesudėtingus išstisus žodžius mokosi rašyti didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis, orientuotis puslapyje, rašymo sąsiuvinyje. Išmokę rašyti standartinę raidę, mokiniai rašo ją žodyje, sakinyje, tekste. Jeigu yra galimybių, mokosi rašyti kompiuteriu.
	4.2. Rašyti žinomus fonetinės rašybos žodžius.	Kadangi leksikos mokoma funkciškai, tai ir rašyti reikėtų mokyti labiausiai reikalingų dalykų, ypač tais atvejais, kai išmokyti rašyti visas abėcėlės raides ir savarankiškai rašyti nerealų.
	4.3. <i>Pagal pavyzdį</i> didžiosiomis raidėmis užrašyti (nukopijuoti) savo vardą, pavardę, šeimos narių vardus ir pan.	Mokytojas skiria pakankamai dėmesio didžiosioms raidėms ir žodžiams, labai trumpiems tekstams (1–2 trumpų sakinių) rašyti. Rašymo (dažnai <i>nurašymo</i> : įrašant praleistą žodį, pavardę, vardą ir kt.) pratybomis mokomasi ir rašyti, ir perteikti informaciją raštu. Mokiniai mokomi rašyti prasmingus tekstus: iš kelių pateiktų žodžių sudėlioti sakinį ir jį užrašyti, pabaigti sakinius, įterpdami vietoj paveikslėlio tinkamą žodį; parašyti tinkamą pavadinimą naudojantis sąrašu ir pan. Mokomasi parašyti savo vardą, pavardę, mokyklos, miesto, kaimo, gatvės pavadinimą.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	4.4. Taikyti mokytojo pasiūlytą ar įgytą per gimtosios kalbos pamokas rašymo strategiją (pvz., nurašyti pagal pavyzdį).	Mokytojas turi pateikti aiškių rašytinio teksto pavyzdžių ir įvairiais būdais skatinti mokinius pagal pavyzdį kurti rašytinius tekstus (dažniausiai praktinio pobūdžio žinutes, elementarius laiškus, užrašus po piešiniais ir pan.). Jei realiai rašyti labai sunku, galima mokyti norimą tekstą surinkti kompiuteriu, sudėlioti iš raidžių arba ištisu žodžių ar net sakinių kortelių. Mokymasis rašyti turi būti prasmingas ir patrauklus, įtvirtinantis gebėjimą rašyti ir kalbinę raišką, todėl mokytojas parenka ar pats parengia veiksmingų ir įdomių vaikams veiklų, pvz., žaisti žodžių, teksto komponavimo žaidimus ir pan. Svarbiausia padėti mokiniui suprasti, kad rašytinis tekstas yra naudingas ir reikalingas perteikti kitiems asmenims reikiamą informaciją, išsakant savo mintis, jausmus, norus.
	4.5. Vertinti savo ir kitų gebėjimą rašyti.	Mokiniai skatinami domėtis savo ir draugų rašymo sėkme, rašytiniais tektais, pagal galimybes įvertinti savo ir draugų kūrybines pastangas, pareikšti nuomonę (patinka ar nepatinka) „Rašymo“ darbai gali būti išskabinti stenduose (tik tais atvejais, jei bus užtikrinta, jog mokinys nepasijus blogai ir netaps bendraamžių pajuokos objektu), sudedami į pasiekimų aplankus, rodomi tėvams..

Turinio apimtis. 1–2 klasės

1–2 klasės lietuvių valstybinės kalbos ugdymo turinys teikia galimybių ugdyti mokinių elementarius lietuvių kaip negimtosios kalbos gebėjimus, būtinus mokymosi bei kasdienio gyvenimo kontekstuose. Ugdymo turinys taip pat sudaro prielaidas įtvirtinti komunikavimo gebėjimus, formuojamus ir per gimtosios kalbos bei kitų dalykų pamokas, paspartinti mokinio socializaciją.

Turinį sudaro šios santykinai atskirtos, tačiau ugdymo procese integruotos dalys:

- kalbinės veiklos sritys: kalbėjimas, klausymas, skaitymas, rašymas;
- sociokultūrinės temos;
- žodynas;
- komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai);
- abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška, raiškos pavyzdžiai;
- tartis.

Kalbinės veiklos sritys

Kiekvienai kalbinei veiklai atlikti būtini parengiamieji pratimai, kurių metu formuojamas reikiamas žodynas, kuriamas situacinis kontekstas, pasitelkiami

(prisimenami, pasikartojami) gebėjimai, žinios ir supratimas, įgyti per kitų dalykų pamokas.

Kalbėjimas:

- Kalbėjimas atsižvelgiant į komunikavimo tikslą.
- Kalbėjimas monologu labai gerai žinoma konkrečia tema, kai mokiniui suteikiama pakankama vizuali ir akustinė parama.
- Kalbėjimas dialogu pačiose įprasčiausiose konkrečiose situacijose, kai nurodyti kalbos veiksmai ir suteikiama reikiama vizuali ir akustinė parama.
- Kalbėjimo eiga iš anksto suplanuota: mokiniui nurodyta, ką ir kaip kalbėti; pateiktas ir įtvirtintas pavyzdys; suteikiama reikiama parama (vaizdinė, garsinė, fizinė, pvz., žaislai), atitinkanti individualų kiekvieno mokinio specialųjį ugdymosi poreikį.
- Kalbėjimo temos įprasto, labai gerai pažįstamo kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto.
- Kalbėjimo strategijų taikymas (pateikto kalbėjimo pavyzdžio pakartojimas; rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, aplinkoje esančiais daiktais ir pan.).

Klausymas

- Klausymas atsižvelgiant į tikslą (mokymuisi, informacijai gauti).
- Klausymas, kai aiškia, taisyklinga bendrine lietuvių kalba lėtai kalba vaikui ir suaugusieji.
- Klausomų tekstų temos įprasto, labai gerai pažįstamo kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto, svarbios amžiaus grupėi.
- Klausomų tekstų pobūdis: buitiniai pokalbiai; adaptuoti informaciniai, nurodomieji pranešimai; dainų įrašai.
- Klausomi tekstai perteikiami tiesiogiai, garso arba garso ir vaizdo perteikimo priemonėmis.
- Klausomų tekstų apimtis turi atitikti mokinių amžiaus tarpsnio ir specialiųjų ugdymosi poreikius – tai kelių žodžių, frazių ar nesudėtingų sakinių pokalbiai ar kita informacija, perteikiama tiesiogiai; jei tai yra garso arba garso ir vaizdo priemonėmis perteikiama informacija, ji turi būti suskaidyta į labai trumpas atkarpas ir vizualizuota, t. y. mokiniams turi būti suteikta konkreti vaizdinė parama.
- Klausymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, daiktais ir pan.).

Skaitymas

- Skaitymas balsu ir tyliai.
- Skaitytomų tekstų pobūdis: atskiri žodžiai situaciniame kontekste; informaciniai užrašai ir ženklai; adaptuoti informaciniai, nurodomieji pranešimai; specialiai pritaikyti adaptuoti publicistiniai, dalykiniai, pagal galimybes tautosakos ir grožiniai tekstai. Reikia atsižvelgti į mokinio gebėjimą suprasti abstrakčius dalykus, perkeltines reikšmes ar menines kalbos priemones. Jei mokiniui sunkiai suprantami gimtąja kalba skaitomi tautosakos ir grožiniai tekstai, tai negimtąja kalba, o ypač 1–2 klasėse, nereikia teikti skaityti mokiniui nesuvokiamų dalykų.
- Skaitymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, spalvomis, raidžių dydžiu, šriftu; eilučių vedžiojimas pirštu, skaitymas ištariant atskirus garsus, skiemenimis ir po žodį balsu ir pan.).

Rašymas

- Rašymo temos kasdienio buitinio, mokymosi ir asmeninio konteksto, aktualios amžiaus grupėi.
- Rašymo eiga mokiniui žinoma ir suprantama, iš anksto suplanuota; mokiniui parodyta, ką ir kaip rašyti, pateiktas pavyzdys.

- Tekstų pobūdis: užrašai po paveikslėliais, nuotraukomis, savo ir šeimos narių bei draugų vardai, savo pavardė; raštelis.
- Rašymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, pavyzdžiu, nuorodomis, mokytojo ir draugų parama; rašymas tik didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis; rašymo ir piešimo derinimas; „rašymas“ iš pradžių komponuojant iš paveikslėlių sakinių ir jį parašant; parašyto teksto perrašymas įterpiant reikiamą žodį ir pan.).

Sociokultūrinės temos

- Asmens tapatybė.
- Šeima, namai.
- Santykiai su žmonėmis, draugai.
- Kasdienis gyvenimas.
- Mokykla, mokymasis.
- Maistas, maitinimasis.
- Transportas.
- Sveikata ir higiena.
- Laisvalaikis, pomėgiai.
- Šventės.

Žodynas. Leksikos minimumas atrenkamas atsižvelgiant į žodžių vartojimo situaciniame kontekste (kasdienės buities, mokymosi, klasės gyvenimo ir pan.) būtinumą, dažnumą, į žodžių junglumą. Leksikos mokomasi funkciškai, t. y. mokoma vartoti atitinkamam situaciniam kontekstui ir būtiniausioms komunikacinėms intencijoms reikšti reikalingus žodžius, reikiama gramatinė forma. 1–2 klasėje turėtų būti mokoma (-si) žodžių, reikalingiausių bendraujant įprasčiausiose kasdienio gyvenimo situacijose: mokykloje, viešajame transporte, parduotuvėje, kavinėje, poliklinikoje, bibliotekoje ir pan. Mokiniai turėtų išmokti identifikuoti save ir kitus, t. y. pasakyti savo vardą, pavardę; paklausti apie namų adresą, gebėti suprasti, ko klausiami, ir pasakyti, kur gyvena; trumpai apibūdinti šeimą, draugus, namus, kuriuose gyvena, mokyklą, kurioje mokosi; pasakyti, ko nori ar nenori; ką mėgsta ir ko nemėgsta (veikla, maistas, higiena ir pan.); apibūdinti savo veiklą, t. y. įgyti elementariausių lietuvių kalbos kaip bendravimo priemonės vartojimo įgūdžių.

Komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai)

Svarbiausios bendravimo formulės: kaip pasisveikinti, atsisveikinti; kaip atsiprašyti, kaip atsakyti kitam atsiprašius; kaip padėkoti, kaip atsakyti į padėką.

Pažintis: kaip susipažinti: kaip paklausti vardo, kaip pasakyti savo vardą ir pavardę.

Pokalbis: kaip užkalbinti draugą, mokytoją, nepažįstamąjį; kaip pasakyti, kad nesupranta, kaip paprašyti pakartoti.

Informacija: kaip paklausti informacijos apie asmenį ar daiktą, vietą (kaip paklausti, kas yra, ką veikia, kur yra / gyvena ir pan.); kaip suteikti informaciją apie asmenį ar daiktą, vietą (kaip pasakyti, kas yra, ką veikia, kur yra, kur gyvena ir pan.); kaip patvirtinti informaciją; kaip paneigti informaciją.

Bendra veikla: kaip paprašyti ką nors atlikti; kaip sutikti ką nors atlikti; kaip atsisakyti ką nors atlikti; kaip paprašyti leidimo veikti.

Nuomonė: kaip paklausti, kas kam patinka ar nepatinka; kaip pasakyti, kas kam patinka ar nepatinka; kaip paklausti kito nuomonės; kaip pasakyti savo nuomonę.

Nuotaikos, jausmai, valia: kaip išreikšti savo norą, pageidavimą; kaip išreikšti savo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą; kaip leisti ką nors veikti; kaip liepti ką nors veikti; kaip uždrausti ką nors veikti.

Abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška. Raiškos pavyzdžiai. Gramatikos formų ir konstrukcijų, abstrakčiųjų sąvokų raiškos turi būti mokomasi funkciškai (nesimokant sisteminės gramatikos). Elementarių būtiniausių gramatikos dalykų mokomasi tik praktiškai pagal pateiktus modelius ir klausimus, nesimokant formalių taisyklių ir nevarojant sąvokų. Programoje jos pateikiamos mokytojams, vadovėlių autoriams.

Veiksmas dabartyje, reiškiamas veiksmažodžių esamojo laiko formomis (*esu, yra, turi, ...*).

Veiksmas praeityje, reiškiamas veiksmažodžių būtojo kartinio laiko formomis (*buvau, buvo, turėjo, ...*).

Skatinimas, reiškiamas liepiamąja nuosaka (*eik, sakyk, duokite, ...*).

Subjektas, reiškiamas vardažodžių vardininku (*čia mama; čia mano tėtis; čia namas, ...*).

Objektas, reiškiamas vardažodžių galininku ir kilmininku (*valgau obuolį; noriu kriaušės, ...*).

Požymis, reiškiamas būdvardžiais ir įvardžiais (*raudona gėlė; šitas sąsiuvinis, ...*).

Priklausomybė, reiškiamą daiktavardžių ir įvardžių kilmininku (*mokytojų kambarys; mano mama, ...*).

Kiekybė, reiškiamą kiekiniais pagrindiniais skaitvardžiais ir kiekiorieveiksmiais (*daug vaikų; mažai mašinų; vienas šuo*).

Vieta, reiškiamą vardažodžių vietininku,rieveiksmiais (*Aš esu klasėje. At-eik čia.*).

Teigimas, reiškiamas teigiamąja dalele *taip*.

Neigimas, reiškiamas neigiamosiomis dalelytėmis ir priešdėliais (*Ne. Aš negaliu. Negerai.*).

Klausimas, reiškiamas klausiamaisiais žodeliais (*Kas? Kur? Koks? Kaip?*) ir intonacija.

Kreipinys, reiškiamas šauksmininku (*Algi! Saule!*).

Tartis

Mokiniai turi pagal galimybes suprantamai tarti lietuvių kalbos garsus; kalbėti bendrine lietuvių kalba taip, kad juos suprastų asmenys, kurie yra specialiai pasirengę suprasti ir palaikyti kalbantįjį.

Mokiniai, pagal jų galimybes, mokomi:

- suprantamai tarti balsius, dvibalsius, mišriuosius dvigarsius, minkštuosius ir kietuosius priebalsius;
- ištarti žodį / žodžius;
- pagal intonaciją atskirti tiesioginius, klausiamuosius ir skatinamuosius sakinius;
- tinkamai intonuoti tiesioginius, klausiamuosius ir skatinamuosius sakinius.

Mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės. 3–4 klasės

3–4 klasės mokinių, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, lietuvių valstybinės kalbos pasiekimų aprašai ir ugdymo gairės, pateikti 2 lentelėje, yra rekomendacinio pobūdžio. Jose bendrais bruožais nusakoma mokinių ir mokytojo veikla, nukreipta į konkretų rezultatą, numatytą žinių, supratimo, gebėjimų bei nuostatų skiltyse. Remiantis lentelėje pateiktais mokinių pasiekimų aprašais keliami uždaviniai ir nustatomi vertinimo kriterijai konkrečiai pamokai, savaitei ar ilgesniam laikui. 3–4 klasėse vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių komunikavimo lietuvių kalba kompetencijos pradmenys toliau formuojami ir tobulinami remiantis 1–2 klasėje įgytomis žiniomis, supratimu ir gebėjimais, taip pat gimtosios kalbos pasiekimais.

5 lentelėje pateiktų šių pavadinimų skilčių: nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo, ugdymo gairių – numeravimo pirmas skaitmuo rodo kalbinės veiklos srities numerį. Laikomasi tų pačių numeravimo principų kaip ir 1 lentelėje, kurioje pateikti 1–2 klasių koncentro mokinių pasiekimų aprašai ir ugdymo gairės.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
1. Klausymas (sakinio teksto suvokimas)		
1.1. Stengtis suprasti, kas sakoma / pasakyta.	1.1. Suprasti trumpus ir nesudėtingus pranešimus, labai dažnai girdimus įprastose kasdienio gyvenimo situacijose.	<p>Mokytojas, atsižvelgdamas į individualias kiekvieno mokinio galimybes ir turimą valstybinės kalbos mokymosi patirtį, kuria tinkamas sąlygas ugdytis gebėjimą suprasti girdimą informaciją:</p> <p>1) mokiniai naudojami mokytojo specialiai sudarytomis ir realiomis galimybėmis klausytis gyvos šnekamosios ir vaizdo bei garso priemonėmis perteikiamos bendrinės kalbos;</p> <p>2) mokiniai klausosi trumpų nesudėtingos raiškos sakininių tekstų, perteikiamų tiesiogiai (klausosi mokytojo, klasės, draugų, į pamoką specialiai pakviestų žmonių, pvz., mokyklos direktoriaus, bibliotekininkės, medicinos sesers, policininko ir pan.) ir garso arba garso ir vaizdo priemonėmis: pokalbių mokiniams suprantamomis ir aktualiomis temomis, informacinių pranešimų, kvietimų ir pan., kurių pagrindą sudaro mokiniams jau žinomi žodžiai ir atpažįstamos gramatinės konstrukcijos, vartojamos pačios elementariausios bendravimo etiketo frazės;</p> <p>3) mokytojas, kaip ir 1–2 klasėse, turėtų ir toliau kantriai mokyti kalbos supratimo iš klausos, neužmiršdamas, kad mokant klausytis kalbėti reikia lėtai, trumpais nesudėtingų konstrukcijų sakiniais aiškiai tarti ir intonuoti, prireikus pakartoti keletą ar daug kartų; svarbu klausytis teikiamus tekstus pateikti atitinkamuose situaciniuose kontekstuose, naudoti daug vaizdinių priemonių;</p> <p>4) siekdamas, kad mokinyi lengviau ugdytųsi reikiamus gebėjimus, mokytojas mokydamas turėtų laikytis tam tikro nuoseklumo, kad mokinyi įprastų prie tam tikros tvarkos ir geriau suprastų, ko iš jo tikimasi. Tai reiškia, jog kiekviena klausymosi užduotis turi būti tikslinga, orientuota į rezultatą. Turi būti aišku, ką ir kodėl mokinyi turi išgirsti, suprasti, išmokyti, atlikti, taip pat turi būti iš anksto apgalvota ir mokiniui paaiškinta, kaip jis turės reaguoti parodydamas savo supratimą. Mokytojas visada turėtų mokiniui pateikti grįžtamąjį ryšį apie tai, kaip jam pavyko atlikti užduotį ir būtinai aiškiai pasakyti, ką kitą kartą reikėtų daryti, kad pavyktų geriau. Reikėtų stengtis palaikyti mokinio mokymosi motyvą, gerą nuotaiką, tačiau vengti nepelnyto girimo. Mokinyi turėtų jausti, jog yra mylimas ir gerbiamas nepriklausomai nuo mokymosi pasiekimų, ir pratintis adekvačiai priimti objektyvius savo pasiekimų vertinimus, nes jie reikalingi tolesniam mokymuisi ir tobulėjimui.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	1.2. Suteikus paramą suprasti labai aiškiai pranešamą pagrindinę faktinę informaciją, kai kalbama lėtai bendrine kalba programos turinio apimtimi apibrėžtomis temomis.	Mokiniai mokomi suprasti pažįstamų ir nepažįstamų asmenų trumpų pokalbių, pranešimų esmę ir svarbias detales, girdimame tekste yra labai nedaug nežinomų žodžių ar gramatikos formų. Prieš klausantis būtina iš anksto apibūdinti situaciją/kontekstą, pateikti vaizdines priemones, iš anksto pateikti užduotį, kad mokiniai klausydamiesi nesiblaškėtų ir sutelktų dėmesį į pagrindinę faktinę informaciją. Nepamiršti, kad bet kokių tekstų turi būti klausomasi ne mažiau kaip du kartus, prireikus – daug kartų. Svarbiausia, kad mokinys įsitikintų, kad tikrai supranta, kas sakoma ir žinotų (reikia dažnai tą priminti), jog realiame gyvenime būna beveik tokių pačių situacijų, kuriose jis pajėgs pritaikyti šį savo gebėjimą.
	1.3. Reaguoti į klausomą pranešimą žodinėmis ir nežodinėmis priemonėmis. Vadovautis mokytojo, klasės draugų per pamoką teikiama nurodymais.	Siekdami suprasti nurodymus, mokiniai vykdo mokytojo ir klasės draugų iš anksto suplanuotus nurodymus, paliepiamus, prašymus, susijusius su bendrais veiksmais klasės, mokyklos aplinkoje. Mokiniai mokosi parodyti teksto supratimą įvairiais kitais būdais, pvz., kūno kalba, atitinkamais gestais, mimika, naudodamiesi daiktais, paveikslėliais, sutartiniais ženklais ir kt.
	1.4. Taikyti mokytojo pasiūlytas klausymo strategijas.	Mokiniai reguliariai, įvairiais būdais, vadovaujami mokytojo, ugdo klausymo gebėjimus: mokosi įsiklausyti į kalbos turinį, intonaciją; įvertinti kontekstą, situaciją, iš jų pagal galimybes spėti apie galimą pranešimo turinį, tikslus. Pavyzdžiui, prieš klausantis teksto ar klausydamiesi metu įvertinti girdimo teksto kontekstą, užrašus, piktogramas, emblemas, paveikslėlius; nuspėti, kur vyksta pokalbis. Siekiant suprasti girdimą informaciją, mokiniai nuolat turi būti mokomi sieti nauja su tuo, kas gerai žinoma, pažįstama. Mokiniai skatinami naudotis kitų pagalba: prašyti kalbėti lėčiau, pakartoti dar kartą, ko nors nesuspratus, paprašyti pasakyti kitais žodžiais. Mokytojas padeda mokiniams ne tik suprasti sakininį tekstą, bet ir pasakyti, kas jiems sekėsi, kas kludė suprasti, ką reikėtų daryti kitaip.
2. Kalbėjimas (sakinio teksto kūrimas)		
2.1. Stengtis išmokti kalbėti lietuviškai, kad gautų informacijos ir būtų suprastas.	2.1. Siekiant <i>informuoti</i> , 1–2 vientsakiniais sakiniais pasakyti apie save, savo šeimą, artimiausią aplinką; apibūdinti gerai pažįstamus asmenis ir daiktus.	Mokytojas turėtų pateikti aktualius bendravimo modelius iliustruojančias komunikavimo situacijas, kurios skatintų mokinius kurti prasmingus sakininius tekstus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad natūraliai žmogus neteikia jokios informacijos ir nieko nepasakoja, jei niekas jo neklausia, nesidomi, t. y. jei nėra pašnekovo. Tai reiškia, jog reikia numatyti, kas bus mokinio pašnekovas konkrečioje mokymosi situacijoje. Labai svarbu, kad daugeliu atvejų tai būtų realus asmuo, pvz., bendraamžis, bendraklasis, kitos klasės mokinys, kitas mokytojas ar mokyklos darbuotojas (nėra labai gerai, jei tai visada tai būtų tas pats mokytojas), nors kartais, žaidžiant vaidmenų žaidimus ir pan., gali būti išgalvoti personažai. Remdamiesi išmoktais bendravimo modeliais mokiniai gebės elementariai susikalbėti realiose bendravimo situacijose.
	2.2. Padedamam <i>dalyvauti pokalbyje</i> : klausiti ir atsakyti į klausimus.	

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		Mokytojui teikiant reikiamą žodinę ir vizualią paramą, mokoma (-si) susikalbėti įsivaizduojamoje ar autentiškose bendravimo situacijose (klasėje, mokykloje, bibliotekoje, parduotuvėje, kavinėje ir pan.). Mokinius ir jų tėvus reikėtų skatinti pasinaudoti galimybėmis įgyti naujos socialinės kultūrinės ir kalbinės patirties, natūraliai taikyti ir tobulinti kalbos vartojimo įgūdžius, turtinti žodyną dalyvaujant mokyklos ir vietos bendruomenės renginiuose.
	2.3. Elementariai (išmoktomis frazėmis ar atskirais žodžiais) reikšti pagrindines komunikavimo intencijas, nurodytas programos turinio apimtimi.	2.3. Mokiniai turi būti mokomi komunikavimo intencijų: pagal daug kartų kartojamą pavyzdį, paveikslėlius ir kitokią paramą reikšti nurodytas (ar norimas išreikšti) komunikavimo intencijas.
	2.4. Naudotis mokytojo pasiūlytomis kalbėjimo strategijomis.	2.4. Mokiniai, padedami mokytojo, mokosi reikšti mintis žodžiu (pagal planą, paveikslėlių seriją, svarbiausių žodžių sąrašą, elementariai atsakydami į klausimus, inscenizuodami situacijas ir pan.). Vadovaujami mokytojo, mokiniai labai trumpai (sakiniu dviem) atpasakoja realius savo gyvenimo nutikimus. Mokiniai pratinami suvokti, kad norint būti suprastiems, reikia stengtis kalbėti aiškiai, pakankamai garsiai ir taisyklingai, intonacija išryškinti svarbiausią informaciją, savo kalbą papildyti atitinkamais gestais, intonacija, mimika, drąsiai naudotis simboliiais, sutartiniais ženklais ir kt., nes svarbiausia yra pasiekti, kad būtum suprastas. Atlikdami įvairius mokytojo pateiktus pratimus, mokiniai mokosi pagal pavyzdį ir suteikus tinkamą paramą kurti elementarius dialogus ir monologus. Mokiniam sudaromos galimybės mokytis iš pavyzdžio daug kartų jį pakartojant, žaidžiant ir aptariant rezultatus. Mokiniai skatinami naudotis teksto kūrimo strategijomis kalbėjimo strategijomis, įgytomis per gimtosios kalbos bei kitų dalykų pamokas.
	2.5. Vertinti savo ir kitų komunikavimo žodžiu sėkmę.	2.5. Mokiniai, vadovaujami mokytojo, kryptingai mokosi vertinti savo ir kitų sukurtus sakininius tekstus: aptaria, kas padeda ir kas kliudo siekti išsikeltų ar nurodytų komunikavimo tikslų: aiškintis, kuriam sekasi, pvz., aiškiai, suprantamai pasakyti ar paklausti; kuriam trūksta, pvz., drąsiai viešai kalbėti, gebėjimo tinkamai intonuoti sakinius; pasiūlo, ką daryti, kad kalbėjimas būtų suprantamas, pvz., žodžius papildyti gestais ir pan.
	2.6. Siekti suprantamai tarti garsus, išmoktus žodžius, tinkamai intonuoti klausiamuosius, tiesioginius ir skatinamuosius sakinius.	2.6. Specialiomis pratybomis, atsižvelgiant į mokinių galimybes, įtvirtinamas dvibalsių, mišriųjų dvigarsių, trumpųjų ir ilgųjų balsių, minkštųjų priebalsių ž, š, c, j, kietojo priebalsio č tarimas; lavinami klausiamojo, skatinamojo ir teigiamojo sakinio intonavimo įgūdžiai.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
3. Skaitymas (skaitymo technika, rašytinio teksto suvokimas)		
3.1. Stengtis išmokti perskaityti lietuviškus žodžius ir suprasti, kas parašyta.	3.1. Įgyti elementarius skaitymo gebėjimus.	Mokytojas su mokiniais kuria mokymosi aplinką, skatinančią išmokti skaityti lietuvių kalba. Mokiniai skatinami mokytis skaityti ne tik iš vadovėlio, bet ir iš autentiškos bei ją imituojančios aplinkos: iškabų, užrašų, etikečių ir pan.
	3.2. Pažinti spausdintines ir rašytines lietuviškos abėcėlės raides.	Stengiamasi, kad mokiniai aktyviai mokytųsi pažinti lietuviškos abėcėlės raides ir skaityti, pvz., aptardami grafinį raidės vaizdą ir reiškiamą garsą, žaisdami su raidžių formomis, piešdami, spalvindami, konstruodami ir pan.
	3.3. Skaityti tyliai ir balsu sakiniams, žodžiams arba skiemenims.	Atskiros pratybos turėtų būti skiriamos sudėtingesnių (kitakalbams) garsų: ilgųjų ir trumpųjų balsių, dvibalsių, mišriųjų dvigarsių, kietojo priebalsio <i>č</i> , minkštųjų priebalsių <i>ž, š, c</i> ir kitų garsų tarčiai įtvirtinti.
	3.4. Skaitant suprantamai tarti garsus ir tinkamai intonuoti tiesioginius, klausiamuosius ir skatinamuosius sakinius.	Nuosekliomis ir patraukliomis vaikui pratybomis, atitinkančiomis jo galimybes, turėtų būti įtvirtinama taisyklinga klausiamojo, tiesioginio ir skatinamojo sakinio intonacija.
	3.5. Suprasti elementarios raiškos, labai trumpus, žinomų temų tekstus: padedamam įvardyti teksto temą (apie ką šis tekstas?); atsakant į klausimus, atkurti svarbiausią informaciją.	Mokiniai skaito labai trumpus <i>elementarios raiškos</i> informacinius, <i>adaptuotus, dalykinius</i> ir tautosakos bei vaikų literatūros tekstus, atitinkančius mokinių amžių ir lietuvių valstybinės kalbos mokėjimo lygį, taip pat atsižvelgiant į mokinio gebėjimą suprasti abstrakčius dalykus, perkeltines prasmes, elementarias menines priemones. Remiantis ir per gimtosios kalbos pamokas įgytais skaitymo gebėjimais, mokomasi tekste rasti svarbiausią informaciją; pastebėti, kaip komponuojami įvairių žanrų tekstai (raštelis, žinutė, laiškas, eilėraštis ir kt.).
	3.6. Taikyti mokytojo pasiūlytą skaitomo teksto suvokimo strategiją, pvz., sieti žodinę ir nežodinę (paveikslėlius, nuotraukas, lenteles) informaciją.	Mokiniai, vadovaujami mokytojo, turėtų mokytis dirbti grupėmis, poromis ir pavieniui, bendradarbiaudami mokytis suprasti tekstą ir parodyti savo supratimą žodinėmis ir nežodinėmis priemonėmis, pvz., kūno kalba parodyti, kaip suprato tekstą; atrinkti, sudėlioti nurodyta tvarka paveikslėlius; pasakyti svarbiausius teksto žodžius, sakinį ir pan.
	3.7. Išsakyti savo nuomonę apie skaitymą ar perskaitytą tekstą, remiantis konkrečia asmenine patirtimi.	Mokiniais sudaromos sąlygos dalytis savo nuomone, išpūdžiais apie skaitymą / perskaitytą tekstą su draugais, mokytoju bei gauti tinkamą grįžtamąją informaciją. Specialiomis pratybomis mokomasi taikyti elementariausias teksto supratimo ir kompensavimo strategijas: mokiniai, ko nesupratę, skatinami skaityti dar kartą, kam tinka – skaityti balsu; klausti, ko nesuprato. Mokytojas stebi, fiksuoja, kuri strategija kuriam mokiniui labiausiai tinka (netinka); pasiūlo ją tobulinti ar pasinaudoti kita.
	3.8. Orientuotis knygos puslapyje: suprasti vadovėlio sutartinius ženklus; vadovėlio puslapyje / atvertime susirasti nurodytą tekstą, pratimą, užduotį.	Atsižvelgiant į mokinio galimybes, specialiomis pratybomis mokoma (-si) orientuotis knygos puslapyje: susirasti reikiamą tekstą, pratimą, užduotį, remiantis antraštėmis, vaizdiniu apipavidalinimu, sutartiniais ženklais ir pan.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	3.9. Vertinti savo ir kitų skaitymo sėkmę.	Mokiniai skatinami domėtis savo ir draugų skaitymo sėkme, domėtis tektais, kuriuos draugai skaito ir norėti taip pat juos perskaityti; įvertinti savo ir draugų skaitymo pastangas, pvz., pagirti, pasakyti, kas patiko, ką draugas (-ai) turėtų perskaityti kitaip.
4. Rašymas (rašymo technika, rašytinio teksto kūrimas)		
4.1. Stengtis išmokti rašyti lietuviškas raides arba žodžius.	4.1. Mokėti rašyti (nebūtinai visas) didžiasias ir (arba) mažąsias raides, jungti jas į žodį, žodžius į sakinį.	Rašyti mokiniai turi būti mokomi remiantis jų žiniomis apie rašymą, rašomų tekstų paskirtį ir rašymo procesą, įgytomis per gimtosios kalbos pamokas. Atsižvelgiant į mokinio galimybes galima mokyti rašyti tik spausdintinėmis raidėmis. Svarbiausia, kad mokinys prireikus gebėtų bent elementariai komunikuoti ir drąsiai naudotųsi rašytine kalba, nebijodamas padaryti klaidų.
	4.2. Rašyti žinomus fonetinės rašybos žodžius.	Mokytojas skiria pakankamai dėmesio raidėms ir žodžiams, labai trumpiems tekstams (1–2 sakinų) rašyti. Rašymo (dažnai <i>nurašymo</i> : įrašant praleistus žodžius ar raides, sakinio dalis pavardę, vardą ir kt.) pratybomis mokomasi taisyklingai rašyti ir perteikti informaciją raštu; taip pat skiriama dėmesio tipišku klaidų prevencijai (didžiųjų ir mažųjų raidžių, ilgųjų ir nosinių balsių rašybai, ir kt.), tačiau tik tais atvejais, kai tai iš tiesų yra prasminga.
	4.3. <i>Pagal pavyzdį</i> užrašyti vardą, pavardę, adresą, klasę ir pan.	Taisyklingai rašybai ir skyrybai įtvirtinti turi būti atliekamos dažnos, bet trumpos, patrauklios ir specialiai pagal mokinio specialiuosius poreikius pritaikytos pratybos. Jei mokinio galimybės išmokti rašyti labai nedidelės, nereikia jo varginti siekiant taisyklingumo ar dailios rašysenos, nes svarbiausia, kad būtų įmanoma suprasti, kokią žinią mokinys nori perduoti rašto kalba.
	4.4. Elementariai keliais išmoktais žodžiais ar frazėmis perteikti informaciją, <i>reikšti savo norą, valią, nuomonę</i> : patinka, nepatinka (kas? ką veikti?); mėgsta, (ką? ką veikti?); myli (ką?); nemyli (ko?); skanu, neskanu (kas? kur?) ir pan.	Mokiniai mokomi rašyti prasmingus tekstus: iš kelių pateiktų sakinių sudėlioti tekstą ir jį užrašyti, pabaigti sakinius, įterpdami vietoj paveikslėlio tinkamą žodį; parašyti tinkamą pavadinimą naudojantis sąrašu, galbūt pagal pavyzdį užrašyti savo adresą, sąsiuvinio viršelį ir pan.
	4.5. Taikyti mokytojo pasiūlytą ar įgytą per gimtosios kalbos pamokas rašymo strategiją (pvz., rašyti pagal pavyzdį).	Mokytojas turi pateikti aiškių rašytinio teksto pavyzdžių ir įvairiais būdais skatinti mokinius pagal pavyzdį kurti rašytinius tekstus. Klausydami mokytojo ir klasės draugų, drauge aptardami parašytus tekstus, mokiniai turėtų gauti tinkamą grįžtamąją informaciją ir mokytis tinkamai rašyti. Taip pat mokiniai skatinami dalytis rašymo patirtimi, įgyta per gimtosios kalbos pamokas. Mokymasis rašyti turi būti prasmingas ir patrauklus, įtvirtinantis gebėjimą rašyti ir kalbinę raišką. Todėl mokytojas parenka ar pats parengia veiksmingų ir įdomių vaikams veiklų, pvz., žaisti žodžių, teksto komponavimo žaidimus, pasigaminti knygele ir pan.
	4.6. Vertinti savo ir kitų rašymą.	Mokiniai skatinami domėtis savo ir draugų rašymo sėkme, rašytiniais tektais, įvertinti savo ir draugų kūrybines pastangas. Rašymo darbai galėtų būti iškabinami stenduose (reikia gerai apgalvoti, kada tai tikrai tiktų padaryti), sudedami į pasiekimų aplankus, rodomi tėvams.

Turinio apimtis. 3–4 klasės

Lietuvių valstybinės kalbos ugdymo turinys 3–4 klasėje teikia galimybių ugdyti elementarius mokinių lietuvių kaip negimtosios kalbos gebėjimus, būtinus mokymosi bei būtiniuosiuose viešo gyvenimo kontekstuose, formuoja elementarų kalbinį raštingumą. Ugdymo turinys taip pat sudaro prielaidų paspartinti socializaciją lietuviškoje aplinkoje.

Turinį sudaro šios ugdymo procese tarpusavyje susijusios dalys:

- kalbinės veiklos sritys: klausymas, kalbėjimas, skaitymas, rašymas;
- sociokultūrinės temos;
- žodynas;
- komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai);
- abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška, raiškos pavyzdžiai;
- tartis.

Kalbinės veiklos sritys

Kiekvienai kalbinei veiklai atlikti būtini parengiamieji pratimai, kurių metu formuojamas reikiamas žodynas, kuriamas situacinis kontekstas, pasitelkiami (prisimenami, pasikartojami) gebėjimai, žinios ir supratimas, įgyti per kitų dalykų pamokas. 3–4 klasėje turi būti nuosekliai kartojama ir įtvirtinama tai, ko buvo mokytasi 1–2 klasėse.

Kalbėjimas. Kalbėjimas monologu (elementarus pasakojimas) gerai žinoma tema, suteikus paramą ir kai nurodyti kalbos veiksmai. Kalbėjimas dialogu įprastose situacijose, suteikus paramą ir kai nurodyti kalbos veiksmai. Kalbėjimo eiga suplanuota, mokiniui gerai žinoma ir suprantama. Kalbėjimo temos kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto, svarbios amžiaus grupei. Tekstų pobūdis: pokalbis, informacinis pranešimas, pasakojimas. Kalbėjimo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, grafiniiais ženklais, daiktais, mokytojo bei draugų parama ir pan.).

Klausymas. Klausymas atsižvelgiant į tikslą (mokymuisi, informacijai rasti). Klausymas, kai aiškia, taisyklinga lietuvių kalba lėtai kalba vaikai ir suaugusieji. Klausomų tekstų temos kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto, svarbios amžiaus grupei. Klausomų tekstų pobūdis: būtiniai pokalbiai; nesudėtingi informaciniai, nurodomieji, adaptuoti nesudėtingos raiškos dalykiniai tekstai; adaptuoti tautosakos ir grožiniai kūriniai. Klausomi tekstai perteikiami tiesiogiai arba garso bei vaizdo perteikimo priemonėmis. Klausomų tekstų apimtis turi atitikti mokinių amžiaus tarpsnio ir specialiuosius ugdymosi

poreikius – tai kelių frazių ar sakinių pokalbiai ar kita nesudėtinga informacija, perteikiama tiesiogiai; garso arba garso ir vaizdo priemonėmis perteikiama informacija turi būti suskaidyta į labai trumpas atkarpas ir vizualizuota, t. y. mokiniams turi būti suteikta konkreti vaizdinė parama. Klausymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, daiktais ir pan.).

Skaitymas. Skaitymas tyliai ir balsu. Skaitymų tekstų pobūdis: adaptuoti informaciniai, nurodomieji pranešimai; adaptuoti dalykiniai, tautosakos ir grožiniai tekstai. Skaitymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, spalvomis, raidžių dydžiu, šriftu; eilučių vedžiojimas pirštu, skaitymas ištariant atskirus garsus, skiemenimis ir po žodį balsu ir pan.).

Rašymas. Rašymo temos kasdienio buitinio, mokymosi ir asmeninio konteksto, aktualios amžiaus grupei. Rašymo eiga mokiniui žinoma ir suprantama, iš anksto suplanuota; mokiniui parodyta, ką ir kaip rašyti, pateiktas pavyzdys. Tekstų pobūdis: užrašai po paveikslėliais, nuotraukomis, savo ir šeimos narių bei draugų vardai, savo pavardė; raštelis, sveikinimas, kvietimas, skelbimas. Rašymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, pavyzdžiu, nuorodomis, mokytojo ir draugų parama; rašymas tik didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis; rašymo ir piešimo derinimas; „rašymas“ iš pradžių komponuojant iš paveikslėlių sakinių ir jų parašant; parašyto teksto perrašymas įterpiant reikiamus žodžius ar sakinius ir pan.).

Sociokultūrinės temos. Atsižvelgiant į mokinių galimybes ir ugdymosi poreikius, pradinėse klasėse (1–2 ir 3–4) koncentriškai kartojamos ir plėtojamos tos pačios mokiniams aktualios socialinės kultūrinės temos:

- Asmens tapatybė.
- Šeima, namai.
- Santykiai su žmonėmis, draugai.
- Kasdienis gyvenimas.
- Mokykla, mokymasis.
- Maistas, maitinimasis.
- Transportas.
- Sveikata ir higiena.
- Laisvalaikis, pomėgiai.
- Šventės.

Žodynas. Leksikos minimumas atrenkamas atsižvelgiant į mokytojo atrinktą socialinę kultūrinę tematiką, žodžių vartojimo situaciniame kontekste (kasdienės buities, mokymosi, klasės gyvenimo ir pan.) būtinumą, dažnumą, į žodžių

junglumą, taip pat į 1–2 klasėse mokinių įgytą pasyvųjų ir aktyvųjų žodyną. 3–4 klasėje turėtų būti mokoma (-si) žodžių, reikalingiausių bendraujant – žodžiu ir raštu – būtinausiose mokinio kasdienio gyvenimo ir mokymosi situacijose, pvz., mokykloje, viešajame transporte, parduotuvėje, kavinėje, poliklinikoje, bibliotekoje, skaitykloje, sporto klube ir pan. Mokiniai pagal galimybes turėtų išmolti pasakyti vardą, pavardę, amžių, namų adresą, tėvų telefono numerį; trumpai apibūdinti šeimą, draugus, namus, kuriuose gyvena, mokyklą, kurioje mokosi; pasakyti, ką mėgsta ir ko nemėgsta (veikla, maisto produktai ir pan.), apibūdinti savo pomėgius, reikšti valią ir pan., t. y. įgyti elementarių lietuvių kalbos vartojimo įgūdžių.

Komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai). Svarbiausios bendravimo formulės: kaip pasisveikinti, atsisveikinti; kaip atsiprašyti, kaip atsakyti į atsiprašymą; kaip padėkoti, kaip atsakyti į padėką; kaip pagirti; kaip palinkėti apėtimo, sveikatos. Pažintis: kaip susipažinti, kaip supažindinti kitus. Pokalbis: kaip užkalbinti draugą, nepažįstamąjį; bendraamžį ir vyresnį žmogų; kaip įsiterpti į pokalbį; kaip perklausti neišgirdus; kaip kalbėti telefonu; kaip pradėti ir baigti pokalbį. Informacija: kaip paklausti informacijos; kaip suteikti informaciją; kaip patvirtinti informaciją; kaip paneigti informaciją; kaip išpėti (apie pavojų ir pan.). Bendra veikla: kaip paprašyti padėti ką nors padaryti; kaip sutikti ar nesutikti ką nors padaryti; kaip pasiūlyti savo pagalbą; kaip priimti kito pagalbą; kaip atsisakyti kito siūlomoms pagalbos; kaip paprašyti leidimo veikti, kaip pakviesti; kaip padėkoti už kvietimą; kaip pasveikinti, kaip palinkėti, kaip įteikti dovaną. Nuomonė: kaip paklausti kito nuomonės; kaip suabejoti, nepatikėti; kaip pasakyti savo nuomonę. Nuotaikos, jausmai, valia: kaip leisti ką nors veikti; kaip uždrausti ką nors veikti; kaip išreikšti savo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą; kaip pasakyti savo norus; kaip išreikšti džiaugsmą, liūdesį.

Abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška, raiškos pavyzdžiai. Abstrakčiųjų sąvokų raiškos, kaip ir 1–2 klasėse mokomasi tik praktiškai (nesimokant sisteminės gramatikos), reikiamas žodžių formas ir gramatinės konstrukcijas, dažniausiai išmokstant kaip atskirus leksikos vienetus arba kaip pateiktus sakinių, frazių modelius, pačių sąvokų neįvartojant. Jos pateikiamos mokytojams, vadovėlių autoriams.

Veiksmas dabartyje, praeityje, ateityje, reiškiamas asmenuojamomis veiksmažodžio formomis (aš skaitau; mokytoja skaitė; mes skaitysime).

Skatinimas, reiškiamas liepiamąja nuosaka (pakartok, pakartokite).

Subjektas, reiškiamas vardažodžių vardininku (Tėtis valgo. Mergaitė rašo).

Objektas, reiškiamas vardažodžių galininku, kilmininku (Aš valgau obuolį. Ar tu nori obuolio?).

Požymis, reiškiamas būdvardžiais, įvardžiais (mėlynas autobusas; šita knyga, arbata karšta).

Priklausomybė, reiškiamą kilmininko linksniu ir įvardžiais (vaikų gydytoja; mūsų namas).

Kiekybė, reiškiamą kiekiniais pagrindiniais skaitvardžiais (vienas medis; viena gėlė; trys saldainiai;).

Vieta, reiškiamą vardažodžių vietininku, prieveiksmais, prielinksninėmis konstrukcijomis (mokykloje; čia; ant stalo).

Laikas, reiškiamas prieveiksmais, vardažodžių galininku, prielinksninėmis konstrukcijomis (vakar; dabar; dieną; naktį; prieš pamoką).

Būdas, reiškiamas prieveiksmais (gražiai; skaniai).

Neigimas, reiškiamas neigiamosiomis dalelytėmis ir priešdėliais (Ne. / Ne, nenoriu. / Šitas pieštukas nerašo.).

Klausimas, klausiamieji žodeliai, klausiamoji intonacija (Kur yra autobuso stotelė?).

Kreipinys. Kreipinio raiška šauksmininku (Pone! Ponia! Mergaitė! Berniuk!).

Tartis

Mokiniai turi pagal galimybes suprantamai tarti lietuvių kalbos garsus; kalbėti taip, kad juos suprastų asmenys, kurie nėra specialiai pasirengę suprasti ir palaikyti kalbantįjį.

Mokiniai pagal jų galimybes mokomi:

- suprantamai tarti balsius, dvibalsius, mišriuosius dvigarsius, minkštuosius ir kietuosius priebalsius;
- suprantamai ištartį žodį / žodžius;
- pagal intonaciją atskirti tiesioginius, klausiamuosius ir skatinamuosius sakinius;
- tinkamai intonuoti tiesioginius, klausiamuosius ir skatinamuosius sakinius.

2.2.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių lietuvių valstybinės kalbos pasiekimai ir ugdymo gairės

Lietuvių valstybinės kalbos pradinio ugdymo bendroji programa didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams turėtų būti pritaikyta vadovaujantis šiomis nuostatomis:

- didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinys, kaip ir kiekvienas kitas vaikas, turi būti ugdomas;
- mokytis *gali* visi vaikai;
- sutrikusio intelekto vaikai mokosi lėčiau, tačiau jie *gali* mokytis;
- sutrikusio intelekto vaikams reikia tų pačių kalbinių gebėjimų, kaip ir normalaus intelekto vaikams, norint žaisti, bendrauti su aplinkiniais žmonėmis, siekti maksimaliai įmanomo savarankiškumo, būti visaverčiais visuomenės nariais;
- sutrikusio intelekto vaikams ugdyti vienodai svarbus tėvų ir mokytojų vaidmuo;
- ugdymosi veiksmingumas priklauso nuo gerai apgalvotos, kiekvienam vaikui pritaikytos metodikos ir optimalios reikiamos sėkmingam ugdymuisi aplinkos.

Lietuvių valstybinės kalbos, kaip mokomojo dalyko, tikslas – atsižvelgiant į specialiuosius mokinio ugdymosi poreikius, kalbine, kultūrinę ir socialinę partitį, padėti maksimaliai išsiskleisti vaiko galimybėms ir sudaryti jam tinkamas sąlygas įgyti komunikavimo lietuvių kalba kompetencijos pradžią, laiduojančių galimybes ugdyti bendrojo lavinimo mokykloje, pagal galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime, aktyviai ilsėtis, naudingai leisti laiką.

Uždaviniai

Siekama, kad didelių specialiųjų ugdymosi poreikių pradinį klasių mokiniai:

- ugdytųsi sakinę kalbą: gebėjimą elementariai bendrauti su bendraamžiais ir kitais savo aplinkos žmonėmis įprasčiausiose kasdienio gyvenimo ir mokymosi situacijose;
- pagal išgales ugdytųsi sąmoningo skaitymo įgūdžius, gebėjimą suvokti itin elementarios raškos informaciją ir ja naudotis;
- pagal išgales ugdytųsi rašytinę kalbą: elementarius rašymo įgūdžius, mokytųsi pasizymėti ir elementariai perteikti informaciją rašytine kalba;
- ugdytųsi poreikį tobulinti savo kalbinius gebėjimus;
- pagal galimybes ir išgales įgytų būtiniausių bendravimo įgūdžių, dalyvautų mokymosi, visuomeninėje veikloje.

Ugdymo tikslas ir uždaviniai pirmiausia orientuoja į komunikavimo gebėjimų ugdymą bei jiems formuoti reikalingas lietuvių kalbos ir sociokultūrinės žinias. Bendrojoje programoje lietuvių valstybinės kalbos ugdymo turinys teikiamas 1–4 klasėms. Ugdymo turinį sudaro programoje santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos kalbinės veiklos sritys:

- klausymas (sakinio teksto suvokimas);
- kalbėjimas (sakinio teksto kūrimas);
- skaitymas (skaitymo technika, rašytinio teksto suvokimas);
- rašymas (rašymo technika, rašytinio teksto kūrimas).

Atsižvelgiant į ikimokykliniais metais susiformavusį vaiko gimtosios kalbos lygį, aktyviojo ir pasyviojo žodyno apimtį, gebėjimą suvokti jį supantį pasaulį, mokomasi *kalbėti* bendrine lietuvių kalba, bendrauti su bendraamžiais ir mokytoju, reiškiant pagrindines elementarios raškos komunikavimo intencijas. *Klaūsimas* susijęs su visomis kalbinės veiklos rūšimis, tačiau ypač svarbu mokytis klausytis ir suprasti, kas sakoma ar pasakyta.

Skaitymas pradinio ugdymo pakopoje apima dvi sritis:

- skaitymo techniką ir teksto suvokimą (sąmoningą skaitymą);
- sociokultūrinės žinias.

Rašymas pradinėse klasėse – tai:

- rašymo technika;
- rašytinių tekstų kūrimas, remiantis įgytomis elementariausiomis kalbos sandaros ir rašybos, skyrybos žiniomis bei jų supratimu.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1–4 klasės

1–4 klasės mokinių, turinčių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, lietuvių valstybinės kalbos pasiekimų aprašai ir ugdymo gairės, pateiktos 1 lentelėje, yra rekomendacinio pobūdžio. Kadangi didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymosi galimybės labai nedidelės ir itin individualios, mokinių pasiekimų aprašai neskaidomi koncentrais, jais vadovautis reikėtų labai lanksčiai, tikslingai atrenkant tik praktiškai pritaikomą labai nesudėtingą ugdymo turinį.

Jose bendrais bruožais nusakoma mokinių ir mokytojo veikla, nukreipta į konkretų rezultatą, numatytą žinių, supratimo, gebėjimų bei nuostatų skiltyse. Remiantis pateiktais mokinių pasiekimų aprašais keliami uždaviniai ir nustatomi vertinimo kriterijai konkrečiai pamokai, savaitei ar ilgesniam laikui.

6 lentelėje pateiktų šių pavadinimų skilčių: nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo, ugdymo gairių – numeravimo pirmas skaitmuo rodo veiklos srities numerį.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
1. Klausymas (sakinio teksto suvokimas)		
1.1. Norėti suprasti lietuviškus žodžius ir tai, kas sakoma ar pasakyta.	1.1. Gebėti bent trumpam susikaupti ir klausytis; reaguoti į gestais, veiksmu palydimus elementariausius nurodymus.	<p>Sakytinės kalbos suvokimo ugdymo uždavinys – didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniui, gyvenančiam lietuviškoje aplinkoje ir pradedančiam mokytis lietuvių valstybinės kalbos, padėti išmokyti suprasti, ką kalba su vaiku bendraujantys, jį supantys žmonės, suaugusieji ir vaikai. Šis gebėjimas padėtų mokiniui klausytis, ką jam sako, suprasti bent paskirus žodžius ir frazes, vykdyti elementarius nurodymus ir, svarbiausia, vartoti kalbą kaip bendravimo priemonę. Mokytojas, atsižvelgdamas į individualias kiekvieno mokinio galimybes, turi kurti tinkamas sąlygas ir visais įmanomais būdais padėti jam ugdytis gebėjimą suprasti girdimą informaciją:</p> <p>1) mokydamas kalbos supratimo iš klausos pradmenų, pats mokytojas kalba labai lėtai, labai aiškiai tardamas ir intonuodamas, trumpais, dviejų trijų žodžių sakiniais; pakartoja kiekvieną frazę, žodį, garsą keletą ar daug kartų;</p> <p>2) mokant ir mokantis suprasti girdimą informaciją, remiamasi konkrečiais daiktais ar veiksmais, vaizdinėmis priemonėmis, situacijos kontekstu, pateikiama reikiama informacijai suprasti vaizdinių ar grafinių ženklų, užuominų ir pan.</p> <p>3) mokytojas turi atsižvelgti į tai, kad daugelis didelių specialiųjų poreikių mokinių sukaupti ir išlaikyti dėmesį gali tik labai neilgai, todėl klausymo (ir kitos) pratybos būtinai turi būti trumpos ir siejamos su kitais pojūčiais: su regimu vaizdu, konkrečių daiktų lietim, uodimu, ragavimu, taip pat su orientavimosi erdvėje ir laike gebėjimų ugdymu (kiek tai leidžia mokinių galimybės) ir praktinių įgūdžių lavinimu.</p>
	1.2. Suprasti ir vykdyti labai trumpus nurodymus ką nors veikti, girdimus įprasčiausiose (būtiniausiose) kasdienio bendravimo situacijose.	Pagal galimybes mokytojas naudojami autentiškais kasdienio gyvenimo situacijomis, kuriose labiausiai reikia gebėjimo iš klausos suprasti informaciją, perteikiamą lietuvių kalba, arba kuria panašias į realias klausomąsias situacijas, naudodamasis tikslingomis garso ir vaizdo perteikimo priemonėmis. Mokiniai mokomi atpažinti elementarios raškos komunikavimo intencijas, būtinas minimaliai komunikacijai lietuvių kalba, ir parodyti savo supratimą vykdydami konkrečius mokytojo nurodymus.
	1.3. Suprasti ir vykdyti labai trumpus nurodymus, kuriuose yra apibūdinančių daiktą ar asmenį žodžių, girdimus įprasčiausiose (būtiniausiose) kasdienio bendravimo situacijose.	Klausymo gebėjimus, vadovaujami mokytojo, mokiniai, pagal savo išgales ir galimybes, ugdomi aktyviai, įvairiais jiems įmanomais būdais. Mokytojas parodo ir pamoko būdų, kuriais mokiniai gali parodyti klausomo teksto supratimą – ne tik kalba, bet ir judesiais, mimika, veiksmais (pvz., taikant judriuosius žaidimus, mankštos, vaidybos elementus ir pan.).

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
	1.4. Suprasti ir vykdyti labai trumpus nurodymus, kuriuose yra daikto ar asmens vieta nurodančių žodžių, girdimus įprasčiausiose (būtiniausiose) kasdienio bendravimo situacijose.	Mokymas (-is) suprasti sakinį tekstą turėtų būti glaudžiai siejamas su svarbiausiais korekciniais uždaviniais: vienu metu turėtų būti ugdomas ir girdimasis suvokimas, ir koreguojami atminties procesai. Mokiniai mokomi suprasti klausomo pranešimo informaciją, intencijas iš pradžių mokydamiesi suprasti veiksmažodžius ir vykdyti nurodymus, susijusius su konkrečiu mokiniu; paskui – artimiausios aplinkos asmenų ir objektų pavadinimus ir asmenis bei objektus apibūdinančius žodžius ir supratimą parodyti, pvz., imant ar liečiant apibūdinamą daiktą ir pan.; dar vėliau – mokomasi žodžių, kuriais įvardijama asmens ar daikto vieta ir t. t. Mokiniai mokomi parodyti supratimą atsakydami į klausimus (Kas kalba? Apie ką kalba? Ką reikia atlikti?) vienu dviem ar daugiau žodžių.
	1.5. Taikyti mokytojo nurodytą klausymo strategiją (-as).	Mokytojas daug dėmesio skiria mokymuisi pasitikrinti, ar mokinys suprato klausomą tekstą, ir lavinti klausymo gebėjimus: mokiniai mokomi stebėti kitų veiksmus, išsiklausyti į pasakytus žodžius, klausytis keletą kartų, klausiti kitų ar kaip kitaip parodyti, kad ko nesuprato; paprašydami pakartoti ir (arba) paaiškinti nesuprastus, nežinomus žodžius ar posakius. Tai darydami mokiniai ne tik mokosi svarbių sakinio teksto supratimo strategijų, bet ir skatinama jų motyvacija, teigiamas savo gebėjimų vertinimas, formuojami mokymosi mokytis įgūdžiai. Tad šiai veiklai ugdymo procese reikėtų skirti pakankamai daug laiko. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai labai greitai užmiršta, ką yra išmokę, tad darbo su jais veiksmingumas, rezultatas labai priklauso nuo tinkamo kiekvieno mažo „žingsnelio“ įtvirtinimo, kuris pasiekiamas nuolat jį kartojant.
2. Kalbėjimas (sakinio teksto kūrimas)		
2.1. Norėti išmokti kalbėti lietuviškai.	2.1. Elementariomis kalbos priemonėmis reikšti <i>tapatybę, norą, prašymą, valią, nuomonę</i> .	Mokiniai, padedami mokytojo, kuria labai trumpus, labai elementarios raiškos sakininius tekstus, pagal galimybes atsižvelgdami į tikslą. Jie mokosi susipažinti: pasakyti savo vardą ir paklausti pašnekovo vardo; pasakyti apie save ir savo šeimą; pasakyti, ko nori ir ko nenori, kas patinka ar nepatinka; paprašyti ko nors ir pan. Tai turėtų būti daroma iš pradžių modeliuojant situacijas, panašias į autentiškas, kuriose reikia pavartoti vieną–du žodžius, juos daug kartų kartoti mokantis išstarti ir susieti su konkrečiu daiktu ar asmeniu, vieta, emocijomis. Šios pratybos turėtų būti kartojamos daug kartų nežymiai keičiant ar pridėdant vieną komponentą (pvz., pasisveikinti: pasisveikinti su mokytoju, su draugu, su mėgstamu žaislu ir pan.; pasisveikinti ir atsisveikinti ir pan.). Kai kalbėjimas pagal tam tikrą patį paprasčiausią modelį pakankamai automatizuojamas, mokytojas turėtų padėti mokiniui bandyti susikalbėti realiose bendravimo situacijose pritaikant išmoktą modelį. Šiam tikslui pasiekti mokytojas organizuoja išvykas į artimiausias viešas vietas, kad mokiniai priprastų prie aplinkos, kurioje vyksta kalbinė komunikacija.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		Mokytojas turėtų glaudžiai bendradarbiauti su mokinių tėvais ar globėjais, kartu su jais siekdamas įtraukti ugdytinius į kuo įvairesnę socialinę veiklą (pvz., dalyvauti įvairiuose renginiuose, išvykose, šventėse), kad būtų pasinaudota galimybėmis įgyti naujos patirties, formuoti kalbos vartojimo įgūdžiams, kaupti žodyną, stiprinti mokymosi motyvaciją.
	2.2. Vartoti minimalų žodyną, reikiamą susikalbėti paprasčiausiose kasdienėse buitinėse ir mokymosi situacijose svarbiausioms komunikavimo intencijoms reikšti.	Siekdami įgyti gebėjimą elementariu lygiu vartoti kalbą, mokiniai mokosi programoje nurodytų komunikavimo intencijų raiškos būdų. Tai daroma specialiai kuriant bendravimo situacijas, kuriose reikia tari žodžius, klausyti ir atsakyti į klausimus, užbaigti pokalbį, pakartoti pasakytą žodį ar frazę kelis kartus, pavadinti tam tikras realias ir pavaizduotas situacijas ir pan. Mokytojas turėtų modeliuoti tokias veiklas, kurios būtų ir patrauklios mokiniams, ir veiksmingos, padedančios suformuoti reikiamą gebėjimą, pvz., paliesti kelis išvardytus klasės aplinkos daiktus ar atlikti suolo draugo nurodytą veiksmą.
	2.3. Padedamam mokytojo <i>dalyvauti pokalbyje</i> : atsakyti į klausimą; išmoktais žodžiais ir (arba) frazėmis reikšti svarbiausias ir būtiniausias bendravimo intencijas, nurodytas programos turinio apimtimi.	
	2.4. Padedamam mokytojo ar klasės draugų 1–2 žodžiais apibūdinti save, savo šeimą, artimiausią aplinką.	
	2.5. Suprantamai (specialiai pasirengusiam pašnekovui) tarti garsus, žodžius.	
3. Skaitymas (skaitymo technika, rašytinio teksto supratimas)		
3.1. Domėtis knygomis, norėti perskaityti ir suprasti, kas parašyta.	3.1. Pažinti kai kurias lietuviškos abėcėlės didžiąsias raides; sieti garsą su atitinkama raide.	Prieš pradėdamas mokyti skaityti lietuvių valstybine kalba, mokytojas turėtų išsiaiškinti, kiek kiekvienas mokinys geba skaityti gimtąja kalba. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams sunku sieti garsą su raide, atpažinti ir skirti panašias raides, jungti į skiemenis, skiemenis į žodžius, todėl pradėti mokyti skaityti lietuviškai yra tada, kai mokiniai jau yra susipažinę su gimtosios kalbos abėcėle ir yra įgiję skaitymo gimtąja kalba pradmenis. Pradėti mokyti lietuviško rašto reikėtų nuo tų raidžių, kurios abiejose kalbose sutampa, pavyzdžiui, <i>a, o, e, M, T, I</i> ir kt. Rekomenduotina taikyti išsistų žodžių metodą ir pamėginti išmokyti išdėmėti ir atpažinti / „perskaityti“ mokiniams aktualius išmoktus žodžius, frazes ar ne ilgesnius kaip 2–3 žodžiai sakinius. Stebėdami aplinkoje, vadovėlyje ar kituose šaltiniuose (pvz., įvairiuose informaciniuose, reklaminiuose leidiniuose, periodinėje spaudoje ir kt.) pateiktus sutartinius ženklus (pvz., eismo, įstaigų, elektros, telefono ir kt.) mokiniai susipažįsta su <i>ženkle</i> sąvoka, todėl tikėtina, jog supranta, kad raidės – taip pat žmonių sukurti ženklai, kuriuos reikia pažinti,

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		kad galėtų perskaityti, kas parašyta. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams mokytis rekomenduojamos raidės – tai kubeliai, kaladėlės, raidės, nulipdytos iš molio, iškarpytos iš kartono ir pan. Praktiškai susipažįstama su lietuvių kalbos garsais ir jų ženklais – raidėmis, tikslingomis pratybomis mokomasi suvokti garso ir raidės ryšį, t. y. sieti garsus su raidėmis dažniausiai atpažįstant pirmąjį žodžio garsą ir parodant atitinkamą raidę.
	3.2. Perskaityti gerai žinomus trumpus žodžius ir vieno dviejų žodžių sakinius ir suprasti, kas parašyta.	Skaitymo procesas ir teksto suvokimas turėtų vykti, kiek tai įmanoma, pagal vaiko galimybes, integruotai. Skaitydami elementarius vieno dviejų žodžių sakinius, mokiniai, padedami mokytojo, mokosi pažinti lietuviškos abėcėlės raides, perskaityti žodžius ir suprasti skaitinio turinį. Iš pradžių mokinys mokosi ištarti parašytą žodį visą ar skiemenimis. Žodžiai turėtų būti fonetinės rašybos, vieno–dviejų skiemenų, reiškiantys vaikui gerai pažįstamos aplinkos daiktus, asmenis ar procesus, reiškinius. Mokiniams perskaičius duotą tekstą, prašoma pasakyti žodžius, kuriuos suprato, pasakyti veikėjų vardus, įvardyti veiksmus, įvykius (Kas čia yra? Ką veikia? Kur yra? ir pan.).
	3.3. „Skaityti“ gausiai iliustruotą knygą: orientuotis knygoje, susirasti norimą skaityti puslapį, perskaityti vardus, pavadinimus, pasakyti, kas ką veikia.	Vartydami iliustruotas knygas, mokiniai mokosi tinkamai elgtis su knygomis, pratinasi rasti reikiamą informaciją; gėrėtis knygos iliustracijomis, domėtis iliustracijų teikiama informacija. „Skaityti“ knygą lavinama smulkioji motorika; mokomasi paimti, atversti ir užversti knygą, versti puslapius, akimis sekti eilutes, rasti akimis ir puslapio viršuje ar apačioje, kairėje ar dešinėje pateiktą vaizdą, parodyti pirštu konkrečius pavaizduotus objektus ir pan.
4. Rašymas (rašymo technika, rašytinio teksto kūrimas)		
4.1. Norėti išmokti lietuviškai rašyti.	4.1. Didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis rašyti gerai suprantamą trumpą žodį ar vieno dviejų žodžių sakinį.	Rašyti mokiniai turi būti mokomi remiantis jų gebėjimais ir žiniomis apie rašymo procesą, įgytomis per gimtosios kalbos pamokas. Reikalavimai negali būti didesni nei mokantis gimtosios kalbos. Mokomasi ir atskirų raidžių rašymo, ir vieno dviejų skiemenų žodžių rašymo (galbūt piešimo) didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis. Mokytojas turėtų tai daryti sukurdamas žaidybines situacijas: vaikai rašytų smėlyje lazdele, ant lentelių storomis kreidelėmis, lentoje storais flomasteriais ir pan., nes dėl neišlavėjusios smulkiosios motorikos didelių specialiųjų poreikių mokiniams sunku suimti pirštais ir išlaikyti pieštuką ar tušinuką. Mokytis rašyti didesnio formato „lauke“ patogiau ir dėl to, kad didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai labai menkai gali laikytis eilutės ar rašyti kad ir nedidelėmis raidėmis. Tad siekiant komunikavimo tikslo – išmokti perduoti (užrašyti) informaciją, pirmiausia reikėtų orientuotis į tokias veiklas, kuriomis lavinami įgūdžiai parašyti raidę ar žodį. Palaipsniui, mokiniui pasiekus tam tikrą judesių koordinavimo laipsnį, parenkami mažesni rašikliai ir popieriaus, kuriame rašoma, lapai. Vėliau mokomasi orientuotis puslapyje, rašymo sąsiuvinyje. Rašyti mokomasi remiantis principu „taisyklingai tari – taisyklingai rašai“ (ryšys su kalbėjimu ir klausymu),

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios, supratimas ir gebėjimai	
		jei šis būdas mokiniui netinka, taikomas ištisinių žodžių rašymo metodas, kai žodis tarsi „nufotografuojamas“ ir atgaminamas/nukopijuojamas. Siekiama sudaryti tokias kalbines situacijas, kad mokiniai galėtų rašyti nors elementarų tekstą (pvz., derinti piešinį ir žodį, raidę ir pan.). Išmokę rašyti standartinę raidę, mokiniai rašo ją žodyje, sakinyje, tekste. Jeigu yra galimybių, mokosi rašyti kompiuteriu.
	4.2. <i>Pagal pavyzdį</i> didžiosiomis raidėmis užrašyti (nurašyti, nukopijuoti) savo vardą, šeimos narių vardus ir pan. Taikyti mokytojo pasiūlytą ar per gimtosios kalbos pamokas įgytą rašymo strategiją (pvz., nurašyti pagal pavyzdį).	Mokytojas skiria pakankamai dėmesio didžiosioms raidėms ir žodžiams rašyti. Rašymo (dažnai <i>nurašymo</i> : įrašant praleistus žodžius, pavardę, vardą ir kt.) pratybomis mokomasi ir rašyti, ir perteikti informaciją raštu. Mokiniai mokomi rašyti prasmingus tekstus: savo vardą, pavardę, mokyklos, miesto, kaimo, gatvės pavadinimą, kurių gali prireikti gyvenime. Mokytojas turi pateikti aiškių rašytinio teksto pavyzdžių ir įvairiais būdais skatinti mokinius pagal pavyzdį kurti rašytinius tekstus. Mokiniai turėtų gauti tinkamą grįžtamąją informaciją ir pagal savo galimybes, ypač smulkiosios motorikos išlavėjimą, mokyti rašyti. Mokymasis rašyti turi būti prasmingas ir patrauklus, įtvirtinantis gebėjimą rašyti ir kalbinę raišką. Todėl mokytojas parenka ar pats parengia veiksmingų ir įdomių vaikams veiklų, pvz., žaisti raidžių dėlionės ir pan.
	4.3. Vertinti savo ir kitų gebėjimą rašymą.	Mokiniai skatinami domėtis savo ir draugų rašymo sėkme, įvertinti savo ir draugų pastangas (pasakyti nuomonę), „rašymo darbai“ sudedami į pasiekimų aplankus, rodomi tėvams.

Turinio apimtis. 1–4 klasės

1–4 klasės lietuvių valstybinės kalbos ugdymo turinys teikia galimybių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams ugdytis elementarius lietuvių kaip negimtosios kalbos gebėjimus, būtinus mokymosi bei kasdienio gyvenimo kontekstuose. Ugdymo turinys taip pat sudaro prielaidas įtvirtinti komunikavimo gebėjimus, formuojamus ir per gimtosios kalbos bei kitų dalykų pamokas, sudarančius prielaidas kuo sėkmingesnei kiekvieno didelių specialiųjų ugdymo poreikių turinčio mokinio socializacijai.

Turinį sudaro šios santykinai atskirtos, tačiau ugdymo procese integruotos dalys:

- kalbinės veiklos sritys: kalbėjimas, klausymas, skaitymas, rašymas;
- sociokultūrinės temos;
- žodynas;

- komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai);
- abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška, raiškos pavyzdžiai;
- tartis.

Kalbinės veiklos sritys

Kiekvienai kalbinei veiklai atlikti būtini parengiamieji pratimai, kurių metu formuojamas reikiamas žodynas, kuriamas situacinis kontekstas, pasitelkiami (prisimenami, pasikartojami) gebėjimai, žinios ir supratimas, įgyti per gimtosios kalbos ir kitų dalykų pamokas.

Kalbėjimas. Kalbėjimas atsižvelgiant į komunikavimo tikslą. Kalbėjimas labai gerai žinoma konkrečia tema, kai mokiniui suteikiama pakankama vizuali ir akustinė parama. Kalbėjimas dialogu pačiose įprasčiausiose konkrečiose situacijose, kai nurodyti kalbos veiksmai ir suteikiama reikiama žodinė, vizuali

ir akustinė parama. Kalbėjimo eiga iš anksto suplanuota: mokiniui nurodyta, ką ir kaip kalbėti; pateiktas ir įtvirtintas pavyzdys; suteikiama reikiama parama (vaizdinė, garsinė, fizinė, pvz., žaislai), atitinkanti individualų kiekvieno mokinio specialųjį poreikį. Kalbėjimo temos įprasto, labai gerai pažįstamo kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto. Kalbėjimo strategijų taikymas (pateikto kalbėjimo pavyzdžio pakartojimas keletą ar daug kartų; rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, aplinkoje esančiais daiktais ir pan.).

Klausymas. Klausymas atsižvelgiant į tikslą (mokymuisi, informacijai gauti). Klausymas, kai aiškia, taisyklinga bendrine lietuvių kalba lėtai kalba pasirengę vaikai ir suaugusieji. Klausomų tekstų temos įprasto, labai gerai pažįstamo kasdienio buitinio, asmeninio ir mokymosi konteksto, svarbios amžiaus grupei. Klausomų tekstų pobūdis: specialiai pritaikyti buitiniai pokalbiai, informaciniai, nurodomieji pranešimai. Klausomi tekstai perteikiami tiesiogiai. Klausomų tekstų apimtis turi atitikti mokinių amžiaus tarpsnio ir specialiųjų poreikius – tai vieno ar kelių žodžių, kelių frazių pokalbiai ar kita informacija, perteikiama tiesiogiai; klausomas tekstas pateikiamas suskaidytas į labai trumpas atkarpas ir maksimaliai kontekstualus, t. y. mokinys tai, apie ką klauso, turi matyti, jausti, liesti, uosti ir pan. Klausymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, daiktais ir pan.).

Skaitymas. Skaitymas balsu. Skaitymų tekstų pobūdis: atskiri žodžiai situaciniame kontekste; informaciniai užrašai ir ženklai; specialiai pritaikyti adaptuoti tekstai. Skaitymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, iliustracijomis, spalvomis, raidžių dydžiu, šriftu; eilučių vedžiojimas pirštu, skaitymas ištariant atskirus garsus, skiemenimis ir po žodį balsu ir pan.).

Rašymas. Rašymo temos kasdienio buitinio, mokymosi ir asmeninio konteksto, aktualios amžiaus grupei. Rašymo eiga mokiniui žinoma ir suprantama, iš anksto suplanuota; mokiniui parodyta, ką ir kaip rašyti, pateiktas pavyzdys. Tekstų pobūdis: užrašai po paveikslėliais, nuotraukomis, savo ir šeimos narių bei draugų vardai. Rašymo strategijų taikymas (rėmimasis situaciniu kontekstu, pavyzdžiu, nuorodomis, mokytojo ir draugų parama; rašymas tik didžiosiomis spausdintinėmis raidėmis; rašymo ir piešimo derinimas; „rašymas“ iš pradžių komponuojant žaislines raides, paskui parašant; parašyto teksto perrašymas / nurašymas ir pan.)

Sociokultūrinės temos (temos atrenkamos, atsižvelgiant į mokinio galimybes ir ugdymosi poreikius). Asmens tapatybė. Šeima, namai. Draugai. Kasdienis gyvenimas. Mokykla, mokymasis. Maistas, maitinimasis. Transportas. Sveikata

ir higiena. Laisvalaikis, pomėgiai. Šventės.

Žodynas. Leksikos minimumas atrenkamas atsižvelgiant į žodžių vartojimo situaciniame kontekste (kasdienės buities, mokymosi, klasės gyvenimo ir pan.) būtinumą. 1–4 klasėje turėtų būti mokoma (-si) žodžių, reikalingiausių bendraujant įprastose kasdienio gyvenimo situacijose.

Komunikavimo intencijos (kalbos veiksmai)

Svarbiausios bendravimo formulės: kaip pasisveikinti, atsisveikinti; kaip atsiprašyti, kaip atsakyti kitam atsiprašius; kaip padėkoti, kaip atsakyti į padėką.

Pažintis: kaip paklausti vardo, kaip pasakyti savo vardą.

Pokalbis: kaip pasakyti, kad nesupranta, kaip paprašyti pakartoti.

Informacija: kaip paklausti informacijos apie asmenį ar daiktą, vietą (kaip paklausti, kas yra, ką veikia, kur yra ir pan.); kaip suteikti informaciją apie asmenį ar daiktą, vietą (kaip pasakyti, kas yra, ką veikia, kur yra ir pan.); kaip patvirtinti informaciją; kaip paneigti informaciją.

Bendra veikla: kaip paprašyti ką nors atlikti; kaip sutikti ką nors atlikti; kaip atsisakyti ką nors atlikti; kaip paprašyti leidimo veikti.

Nuomonė: kaip paklausti, kas kam patinka ar nepatinka; kaip pasakyti, kas kam patinka ar nepatinka; kaip paklausti kito nuomonės; kaip pasakyti savo nuomonę.

Nuotaikos, jausmai, valia: kaip išreikšti savo norą; kaip išreikšti savo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą; kaip leisti ką nors veikti; kaip liepti ką nors veikti; kaip uždrausti ką nors veikti.

Abstrakčiosios sąvokos ir jų raiška. Raiškos pavyzdžiai. Gramatikos formų ir konstrukcijų, abstrakčiųjų sąvokų raiškos turi būti mokomasi praktiškai, tik pagal pateiktus modelius, pačių sąvokų nevartojant. Programoje jos pateikiamos mokytojams, vadovėlių autoriams.

Veiksmas dabartyje, reiškiamas veiksmožodžių esamojo laiko formomis (*esu, yra, turi, noriu, ...*).

Skatinimas, reiškiamas liepiamąja nuosaka (*eik, sakyk, duokite, ...*).

Subjektas, reiškiamas vardažodžių vardininku (*mama, tėtis*).

Objektas, reiškiamas vardažodžių vardininku, galininku ir kilmininku (*stalas, obuolį, vandens, ...*).

Požymis, reiškiamas būdvardžiais ir įvardžiais (*raudona, šitas, ...*).

Priklausomybė, reiškiamas daiktavardžių ir įvardžių kilmininku (*brolio, mano, ...*).

Vieta, reiškiamas vardažodžių vietininku,rieveiksmiais (*klasėje, čia*).

Teigimas, reiškiamas teigiamąja dalele *taip*.

Neigimas, reiškiamas neigiamosiomis dalelytėmis ir priešdėliais (*ne, negaliu, negerai*).

Klausimas, reiškiamas klausiamaisiais žodeliais (*Kas? Kur? Koks? Kaip?*) ir intonacija.

Kreipinys, reiškiamas šauksmininku (*Algi! Saule!*).

Tartis

Mokiniai turėtų būti mokomi tarti lietuvių kalbos garsus, žodžius ir sakinius taip, kad juos suprastų asmenys, kurie yra specialiai pasirengę suprasti ir palaikyti kalbantįjį. Mokiniai pagal jų išgales mokomi:

- suprantamai tarti lietuvių kalbos garsus;
- ištartį žodį, žodžius;
- intonuoti sakinius ar frazes.

3. MATEMATIKA

3.1. Matematikos bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijos

3.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos pasiekimai ir ugdymo gairės

Pagrindinis matematikos mokymo tikslas – padėti vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams įgyti tokių matematikos žinių, gebėjimų ir nuostatų, kurie padėtų jiems geriau orientuotis aplinkoje ir susidaryti pagrindus tolesniam mokymuisi.

Svarbiausią matematikos programos dalį sudaro numeracijos ir aritmetinių veiksmų mokymas, kuris išdėstytas koncentrais. Per pirmuosius ketverius metus vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai susipažįsta su pirmosios dešimties, antrosios dešimties ir šimto koncentrais.

Skaičiavimo ir aritmetinių veiksmų mokymas siejamas su pagrindinių dydžių matavimu, supažindinimu su paprasčiausiomis geometrinėmis figūromis. Nemaža vietos mokant matematikos užima tekstinių uždavinių sprendimas. Jų rūšys ir sprendimo būdai išdėstyti kiekvienos klasės programoje.

Ir normalios raidos, ir vidutinių ugdymosi poreikių turintys mokiniai mokomi apskaičiuoti paprasčiausių reiškinių ir dydžių skaitines reikšmes, pagal galimybes įgyja kai kurių pradinių statistikos žinių.

Didžiausią grupę mokinių, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymo (-si) poreikių, sudaro mokiniai, turintys nežymų protinį atsilikimą. Matematikos mokymasis tokiems mokiniams sukelia nemažai sunkumų, kurie atsiranda dėl jų psichinių procesų, ypač mąstymo nevisavertiškumo.

Suvokimo siaurumas, neaktyvumas, netikslingumas veda prie to, kad mokomąją užduotį šie mokiniai suvokia ne visą, o dalimis, nenustato ryšio tarp atskirų komponentų ir negali pasirinkti teisingo sprendimo kelio. Tai ypač išryškėja sprendžiant sudėtinius tekstinius uždavinius ir netgi pratimus. Todėl ilgą laiką pirmoje ir netgi antroje klasėje sprendžiami tik paprasčiausi tekstiniai uždaviniai ir vienaveiksmai reiškiniai.

Dėl regimojo suvokimo nevisavertiškumo daug sunkumų kyla mokant pažinti ir rašyti skaitmenis. Painioja optiškai panašius skaitmenis 2 ir 5, 6 ir 9, rašo *veidrodiškai*. Regimojo suvokimo ir orientavimosi erdvėje pakenkimas lemia tai, kad vaikai nesiorientuoja matematikos sąsiuvinyje, nemato langelių, eilučių, neišlaiko vienodo skaitmenų aukščio. Aukštesnėse klasėse šie trūkumai beveik

nebekliudo, tačiau kai kurie mokiniai gali klysti rašydami veiksmus stulpeliu.

Silpnas suvokimo aktyvumas veda prie to, kad mokiniai neatpažįsta geometrinių figūrų, esančių kitos padėties, negu buvo įpratę matyti, neranda uždavinyje skaitinių duomenų, jei jie parašyti žodžiais, neranda klausimo, jei jis ne uždavinio pabaigoje.

Dėl motorikos neišsivystymo arba dėl didelio impulsyvumo dalis mokinių gana ilgai daro klaidų skaičiuodami: žodžiai lenkia judesius arba atvirkščiai.

Labai sunkiai formuojasi nauji laikinieji ryšiai, susiformavę ilgai neišlieka, būna netikslūs, nediferencijuoti. Dėl šios priežasties painioja geometrines figūras. Paprašius išrinkti kvadratus, gali imti ir kvadratą, ir trikampius. Ypač neskiria apvalių figūrų. Ta savybė apsunkina matų įsisavinimą. Painioja savaitės dienų ir mėnesių pavadinimus, dienų skaičių, masės ir ilgio matus, ypač jei pavadinimai turi kažką bendro. Labai sunkiai įsisavina matematikos terminiją.

Labai rimti sunkumai mokantis matematikos kyla dėl mąstymo nepakankamumo, susijusio su nervinių procesų inertiškumu. Užkliūva prie vieno veiksmo. Dažnai, jei reiškinyje arba veiksmų stulpelyje du skirtingi veiksmi, atlieka vieną ir tą patį, nepastebi, kad kitas ženklas. Įpratę skaičiuoti su vienos rūšies vaizdinėmis priemonėmis, nebemoka atlikti to paties veiksmo su kitomis.

Sunkiai pereina prie naujo skaičiavimo būdo. Mokytojai vargsta, kai sudėties ir atimties veiksmus pradeda mokyti priskaičiuojant ir atskaičiuojant. Įpratę rezultatus rasti perskaičiavimo būdu, labai ilgai nenori to atsisakyti.

Mąstymo nepaslinkumas veda prie stereotipinių užduočių atlikimo. Įpratę skaičiuoti pirmyn nuo vieneto, pasimeta paprašius tai atlikti nuo kito skaičiaus. Dėl mąstymo nepaslinkumo daro šiurkščių klaidų atlikdami veiksmus su matiniais skaičiais. Sudeda skirtingus mato pavadinimus turinčius skaičius ($8\text{ m} + 5\text{ cm} = 13\text{ cm}$ arba 13 m), smulkindami arba stambindami laiko matus pritaiko metrinės matų sistemos santykį.

Ši mąstymo savybė ypač išryškėja sprendžiant tekstinius uždavinius. Nere-tai sprendami naują uždavinį perkelia prieš tai spęsto uždavinio sprendimo kelią. Pradėję spęsti dviejų veiksmų uždavinius, prie paprasto uždavinio prilipdo antrą veiksmą. Ir atvirkščiai, išsprendę kelis paprastuosius uždavinius, sudėtinį uždavinį sprendžia vienu veiksmu. Taip atsitinka todėl, kad sąlygą suvokia paviršutiniškai, neatkreipia dėmesio į esminius žodžius, nurodančius santykį tarp dydžių.

Specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių, ypač turinčių nežymų protinį atsilikimą, sutrikęs sugebėjimas lyginti, apibendrinti. Apibendrinimo nepakankamumas daro įtaką formuojant naujas sąvokas, įsisavinant veiksmų atlikimo taisykles, dėsnius. Pavyzdžiui, žino, kad sukeitus dėmenis vietomis suma nesikeičia, bet sprendami veiksmus to nepritaiko. Specialių pratimų reikia mokant daugybės perstatomumo savybę. Lygindami vaikai dažnai išvardija atskirus kiekvieno daikto požymius, nenustatydami santykių tarp dviejų objektų, lengviau pasako skirtumus, daug rečiau panašumus.

Matematikos mokymosi sunkumų gali kilti dėl mąstymo reguliuojamosios funkcijos nepakankamumo, dėl ko išryškėja nekritiškumas. Mąstymo nekritiškumas veda prie to, kad neretai ieško ir gauna ne tai, ko reikalauja uždavinio sąlyga, negali kritiškai įvertinti savo veiklos rezultato.

Daugeliui mokinių matematikos žinių įsisavinimą apsunkina sutrikę atminties procesai: įsiminimas, išlaikymas, atpažinimas ir atgaminimas. Vaikai neįsimena sudėties, atimties, lentelinės daugybos ir dalybos rezultatų, sunkiai skaičiuoja mintinai, ilgai neišmoksta taisyklių, greitai jas pamiršta. Suvokdami ir įsimindami mokiniai geriau įsimena tą medžiagą, kuri juos domina, sužadina emocijas, pateikiama vaizdžiai. Ypač sunkiai įsimenama abstrakti, sudėtingesnė medžiaga, reikalaujanti loginės atminties. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams būtinas kartojimas, nes įsimenama lėčiau. Lengviau įsimenamos ryškesnės detalės, atskiri faktai, kurie pateikiami vaizdžia forma, o ne išvados, apibendrinimai, išdėstyti žodžiu ir mokinių suvokti klausia.

Matematikos žinioms įsisavinti turi įtakos ir bendras kalbos neišsivystymas. Ne visada mokinys gali suprasti mokytojo aiškinimą, jeigu bus vartojama daug mokiniui nesuprantamų žodžių, nesupranta tekstinio uždavinio sąlygos. Žodyno skurdumas neleidžia sugalvoti įvairesnių uždavinių. Visos mokinių sugalvotos sąlygos apsiribojusios vos keliais veiksmažodžiais.

Pažintinės veiklos silpnumas neleidžia suvokti tolesnės perspektyvos, susikaupti sudėtingesnei tikslingai veiklai. Kai kurie mokiniai nepasitiki savo jėgomis, dažnai klausia mokytojo, ar gerai jie atliko užduotį. Dalis jų turi įgytą nevisavertiškumą. Be paskatinimo, padrašinimo atsisako atlikti užduotį teigdami, kad nemoka, nesupranta. Tik nuoširdus bendravimas su mokytoju, nuolatinis padrašinimas, pagyrimas padeda įveikti šį trūkumą.

Vidutinių specialiųjų ugdymo (-si) poreikių turinčių mokinių grupei gali būti priskirti ir mokiniai, turintys ribotą intelektą bei kompleksinius raidos sutrikimus. Pagrindinis skiriamasis bruožas mokinių, turinčių ribotą intelektą,

pasak Ališausko (2002), yra labai lėtas progresas, vangus gebėjimų formavimasis. Daugumai jų būdingas apsunkintas mokomosios medžiagos įsisavinimas, įsiminimas, atgaminimas dėl atminties nevisavertiškumo. Mokiniai, turintys kompleksinių raidos sutrikimų, dėl įvairių pažintinių procesų nepakankamumo mokomosios medžiagos įsisavinimu labai dažnai prilygsta nežymų protinį atsilikimą turinčių mokinių žinių bei gebėjimų lygiui. Mokant matematikos mokomąją medžiagą reikia pateikti įvairiais būdais, nuolat kartoti, mokyti naudotis atramine medžiaga. Šie mokiniai nepajėgia dirbti su savo bendraklasiais, todėl jiems reikia taikyti šią programą ir toliau pateiktas rekomendacijas.

Mokytojas turi gerai pažinti ir žinoti kiekvieno specialiųjų poreikių mokinio sunkumus, ieškoti būdų jiems įveikti.

Siekiant, kad vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematinis ugdymas būtų sėkmingas, reikia įgyvendinti šiuos dalykus:

- mokomoji medžiaga turi būti suprantama, aiški, konkreti, vaizdi;
- naujai perteikiamos medžiagos kiekis turi būti ribotas ir išdėstytas sunkėjančia tvarka taip, kad per vieną pamoką mokiniui tektų įveikti tik vieną sunkų dalyką;
- kad mokinys suprastų naują medžiagą, reikia jį tam parengti. Pirmiausia prisiminti išeitą medžiagą, kuri bus reikalinga naujai temai;
- kad naujos žinios neužsimirštų, reikia jas nuolat kartoti, duoti atitinkamų pratimų, kurių metu mokiniai galėtų įgytas žinias pritaikyti praktinėje veikloje;
- informacija turi būti pateikiama įvairiais būdais: žodžiu, raštu, vaizdu, garsu;
- daugiau dėmesio reikia skirti protinės veiklos aktyvinimui, kad mokymasis būtų sąmoningas, kiek įmanoma ugdyti savarankiškumą;
- reikia mokyti naudotis atramine medžiaga (sudėties, daugybos, matų lentelėmis, taisyklių kortelėmis);
- visame ugdymo procese naudoti skatinimo priemones, kuo daugiau naudoti žaidybinių elementų;
- specialiųjų poreikių mokinius reikia mokyti stebėti aplinką, rasti joje matematinių faktų, lyginti juos, mokyti matematikos žinias taikyti praktiniams uždaviniams spręsti, pvz., apskaičiuoti, išmatuoti, lyginti. Kuo labiau matematika siejama su gyvenimu, juo aiškiau mokiniai suvoks, kad matematika jiems reikalinga;
- sutelkti dėmesį į kiekvieno mokinio stipriąsias savybes, o ne į trūkumus,

- sužadinti norą spręsti duotą užduotį, nors sprendimas iš karto ir nepavyks;
- akcentuoti sėkmę, pagirti, paskatinti savarankiškai veikti;
- ieškoti efektyvesnių darbo būdų ir metodų, svarbu, kad mokymo procesas būtų patrauklus;
- pamokoje taikyti individualų mokymo būdą. Jei leisime besimokantiems dirbti savo tempu, galėsime tikėtis tvirtesnių žinių;
- mokykloje turi vykti komandinis darbas. Į šią komandą įeina tėvai, su vaiko ugdymu susiję specialistai. Kiekvienas bendruomenės narys turi žinoti savo pareigas ir jausti atsakomybę.

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1–2 klasės

Šiame skyrelyje aprašomi 1–2 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos mokymosi pasiekimai: nuostatos, žinios

ir gebėjimai bei ugdymo proceso gairės. Gebėjimai – tai, kas pritaikoma praktiškai veikiant analogiškose ar naujose situacijose, analizuojant, kuriant naujus dalykus, argumentuojant nuomonę. Gebėjimas suformuojamas per ilgesnį laiką dirbant su žiniomis. Žinios (tai, ką mokinys (-ė) turi žinoti ir suprasti) būtinos kaip įrankis / priemonė gebėjimams įgyti ir realizuoti.

Ugdymo proceso gairės bendrais bruožais aprašo mokytojo ir mokinių veiklas, vedančias į konkretų rezultatą, kuris numatytas toje žinių, gebėjimų bei nuostatų eilutėje.

Gebėjimų numeravimo pirmas skaitmuo sutampa su veiklos srities numeriu. Tie patys gebėjimai vienodai numeruojami visuose centruose. Tai leidžia geriau suvokti jų visumą ir pamatyti augimą pereinant į aukštesnius centrus.

7 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Skaičiai ir skaičiavimas		
1.1. Paprasčiausiais atvejais sieti skaičius ir aritmetinius veiksmus su konkrečiais artimiausios aplinkos objektais ir situacijomis.	<p>1.1. Perskaityti, užrašyti natūraliuosius skaičius iki 20 ir vardyti juos pirmyn ir atgal, suskaičiuoti daiktus, kai jų ne daugiau kaip 20. Pasakyti daikto vietą eilėje.</p> <p>1.2. Mokėti palyginti du greta ir ne greta stovinčius skaičius žodžiais ir įrašant ženklus $<$, $>$ arba $=$. Žinoti skaičių kaimynus.</p> <p>1.3. Praktinėse situacijose atsako į klausimą, kiek bus, jei prie nurodyto skaičiaus daiktų, objektų pridėsime vienetą arba iš nurodyto skaičiaus atimsime vienetą.</p>	Pirmoje klasėje apsiribojama supažindinimu su pirmos dešimties skaičiais. Su kiekvienu nauju skaičiumi supažindinama palaipsniui, prie žinomo skaičiaus pridėdam vienetą. Daug dėmesio būtina skirti skaitmenų pažinimui, rašymui. Naują skaitmenį mokiniai spalvina, apvedžioja trafaretą, lanksto iš vielos, lipdo iš plastilino ir kt. Specialiųjų poreikių vaikai dėl erdvės suvokimo nepakankamumo sunkiai orientuojasi sąsiuvinyje, todėl mokant rašyti pirmuosius skaitmenis mokiniai turėtų apvedžioti punktyrais parašytus skaitmenis pratybų arba mokytojo parengtame sąsiuvinyje. Kartais pakanka atskira spalva išryškinti eilutes, į kurias mokiniai rašys skaitmenis. Nuolat vedamos įvairios skaičiavimo pratybos, kurių metu mokiniai skaičiuoja įvairius daiktus, mokosi atsakyti į klausimus „Kiek yra iš viso...?“. Atsižvelgdamas į individualias mokinių mokymosi galimybes, mokytojas galėtų skaičiavimui pateikti daiktų grupes, kurias sudaro vienušiai, tačiau tam tikrais požymiais besiskiriantys daiktai (vaisiai, žaislai ir pan.), siekiant atkreipti mokinių dėmesį į tai, kad kiekvieną skaičių iki 10 galima sudaryti iš atskirų vienetų ar kelių mažesnių skaičių, o tokių daiktų skaičiavimo rezultatus galima įvardinti apibendrintai.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>1.4. Remdamiesi konkrečiais pavyzdžiais (daiktais, piešiniais) turi pasakyti, kiek dešimčių ir kiek atskirų vienetų sudaro dviženklį skaičių.</p> <p>1.5. Praktinėse situacijose suskaičiavę vienarūšius bet skirtingus daiktus (pavyzdžiui, obuolius ir apelsinus; stalus ir kėdes, lėles ir meškinus, berniukus ir mergaites), bando įvardyti skaičiavimo rezultata (pavyzdžiui, penki vaikai, keturi vaikai).</p> <p>1.6. Sudėti ir atimti vienaženklus ir dviženklus skaičius iki 20 neperžengiant dešimties.</p> <p>1.7. Spręsti sumos radimo, liekanos radimo, skaičiaus didinimo ir mažinimo keliais vienetais paprasčiausius tekstinius aritmetinius uždavinius. Rasti sąlygoje skaitinius duomenis, išskirti klausimą.</p>	<p>Mokytojas turėtų padėti mokiniams atrasti, kad skaičiavimas reikalingas ne tik norint sužinoti, kiek daiktų yra iš viso, bet ir norint nustatyti daikto vietą eilėje. Vardijant skaičius nuo vieneto bei nuo duoto skaičiaus iki nurodyto skaičiaus pirmyn ir atgal, dėlioiant praleistus skaičius kilnojamaisiais skaitmenimis, įrašant skaičių juostoje į tuščius langelius, žaidžiant žaidimus „Kas už maneš?“, „Kas prieš mane?“ įtvirtinama kiekvieno skaičiaus vieta skaičių eilėje. Supažindinama su kelintiniais skaitvardžiais. Mokiniai turėtų atlikti įvairias praktines daikto vietos eilėje nustatymo užduotis, mokėti derinti kelintinius skaitvardžius pagal daiktavardžių gimines. Naudojant konkrečius daiktus, piešinius, iliustracijas (dedant daiktą ant daikto, daiktą ant piešinio, daiktą prie daikto arba po piešiniu), o vėliau ir skaičiuojant, mokoma nustatyti, kurioje grupėje yra daugiau daiktų, kurioje mažiau ar po lygiai. Remiantis gautais rezultatais mokytis atsakyti į klausimą: „Kuris skaičius didesnis (mažesnis) ar jie lygūs?“.</p> <p>Mokytojo (-os) padedami mokiniai išsiaiškina ženklų $<$, $>$, $=$ reikšmes ir mokosi juos naudoti skaičiams palyginti. Ženklus $>$ ir $<$ aiškinti kaip vieną nelygybės ženklą, kai smaigalys nukreipiamas į mažesnę skaičių.</p> <p>Prieš supažindinant su antros dešimties skaičiais, naudojant pagaliukus ir kitus smulkius daiktus, sudaroma dešimties kaip atskiro skaičiavimo vieneto sąvoka. Su dešimties sąvoka supriešinama vieneto sąvoka. Nagrinėdami skaičius iki 20, mokiniai naudojami dešimčių ir vienetų skyrius iliustruojančiomis vaizdinėmis priemonėmis (pvz., pagaliukais, šiaudeliais, karoliukais, skaitytuvais, skaičių laipteliais, skaičių juosta, monetomis ir kt.), pagal galimybes – dviženklį skaičių sandarai iliustruoti naudojamos iliustracijos, mokomosios kompiuterinės priemonės. Mokiniam pateikiama įvairių užduočių su skaičių kortelėmis, žaidimai su kauliukais, siūloma sudaryti dviženklus skaičius iš kilnojamųjų skaitmenų, skaidyti dviženklį skaičių į dešimtį ir vienetus. Geresni skaičiavimo įgūdžiai susiformuoja, kai mokiniams pateikiama prasmingų, su jų poreikiais susijusių skaičiavimo užduočių, sudaromos sąlygos skaičiuoti ne tik pavienius daiktus, bet ir garsus, judesius, raides, žodžius, daiktų grupes.</p> <p>Vienaženklį skaičių sudėties ir atimties veiksmų mokoma palaipsniui siejant su kiekvienu nauju skaičiumi. Kad mokiniai suvoktų sudėties ir atimties veiksmų prasmę, pirmieji veiksmai atliekami dirbant su natūraliais daiktais, pagaliukais ar kita dalomąja medžiaga. Mokiniai mokomi atpažinti šiuos veiksmus piešiniuose pagal iliustracijas bei iliustruoti sutartiniais ženklais. Vėliau viena iš priemonių gali būti mokinių rankų pirštai. Atliekant veiksmus su skaičiais iki 5, rezultata mokoma rasti perskaičiuojant, o su didesniais skaičiais – priskaičiuojant ir atskaičiuojant po vieną. Ypač svarbu pabrėžti, kad viena ranka turi 5 pirštus (pvz., norint prie 5 pridėti 1, 2, 3 ir t. t., pakanka suspausti vienos rankos pirštus, pasakyti „penki“ ir skaičiuoti kitos rankos pirštus po vieną pirmyn). Nauji sudėties atvejai gretinami su žinomais, pvz., mokant $1 + 5$, siejama su $5 + 1$. Atimties veiksmas siejamas su sudėtimi.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
		<p>Sudėties ir atimties iki 20 mokoma nuosekliai sunkėjančia tvarka. Pirmieji sudėties ir atimties atvejai, kai vienas narys yra 10 ($10 + 3$, $3 + 10$, $13 - 3$, $13 - 10$), po to prie dviženkliai skaičiaus pridėjimas vienetą ir vienetą atimamas iš dviženkliai skaičiaus ($12 + 1$, $14 - 1$), prie dviženkliai skaičiaus pridėjimas vienaženklis skaičius ir vienaženklis skaičius atimamas iš dviženkliai skaičiaus ($13 + 2$, $15 - 2$), dviženklis skaičius sudedamas su vienaženkliai, kai susidaro 20 ir iš dvidešimties atimamas vienaženklis skaičius ($15 + 5$, $20 - 5$), iš dviženkliai skaičių ir dvidešimties atimami dviženkliai skaičiai ($16 - 12$, $20 - 15$).</p> <p>Aiškinantis sudėties ir atimties veiksmus, naudojamos įvairios vaizdinės priemonės (pagaliukai, šiaudeliai, kvadratėliai, juostelės ir kt.), veiksmi iliustruojami schemomis, sutartiniais ženklais. Sudėties ir atimties veiksmų įgūdžiams formuoti, esant galimybėms, tikslinga naudoti mokomąsias kompiuterines priemones.</p> <p>Mokiniai pratinami apgalvoti, ar gautas skaičiavimo rezultatas atitinka užduoties sąlygą ir yra tikėtinas, pasitikrinti sudėties ir atimties veiksmų rezultatus atvirkštiniais veiksmiais.</p> <p>Mokytojas, kalbėdamas su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais apie aritmetinius veiksmus, neturėtų vartoti aritmetinių veiksmų komponentų pavadinimų.</p> <p>Mokiniai sprendžia jų patirtį ir interesus atitinkančius skaičiavimų uždavinius (1-oje klasėje – sumos ir liekanos radimo, o 2-oje klasėje – skaičiaus didinimo ir mažinimo keliais vienetais). Mokytojas pratina mokinius išskirti uždavinyje sąlygą, klausimą, numatyti teisingą veiksmą, žodžiu pasakyti atsakymą. Mokiniai bando iliustruoti mokytojo (-os) pateiktas uždavinio sąlygas konkrečiais daiktais ir veiksmiais, didaktine medžiaga. Mokiniais sudaromos sąlygos kuo daugiau kalbėtis tarpusavyje apie uždavinio sprendimo eigą ir gautus skaičiavimo rezultatus, daryti išvadas apie skaičiavimų teisingumą. Mokytojas turėtų pateikti kuo daugiau klausimų, kurie skatintų mąstyti, diskutuoti (Kas būtų, jei...? Kodėl manai, kad atsakymas yra teisingas? ir pan.). Pirmoje klasėje tekstinių uždavinių sprendimas užrašomas skaitiniu neįvardinant gauto rezultato, nerašant atskirai atsakymo. Antroje klasėje pratinama užrašyti sprendimą be klausimų ar rašytinių paaiškinimų, tačiau įvardytini skaičiavimų rezultatus, pateikti trumpą atsakymą.</p>
2. Reiškiniai		
2.1. Vertinti matematinių modelių naudingumą sprendžiant kasdienio gyvenimo problemas.	2.1. Apskaičiuoti paprastų skaitinių reiškinių ar dydžių skaitines reikšmes.	Pirmoje klasėje mokiniai atlieka tik sudėties ir atimties veiksmus, apsiribojama skaičiavimais iki 10. Antroje klasėje atliekami sudėties ir atimties veiksmi iki 20 neperžengiant dešimties, siūloma nuosekliai pridėti du dėmenis ar atimti du atėminus, taip pat rasti dviveiksmių skaitinių reiškinių su sudėties ir atimties veiksmiais skaitines reikšmes iki dešimties.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	2.2. Užrašyti kasdienes praktines ir matematinės situacijas paprasčiausiais (1 veiksmo) skaitiniais reiškiniais, ir atvirkščiai – iliustruoti konkrečiais daiktais piešiniu nurodytą paprasčiausią reiškinį.	Daugiausia dėmesio skirti vienaveiksmiams skaitiniams reiškiniams, kurie gali būti sudaryti naudojant sudėties ir atimties veiksmus. Nagrinėdami konkrečius pavyzdžius mokiniai mokomi jausti ryšį tarp gyvenimo ir aritmetinių veiksmų.
3. Geometrija		
3.1. Vertinti žinias ir gebėjimus iš geometrijos dėl jų suteikiamų galimybių geriau orientuotis mus supančioje aplinkoje.	3.1. Atpažinti ir teisingai pavadinti kvadratą, trikampį, skritulį. Rasti artimiausioje aplinkoje kvadrato, trikampio, skritulio formos daiktus. Skirti tiesią ir kreivą linijas. Suvokti atkarpą kaip tiesios linijos dalį. Paivaizduoti tašką, atkarpą. Modelyje pagal pavyzdį parodyti trikampio ir kvadrato kraštines, kampus, viršūnes.	<p>Pirmoje klasėje geometrinės medžiagos mokyti pradedama nuo mokymo padėti tašką į langelį, kuriame reikia pradėti rašyti duotą elementą ar skaitmenį. Mokytojo (-os) padedami mokiniai susipažįsta su geometrinėmis plokštumos figūromis, atrenka pagal pavyzdį ir pavadinimą, ieško nurodytos formos daiktų aplinkoje. Supažindinant su kiekviena geometrine figūra naudojami įvairių dydžių, spalvų, skirtingos medžiagos geometrinių figūrų modeliai. Naudotas geometrines figūras mokiniai susideda į geometrinius maišelius ir bet kada, likus pamokos laikui, mokytojo prašymu atrenka pagal pavyzdį ar pavadinimą. Su geometrinėmis figūromis mokiniai atlieka ir kitas užduotis: jas įvardina, rūšiuoja, skaičiuoja, sudėlioja iš atskirų dalių ar pagaliukų ir pan. Geometrinėms figūroms atpažinti pagal pavyzdį organizuojami regimieji diktantai, atpažinti pagal pavadinimą – girdimieji diktantai. Mokiniai deda nurodytas figūras ant juostelių ir kvadratų pagal piešinį arba mokytojo nurodyta tvarka be piešinio. Pirmos klasės pabaigoje skiriamos užduotys, kai mokiniams reikia atpažinti geometrines figūras piešiniuose ir jas pavadinti.</p> <p>Antroje klasėje daugiau dėmesio skiriama geometrinių plokštumos figūrų elementams: kraštinėms, kampams, viršūnėms. Atliekdami įvairias praktines užduotis mokiniai mokosi juos parodyti modelyje ir nurodyta spalva paryškinti brėžinyje. Vaikai mokomi brėžti kvadratą, trikampį, stačiakampį pagal duotus trafaretus ir pagal duotas viršūnes (taškus). Geometrinių plokštumos figūrų elementų apibrėžimai mokiniams nepateikiami.</p> <p>Supažindinti su tiesia ir kreiva linija patogiu analizuojant lentoje arba plakate skirtingomis spalvomis nubrėžtas linijas. Ieškoma tiesių ir kreivų linijų klasėje, mokinio aplinkoje. Tiesi linija gaunama lenkiant popieriaus lapą, įtempus virvutę. Atleidus tą pačią virvutę, gaunama kreivė. Atliekamos užduotys turėtų padėti mokiniams suprasti, kad tiesią liniją galima tęsti, ji neturi ribų. Atkarpos sąvoka formuojama atkerpant dalį virvutės, kuri būtų ištempta per lentą. Akcentuojama, kad atkirpus gabalą tiesės, jos tęsti nebegalima. Parodoma, kaip pažymėti atkarpą tiesėje. Duotas atkarpa mokiniai matuoja, brėžia naudodamiesi pieštuku ir liniuote.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>3.2. Atpažinti ir teisingai pavadinti kubą ir rutulį. Pateikti daiktų pavyzdžių, kurie savo forma primena kubą, rutulį.</p> <p>3.3. Suprasti ir savo kalboje teisingai vartoti daiktų vietą nusakančius kasdienės kalbos žodžius (dešinėje, kairėje, virš, už, po prieš, vidury, šalia).</p>	<p>Mokytojo (-os) padedami mokiniai aptaria juos supančių daiktų formą, ieško nurodytos formos daiktų. Su erdvės figūromis mokiniai atlieka įvairias užduotis: jas įvardina, rūšiuoja, skaičiuoja, lipdo iš plastilino, iš kubelių dėlioja statinius ir pan. Erdvės figūros gali būti demonstruojamos ir užduotys su jomis atliekamos naudojantis IKT galimybėmis.</p> <p>Mokiniam sudaromos sąlygos pasakoti apie juos supančią aplinką, aptarti aplinkos daiktų padėtį pirmiausia savęs atžvilgiu, o vėliau įvairių daiktų tarpusavio padėtį, skiriama laiko orientavimosi plokštumoje (popieriaus lape) pratyboms. Naujos sąvokos įtvirtinamos žaidžiant įvairius žaidimus sporto salėje, žaidimų kambaryje, gamtoje. Ypač daug dėmesio reikia skirti sąvokų „kairė–dešinė“ įtvirtinimui.</p>
4. Matai ir matavimai		
4.1. Suvokti, kad išmatuoti reiškia rasti, kiek tam tikrų matavimo vienetų telpa į matuojamą objektą.	<p>4.1. Teisingai skaityti ir užrašyti ilgio (cm), masės (kg), laiko (h, para) matavimų bei pinigų skaičiavimo (litai ir centai, eurai) rezultatus vieniniaisiais matiniais skaičiais. Liniuote išmatuoti atkarpos ilgį. Nubrėžti nurodyto ilgio atkarpą.</p> <p>Parinkti įrankius ir buitinius prietaisus, kuriais galima išmatuoti ilgį, masę ir laiką.</p> <p>Spręsti paprasčiausius uždavinius, kuriuose reikia naudoti įvairių matavimų rezultatus.</p>	<p>Supažindinimas su skaičiais 1, 2, 5, 10, 20 siejamas su atitinkamos vertės monetomis ar banknotais. Mokiniai mokomi atskirti sąvokas <i>monetos</i> ir <i>centai</i>, sudaryti nurodytą kiekį pinigų iš skirtingų dydžių monetų, žaidžiamas žaidimas „Parduotuvė“. Atlieka įvairias praktines matavimo, svėrimo, laiko ir pinigų skaičiavimo pratybas, susipažįsta su įvairių rūšių laikrodžiais, analizuoja mechaninio laikrodžio ciferblato sandarą, rodyklių paskirtį, mokosi pažinti laikrodį valandos ir pusės valandos tikslumu.</p> <p>Nurodyto ilgio atkarpa mokiniai brėžia naudodamiesi pieštuku ir liniuote iki 20 cm, pirmiausia padedant atkarpos pradžios ir atkarpos pabaigos taškus, paskui juos sujungiant tiesia linija. Mokytojas (-a) su mokiniais aptaria, kokiems dydžiams išreikšti naudojami vieni ar kiti, smulkesni ar stambesni matavimo vienetai. Parenkant mokomuosius uždavinius reikia stengtis, kad mokiniai turėtų galimybę matuoti įvairius objektus.</p>
	4.2. Suprasti ir savo kalboje teisingai vartoti dydį nusakančius žodžius: didelis–mažas, ilgas–trumpas, aukštas–žemas, platus–siauras, storas–plonas, sunkus–lengvas ir šių žodžių aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnio būdvardžius.	Mokiniai lygina pradžioje du ryškiai besiskiriančius pagal dydį daiktus, o vėliau tris ir daugiau. Lygindami tris ar daugiau daiktų mokiniai mokosi sudėti iš eilės nuo didžiausio iki mažiausio, nuo ilgiausio iki trumpiausio ir t. t. Dydžio sąvokoms įtvirtinti skirtingo dydžio daiktus spalvina skirtingomis spalvomis.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
5. Statistika		
5.1. Vertinti įvairią informaciją.	5.1. Mokytojui (-ai) padedant, formuluoti klausimus apie artimą aplinką – šeimą, draugus, klasę, kuriems padedant galima rinkti duomenis pagal vieną požymį ir juos, mokytojui (-ai) padedant, registruoti. Remiantis surinktais / pateiktais duomenimis atsakyti į paprastus klausimus.	Mokytojas (-a) teikia pasiūlymus, kokius duomenis, kur ir kaip rinkti, kad rastų atsakymą į iškelto paprasčiausią klausimą. Mokytojo (-os) padedami mokiniai renka duomenis apie savo šeimą, draugus, klasę ir registruoja mokytojo parengtoje lentelėje.

Turinio apimtis. 1–2 klasės

Turinys apibrėžia visą matematinės veiklos sritį.

1. Skaičiai ir skaičiavimai. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai išmoksta perskaityti ir užrašyti natūraliuosius skaičius iki 20, juos palyginti, pasakyti antros dešimties dviženklį skaičių sandarą iš dešimties ir vienetų, atlikti sudėties ir atimties veiksmus iki 20 neperžengiant dešimties, spręsti paprasčiausius realaus turinio sumos ir liekanos radimo bei skaičiaus didinimo ir mažinimo keliais vienetais uždavinius. Daugiausia dėmesio reikia skirti mokinių mintinio skaičiavimo pratyboms, vengti sudėtingų skaičiavimų, nereikėtų reikalauti, kad mokiniai žinotų aritmetinių veiksmų komponentų pavadinimus.

2. Reiškiniai. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai atlieka sudėties ir atimties veiksmus iki 10, 20. Mokomi jausti ryšį tarp gyvenimo ir atitinkamų aritmetinių veiksmų.

3. Geometrija. Mokydamiesi geometrijos, mokiniai mokomi atpažinti ir teisingai pavadinti paprasčiausias geometrines plokštumos ir erdvės figūras: atkarpą, kvadratą, trikampį, skritulį, kubą, rutulį. Supažindinami su plokštumos figūrų elementų pavadinimais. Bando ieškoti žinomų figūrų atitikmenų artimiausioje aplinkoje.

4. Matai ir matavimai. Mokiniai išmoksta ilgio (cm), masės (kg), laiko (h, para), pinigų (ct, Lt) matavimo vienetus ir jų sąryšius, iš akies bando įvertinti ir mokosi tiesiogiai išmatuoti bei užrašyti įvairių aplinkos daiktų ir objektų parametrus, nubraižyti nurodyto didumo atkarpas, spręsti paprasčiausius realaus turinio uždavinius, kuriuose reikia naudoti įvairių matavimų rezultatus. Nuolatinis dėmesys skiriamas pinigų pažinimui, jų skaičiavimui ir praktiniam pritaikymui.

5. Statistika. Mokydamiesi statistikos mokiniai įgyja supratimą, kaip vaizduojami duomenys, mokosi juos rinkti. Remiantis surinktais duomenimis mokomi atsakyti į mokytojo pateiktus paprastus klausimus.

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3–4 klasės

Šiame skyrelyje aprašomi 3–4 klasių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos mokymosi pasiekimai: nuostatos, žinios ir gebėjimai bei ugdymo proceso gairės. Gebėjimai – tai, kas pritaikoma praktiškai veikiant analogiškose ar naujose situacijose, analizuojant, kuriant naujus dalykus, argumentuojant nuomonę. Gebėjimas suformuojamas per ilgesnį laiką remiantis žiniomis. Žinios (tai, ką mokinys (-ė) turi žinoti ir suprasti) būtinos kaip įrankis/priemonė gebėjimams įgyti ir juos realizuoti.

Ugdymo proceso gairės bendrais bruožais aprašo mokytojo (-os) ir mokinių veiklas, teikiančias konkretų rezultatą, kuris numatytas toje žinių ir supratimo, gebėjimų bei nuostatų eilutėje.

Pirmas gebėjimų numeravimo skaitmuo sutampa su veiklos srities numeriu. Tie patys gebėjimai vienodai numeruojami visuose centruose. Tai leidžia geriau suvokti jų visumą ir pamatyti augimą pereinant į aukštesnius centrus.

8 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Skaičiai ir skaičiavimai		
1.1. Sieti skaičius ir aritmetinius veiksmus su konkrečiais artimiausios aplinkos objektais ir situacijomis.	1.1. Perskaityti, užrašyti natūraliuosius skaičius iki 100, suskaičiuoti daiktus, kai jų kiekis neviršija 100. Vardyti natūraliuosius skaičius pirmyn ir atgal nuo duoto skaičiaus. Atlikti praktines įvairiausių objektų skaičiavimo užduotis, kai jų kiekis neviršija 100.	Su skaičiais nuo 21 iki 100 supažindinama naudojant įvairias vaizdines priemones dešimtims ir vienetams iliustruoti (pavyzdžiui, naudojant pavienius pagaliukus ir jų ryšulėlius po 10). Pirmiausia skaičiaus sandarą iliustruojantys daiktai, pavyzdžiui, pagaliukai rišami į ryšulėlius po 10, skaičiuojama dešimtėmis, mokoma jas taisyklingai tarti ir užrašyti. Po to, prie dešimčių jungiant vienetus, sudaromi dviženkliai skaičiai. Mokant rašyti dviženklus skaičius, naudojamos lentelės, kuriose galima keisti dešimčių ir vienetų skaičių, pildomas šimtalangis kvadratas, kuris vėliau naudojamas mokant vardyti skaičius pirmyn ir atgal, lyginant juos nurodant kaimynus.
	1.2. Remiantis konkrečiais pavyzdžiais (daiktais, piešiniais) pasakyti, kiek dešimčių ir kiek vienetų sudaro dviženklį skaičių. Palyginti natūraliuosius skaičius iki 100, įrašant tarp jų ženklą <, >, =.	Antroje klasėje mokiniai lygina skaičius, remdamiesi vaizdine medžiaga, o trečioje ir ketvirtoje klasėje pateikiamos užduotys, kai lyginami abstraktūs skaičiai. Skaičių lyginimas palapsniui sunkėja. Pradžioje lyginami vienaženkliai skaičiai. Antros dešimties skaičių lyginimas siejamas su vienetų lyginimu ($5 > 3$, $15 > 13$). Lyginami poromis ir dviženkliai skaičiai ($4 < 5$, $40 < 50$). Lyginant dviženklus skaičius patogiau naudoti šimtalangio kvadrato.
	1.3. Pasakyti, kuris skaičius yra vienaženklis, o kuris – dviženklis.	Sąvokos „dviženklis ir vienaženklis skaičius“ pradedamos vartoti supažindinus su skaičiais iki 20, o vėliau – iki 100. Akcentuojama, kad 100 – jau triženklis skaičius. Šimtalangiame kvadrato mokiniai randa visus vienaženklus skaičius, nurodo, kuris mažiausias skaičius, o kuris – didžiausias; suskaičiuoja visus dviženklus skaičius, bando iš dviejų skaitmenų sudaryti skirtingus du dviženklus skaičius.
	1.4. Praktiškai dalijant vieną daiktą pademonstruoti pusę, ketvirtadalį, trečdalį.	Su dalimis supažindinama palapsniui, su kiekviena dalimi atskirai. Trupmenos sąvokai formuoti mokytojas naudoja kuo daugiau vaizdinių priemonių: į lygias dalis dalina konkrečius daiktus, karmo popieriaus lapą, juostelę, skritulį ir kt. Mokoma pasidalyti tarpusavyje vieną ar kelis objektus bei pasakyti, kurią dalį gavo.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>1.5. Sudėti ir atimti natūraliuosius skaičius iki 100.</p> <p>Apskaičiuoti mintiniu būdu arba naudojantis lentelėmis lentelinės daugybos ir dalybos rezultatus. Pasitikrinti atliktą veiksmą atvirkštiniu veiksniu.</p>	<p>Gana daug dėmesio reikia skirti lentelinės sudėties ir atimties mokymui. Parinkus tinkamas vaizdines priemones (skaitytuvus, pagaliukus, lentą su dviem eilėmis išdėstytų kišenėlių, į kurias mokiniai dėlios dvejų spalvų skrituliukus), mokiniai nesunkiai suvoks veiksmų atlikimo taisykles. Rezultatams įsiminti reikia laiko. Todėl šie veiksmai turi būti mokomi neskubant, sudarant sudėties ir atimties lenteles, dažnai kartojant mintino skaičiavimo metu ne tik pradiniam mokymo etape, bet ir per visus mokslo metus 3–4 klasėje. Neskubėti duoti skaičiuotuvų. Ši priemonė pradiniam mokymo etape tinka leidžiant naudotis mokiniams, turintiems ypač didelių atminties sutrikimų.</p> <p>Lengvesnius sudėties ir atimties veiksmus iki 100 ($20 + 20$, $50 - 20$, $20 + 4$, $4 + 20$, $35 - 5$, $35 - 30$, $24 + 3$, $47 - 3$, $48 + 2$, $50 - 2$) tiksliau mokyti žodiniu būdu, o sudėtingesnius, pradedant nuo dviženklų skaičių sudėties ir atimties ($24 + 12$, $36 - 12$) ir sunkesnius, kai vienetai sudaro ir peržengia dešimtį ($37 + 13$, $50 - 13$, $47 + 5$, $52 - 5$, $28 + 15$, $43 - 15$), rašytiniu būdu. Kai kuriems mokiniams, ypač turintiems erdvės suvokimo sutrikimų, visus išvardintus veiksmus lengviau atlikti rašytiniu būdu. Kurį būdą pasirinkti, turės nuspręsti mokytojas.</p> <p>Supažindinti su daugyba ir dalyba pradėti nuo sąvokų formavimo. Specialiųjų poreikių mokiniai sunkiai suvokia daugybos esmę, todėl šio veiksmo sąvokai sudaryti reikia skirti keletą pamokų, tik tada pereiti prie lentelių mokymo. Kelių pamokų reikia ir dalybos sąvokai suformuoti. Trečioje klasėje galima būtų apsiriboti daugyba ir dalyba iš 2, 3, 4 ir 5, o kitas lenteles, kai mokiniai bus suprastę daugybos perstatomumo dėsnį ir daugybos ryšį su dalyba, atidėti ketvirtai klasei. Neskubėti naudotis skaičiuotuvu, nes dėl mąstymo nekritiškumo specialiųjų poreikių mokiniai negali įvertinti gauto rezultato, todėl geriau išmokyti mokinius rasti daugybos ir dalybos rezultatus daugybos lentelėje ir leisti ja naudotis.</p> <p>Daug kartų kartojant, skaičiuojant mintinai, žaidžiant žaidimus loto, daugybos lentelės domino, mokiniai daugumą rezultatų pajėgia įsiminti. Skaičiuotuvais tegu naudojasi tik tie mokiniai, kurie turi labai didelių atminties sutrikimų.</p> <p>Atliekant veiksmus su daiktais, didaktine medžiaga, supažindinama su talpos dalyba. Talpos dalyba patogi tuo, kad rezultatą galima apskaičiuoti sudėties veiksniu. Šis būdas gali padėti vėliau atliekant ir dalybos į lygias dalis užduotis.</p> <p>Mokytojas (-a) savo kalboje vartoja aritmetinių veiksmų komponentų pavadinimus, siekia, kad vaikai juos suprastų (nebūtinai vartotų).</p> <p>Aritmetinių veiksmų atlikimo įgūdžiams formuoti, esant galimybėms, tikslinga naudoti mokomąsias kompiuterines priemones.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	1.6. Spręsti paprastus, mokiniams gerai žinomo konteksto, tekstinius uždavinius.	<p>Mokiniai sprendžia jų patirtį ir interesus atitinkančius skaičiavimo uždavinius. Trečioje klasėje sprendžiami paprasčiausi lygių dėmenų sumos ir dalybos į lygias dalis radimo uždaviniai, o ketvirtoje klasėje – paprasčiausi skaičiaus didinimo ir mažinimo kelis kartus ir talpos dalybos uždaviniai. Pradedami spręsti dviejų veiksmų uždaviniai. Mokytojas (-a) pratina mokinius laikytis pagrindinių uždavinio sprendimo „žingsnių“, supažindina su svarbiausiomis sprendimo strategijomis ir moko jas taikyti. Mokiniams sudaromos sąlygos kuo daugiau kalbėtis tarpusavyje apie uždavinio sprendimo eigą ir gautus skaičiavimo rezultatus, daryti išvadas apie skaičiavimų teisingumą. Mokytojas su mokiniais aptaria, kaip tinkamai užrašyti uždavinių sprendimus ir atsakymus. Sprendžiant tekstinius uždavinius III–IV klasėje, reikėtų rašyti klausimus arba trumpus paaiškinimus (teiginius) ir trumpą atsakymą. Išskirtinis dėmesys tiek mokant aritmetinius veiksmus, tiek sprendžiant tekstinius uždavinius turi būti skiriamas pinigų pažinimui ir praktiniam jų naudojimui. 1, 2, 5, 10, 20 ir 50 centų monetos naudojamos kaip papildoma didaktinė medžiaga sudarant dviženklus skaičius, atliekant sudėties ir atimties veiksmus. Mokant daugybos pradedami spręsti viso pirkinio kainos radimo uždaviniai, mokant dalybos į lygias dalis, vieno daikto kainos radimo, o mokant talpos dalybos – kiekio radimo uždaviniai. Mokytojas aiškina, kad kiekvienas daiktas turi savo kainą, mokiniai stebi, kaip ji žymima ir kaip apskaičiuojama kelių vienodų daiktų kaina. Sprendžiant pirmuosius uždavinius, žaidžiamas žaidimas „Parduotuvė“, naudojami natūralūs daiktai, pinigai. Po to mokytojas (-a), o vėliau ir mokiniai šių uždavinių sąlygas vaizduoja schemiškai, pateikia lentelėse, sudaromos žodinės formulės.</p>
2. Reiškiniai, lygtys, nelygybės		
2.1. Vertinti matematinių modelių naudingumą sprendžiant kasdienio gyvenimo problemas.	<p>2.1. Žinoti aritmetinių veiksmų atlikimo tvarką, suvokti, kaip keičia aritmetinių veiksmų atlikimo tvarką skliaustai. Apskaičiuoti paprastų skaitinių reiškinių skaitines reikšmes.</p> <p>2.2. Mokyti spręsti lygtis su vienu kintamuoju. Gebėti įrašyti skaičių ir patikrinti, ar lygybė yra teisinga.</p>	<p>Parinkti mokytojai pratimai turi padėti mokiniams susiformuoti veiksmų atlikimo tvarkos skaitiniame reiškinyje nustatymo įgūdžius. Svarbu sudaryti mokiniams sąlygas stebėti, kaip kinta skaitinio reiškinio reikšmė priklausomai nuo skliaustų vietos. Mokyti naudotis skliaustais. Siekiant šio tikslo reikėtų vengti sudėtingų skaičiavimų. Nagrinėjamų reiškinių pavyzdžiai: $5 + 3 \cdot 5$; $3 \cdot 5 - 6$; $2 \cdot (5 + 3)$ ir pan.</p> <p>Reiškiniai su vienu kintamuoju pateikiami vengiant raidinės simbolikos (pavyzdžiui, vietoje kintamojo paliekant tuščią langelį). Spręsdami raštu netiesioginį reiškinį mokinys turi įprasti pabraukti tą skaičių, kurį rado. Tai padės nustatyti, ar mokinys parinko teisingą nežinomą skaičių. Lengvesni yra netiesioginiai reiškiniai su nežinomu antru dėmeniu arba atėminiu. Tada nežinomą skaičių galima rasti ne tik spėjimo, bet ir priskaičiavimo arba atskaičiavimo po vienetą būdu. Reiškiniai su sudėties ir atimties nežinomu pirmuoju veiksmo komponentu pateikiami pavyzdžiuose iki 10 arba 20.</p> <p>Atvirkštiniai reiškiniai su daugybos ir dalybos veiksmų nežinomu kintamuoju sprendžiami remiantis daugybos lentele. Mokytojas (-a) savo kalboje turi vengti vartoti <i>reiškinių</i> ir <i>reiškinių reikšmės</i> sąvokas, parinkti alternatyvius žodžius.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	2.3. Užrašyti kasdienes praktines ir matematinės situacijas paprasčiausiais (1 veiksmo) ir paprastais (2 veiksmų) skaitiniais reiškiniais. Pasakyti keletą konkrečių situacijų, kurios atitiktų paprasčiausią ir paprastą skaitinį reiškinį.	Mokiniai skatinami kurti kuo įvairesnes situacijas, kurios yra aprašomos tuo pačiu reiškiniumi, diskutuoja, kiek jos teisingai parinktos. Rekomenduojama daugiausia dėmesio skirti vienaveiksmiams skaitiniams reiškiniams, kurie gali būti sudaryti naudojant visus keturis aritmetinius veiksmus. Vengiama sudėtingų skaičiavimų. Vaikams parodoma, kad skaitinis reiškinys leidžia trumpiau užrašyti uždavinio sprendimą.
	2.4. Suvokti sudėties ir daugybos perstatomumo dėsnį, taikyti jį sprendžiant paprasčiausius ir paprastus skaitinius reiškinius.	Mokiniai turi būti sistemingai skatinami ir mokomi racionaliai apskaičiuoti paprastų skaitinių reiškinų reikšmes. Sprendami paprasčiausius sudėties veiksmus poromis (pvz.: $5 + 2 = 7$, $2 + 5 = 7$) bei panašaus turinio tekstinius uždavinius, kurie skiriasi tik duomenų pateikimo tvarka, iliustruodami juos daktine medžiaga ar kitomis vaizdinėmis priemonėmis, mokiniai suvokia sudėties perstatomumo dėsnį. Atliekant veiksmus su konkrečiais daiktais jie supažindinami ir su daugybos perstatomumo dėsniu. Šiam dėsniui įtvirtinti naudojamos iliustracijos langeliais arba piešiniai, išdėstyti eilėmis. Skirtingai nuo normalios raidos mokinių, specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai sunkiai pritaiko šį dėsnį sprendami naujus daugybos lentelės veiksmus. Tik nuolatinis kartojimas mintino skaičiavimo metu, keičiant dauginamuosius vietomis, padeda mokiniams praktiškai įtvirtinti daugybos perstatomumo dėsnį ir pasinaudoti juo naujuose situacijose. Mokytojas (-a), kalbėdamas (-a) su mokiniais apie sudėties ir daugybos veiksmų savybes, neturi savo kalboje vartoti <i>perstatomumo dėsnio sąvokos</i> .
	2.5. Vietoje nežinomojo į nelygybę įrašyti skaičių ir patikrinti, ar gautoji nelygybė yra teisinga.	Sprendžiant nelygybes pavidalo $\square < a$ arba $\square > a$ [13] rekomenduojama pateikti pasirenkamuosius atsakymus. Mokiniai mokomi nustatyti, kuris skaičius tenkina nelygybę. Pakanka, kad mokinys (-ė) pateiktų bent vieną pavyzdį, su kuriuo nelygybė yra teisinga.
3. Geometrija		
3.1. Vertinti žinias ir gebėjimus iš geometrijos dėl jų suteikiamų galimybių geriau orientuotis supančioje aplinkoje, tiksliai nusakyti aplinkos objektų parametrus.	3.1. Atpažinti ir pavaizduoti tašką, atkarpą, trikampį, stačiakampį, kvadratą, skritulį, apskritimą. Atpažinti statųjį, smailųjį ir bukąjį kampus. Modelyje ir brėžinyje parodyti trikampio ir stačiakampio elementus (kraštinė, kampas, viršūnė). Taikyti žinias apie geometrines plokštumos figūras paprastiems uždaviniams spręsti. Pateikti daiktų pavyzdžių, kurie savo forma primena trikampį, stačiakampį, kvadratą, skritulį, apskritimą.	Mokiniai aptaria įvairių juos supančių daiktų formas, ieško aplinkoje nurodytos formos daiktų. Drauge su mokytoju (-a) mokiniai nagrinėja geometrinių figūrų vaizdavimą ir žymėjimą. Apskritimą mokiniai turėtų suvokti kaip skritulio kontūrą. Su geometrinių figūrų mokiniai atlieka įvairias užduotis: jas įvardina, lygina pagal formą, rūšiuoja, sudėlioja iš atskirų dalių, dalija ir įvardina gautas figūras ir pan. Plokštumos geometrinės figūros gali būti demonstruojamos ir užduotys su jomis atliekamos, naudojantis IKT galimybėmis. Mokiniai mokykliniame trikampyje randa statųjį kampą, mokytojo (-os) padedami mokiniai pasigamina stataus kampo modelį ir su juo lygina kitus kampus, nustato, kurie iš jų yra statieji, bukieji ar smailieji. Mokiniai, naudodamiesi liniuote ir pieštuku, liniuotame popieriuje braižo daugiakampius, skrituliui ir apskritimui braižyti naudoja skriestuvą.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	3.2. Iš keturkampių išrinkti stačiakampius, iš stačiakampių – kvadratus.	
	3.3. Atpažinti kubą, stačiakampį gretasienį, rutulį. Modelyje ir brėžinyje parodyti kubo, stačiakampio gretasienio briaunas, viršūnes, sienas. Pateikti daiktų pavyzdžių, kurie savo forma primena kubą, stačiakampį gretasienį, rutulį.	Mokytojo (-os) padedami mokiniai aptaria įvairių juos supančių daiktų formas, ieško aplinkoje nurodytos formos daiktų. Mokytojo (-os) padedami iš plastilino ir kitų medžiagų (pvz., šiaudelių, dėžučių) konstruoja geometrinių kūnų modelius. Su erdvės figūromis mokiniai atlieka įvairias užduotis: jas įvardina, lygina pagal formą, rūšiuoja, skaičiuoja jų elementus, stato statinius ir pan. Erdvės figūros gali būti demonstruojamos ir užduotys su jomis atliekamos, naudojantis IKT galimybėmis.
	3.4. Tiksliai apibūdinti įvairių objektų tarpusavio padėtį. Suprasti ir teisingai vartoti daiktų vietą nusakančius kasdienės kalbos žodžius (dešinėje, kairėje, virš, už, po prieš, vidury, šalia).	Mokiniam sudaromos sąlygos pasakoti apie juos supančią aplinką, aptarti juos supančių daiktų padėtį, pirmiausia savęs atžvilgiu, o vėliau įvairių daiktų tarpusavio padėtį, skiriama laiko orientavimosi plokštumoje pratyboms.
4. Matai ir matavimai		
4.1. Suvokti, kad išmatuoti reiškia rasti, kiek tam tikrų matavimo vienetų telpa į matuojamą objektą. Suprasti bendrą matavimo vienetų būtinumą, vertinti jų universalumą.	4.1. Žinoti šiuos dydžių matavimo vienetus: ilgio – milimetrus, centimetrus, decimetrus, metrus; talpos – litrus, masės – kilogramus, laiko – valandą, minutę, sekundę, parą, mėnesį, savaitę, metus; vertės – litas ir centas, euras. temperatūros – laipsnius (Celsijaus). Žinoti išvardintų matų santrumpas, gretimų matavimo vienetų sąryšius. Mokėti pažinti laikrodį 5 minučių tikslumu; orientuotis kalendoriuje. Atlikti veiksmus su vieniniais matiniais skaičiais.	Supažindinant su kiekvienu matų vienetu daug dirbama praktiškai: matuojama, sveriamą, bandoma nustatyti ilgį iš akies, svorį kilnojant ir pasitikrinti liniuote, sveriant. Supažindinant su valandomis, minutėmis, sekundėmis stebimas laikrodis, organizuojamos pratybos, kurių metu mokoma suvokti kiekvieno laiko vieneto trukmę. Organizuojamos nuolatinės pratybos laikrodžiui pažinti. Vedami savaitės, mėnesio kalendoriai. Mėnesiai jungiami į metų laikus ir IV klasės mokslo metų pabaigoje sudaromas metų laikų kalendorius. Naudojantis laikrodžiu, kalendoriumi mokiniai mokomi apskaičiuoti įvykio trukmės, pradžios ir pabaigos laiką, kai įvykiai įvyksta per parą ar mėnesį. Mokoma naudotis televizijos programomis, autobusų, traukinių kt. transporto priemonių tvarkaraščiais. Matų vienetai nuolat kartojami įvairiose gyvenimiškose situacijose. Klasėje turėtų būti laikrodis, kalendorius, termometras, metro modelis. Mokytojas (-a) su mokiniais aptaria, kokiems dydžiams išreikšti naudojami vieni ar kiti, smulkesni ar stambesni matavimo vienetai. Sprendžiant įvairius praktinius uždavinius, mokiniams siūloma įvairiais būdais pateikti matavimų rezultatus, išsiaiškinti, kuris būdas labiausiai tinka konkrečioje situacijoje. Mokiniai sprendžia daug įvairių praktinių trikampio, stačiakampio, kvadrato kraštinių matavimo bei perimetro radimo uždavinių. Mokytojas (a) skatina perimetrą suvokti kaip figūros krašto ilgį.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>4.2. Teisingai skaityti ir užrašyti įvairius matavimų rezultatus. Liniuote išmatuoti atkarpos ilgį. Nubrėžti nurodyto ilgio atkarpą, languotame popieriuje (sąsiuvinio) nurodytų matmenų kvadrata, stačiakampį, apskritimą (su skriestuvu). Nurodyti įrankius ir buitinius prietaisus, kuriais galima išmatuoti įvairius dydžius ar objektų parametrus ir mokėti jais naudotis.</p> <p>4.3. Spręsti paprastus uždavinius, kuriuose reikia naudoti įvairių matavimų rezultatus.</p> <p>4.4. Mokėti išmatuoti trikampio, stačiakampio, kvadrato kraštines ir užrašyti gautą rezultatą. Apskaičiuoti trikampio, keturkampio perimetrą.</p>	
5. Statistika		
5.1. Vertinti įvairią informaciją kaip pagrindą pagrįstiems sprendimams priimti.	<p>5.1. Mokytojui (-ai) padedant formuluoti klausimus apie artimą aplinką – šeimą, draugus, klasę, kurie padėtų rinkti duomenis pagal vieną (kokybinį arba kiekybinį) požymį ir juos užrašyti dažnių lentelėje. Remiantis surinktais/pateiktais duomenimis, atsakyti į paprastus klausimus.</p> <p>5.2. Suprasti informaciją, pateiktą dažnių lentelėse, stulpelinėse diagramose, paprasčiausiais atvejais pavaizduoti duomenis stulpeline diagrama.</p>	<p>Mokiniai teikia siūlymus, kokius duomenis, kur ir kaip rinkti, kad rastų atsakymą į iškeltą paprastą klausimą, susitaria, kaip registruoti požymio reikšmių dažnius. Mokiniai patys ar mokytojo (-os) padedami renka duomenis apie savo šeimą, draugus, klasę ir kt. bei užrašo juos dažnių lentelėse. Mokiniai bando tarpusavyje lyginti surinktus duomenis, juos komentuoti.</p> <p>Mokytojo (-os) padedami mokiniai analizuoja tinkamiausią būdą duomenims pavaizduoti. Mokiniai analizuoja stulpeline diagrama ar dažnių lentele pateiktus duomenis (duomenų pateikti ne daugiau dešimties). Esant galimybėms panaudoti IKT, tikslinga tuos pačius duomenis pademonstruoti įvairiais būdais, aptarti, kuris vaizdavimo būdas tinkamiausias.</p>

Turinio apimtis

Turinys apima visas matematinės veiklos sritis.

1. Skaičiai ir skaičiavimai. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai išmoksta perskaityti, užrašyti natūraliuosius skaičius iki 100. Palyginti vienodo tipo skaičius, įrašant tarp jų ženklą $<$, $>$ arba $=$. Pasakyti, kiek kiekvieno skyriaus vienetų sudaro dviženklį natūralųjį skaičių. Atlikti praktines įvairių daiktų ir objektų skaičiavimo užduotis. Atlikti natūraliųjų skaičių iki 100 sudėtų ir atimtį; vienaženklį skaičių daugybą iš vienaženklio skaičiaus ir atitinkamą dalybą iki 100, spręsti paprastus realaus gyvenimiško ir matematinio turinio uždavinius, numatyti ir pasitikrinti skaičiavimų rezultatus. Išmoksta skirti pusę, trečdalį, ketvirtadalį.

Daugiausia dėmesio reikia skirti mokinių tvirtų mintinio ir rašytinio skaičiavimo įgūdžių formavimui, siekti, kad mokiniai suprastų aritmetinių veiksmų komponentų pavadinimus, bet nebūtinai jas vartotų, skirtų pusę, trečiąją ir ketvirtąją dalis, mokėtų šias žinias panaudoti praktiškai dalijantis tarpusavyje vieną ar kelis daiktus. Aritmetiniai veiksmai su trupmenomis pradinėje mokykloje nenagrinėjami.

2. Reiškiniai, lygtys, nelygybės. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai išmoksta apskaičiuoti paprastų reiškinių ar dydžių skaitines reikšmes, paprasčiausių raidinių reiškinių reikšmes, remiantis sudėties ir daugybos perstatomumo dėsnium, patikrinti, ar duotasis skaičius yra duotosios lygties ar nelygybės sprendinys. Paprasčiausios lygtys ir nelygybės su vienu kintamuoju sprendžiamos spėjimo ir tikrinimo būdu. Nereikalaujama, kad mokiniai savo kalboje vartotų *reiškinio*, *reiškinio reikšmės* ir *lygties sąvokas*.

3. Geometrija. Mokydamiesi geometrijos, mokiniai išmoksta atpažinti ir pavaizduoti tašką, atkarpą, trikampį, stačiakampį, kvadratą, skritulį, apskritimą, kubą, stačiakampį gretasienį, rutulį. Modelyje ir brėžinyje parodyti trikampio ir stačiakampio elementus (kraštinė, kampas, viršūnė), brėžinyje – apskritimo spindulį bei kubo, stačiakampio gretasienio briaunas, viršūnes, sienas. Tiksliai apibūdina įvairių objektų tarpusavio padėtį ir formą. Taikyti žinias apie plokštumos ir erdvės geometrines figūras paprasčiausiems uždaviniams spręsti.

4. Matai ir matavimai. Mokiniai išmoksta ilgio (mm, cm, dm, m), talpos (l), masės (kg), laiko (s, min, h, para, metai), pinigų (litai ir centai, eurai), temperatūros (Celsijaus laipsniais) matavimo vienetus ir jų sąryšius, iš akies bando įvertinti ir mokosi tiesiogiai išmatuoti bei užrašyti įvairių aplinkos daiktų ir objektų parametrus. Nubraižyti nurodyto didumo atkarpą, kvadratą, stačiakampį, apskritimą su skriestuvu. Išmoksta apskaičiuoti trikampio, keturkampio perimetrą (praktiniu būdu), spręsti realaus turinio uždavinius, kuriuose reikia naudoti įvairių matavimų rezultatus.

5. Statistika. Mokydamiesi statistikos mokiniai įgyja supratimą apie tai, kas yra duomenys, kam ir kaip jie renkami, kokias būdais tvarkomi, kaip vaizduojami. Renka duomenis apie sau artimą aplinką, skaito informaciją pateiktą diagrama bei lentele, atsako į paprastus klausimus, mėgina daryti išvadas, paprasčiausiais atvejais pavaizduoja duomenis stulpeline diagrama. Nagrinėjamos lentelės bei diagramos, kuriose duomenų skaičius neviršija dešimties.

3.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos pasiekimai ir ugdymo gairės

Šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys vidutinį ir žymų protinį atsilikimą. Kai kurie iš jų turi Dauno sindromą. Nemažai vaikų yra ištikti cerebrinio paralyžiaus, kuris palieka žymių motorikos sutrikimų. Mokinių, turinčių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, vystymosi sutrikimai yra kur kas ryškesni, diferencijuotesni negu mokinių, turinčių vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, todėl gebėjimas mokytis matematikos yra labai ribotas. Tačiau visai atsisakę formuoti jiems supratimą apie kiekį, dydį, formas, dar labiau apribotume ir taip skurdų orientavimąsi aplinkoje, paliktume nesupratusius daugelio elementarių dalykų, kurie supa žmogų visą gyvenimą. Todėl matematinį vaizdinių formavimas didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams turi būti viena iš lavinimo grandžių, lygiavertė kitoms sritims, padedančioms socialinei jų adaptacijai.

Pagrindinis didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių matematikos mokymo tikslas – padėti įgyti tokių matematikos žinių,

gebėjimų ir nuostatų, kurios padėtų jiems geriau orientuotis aplinkoje.

Mokinių, turinčių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, matematikos mokymo uždaviniai:

- formuoti kiekio supratimą ir padėti susidaryti paprasčiausių skaičiavimo operacijų gebėjimus;
- supažindinti su pagrindinėmis dydžio sąvokomis, dažniausiai vartojamais matais, ugdyti gebėjimą pasinaudoti paprasčiausiais matavimo įrankiais;
- supažindinti su dažniausiai gyvenime pasitaikančiomis formomis;
- ugdyti orientavimosi erdvėje ir laike gebėjimus.

Matematikos programa, skirta didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, apima šias matematikos sritis: skaičių ir skaičiavimų, geometrijos, matų ir matavimų.

Darbas su mokiniais, turinčiais didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, labai specifinis ir sunkus. Ypač daug kantrybės ir išmonės prireikia pedagogui pirmaisiais mokymo metais. Tuo metu ryškiausiai pastebimi šių vaikų pažinimo procesų, dėmesio, emocijų, fizinio išsivystymo ypatumai, žemas socializacijos lygis, kalbos neišsivystymas. Į pirmą klasę atėję šie mokiniai neturi elementaraus supratimo apie tikslingą veiklą, elgesį klasėje, orientavimąsi aplinkoje, realiose situacijose, nesugeba klausytis kalbančiojo, nemoka reikšti savo minčių ir norų.

Pirmasis uždavinys, kuris kyla pedagogui, pradedančiam dirbti su šiais mokiniais, yra nuodugnus kiekvieno vaiko pažinimas. Bendraudamas su tėvais, mokytojas turi sužinoti kiekvieno vaiko teigiamas ir neigiamas savybes, numatyti individualaus priėjimo strategijas ir žingsnelis po žingsnelio formuoti reikiamus įgūdžius, labai pamažu, neskubėdamas plėsti jo akiratį. Ypač atsargiai ir lėtai reikia plėsti supratimą apie kiekį.

Dirbant su didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais svarbu žinoti, kad patirtis, įgyta su mokiniais, turinčiais vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, daug nepadės. Mokslininkų nuomone, atėjusių į pirmą klasę šių mokinių išsivystymo lygis prilygsta 3–4 metų vaikų išsivystymui, bet dar ir apipintas įvairių komplikacijų. Todėl ir dirbti reikia kaip su ankstyvojo ikimokyklinio amžiaus vaikais daugiausia žaidžiant.

Matematinė vaizdinių formavimas turi būti glaudžiai siejamas su mąstymo, atminties, vaizduotės ir kitų psichinių procesų lavinimu. Mokinių, turinčių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, psichinių procesų ypatumai verčia taip organizuoti jų ugdymą, kad jis būtų praktinio pobūdžio ir sudarytų palankiausias sąlygas pažintinėms vaiko galimybėms plėtotis ir atitiktų vaikų išsivystymo lygį.

Pirmaisiais mokymosi metais daugiausia laiko reikia skirti skaičiavimo propedeutikai, mokant vaikus kartoti žodį, judesį, perkelti daiktus iš vienos vietos į kitą, duodant draugui, liečiant kiekvieną daiktą iš grupės daiktų.

Supažindinti su skaičiais reikia pamažu, po vieną, neskubant skaičiuoti. Tegu vaikai mokosi paimti po vieną, du daiktus, parodyti paimtų daiktų kiekį pirštais, plojimu, pažymėti skaitine figūra, o vėliau ir spausdintu skaitmeniu.

Sutrikusi atmintis, orientavimasis erdvėje lemia tai, kad mokiniai labai ilgai painioja skaitmenis ir suskaičiavę nurodytus daiktus pasako jų kiekį, bet skaičiaus parinkti negali. Todėl skaitmenims įsiminti reikia atlikti daug pratybių. Padėti gali ant lentos ar ant kiekvieno mokinio suolo priklijuota skaičių juosta (iki žinomo skaitmens). Jei mokinys žino skaičių eilę, tai skaičių juosta jam padeda susirasti reikiamą skaitmenį. Patartina naudoti kilnojamosius skaitmenis, ant kurių būtų nupieštas skaičiaus vertę atitinkantis kiekis skrituliukų.

Kartu su skaičiais mokiniai supažindinami su geometrinėmis figūromis. Geometrinės figūros – visų pirma tai žaidybinė medžiaga, kuri naudojama statant, konstruojant įvairius objektus pagal pavyzdį arba mokytojui vardijant figūrų pavadinimus. O vėliau mokiniai žinomas figūras atrenka piešiniuose, spalvina nurodyta spalva, bando patys pavadinti.

Formuojant dydžio sąvokas rekomenduojama organizuoti daug įvairių žaidimų, praktinių darbų. Daiktų lyginimą reikia sieti su kalbos ugdymu. Pirmoje klasėje labai daug turėtų kalbėti pats mokytojas, mokiniai mėgdžioja ir kartoja jo žodžius. Pavyzdžiui, mokytojas rodo ilgą juostelę ir sako: „Ilgą juostelę“. Mokiniai choru pakartoja „Ilgą juostelę“. Palaiptinai naujus žodžius, nurodančius dydį, pradeda vartoti ir mokiniai. Dydžio sąvokas mokiniai geriausiai skiria ir įsimena lygindami daiktus natūralioje aplinkoje, žaisdami.

Labai apgalvotai turi būti pateiktos užduotys mokinių orientacijai erdvėje ir laike tobulinti. Tik nuolatinis laiko ir erdvės sąvokų kartojimas bei jų vartojimas žaidybiniame veikloje duos teigiamą rezultatą.

Matematikos bendrojoje programoje numatyti rankos lavinimo, elementų ir skaitmenų rašymo įgūdžiai turėtų būti lavinami atsižvelgiant į mokinių galimybes. Pirmaisiais ir antraisiais mokymosi metais nereikia reikalauti iš vaikų tobulai rašyti į matematikos sąsiuvinius. Dažniausiai šie sąsiuviniai visai nenaudojami. Mokyti rašyti reikėtų pradėti nuo taškelių, brūkšnelių rašymo lygiame baltame popieriuje. Kad mokiniai tai darytų noriai, reikėtų parinkti nesudėtingų piešinių. Tegu „lesina viščiukus“, „pila vandenį iš ąsotėlio“, prideda ežiukui spyglius, šepčiui – šerelius ir kt. Taškeliais ar brūkšneliais mokiniai gali papuošti kilimėlį, suknelę ar ką kita. Mokykime sujungti du ir daugiau taškelių, jungiant taškelius gauti nesudėtingą piešinį. Skaitmenų elementų rašymas gali taip pat būti žaismingas. Pavyzdžiui, prieš rašant vieneta, tegu apvedžioja punktyrais pažymėtą tvorelės viršų, pačią tvorelę. Prieš rašant dvejetą paryškina punktyrais pažymėtą meškerės kabliuką, stalinės lempos kotą ir kt.

Pirmuosius skaitmenis antraisiais mokymosi metais rekomenduojama pradėti rašyti į atskirus langelius naudojant šablonus (skaitmenų įpjuvas kvadratuose), po to be jų. Rašant be šablonų skaitmenų forma gali būti supaprastinta, dydis neribojamas. Kad mokiniams skaitmenų rašymas nebūtų nuobodus, leiskime skaitmenimis užpildyti piešinį. Pavyzdžiui, skaičiui 3 rašyti pasiūlykime piešti punktyrais pažymėtus žuvies žvynus, gėlių lapelius ir kt. Trečiaisiais mokymosi metais galima pradėti naudoti matematikos sąsiuvinius didesniais langeliais.

Praktiniu požiūriu viena svarbiausių temų yra supažindinimas su pinigais. Susipažinus su kiekvienu skaičiumi pradedama mokyti pažinti atitinkamas litų ir centų monetas. Mokant skaičiaus sandaros ir sudėties veiksmo kartu bandoma sudaryti nurodytą kiekį centų ar litų iš smulkesnių pinigų. Formuojamas supratimas apie daiktų kainas, žaidžiamas žaidimas „Parduotuvė“.

Per ketverius mokymosi metus mokiniai mokomi suprasti paprasčiausius sumos ir liekanos radimo uždavinius. Pirmaisiais ir antraisiais mokymosi metais mokytojas vaizdžiai demonstruodamas sako sumos arba liekanos

radimo uždavinio sąlygą, mokiniai turi pasakyti tik galutinį rezultatą. Trečiaisiais ir ketvirtaisiais mokymosi metais akcentuojama, kad bus sprendžiamas tekstinis uždavinys. Mokiniai kartuoja sąlygą, mokosi užrašyti veiksmą kilnojamaisiais skaitmenimis, o vėliau ir į matematikos sąsiuvinius.

Metodiniai patarimai, padedantys formuoti didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematinius vaizdinius:

Kiekviena matematikos pamoka turi būti daugiaplanė. Skaičiavimo pratybas turi keisti dydžio sąvokų įtvirtinimas, žaidimas su geometrinėmis figūromis, darbas su matematikos sąsiuvinio medžiaga.

Matematikos mokymas būna efektyvus, kai jis įdomus, intriguojantis, teikia malonumą.

Mokomoji medžiaga turi būti suprantama, patraukli, įdomi, naudojami įvairūs spalvoti žaislai, aplinkos daiktai, gamtinė medžiaga.

Mokyti matematikos reikia žaidimu, kuris padeda įtraukti mokinius į mokymosi procesą, sukaupti dėmesį.

Norint pasiekti geresnių rezultatų, reikia daug kartų kartoti tą pačią medžiagą naujose situacijose, keičiant vaizdines priemones.

Matematikos pamokos turi būti dinamiškos, nuolat keičiama darbo vieta, organizuojamos pertraukėlės.

Mokymas turi būti integruotas – elementarią matematikos medžiagą įtraukti į kitų dalykų pamokas ir per matematiką prisiminti iš kitų dalykų įgytas žinias. Ypač glaudus ryšys gali būti tarp matematikos ir dailės bei technologijų, kūno kultūros pamokų. Jų metu labai patogu naujose situacijose įtvirtinti matematikos žinias.

Žinios, įgytos per matematikos pamokas, turi būti įtvirtinamos kasdienėje vaiko aplinkoje tiek mokykloje, tiek už jos ribų.

Geresnių rezultatų ugdymo procese galima tikėtis pasitelkiant mokinių tėvų pagalbą. Mokytojas turėtų supažindinti tėvus su jų sūnaus ar dukters matematikos mokymosi galimybėmis, aptarti artimiausius mokymo tikslus, instrukuoti apie jų galimą pagalbą siekiant įgyvendinti šiuos tikslus.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1–2 klasės

Šiame skyrelyje aprašomi 1–2 klasių didelių specialiųjų ugdymosi

poreikių turinčių mokinių matematikos mokymosi pasiekimai: nuostatos, žinios ir gebėjimai bei ugdymo proceso gairės (žr. 9 lentelę).

Gebėjimai – tai, kas pritaikoma praktiškai veikiant analogiškose ar naujose situacijose, analizuojant, kuriant naujus dalykus, argumentuojant nuomonę. Gebėjimas suformuojamas per ilgesnį laiką dirbant su žiniomis. Žinios (tai, ką mokinys (-ė) turi žinoti ir suprasti) būtinos kaip įrankis /

priemonė gebėjimams įgyti ir juos realizuoti. Lentelėje gebėjimų numeravimo pirmas skaitmuo rodo veiklos srities numerį. Tie patys gebėjimai vienodai numeruojami visuose centruose. Tai leidžia geriau suvokti jų visumą ir pastebėti augimą pereinant į aukštesnius centrus.

Ugdymo proceso gairėse bendrais bruožais aprašoma mokytojo ir mokinių veikla, vedanti į konkretų, lentelėje greta aprašytą ugdymo rezultatą.

9 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Skaičiai ir skaičiavimai		
1.1. Norėti išmokti skaičiuoti, pažinti skaičius, mokėti rasti žinomą skaičių daiktų artimiausioje aplinkoje.	1.1. Skirti sąvokas <i>daug, vienas, du, trys</i> . Paimti iš daiktų grupės vieną, po to du daiktus ir neskaičiuojant pasakyti jų skaičių bei pažymėti skaitine figūra, vėliau skaitmeniu. Atskaičiuoti tris daiktus, įvardinti gautą rezultatą, jį pažymėti skaitine figūra, kilnojamoju skaitmeniu. Surasti 1, 2, 3 daiktus artimiausioje aplinkoje, išskirti paveikslėlyje nuspalvinant, apvedant, parodant, padedant tašką (atsižvelgiant į vaiko gebėjimus).	Pirmaisiais mokymosi metais daug dėmesio skiriama skaičiavimo propedeutikai. Vaikus mokome perkelti kiekvieną daiktų grupę priklausantį daiktą iš vienos vietos į kitą, duoti po vieną daiktą draugams, kartojant trumpus žodžius (pvz.: op, štai), plojant, beldžiant į stalą. Daug dėmesio skiriama sąvokų <i>vienas</i> ir <i>daug</i> formavimui. Mokiniai mokomi išskirti vieną daiktą iš grupės vienodų daiktų, vienodų, bet skirtingos spalvos, skirtingo dydžio daiktų ir pagaliau iš visai skirtingų daiktų grupės. Paėmę vieną daiktą, mokiniai suploja vieną kartą, parodo vieną pirštą ir pasako žodį „vienas“ (nekalbantys vaikai gali tik parodyti). Mokiniai mokosi rasti vieną daiktą aplinkoje, pažymėti pradžioje skaitine figūra, o vėliau, susipažinus su skaitmenimis, kilnojamoju skaičių kortele. Vaikams siūloma atlikti daug įvairių praktinių užduočių: pasidalyti žaislus, saldinius ar kitus daiktus po vieną; atmatuoti vieną nurodytą sąlyginį matą (stiklinę, šaukštą ir kt.). Tuo pačiu nuoseklumu mokoma atskirti du daiktus iš grupės vienodų, bet skirtingos spalvos daiktų, skirtingo dydžio daiktų, visai skirtingų daiktų, pažymėti skaitine figūra, rasti aplinkoje, piešiniuose; pažymėti kilnojamoju skaitmeniu. Vaikai mokosi paimti po 1, 2 daiktus neskaičiuodami. Skaičiuoti pradėti mokyti tada, kai mokiniai jau žino pirmuosius du skaičius ir tęsti mokymą supažindinant su skaičiumi 3.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>Skaičiuoti iki trijų kiekiniais ir keliniais skaitvardžiais. Mokėti sudėti korteles su skaitmenimis 1, 2, 3 eilės tvarka.</p>	<p>Kad mokiniai skaičiavimo proceso nepainiotų su skaičiavimo rezultatu, mokyti skaičiuoti reikia pradėti nuo kiekvieno skaičiuojamos grupės elemento perkėlimo. Pvz., mokytojas padeda ant stalo tris kubelius, keldamas po vieną kubelį į kitą vietą, sako skaičius (1, 2, 3). Po to rankomis paima visus tris kubelius ir pasako: „Iš viso trys kubeliai“. Tokiu pat būdu suskaičiavus du kiškučius, mokytojas paima juos į rankas, paduoda vienam iš vaikų ir sako: „Štai tau du kiškučiai“. Skaičiuodami dviejų ir trijų daiktų grupes prieš klasę ar individualiai, mokiniai mokomi kiekvieną elementą perkeldami pakelti jį į viršų, o gautą rezultatą apvesti ranka. Vėliau pagal individualias mokinių galimybes pakanka skaičiuojamos daiktų grupės kiekvieną elementą truputį patraukti, o dar vėliau tik paliesti ir sakant rezultatą, apvesti rankos mostu.</p>
	<p>1.2. Mokėti užrašyti 1, 2, 3 skaitmenis.</p>	<p>Pirmaisiais mokymosi metais daug dėmesio skiriama rankos lavinimui. Mokiniai mokosi taisyklingai laikyti rašymo priemonę; rašyti taškelius, brūkšnelius lygiame popieriaus lape popieriuje ir apibrėžtoje plokštumoje (linijiniame piešinyje). Kad mokiniai tai darytų noriai, parinkime nesudėtingų piešinukų. Tegu „lesina“ viščiukus, „pila vandenį iš ąsotėlio“, prideda ežiukui spyglius, šepetiui šerelius. Taškeliais ir brūkšneliais mokiniai gali papuošti kilimėlį, suknelę. Mokoma sujungti du ir daugiau taškų, išdėstyti įvairia tvarka, linijomis; apvedžioti įvairias figūras; pagal duotus taškus brėžti tiesias ir kreivas linijas, vaizduojančias daiktus ar daiktų dalis (braižo tvoreles, stogelius ir kt.); spalvinti piešinius nurodyta spalva.</p> <p>Su rašytiniais skaitmenimis supažindinama antraisiais mokymosi metais. Mokiniai lygina spausdintinius ir rašytinius skaitmenis, bando rašyti apvedžiodami punktyrais pateiktus pavyzdžius. Pradžioje rašoma lygiame popieriuje, neribojant rašomų skaitmenų dydžio. Tie, kurie geba, rašo į sąsiuvinis dideliais langeliais.</p>
	<p>1.3. Gebėti praktiškai (uždedant vieną daiktą ant kito, dedant daiktą ant piešinio) palyginti dvi daiktų grupes, sudarytas iš 1, 2 ar 3 daiktų, vartojant žodžius <i> tiek pat, vienodai, daugiau, mažiau</i>.</p>	<p>Mokant palyginti dvi daiktų grupes, kurias sudaro 1 ir 2, 2 ir 3 daiktai, naudojamos natūralios priemonės (lėkštutės, puodeliai, šaukšteliai ir kt.), kortelės, didaktinė medžiaga. Organizuojamos žaidybinės situacijos: dengiamas stalas norint pavaišinti draugus ar švenčiant meškiuko gimtadienį; ruošiantis išvykai lėlės sodinamos į mašinėles ir t. t. Vėliau naudojamos kortelės, ant kurių nupiešti 1, 2 ar 3 daiktai. Mokiniai gauna smulkius daiktus ar kt. piešinėlius ir bando ant kiekvieno kortelės piešinio uždėti po turimą daiktą (ant ramunių tupdo drugelius, kiekvienam šuniukui duoda po kaulą ir t. t.). Kiekvieną atliktą veiksmą mokoma komentuoti žodžiais <i> užteko, vienodai, tiek pat, trūksta</i> ir apibendrinti, ko yra daugiau, ko mažiau. Pradžioje apibendrina mokytojas (-a), o mokiniai po vieną ar chorą kartoja.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	1.4. Naudojantis daiktais, vaizdinėmis priemonėmis pasakyti, kiek bus prie vieno pridėjus (prijungus) dar vieną, prie dviejų pridėjus (prijungus) vieną, iš dviejų atėmus (atskyrus) vieną.	Mokytojas kalbėdamas ir rodydamas gyvenimiškais pavyzdžiais pratina mokinius išklaudyti, suprasti ir pasakyti rezultatą užduočių, primenančių tekstinių uždavinių sąlygas. Pvz., mokytojas magnetinėje lentoje deda du kiškučius ir sako: „Pievelėje žaidė du kiškučiai“. Padeda dar vieną kiškutį ir tęsia: „Atbėgo dar vienas kiškutis. Kiek kiškučių dabar žaidžia pievelėje?“ Mokiniai, suskaičiavę kiškučius, pasako rezultatą. Veiksmo įvardinti iš mokinių nereikalaujama.
2. Geometrija		
Domėtis veikla su geometrinėmis figūromis, džiaugtis gautais rezultatais.	2.1. Skirti daiktų vietą nusakančius kasdienės kalbos žodžius: <i>čia, ten, arti, toli, ant, po, viršuje, apačioje, aukštai, žemai, prie, už</i> ; padėti daiktą į nurodytą vietą. Mokytojui padedant parodyti dešinę ar kairę koją, ranką; uždengti dešinę ar kairę akį.	Labai apgalvotai turi būti parinktos užduotys mokinių orientacijai erdvėje tobulinti. Tik nuolatinis šių sąvokų kartojimas įvairiose situacijose duos teigiamų rezultatų. Mokiniai vaikšto po klasę, dėlioja daiktus ant stalo, po stalu, prie spintos, už durų; žiūrėdami pro langą vardija daiktus, esančius arti arba toli nuo mokyklos; analizuodami pateiktus piešinius nurodo, kas yra arti arba toli, viršuje arba apačioje nuo mokytojo nurodyto objekto; bando pasiekti klasėje aukštai esančius daiktus ir padėti juos žemai. Daug džiaugsmo suteikia muilo burbulų pūtimas. Įvairių žaidimų galima sugalvoti organizuojant žaidimus smėlio dėžėje. Mokiniai „sodina“ medžius, o kur ir kaip sodinti, mokytojas nurodo vartodamas jau žinomus daiktų vietą nusakančius žodžius. Dauguma sąvokų, pvz., <i>ant, po, prie, už, viršuje, apačioje</i> , įtvirtinamos spalvinant skirtingomis spalvomis piešinyje esančius objektus. Pvz., kamuolį, esantį po kėde, prašoma nuspalvinti raudonai, ant kėdės – mėlynai, už kėdės – žaliai. Sąvokas <i>aukštai–žemai</i> galima įtvirtinti inscenizuojant pasakas „Varna ir lapė“, „Kaip genys eglę kirto“. Erdvės sąvokos įtvirtinamos žaidžiant įvairius žaidimus lauke, sporto salėje, žaidimų kambaryje. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai sąvokas <i>kairė–dešinė</i> įsisavina labai sunkiai. Mokytojas turi įdėti labai daug pastangų, kad mokiniai pradėtų jas skirti. Todėl antraisiais mokymosi metais šie žodžiai vartojami tik mokytojo kalboje. Žaidžiami žaidimai, kai reikia pakelti nurodytą ranką arba paimti daiktą kaire ar dešine ranka, pašokinėti ant nurodytos kojos ir kt. Įtvirtinant erdvės sąvokas pagal galimybes galima naudoti IKT.
	2.2. Atrinkti skirtingos formos daiktus (kaladėlę, kubelį, plytelę, langelį, stogelį, rutuliuką) pagal pavyzdį ir juos panaudoti žaidžiant, konstruojant nesudėtingus objektus. Surasti artimiausioje aplinkoje minėtų formų daiktus, atrinkti vieną jų iš 2–3 daiktų grupės. Atpažinti ir teisingai pavadinti trikampi, skritulį.	Pirmaisiais mokymosi metais geometrinės figūros vadinamos buitinais vardais, nes tai žaidybinė medžiaga, kurią mokiniai naudoja statydami, konstruodami įvairius objektus pagal pavyzdį. Formos pavadinimą pasako mokytojas. Tik vėliau mokiniai patys bando išskirti skirtingas formas piešiniuose, juos nuspalvinti, bando patys pavadinti. Vėliau, kai mokiniai susipažįsta su skaičiumi 3, mokytojas savo kalboje pradeda vartoti sąvoką „trikampis“. Pratina įvairių dydžių ir spalvų trikampių atrinkti pagal pavyzdį, moko juos sudaryti iš trijų pagaliukų. Tuo pačiu metu pradeda vartoti sąvoką „skritulys“. Mokoma atpažinti pagal pavyzdį, surasti skritulio formos daiktų supančioje aplinkoje. Skiriamos užduotys, kur mokiniai žinomas formas turėtų surasti nesudėtinguose 2–3 elementų piešiniuose, nuspalvinti jas nurodyta spalva.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
3. Matai ir matavimai		
3.1. Suvokti, kad aplinkoje esantys daiktai ir reiškiniai matuojami tam tikrais matais.	3.1. Skirti daikto dydį nusakančias sąvokas: <i>didelis – mažas, ilgas – trumpas, platus – siauras, aukštas – žemas</i> . Geba atrinkti ir grupuoti daiktus pagal vieną požymį.	Mokiniai, turintys didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, sunkiai išimena naujus žodžius, todėl formuojant dydžio ir erdvės sąvokas, pirmiausia reikia siekti, kad jas suprastų, o vėliau, dažnai kartojant užduotis sąvokoms įtvirtinti (žaidžiant smėlio dėžėje, žymint ant grindų kreida, konstruojant iš geometrinių figūrų, lego ar kitų žaislų, spalvinant) siekti, kad programoje nurodytus žodžius mokiniai vartotų kalbėdami. Pirmiausia reikia mokyti lyginti du vienas kitą daiktus pagal vieną kurį nors požymį: dydį, ilgį, plotį. Pavyzdžiui, lyginant juosteles ar kaspinėlius pagal ilgį, jie turi būti iš tos pačios medžiagos, tos pačios spalvos ir vienodo pločio, o skirtis tik vienu požymiu – ilgiu. Vėliau lygindami mokomi pastebėti ir kitokius tų pačių daiktų skirtumus (spalvą, medžiagą). Išsiaiškiname, kad mėlynasis kaspinas ilgas, o raudonasis – trumpas. Mokiniai atlieka veiksmus pagal instrukciją („Paimk didelį kamuolį“, „Paimk mažą kamuolį“), ieško skirtingų daiktų, specialiai išdėliotų įvairiose klasės vietose. Suradę įvardija daiktą ir jo pažymį. Skirtingo dydžio daiktus spalvina skirtingomis spalvomis.
	3.2. Atpažinti ir pavadinti vieno, dviejų centų vertės monetą bei vieno, dviejų litų vertės monetą. Suvokti, kad centai ir litai yra pinigai, už kuriuos galima nusipirkti prekių ir paslaugų.	Viena iš svarbiausių temų formuojant elementarius matematinius vaizdinius yra supažindinimas su pinigais. Supažindinus su skaičių 1 ir 2 užrašymu skaitmenimis, parodomas 1 ir 2 centų ir litų vertės monetos. Formuojamas supratimas apie daiktų kainą, mokoma pirkti, žaidžiant žaidimą „Parduotuvė“. Mokiniai mokomi sudaryti 2 litus ir 2 centus iš dviejų monetų. Iš smulkesnių monetų bandoma sudaryti 3 litus ir 3 centus. Praktiniais pavyzdžiais parodoma, ką galima nusipirkti už litus ir ką už centus.
	3.3. Suvokti esminius paros dalių požymius, žaidžiant pasakyti arba parodyti tai, ką žmonės veikia tam tikru paros metu. Pasisveikinti, pasakant „Labas rytas“, „Laba diena“, „Labas vakaras“ ir atsiveikinti, sakant „„Labanakt““. Suvokti esminius metų laikų skirtumus pagal požymius gamtoje. Gebėti atsakyti į klausimus: Ką veikėme vakar (šiandien)? Ką darysime rytoj? Pagal individualias galimybes suprasti, kad pirma savaitės diena yra pirmadienis, antra – antradienis, trečia – trečiadienis.	Supažindinant su paros dalimis, pirmiausia kalbama apie tai, ką vaikai, o po to ir kiti žmonės veikia tam tikru paros metu. Mokiniai žaidžia žaidimus „Lėlės Irutės rytas“, „Lėlės Irutės diena“ ir t. t. Nuo pat pirmų dienų mokytojas sveikinasi su vaikais, sakydamas „Labas rytas“, „Laba diena“ ir kt. Žaidžiant žaidimą „Para“ mokiniai, pamėgdžiodami žmonių gyvenimą, „eina“ į svečius, sveikinasi ir atsiveikina. Metų laikų sąvokų supratimas turi būti plečiamas ir per pamokas, ir kasdienėje vaikų veikloje. Mokytojas turi reguliariai organizuoti išvykas į gamtą, pasivaikščiojimus po kiemą. Šių užsiėmimų metu kaupiama vaikų patirtis. Rudenį stebi gamtoje vykstančius ryškiausius pokyčius (išskrendančius paukščius, krintančius lapus, gelstančius lapus ir kt.), renka lapus, kaštonus, juos lygina pagal dydį, spalvą, dalijasi tarpusavyje po vieną, po du, jais puošia klasę. Žiemą stebi snaigių kritimą, gauda jas delniukais, lipdo senį besmegenį, važinėjasi rogutėmis, lesina paukštėlius. Pavasarį stebi pirmuosius žolės, gėlių daigelių, medžių pasikeitimus. Sąvokas „vakaras – šiandien – rytojas“ mokytojas nuolat kartoja e, įtvirtinimui vedamas kalendorius „Vakaras – šiandien – rytojas“. Savaitės dienų pavadinimai mokiniams sunkiai suvokiami, todėl mokytojas, šiuos žodžius nuolat kartodamas, nejučia pratina mokinius suvokti, kad ir savaitės dienos skaičiuojamos.

Turinio apimtis

Turinys apima visas matematinės veiklos sritis.

Skaičiai ir skaičiavimai. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai išmoks-ta skirti sąvokas *daug, vienas, du, trys*; skaičiuoti iki 3 kiekiniais ir kelintiniais skaitvardžiais, perskaityti, užrašyti natūraliuosius skaičius iki trijų; žymėti 1, 2 ir 3 daiktus kilnojamaisiais skaitmenimis, rašyti skaitmenis 1, 2, 3 naudojant trafaretus arba be jų; palyginti vieno, dviejų ir trijų daiktų grupes uždedant daiktą ant daikto, daiktą ant piešinio ir pasakyti, kur daugiau, kur mažiau.

Geometrija. Mokydamiesi geometrijos, skirti daiktų vietą nusakančius kas-dienės kalbos žodžius: *čia, ten, arti, toli, ant, po, viršuje, apačioje, aukštai, žemai, prie, už*; pradėti skirti kairę ir dešinę puses; atrinkti geometrines figūras (*kaladėlę, kubelį, plytelę, langelį, stogelį, rutuliuką*) pagal pavyzdį ir naudoti konstruojant nesudėtingus objektus; atpažinti ir pavadinti *trikampį, skritulį*.

Matai ir matavimai. Mokiniai mokomi skirti daikto dydį nusakančias sąvo-kas: *didelis – mažas, ilgas – trumpas, platus – siauras, aukštas – žemas*; atrinkti ir grupuoti daiktus pagal vieną požymį; atpažinti ir pavadinti 1, 2 centų bei 1, 2 litų vertės monetas; suvokti, kad centai ir litai yra pinigai; skirti paros dalių ir metų laikų esminius požymius; suprasti žodžių *vakar – šiandien – rytoj* ir pirmųjų trijų savaitės dienų prasmę.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3–4 klasės

Šiame skyrelyje aprašomi 3–4 klasių didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių matematikos mokymosi pasiekimai: nuostatos, žinios ir gebėjimai bei ugdymo proceso gairės (žr. 10 lentelę).

Gebėjimai – tai, kas pritaikoma praktiškai veikiant analogiškose ar naujo-se situacijose, analizuojant, kuriant naujus dalykus, argumentuojant nuomonę. Gebėjimas suformuojamas per ilgesnį laiką dirbant su žiniomis. Žinios (tai, ką mokinys (-ė) turi žinoti ir suprasti) būtinos kaip įrankis / priemonė gebėjimams įgyti ir juos realizuoti. Lentelėje gebėjimų numeravimo pirmas skaitmuo rodo veiklos srities numeriu. Tie patys gebėjimai vienodai numeruojami visuose centruose, tai leidžia geriau suvokti jų visumą ir pastebėti augimą pereinant į aukštesnius centrus.

Ugdymo proceso gairėse bendrais bruožais aprašoma mokytojo ir mokinių veikla, vedanti į konkretų, lentelėje greta aprašytą ugdymo rezultatą.

10 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
1. Skaičiai ir skaičiavimai		
1.1. Paprasčiausiais atvejais sieti skaičius ir aritmetinius veiksmus su konkrečiais artimiausios aplinkos objektais.	1.1. Perskaityti ir užrašyti skaitmenis nuo 1 iki 5. Atskaičiuoti ir užrašyti atskaičiuotų daiktų kiekį atitinkamu skaitmeniu (kai jų kiekis neviršija penkių). Kilnojamaisiais skaitmenimis mokėti sudėti skaičius 1, 2, 3, 4, 5, įvardinti skaičių kaimynus. Skaičiuoti iki 5 kiekiniais ir kelintiniais skaitvardžiais.	Trečiaisiais mokymosi metais dar daug laiko reikia skirti skaičių ir skaičiavimo bei skaitmenų rašymo iki 3 įtvirtinimui. Po to, prie trijų pridėjus vieną vienetą, supažindinama su skaičiumi ir skaitmeniu 4, o ketvirtaisiais metais analogiškai supažindinama su penkiomis. Mokiniai skaičiuoja daiktus ne tik liesdami, bet ir rodydami ranka, kai daiktai nepasiekiami. Daiktų skaičiavimo pratybos palaiptai sunkinamos. Pirmiausia skaičiuojami daiktai sudėti vienoje eilėje, po to krūvelėje. Mokoma atskaičiuoti daiktus lytėjimo būdu, pavyzdžiui, pasiūloma atskaičiuoti ir ištraukti nurodytą daiktų kiekį iš dėžutės ar maišelio, suskaičiuoti pridengtus daiktus (sagas, susiūtas ant kartono, kubelius, kaštonus, sudėtus į dėžutę ir uždengtus servetėle).

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	1.2. Palyginti du greta ir ne greta esančius skaičius iki 5, vartojant žodžius <i>daugiau, mažiau, po lygiai, tiek pat, vienodai</i> . Padidinti arba sumažinti vienu arba dviem vienetais turimą daiktų grupę.	Trečiaisiais mokymosi metais lyginant skaičius be pratybų, kai daiktas uždedamas ant daikto ar piešinio, mokoma lyginti dedant daiktą prie daikto, po piešiniu. Ketvirtaisiais metais mokoma lyginti 2 daiktų grupes, kurias sudaro iki 3 daiktų, kai jos sudėtos viena šalia kitos. Suklydus grįžtama prie ankstesnio lyginimo būdo.
	1.3. Žinoti, kuri iš veiksmų (sudėti ar atimti) reikia atlikti konkrečioje situacijoje. Pavaizduoti sudėties ir atimties veiksmus naudojant konkrečius daiktus, atlikti bei užrašyti šiuos veiksmus iki penkių.	Supažindinti su sudėties ir atimties veiksmais reikia daug kantrybės ir pratybų. Todėl rekomenduotume pirmiausia gana ilgai mokytis tik sudėties, o vėliau, gal net kitais metais, atimties. Gana ilgai dirbama kartu su mokytoju: veiksmas rašomi kilnojamaisiais skaitmenimis, kelis kartus skaitoma garsiai, choru ir pavieniui. Rašyti aritmetinius veiksmus reikėtų mokytis tokiu nuoseklumu: 1) veiksmas rašomi ant balto popieriaus lapo, neribojant skaitmenų dydžio; 2) rašomi ant kiekvienam veiksmui parengtų, dideliais langeliais subraižytų kortelių; 3) rašoma į matematikos sąsiuvinius. Išmokus rašyti sudėties ar atimties veiksmo eilutę, atpažinti šiuos veiksmus piešinyje arba iliustracijoje ir užrašyti.
	1.4. Spręsti sumos ir liekanos radimo vaizdžiai pateiktus paprasčiausius tekstinius uždavinius.	Sumos ir liekanos radimo aritmetinių tekstinių uždavinių sprendimas sutampa su sudėties ir atimties veiksmų mokymu. Sąlygos pateikiamos vaizdžiai. Turinys imamas iš mokiniams pažįstamos aplinkos. Spręsdami tekstinius uždavinius mokiniai turėtų jaustis laisvai. Jeigu reikia, tegu vaikšto po klasę, neša daiktus į nurodytą vietą, deda į krepšelius, dėžes, duoda draugams ir pan., tegu kalba. Sąlygų perteikimas pamažu sunkinamas: pirmiausia sprendžiami tokie uždaviniai, kurių sąlygos iliustruojamos konkrečiais daiktais, piešiniais. Vėliau perskaitytą mokytojo sąlygą mokiniai vaizduoja daktine medžiaga (pagaliukais, paveikslėliais, žaislais, trafaretais ir kt.), sutartiniais ženklais, bando sąlygą papasakoti savais žodžiais.
2. Geometrija		
2.1. Domėtis daiktų išsidėstymu artimiausioje aplinkoje, siekti naudoti šias žinias žaidžiant.	2.1. Skirti daiktų vietą nusakančius kasdienės kalbos žodžius: <i>šalia, viduryje, priekyje, iš paskos, į priekį, atgal</i> . Padėti daiktą į mokytojo nurodytą vietą mokinio ar kito objekto atžvilgiu. Skirti sąvokas <i>dešinė</i> ir <i>kairė</i> . Mokytojo prašymu parodyti dešinę ar kairę koją, ranką; uždengti kairę ar dešinę akį. Mokytojui padedant nurodyti kryptis: į kairę, į dešinę, dešinėje, kairėje.	Mokant erdvės sąvokų, veikla turi būti pagrįsta vaizdu, žodžiu ir praktine veikla. Su šiomis sąvokomis supažindinama stebint daiktų išdėstymą klasėje, mokant nustatyti savo padėtį tarp aplinkos daiktų ir draugų, judėti nurodyta kryptimi. Dėl erdvės suvokimo nepakankamumo mokiniai, turintys didelių ugdymosi sunkumų, labai ilgai neskiria kairės ir dešinės pusių. Todėl trečiaisiais mokymosi metais šias sąvokas savo kalboje turėtų nuolat kartoti mokytojas, o mokiniai tik mokomi parodyti kairę ar dešinę koją, ranką ar kitas kūno dalis. Ketvirtaisiais mokymosi metais šios sąvokos įtvirtinamos sudarant sąlygas, kad žodžius <i>kairė</i> – <i>dešinė</i> galėtų vartoti patys mokiniai. Ištiesę dešinę ranką, mokiniai vardija dešinėje pusėje nuo jų esančius daiktus. Ištiesę kairę ranką, išvardija daiktus, esančius kairėje. Visos erdvės sąvokos įtvirtinamos žaidžiant judriuosius žaidimus sporto salėje, lauke, spalvinant, dėliojant įvairius trafaretus flanelinėje lentoje, klijuojant ant popieriaus lapo.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	2.2. Skirti kvadratą, skritulį, trikampį, kubelį, plytelę, stogelį, rutulį.	<p>Įtvirtinamos sąvokos <i>trikampis</i>, <i>skritulys</i>. Susipažinus su skaičiumi 4, mokytojas savo kalboje pradeda vartoti žodį <i>kvadratas</i>. Mokiniai atrenka kvadratą iš kitų (2, 3) figūrų, dėlioja iš pagaliukų, spalvina. Ant kvadrato klijuoja trafaretus. Stačiakampio pavadinimas sunkus, tad kad jį skirtų nuo kvadrato, ir toliau tegu vadina plytele. Greta šių figūrų, žaidžiant, statant namus gana dažnai prireikia kubelių ir keturkampių piramidžių, kurios nuo pirmos klasės vadinamos stogeliais. Mokiniais patinka žaisti su didesniais ar mažesniais rutuliukais. Juos ridena, beria ant žemės, renka į krepšelius, skaičiuoja, lipdo iš plastilino.</p> <p>Nereikia reikalauti, kad mokiniai vartotų figūrų pavadinimus, pakanka atrinkti, surasti pagal pavyzdį ir pavadinimą. Iš žinomų 3–4 geometrinių figūrų mokiniai pagal pavyzdį arba žodinę mokytojo instrukciją sudaro ornamentus, nesudėtingus objektus (traukinuką, sunkvežimį, traktorių). Mokiniai ieško geometrinių figūrų, išdėliotų įvairiose klasės vietose, spalvina atskiras figūras nurodyta spalva piešiniuose, atpažįsta šias formas turinčius daiktus.</p>
3. Metai ir matavimai		
3.1. Suvokti, kad aplinkoje esantys daiktai ir reiškiniai matuojami tam tikrais matvienetais.	3.1. Skirti daikto dydį nusakančias sąvokas: <i>didelis – mažas, ilgas – trumpas, platus – siauras, aukštas – žemas, storas – plonas, sunkus – lengvas</i> . Palyginti 3–4 daiktus pagal didumą, ilgį, plotį, storį, masę, vartojant aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžius.	<p>Trečiaisiais ir ketvirtaisiais mokymosi metais įtvirtinamos dydžio sąvokos, sudarytos per pirmuosius dvejus metus, supažindinama su naujomis: <i>sunkus – lengvas</i>. Lyginant pagal atskirus požymius naudojami ne tik 2, bet ir 3, 4 daiktai. Mokoma sudėti 3, 4 dalių piramidę nuo didžiausio iki mažiausio skrituliuko. Lyginamos 3, 4 juostelės ir mokoma jas sudėti nuo trumpiausios iki ilgiausios, nuo siauriausios iki plačiausios ir atvirkščiai. Lyginamos 3–4 lazdelės pagal storį, bokšteliai pagal aukštį. Lyginami 2 daiktai pagal svorį, vartojant žodžius: <i>sunkus – lengvas, sunkesnis – lengvesnis</i>.</p>
	3.2. Atpažinti ir pavadinti vieno, dviejų ir penkių centų bei litų vertės monetas. Atrinkti reikiamą monetą arba sudaryti nurodytą sumą kiekį (iki 5 litų ir centų) iš smulkesnių monetų žaidžiant žaidimą „Parduotuvė“.	<p>Kartodami skaičius nuo 1 iki 3, mokiniai prisimena ir 1 ir 2 litų bei centų monetas. Supažindinus su skaičiaus 5 užrašymu, kartu parodomas 5 centų ir 5 litų vertės monetas. Mokoma sudaryti penkis litus ir penkis centus iš smulkesnių monetų. Toliau formuojamas supratimas apie daiktų kainą, mokoma pirkti. „Perkant“ daiktus laikomasi tam tikro nuoseklumo. Pirmiausia prie prekių parašomos kainos, kurios atitinka žinomų monetų vertę, mokiniams tereikia atrinkti vieną iš monetų. Vėliau užduotis sunkinama, pateikiant daikto kainą, kuri neatitinka žinomų arba turimų monetų vertės. Vaikams tenka reikiamą kiekį litų ar centų sudaryti iš smulkesnės vertės monetų. Mokiniais, turintiems didelių specialiųjų ugdymosi sunkumų, šios užduotys labai sunkios. Į pagalbą, skaičiuojant pinigus, tenka pasitelkti smulkius daiktus (kaštonus, giliukus, sagas, pagaliukus ir kt.), kurie dedami šalia monetų ir padeda lengviau suskaičiuoti rezultatą. Taip pinigus skaičiuoti verta dažnai ne tik žaidžiant „Parduotuvė“. Užduotis „Sudaryti nurodytą kiekį centų ar litų iš smulkesnių monetų“ turėtų būti viena iš prioritetinių matematikos pamokose.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Žinios ir gebėjimai	
	<p>3.3. Suvokti esminius paros dalių ir metų laikų požymius, mokėti atsakyti į klausimą „Kada tai būna?“ parodžius piešinį, perskaičius eilėraščio posmelį ar trumpą pasakojimą. Savo kalboje vartoti žodžius <i>vakar – šiandien – rytoj</i>. Pagal individualias galimybes vartoti savo kalboje savaitės dienų pavadinimus.</p>	<p>Ir trečioje, ir ketvirtoje klasėse toliau įtvirtinamos mokinių žinios apie paros dalis ir metų laikus. Žinios gilinamos stebint gamtos pokyčius, analizuojant piešinius, klausiant trumpų mokytojo pasakojimų, eilėraščių ištraukų, būdingų tam tikrai paros daliai ar metų laikui. Klasėje turėtų būti pakabintas paros dalių plakatėlis arba paros laikrodis (tai skritulys, suskirstytas į 4 dalis, kiekvienoje kurių pavaizduota skirtinga vaikų veikla). Kryptingai organizuotas šių priemonių stebėjimas padeda suvokti paros dalių seką.</p> <p>Mokant suprasti metų laikų kaitą, reikia remtis jų turima patirtimi, pagrįsta išgyvenimais, emocijomis (pavyzdžiui, gavau dovanų iš Kalėdų senelio, maudžiausi upėje).</p> <p>Paros dalių ir metų laikų sąvokoms įtvirtinti mokytojas (-a) turėtų turėti paveikslėlių, paros ir metų laikų loto serijas.</p> <p>Tęsiamas darbas su kalendoriumi <i>vakar – šiandien – rytoj</i>. Ketvirtoje klasėje pradedamas vesti savaitės dienų kalendorius, kuriame dienos pažymėtos nuo 1 iki 5. Kadangi mokiniai nepažįsta skaičių 6 ir 7, šių dienų vietoje padedamos raudonos tuščios kortelės, rodančios šeštadienį ir sekmadienį. Kiekvieną dieną keisdami korteles kalendoriuje <i>vakar – šiandien – rytoj</i>, mokiniai prisimena, kokia savaitės diena buvo vakar, kokia yra šiandien ir kokia bus rytoj. Savaitės dienas iki penktadienio turėtų vardinti patys mokiniai, o šeštadienį ir sekmadienį akcentuoja mokytojas. Palaiapsniui ir šie pavadinimai įtraukiami į mokinių žodyną.</p>

Turinio apimtis

Turinys apima visas matematinės veiklos sritis.

Skaičiai ir skaičiavimai. Mokydamiesi šios dalyko srities, mokiniai išmoksta perskaityti ir užrašyti visus pirmojo penketo skaitmenis; skaičiuoti ir užrašyti atskaičiuotų daiktų kiekį atitinkamu skaitmeniu; nustatyti skaičių 1, 2, 3, 4, 5 vietą skaičių eilėje; skaičiuoti iki 5 kiekinais ir kelintiniais skaitvardžiais, palyginti du greta ir ne greta esančius skaičius iki 5, vartojant žodžius *daugiau, mažiau, po lygiai, tiek pat, vienodai*; palyginti vieno, dviejų, trijų, keturių ar penkių daiktų grupes ir pasakyti kur daugiau, kur mažiau. Mokiniai su pažindinami su sudėties ir atimties veiksmais, mokomi juos užrašyti ir parinkti veiksmą paprasčiausiems sumos ir liekanos radimo uždaviniams.

Geometrija. Skirti daiktų vietą nusakančius kasdieninės kalbos žodžius: *šalia, viduryje, priekyje, iš paskos, į priekį, atgal*; skirti kairę ir dešinę puses;

nurodyti kryptį į kairę, į dešinę, kairėje, dešinėje; skirti geometrines figūras (*kvadrata, skritulį, trikampį, kubelį, plytelę, stogelį, rutulį*).

Matai ir matavimai. Mokydamiesi matų ir matavimų mokiniai mokomi skirti daikto dydį nusakančias sąvokas: *didelis – mažas, ilgas – trumpas, platus – siauras, aukštas – žemas, storas – plonas, sunkus – lengvas*; palyginti 3–4 daiktus pagal šiuos požymius, vartojant aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžius. Mokiniai išmoksta atpažinti ir pavadinti 1, 2 ir 5 centų bei litų vertės monetas; atrinkti reikiamą monetą arba sudaryti reikiamą kiekį litų ar centų iš smulkesnių monetų žaisdami žaidimą „Parduotuvė“; suvokti esminius paros dalių ir metų laikų požymius; atsakyti į klausimą *Kada tai būna?* parodžius piešinį, perskaičius eilėraščio posmelį ar trumpą pasakojimą; vartoti savo kalboje žodžius *vakar – šiandien – rytoj* ir pradėti vartoti savaitės dienų pavadinimus.

4. SOCIALINIS IR GAMTAMOKSLINIS UGDYMAS

4.1. Pasaulio pažinimo bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokinių socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui rekomendacijos

Pasaulio pažinimo bendrosios programos pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijų paskirtis – apibrėžti vidutinių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių pradinių klasių mokinių socialinio ir gamtamokslinio ugdymo pasiekimus, turinio apimtį, nužymėti ugdymo gaires.

Mokinių pasiekimai – tai jų vertybinės nuostatos, gebėjimai ir žinios bei supratimas. Vertybinės nuostatos – tai mokinio požiūris į jį supantį pasaulį, save ir kitus žmones, gyvąją ir negyvąją gamtą, taip pat nusiteikimas, motyvacija ir noras mokytis, pagal galimybes palaipsniui prisiimant atsakomybę už mokymosi rezultatus. Žinios – tai, ką mokinys turi žinoti ir suprasti – būtinos kaip įrankis ar priemonė gebėjimams įgyti ir juos realizuoti. Gebėjimai yra tai, kas pritaikoma, panaudojama praktiškai veikiant.

4.1.1. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo pasiekimai ir ugdymo gairės

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai iš savo normaliai besivystančių bendraamžių tarpo pirmiausia išsiskiria dideliais dėmesio sutrikimais: negebėjimu ilgą laiką susikaupti prie užduočių, greitai dėmesio nuslydimu į kitas, su pedagogo užduotimis nesusijusias veiklas, negebėjimu reguliuoti savo veiklą tiek mokomosiose tiek žaidybinėse situacijose, vykdant suaugusiojo (pedagogo, tėvų) žodinius nurodymus, itin greitai nuovargiu, menku darbingumu, prasta atmintimi, nevisaverčiu suvokimu, neretai ir nevisaverte kalba.

Šių mokinių kalbos trūkumus reikėtų laikyti ne atskirais kalbos ir komunikacijos sutrikimais, o tam tikrais jų kalbos ypatumais, išplaukiančiais iš vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių. Šie vaikai sunkiai perpranta žodžių, įvardijančių įvairių objektų matavimo rezultatus, pavyzdžiui, *ilgas – trumpas, ilgesnis – trumpesnis, aukštesnis – žemesnis, lengvesnis – sunkesnis, gilesnis – seklesnis*. Ypač sunku, o neretai ir neįmanoma jiems suprasti žodžių, pažyminčių abstrakčias požymius reikšmes, pavyzdžiui, *savybė, ypatybė, greitis, jėga, trauka, toli, arti* ir pan.

Jiems sunku lyginti objektus ar objektų grupes daugiau negu pagal vieną požymį ir atrasti pagrindinį, esminį požymį bei atmesti neesminius, todėl nesugeba grupuoti objektų į tam tikras grupes. Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai ir aukštesnėse klasėse dažniausiai neturi visaverčių apibendrinančių sąvokų, tokių kaip *gyvūnai, augalai* (paprastai jas keičia konkrečiais kai kurių gerai žinomų gyvūnų pavadinimais: *katė, karvė, vilkas ar eglė, rožė, tulpė* ir pan. Dažniausiai jiems nepavyksta perprasti ir žodžių, įvardijančių žmonių būdo bruožus, įsitikinimus, jausmus, pvz., *užsispyręs, atkaklus, nuolaidus, rūpestingas, pasiukojantis, atsidavęs* ir pan.

Jų mąstymas labai konkretus, todėl pasaulio pažinimo pamokose jiems būtina suteikti galimybę operuoti konkrečia vaizdine medžiaga: natūraliais daiktais, jų modeliais, atvaizdais, piešiniais, įskaitant ir gyvenimiškų situacijų modeliavimą.

Šie sutrikimai suponuoja ir menkesnes mąstymo galimybes. Negebėdami susidaryti daugelio abstrakčių sąvokų, jie sunkiai perpranta priežasties ir pasekmės ryšį, daro neteisingas išvadas apie gamtos ir socialiniame pasaulyje vykstančius reiškinius. Dėl menkesnių intelektinių gebėjimų, menkų prognozavimo galimybių, jiems būdingo patiklumo šie vaikai dažnai tampa nedorų žmonių taikiniu. Jie lengvai įtraukiami į nusikaltėlių gaujas, tampa vaikų prostitucijos verslo aukomis ir pan.

Drauge būtina pažymėti, kad tinkamai parinkus ugdomąją medžiagą bei ugdymo metodus ir vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius įmanoma parengti elementariai orientuotis gamtos ir socialiniame gyvenime, jaustis naudingais visuomenei, dirbti nesudėtingą darbą ir patirti mažiau psichologinių traumų dėl savo intelektinių ir emocinių ypatumų.

Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai gali būti ugdomi bendrose klasėse su normalios raidos vaikais, išimtiniais atvejais – specialiosiose mokyklose ar specialiose klasėse, tačiau mokant juos pasaulio pažinimo būtina siekti:

1. **Konkretumo ir vaizdumo.** Šie vaikai pajėgūs išmokti naujų dalykų tik remdamiesi konkrečia gamtine ar gyvenimiška medžiaga. Pvz., jei mokomės medžiagų savybių, būtina jas turėti, o dar geriau – stebėti natūroje: apžiūrėti, paliesti, pauostyti. Socialiniai reiškiniai ir santykiai turi būti aptariami ir

analizuojami stebint realiai arba modeliuojant įvairias gyvenimiškas situacijas: suvaidinant, imituojant, specialiai provokuojant.

2. **Multisensorinių metodų taikymo.** Pažinti įvairių objektų savybes stengiamasi, maksimaliai išnaudojant įvairias jusles: pavyzdžiui, liesti ne tik pirštais, bet ir kitomis kūno dalimis – ant smėlio, akmenėlių, žolės atsistoti basomis kojomis; vaisius, uogas atpažinti ne tik pagal išvaizdą, skonį, bet ir pagal kvapą – uosti užrištomis akimis; paukščius skirti ne tik pagal išvaizdą, bet ir klausant jų giesmių garsų (naudojant kompiuterines programas) ir t. t. Maksimalus įvairių jauslių išnaudojimas, ypač pažįstant tą patį objektą, padeda susidaryti tarpensoriniams ryšiams, kurie gerina suvokimą, tikslina vaizdinius ir sąvokas ir plėtoja intelektą.

3. **Mokomosios medžiagos dozavimo.** Mokomoji medžiaga turi būti dozuojuama, neperkraunant bereikalingomis detalėmis, o mokomoji veikla – stebėjimas, lyginimas, apibendrinimas ir kt. – gali būti atliekama žaidžiant: pavyzdžiui, stalo žaidimus, padedančius įtvirtinti kas išmokta; inscenizuojant socialines situacijas (parduotuve, poliklinika, kina ar pan.); imituojant gyvūnų elgseną ir t.t.

4. **Indukcinių ir dedukcinių metodų derinimo.** Objektai ir reiškiniai turi būti pažįstami ir nuo atskirų savybių einant prie visumos, ir atvirkščiai, iš visumos išskiriant atskiras to objekto savybes. Pavyzdžiui, susipažįstant su gyvūno kūno sandara ar augalo dalimis, būtina ne tik gebėti atpažinti ir įvardinti pasirinktą gyvūną, augalą, kūno ar augalo dalį, bet ir, atvirkščiai, iš vienos dalies atpažinti visumą: iš galvos, sparno, uodegos, kojos atpažinti gyvūną, iš medžio lajos formos atpažinti medį ir panašiai.

5. **Dažno ir pozityvaus mokinių pasiekimų vertinimo.** Vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai turi būti dažnai ir teigiamai vertinami (skiriant jiems atitinkamai supaprastintas užduotis). Šie mokiniai nusipelno pagyrimų ir gero įvertinimo ne mažiau nei normalios raidos mokiniai. Tik teigiamas vertinimas gali juos motyvuoti mokytis ir stimuliuoti pozityvius ir intelektualius, ir emocinius, ir socialinius raidos pokyčius.

Tikslas

Padėti vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniui įgyti elementarų supratimą apie artimiausioje socialinėje ir gamtinėje aplinkoje vykstančius reiškinius, atsakingą ir etišką santykį su aplinkiniais žmonėmis, gyvą ir negyvą gamtą, siekti, kad pagal galimybes mokinys aktyviai ir pozityviai dalyvautų bendraamžių, kiemo draugų, klasės, mokyklos gyvenime.

Uždaviniai

Siekiant pasaulio pažinimo tikslų, mokiniai:

- mokosi susidraugauti, pozityviai bendrauti, bendradarbiauti, tinkamai spręsti konfliktus, įsitraukti į grupės, klasės veiklą, plėtoti verbalinės ir neverbalinės kalbos gebėjimus;
- mokosi elementariai pažinti savo artimiausią socialinę, kultūrinę, istorinę ir geografinę aplinką ir joje pozityviai veikti;
- elementariai susipažįsta su gyvūnijos ir augalijos pasaulio gyvenimu, negyvosios gamtos reiškiniais;
- pažįsta savo kūną ir jo galimybes, įgyja higienos ir sveikatos saugojimo įgūdžių;
- ugdomi etišką, moralinėmis vertybėmis grįstą santykį su kitais žmonėmis, gyvą ir negyvą gamtą.

11 lentelė

Mokinių gebėjimų raida

Veiklos sritys	1–2 klasės	3–4 klasės
Žmonių gyvenimas kartu.	Įvardija savo lytį, moka palyginti su kitų vaikų savo išvaizdos, pomėgių skirtumus, gerbia kitų žmonių kitoniškumą (išvaizda, pomėgiai, kalbėjimo, elgesio manieros). Skiria svarbiausius žmogaus poreikius. Mokosi užjausti, padėti kitam, taikiai spręsti konfliktus, bendradarbiauti.	Moka naudotis savo pagrindinėmis teisėmis ir pareigomis: mokytis, bendrauti su specialistais – specialiuoju pedagogu, socialiniu darbuotoju, logopedu, psichologu, bendrauti nekonfliktuojant, bendradarbiauti, sprendžiant problemas. Išsako savo nuomonę reikšmingais klasės gyvenimo klausimais, mokosi atskingų poelgių.

Veiklos sritys	1–2 klasės	3–4 klasės
Žmonių gyvenimo kaita.	Elementariai suvokia, kaip keitėsi žmonių gyvenimo būdas nuo seniausių laikų iki dabar: būstai, apranga, darbai. Skiria elementarias laiko sąvokas: šiandien, vakar, rytoj, savaitė, ruduo, žiema, pavasaris. Mokosi sieti laiko bėgimą su gamtos pokyčiais ir gyvų būtybių augimu (vaiko, gyvūno, augalo).	Pradeda vartoti savo kalboje sąvokas <i>dabar</i> , <i>anksčiau</i> , <i>vėliau</i> . Pradeda suvokti savo giminės – senelių, prosenelių, tėvų, anūkų gyvenimo tęstinumą trijų kartų atkarpoje, supranta, kad prieš daug metų, kai mūsų dar nebuvo, žmonės gyveno, statė namus ir miestus, vertėsi amatais ir menas, buvo gaminami ir naudojami darbo įrankiai, transporto priemonės.
Žmonių gyvenamoji aplinka.	Orientuojasi klasės ir mokyklos patalpose, kieme. Įgyja elementarų supratimą apie daiktų matavimą pagal dydį, ilgį, svorį – iš akies arba naudojantis virvele, juostele, lazda ir pan. Atpažįsta perėjus ženklus, šviesoforo reikšmes. Mokosi skirti žemėlapyje sausumą ir vandenį, upes. Elementariai suvokia, kas yra Tėvynė, įvardija Lietuvos vėliavos spalvas.	Orientuojasi klasės ir mokyklos aplinkoje bei mokyklos priegose. Skiria dešinę ir kairę savo kūno, taip pat patalpos, kiemo, gatvės puses. Vartoja <i>paros</i> sąvoką, žino jos dalis. Elementariai orientuojasi Lietuvos žemėlapyje. Atpažįsta kaimyninių Lietuvos valstybių pavadinimus. Įvardija, kad Žemėje gyvena įvairių tautybių ir rasių žmonės, kad jie turi skirtingus tikėjimus. Yra tolerantiškas rasėms, tautybėms, religijoms.
Žmogus ir gyvoji gamta.	Skiria pagrindines augalų grupes – medžius, krūmus, žoles. Atpažįsta ir moka pavadinti bent po vieną medį, krūmą, žolinį augalą. Elementariai paaiškina, ko reikia augalui, kad jis sėkmingai augtų. Atpažįsta Lietuvoje labiausiai paplitusius laukinius ir naminius gyvūnus. Įvardija, kokie būtini gyvūno poreikiai.	Atpažįsta žolinius augalus, krūmus, medžius (po 3–4 rūšis). Įvardija pagrindines augalų dalis ir jų atliekamas funkcijas. Skiria keletą Lietuvoje gyvenančių laukinių ir naminių gyvūnų, moka pavadinti jų kūno dalis ir kūno dangas. Nurodo, kuo minta Lietuvoje gyvenantys miško žvėrys ir naminiai gyvūnai.
Žmogus ir negyvoji gamta.	Skiria gyvus ir negyvus gamtos daiktus, atpažįsta dažniausiai negyvojoje gamtinėje aplinkoje aptinkamas medžiagas (vandenį, smėlį, molį, akmenis, orą), moka, remdamiesi pojūčiais, nusakyti jų pagrindines savybes, žino, kad medžiagos gali keisti savo būvį. Nurodo, kur buityje naudojama elektros energija, mokosi ją taupyti. Elementariai paaiškina, kad žmonės gamina elektrą, naudodami vėjo, saulės, vandens judėjimo energiją, degindami kurą.	Atpažįsta judančius gyvosios ir negyvosios gamtos objektus, pasako, dėl ko juda vėjo nešami daiktai, burinis laivas, praktiškai atpažįsta iš inercijos judančius objektus. Gali pateikti pavyzdžių, kaip taupyti elektros energiją. Sieja dienos ir nakties kaitą su Žemės judėjimu. Tyrinėja, lygina įvairias randamas gamtoje medžiagas – orą, vandenį, smėlį, molį, elementariai paaiškina jų savybes. Skiria tris vandens būvius – skystą, dujinį, kietą. Turi aiškias nuostatas puoselėti ir saugoti gamtą.
Žmogaus sveikata ir saugumas.	Turi pagrindinius asmeninės higienos, sveikatos saugojimo įgūdžius, maitinimosi įpročius. Turi supratimą apie tinkamą rengimąsi pagal oro sąlygas, stengiasi saugotis užkrečiamų ligų, mokosi vengti traumų.	Supranta, kad augant keičiasi žmogaus kūnas, nebijo pokyčių; nurodo pagrindines žmogaus kūno dalis ir jų paskirtį. Stengiasi palaikyti taisyklingą kūno laikyseną, mokosi saugoti savo regą, klausą, turi higienos ir tinkamos mitybos įgūdžius. Elementariai išmano atsargumo taisykles bendraudami su nepažįstamais, vengiant traumų, persišaldymo ir užkrečiamų ligų. Turi nuostatą nevarioti alkoholio, narkotikų, tabako.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
1. Žmonių gyvenimas kartu		
<p>1.1. Tinkamai bendrauti ir veikti su kitais. Būti jautriam kitų žmonių skausmui, nelaimei, užjausti, padėti kitiems.</p> <p>Suvokti, kad socialiniame žmonių gyvenime, taip kaip ir gyvojoje gamtoje, nuolat vyksta įvairūs procesai ir pokyčiai: džiugūs liūdni.</p> <p>Suvokti, kad kiekvienas atsakingas už tai, kad šalia esantiems būtų gera drauge su juo.</p>	<p>1.1. Gebėti, stebint gamtinę aplinką (gyvūnų ir augalų pasaulį ir artimiausią socialinę aplinką – klasės, šeimos), palyginti čia vykstančius procesus ir atrasti analogijų: ir gyvūnai, ir žmonės turi sutampančių gyvybinių poreikių: ir vieniems, ir kitiems reikia maisto, vandens, miego, saugaus būsto, šilumos, oro. Nusakyti ir įvardinti bent keletą pagrindinių sutampančių gyvūnų ir žmonių poreikių, pvz., maisto, vandens. Elementariai apibūdinti žmonių poreikius bendrauti ir draugauti.</p> <p>Pagal pedagogo prašymą ir įvardijimą gali atpažinti bent keletą iš šių emocijų: džiaugsmo, liūdesio, pykčio, nuostabos, baimės ir atpažinus parodyti jas išgyvenančius vaikus ir suaugusius nuotraukose, paveikslėliuose.</p> <p>Turėti elementarų supratimą apie atsakingą elgesį – sakyti tiesą, atlikti įsipareigojimus. Turėti praktinių elementaraus kultūringo ir mandagaus elgesio ir socialinių įgūdžių (pasisveikinti, atsisveikinti, paprašyti, padėkoti, atsiprašyti). Prireikus padėti kitam.</p>	<p>Stebint gamtos pasaulį lyginama ir gvildenama, kokių būtiniausių dalykų reikia žmogui ir gyvūnams (maisto, vandens, oro, saugaus ir šilto būsto). Mokomasi suvokti, kad žmogui nepakanka vien tik gero maisto, gražių drabužių, namų, bet reikia ir draugų, būti mylimam, bendrauti. Atkreipiamas dėmesys, kad ne tik žmonės, bet ir gyvūnai mėgsta dirbti, ilsėtis, pramogauti, gintis nuo priešų – ne pavieniui, o drauge su kitais savo giminaičiais (natūroje ar iš filmuotos medžiagos stebėti bendruomeninį bičių, skruzdėlių gyvenimą – darbus, būsto apsaugą, maisto atsargų kaupimą, stebėti bendrus delfinų, beždžionių šėliojimus, žaidimus, išdykavimus pasimaitinus, kai jaučiasi saugūs). Mokytojui padedant ieškoti analogijų žmonių gyvenime (pagalba vienui kitiems tarp bendraklasių, draugų, kaimynų).</p> <p>Pasakoti vieni kitiems apie savo pomėgius, norus, mokomasi džiaugtis kitų pasiekimais, pagirti draugą, pasidžiaugti jo sėkme.</p>
<p>1.2. Stengtis, norėti, siekti būti grupės nariu.</p>	<p>1.2. Skirti sąvokas <i>aš, tu, jis, ji, mes</i>, jas vartoti savo kalboje. Mokėti apibūdinti save ar draugą pagal lytį, išvaizdą. Turėti pradinių įgūdžių adekvačiai naudotis neverbalinėmis komunikacijos priemonėmis (šypsena, atitinkantys situaciją gestai, veido mimika, balso garsumas ir moduliacija ir pan.). Turėti elementarų supratimą apie tai, kas būrelį žmonių pavėčia grupe, kas yra grupė.</p>	<p>Pratinamasi vartoti sąvokas <i>aš, tu, jis, ji, mes</i>.</p> <p>Mokomasi lyginti ir išreikšti piešiniais, apibūdinti kalbinėmis priemonėmis savo ir draugų išvaizdos, pomėgių skirtumus, palyginti savo ir draugo šeimą pagal dydį – mano šeimoje vienas vaikas – tai <i>aš</i>, o kito šeima didesnė – ten du vaikai.</p> <p>Bandoma formuoti grupės sąvoką: atliekant įvairias užduotis bei įsipareigojimus mokytis prisiiinti atsakomybę ne tik už save, bet ir už grupę. Veikiant drauge aiškinamasi, kas būrelį vaikų daro grupę – tai bendras darbas, turint vieną tikslą, siekimą, pvz., gėlių mylėtojų grupė nuolat prižiūri mokyklos gėlyną, o šokių mėgėjų grupė renkasi mokytis šokti, vadovaujami šokių mokytojos, bendrauti ir veikti savo grupėje.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
		Demonstruojami paveikslėliai, nuotraukos, leidžiantys perprasti grupės sąvoką ir skirti ją nuo atsitiktinio susibūrimo. Pav., gatve abiem kryptimis skuba žmonės ir vienoje vietoje susidaro atsitiktinis prasilenkiančių 3–5 žmonių būrelis – tai nėra grupė; šalia vyksta namo statyba: būrelis darbininkų mūrija namo sieną, kitas būrelis grindžia kiemą trinkelėmis, o trečias būrelis dengia stogą. Šiuo atveju kiekvienas būrelis yra grupė, nes jie dirba vieną darbą vedami vieno tikslo.
1.3. Dalyvauti klasės gyvenime, jausti atsakomybę už savo grupės veiklą ir sėkmę.	1.3. Gebėti laikytis klasės bendrabūvio taisyklių: nekonfliktuojant dalytis žaislais, žaidimo ir darbo erdve, įrankiais, bendrais darbais.	Sprendžiant konkrečias klasės kasdienio gyvenimo problemas mokomasi pasidalyti nuomonėmis ir išsakyti savo pageidavimus: stengtis nepertraukti kito, savo nuomonę reikšti mandagiai, kitų neužgauliojant, neižeidinėjant, mokytis kalbėti ramiai nepakeltu balsu, žiūrint pašnekovui į akis. Niekada neįrodinėti savo tiesos kumščiais. Mokomasi bendradarbiauti, dalijantis darbais, išipareigojimais (tvarkos palaikymas klasėje, augalų ar gyvūnų priežiūra ir pan.).
1.4. Palankiai vertinti aplinkinius, būti geranoriškam.	1.4. Siekti nugalėti kylančius pykčio impulsus: taikyti svarbiausias kylančio pykčio ar agresijos įveikimo strategijas. Pareikšti savo nuomonę ir pasiūlymus aktualiaisiais klasės gyvenimo klausimais.	Stengiamasi suprasti dėl ko kyla konfliktai aiškinantis kasdieninio gyvenimo situacijas, socialinius žmonių santykius. Mokomasi atsiprašyti ką nors netyčia užgavus, suskaičiuoti iki 10 kol praeis pyktis, pasitraukti ir nesiivelti į konfliktą. Žaidžiant įvairius socialinių įgūdžių ugdymo žaidimus mokomasi susidraugauti, susipažinti, pasiūlyti ar paprašyti kitų žmonių pagalbos, pasakyti kitam komplimentą, pasidžiaugti gerai atliktu kito darbu, mokomasi prisipažinti suklydus, atsiprašyti ir ištaisyti savo klaidas.
2. Žmonių gyvenimo kaita		
2.1. Domėtis, stebėti, tyrinėti aplinkinį pasaulį. Stengtis suprasti pokyčių priežastis remiantis sezoniniais pokyčiais gyvojoje ir negyvojoje gamtoje bei kasdiene patirtimi.	2.1. Suvokti laiko tėkmę, nusakyti, kad diena būna po nakties, naktis pasibaigus vėl būna diena; po vasaros ateina rudenis, po rudens žiema, po žiemos pavasaris (sąvokų prieš rudenį, prieš žiemą ir t. t. kol kas nevertoti).	Mokomasi tinkamai vartoti savo kalboje elementarias sąvokas: <i>diena, naktis, vakar, šiandien rytoj, vasara, žiema</i> , ir mėginti parinkti iš dviejų pasiūlytų sąvokų tinkamą realiai gyvenimiškai situacijai (<i>pagalvok, dabar ryta, ar vakaras?</i>); atpažinti iš paveikslų reiškinius ir juos įvardijančias sąvokas (<i>vakaras, rytas, pavasaris, rudenis (parodyk, kur rudenis, kur vasara?)</i>) ir t.t. Kuriami rišlūs pasakojimai, inscenizacijos, piešiniai apie tai „kas buvo seniau, kas vyksta dabar“, „kas mūsų laukia ateityje“. Pavyzdžiui, kaip keitėsi koks nors augalas (medis), gyvūnas, vaikas, miesto gatvė per vienerius, per 10 ir daugiau metų. Galima naudoti nuotraukų albumus, filmuotą medžiagą, pvz., nuotraukų albumas „Dingęs Vilnius“ arba tos vietovės, kuriose gyvena mokiniai, iliustracinė kraštovaizdžio medžiaga.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	<p>2.2. Gebėti pastebėti ir įvardinti pasikeitimus artimiausioje gamtinėje ir socialinėje aplinkoje, susieti priežasties santykiais kasdienę patirtį, savo veiksmus (<i>jei..., tai...</i>).</p> <p>Įvardyti pokyčius ir keitimąsi gyvojoje ir negyvojoje gamtoje siejant su sezoniniais pokyčiais, socialinėje aplinkoje su vaikų augimu, žmonių senėjimu.</p> <p>Susieti faktus priežasties ir pasekmės ryšiais, tiesiogiai nevartojančiais priežasties, pasekmės ir padarinio sąvokų.</p>	<p>Pavyzdžiais iš savo šeimos pasikeitimų – nuotraukos, piešiniai – iliustruojama kaita. Mokomasi susieti pasikeitimus priežasties ir pasekmės santykiais, remiantis elementaria kasdiene patirtimi: jei lyja, pasiimame skėtį, jei šalta, šilčiau rengiamės, jei batai pasidaro per maži ar suplyšta, perkame naujus ir pan. Mokomasi, žaidžiant žaidimus, kai bandoma apsirengti per dideliais ar per mažais, netinkamais pagal sezoną drabužiais, per dideliais ar per mažais batais ir, nepavykus, daromos atitinkamos išvados: šita striukė man per maža, būtų tikusi man, kai buvau mažesnis (ar prieš metus), galėtų tikti mano sesei, su basutėmis netinka autis žiemą, su kailiniais nesirengsi vasarą nes bus karšta ir t. t. Galima žaisti stalo žaidimus, reikalaujančius parinkti atskiriems metų laikams tinkamus drabužius, avalynę ir pan.</p>
<p>2.3. Gerbti savo artimuosius, šeimą, gimines, didžiuotis iškiliais savo giminės žmonėmis.</p> <p>Trokšti perimti gerąsias šeimos tradicijas, šeimos šventes, kai kuriuos gebėjimus ir mokėjimus.</p> <p>Suvokti, kad be tėvų ir protėvių nebūtų mūsų.</p> <p>Gerbti ir saugoti protėvių atminimą.</p>	<p>2.3. Gebėti teisingai pavadinti savo artimiausius giminaičius: sesuo, brolis, močiutė, senelis.</p> <p>Savais žodžiais paaiškinti, kaip yra susiję vaikai, tėvai ir seneliai. Įvardyti savo šeimos narių darbus, pomėgius, profesinius ar kūrybinius pasiekimus. Teisingai vartoti sąvoką <i>šeima</i>, skirti ir nepainioti <i>šeimos</i> ir <i>giminės</i> sąvokų. Įvardyti namuose švenčiamas šventes.</p>	<p>Bandoma perprasti šeimos ir giminės sąvokas, dėliojant iš stalo teatro figūrėlių giminės medį iš trijų grandžių – <i>aš–tėvai–seneliai</i>, lipdyti iš plastilino, piešti, dėlioti iš atsineštų nuotraukų. Kurti pasakojimus apie savo šeimos narių pomėgius, talentus (senelis yra geras stalius, mamytė gera dainininkė ir t. t.) darbus, dieną nuo ryto iki vakaro, pvz., „Mano mamos diena“. Nupiešti savo šeimą, savais žodžiais papasakoti apie šeimos šventes (gimtadienius, vardadienius, pabaigtuves po bulviakasio, Rugsėjo pirmąją, šv. Kalėdas, šv. Velykas).</p>
<p>2.4. Stebėti aplinką, ją pažinti.</p>	<p>2.4. Įvardyti gamtos ir žmogaus sukurtus daiktus: žvaigždės, augalai, gyvūnai, įvairūs mineralai – gamtos sukurti daiktai, mašinos, kompiuteriai, pastatai ir t. t. – žmogaus sukurti daiktai.</p> <p>Įvardyti žmonių gyvenimo pokyčius per kelis šimtmečius (kaip tobulėjo buityje vartojami daiktai, transportas, apranga) ir praradimus (užteršta gamtinė aplinka, išnykusios gyvūnų ir augalų rūšys, gamtos kataklizmai (potvyniai, žemės drebėjimai ir pan.).</p> <p>Elementariai paaiškinti, kad žmogus gali kurti įvairius sau naudingus daiktus tik iš gamtos daiktų, todėl gamtinę aplinką reikia puoselėti (sodinti miškus, neteršti vandens, žemės, oro).</p>	<p>Siekiama lankytis savo krašto buities muziejuose, peržiūrėti senas nuotraukas, susipažinti su senoviniais buities daiktais, apranga, gyvenamaisiais namais, jų įranga. Lyginama:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kaip rengėsi, kaip maitinosi mūsų protėviai ir kaip mes; 2) kokius namus statėsi seniau ir šiais laikais; 3) kokie buvo pirmieji darbo įrankiai ir kokie dabartiniai; 4) kokios buvo žmonių susisiektimo ir ryšių priemonės senovėje ir kokios yra dabar. <p>Medžiagos ieškoma knygoje, internete, muziejuose.</p> <p>Bandoma organizuoti mokyklos aplinkos valymo, medelių sodinimo, artimiausios paežerės ar paupio tvarkymo talkas.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
2.5. Didžiuotis savo Tėvyne ir jos žmonėmis, iškovojusiais nepriklausomybę ir valstybingumą. Domėtis savo gimtinės ir Tėvynės praeities įvykiais ir joje gyvenusiais žmonėmis, jausti jiems pagarbą dėkingumą.	2.5. Elementariai paaiškinti, kas yra valstybė ir Tėvynė, gimtinė. Žinoti svarbiausias valstybės ir tautos bei kalendorines šventes. Žinoti Lietuvos valstybės simbolius. Teisingai parinkti ir išdėlioti vėliavos spalvas.	Mokomasi atpažinti sąvokas: <i>gimtinė, Tėvynė, valstybė</i> , elementariai apibūdinti tradicines kalendorines šventes – šv. Kalėdos, šv. Velykos, Vėlinės, Užgavėnės. <i>Gimtinės</i> sąvoka formuojama vedant ekskursijas į gražiausias apylinkes, kalbantis apie tai, kad kiti mūsų šalies žmonės gimę ir augę kitose vietose turi savo upę, ežerą, mišką, kuriuos jie dažnai lanko ir myli – tai yra jų gimtinė. Kiekvienas žmogus turi savo gimtinę, bet visi mes turime vieną tėvynę – Lietuvą. Mokytis dainuoti dainas apie gimtinę ir tėvynę. Giedoti himną. Skaityti ir pasakoti legendas apie Lietuvos žmonių kovas su priešais dėl galimybės gyventi savo Tėvynėje, kalbėti savo kalba, švęsti savo šventes.
	2.6. Skirti tikrus įvykius nuo pateiktų pasakose, legendose, meno kūrinuose.	Mokomasi skirti išgalvotas istorijas nuo tikrų. Pvz., interpretuojant legendą apie geležinį vilką ir Vilniaus įkūrimą ir pan. Vaikams siūloma sukurti fantastinių gyvūnų piešinių, aplikacijų, padaryti atitinkamų tų gyvūnų kaukių, sukurti pasakojimų apie nepaprastas tų gyvūnų ar žmonių galias ir tuojau pat išsiaiškinti, kad tai yra fantazija, gyvenime taip nebūna. Mokomasi skirti fantaziją nuo tikrovės – fantastinius žmonių išgalvotus gyvūnus (undinės, arkliai su sparnais) žmonės su ypatingomis galiomis – galintys žvilgsniu padegti ar perstumti daiktą, sugriauti namą – tėra pasakų veikėjai. Vaikams aiškiai (remiantis prieinamais šaltiniais) parodoma, kas yra fantazija, o kas fakto tiesa.
3. Žmonių gyvenamoji aplinka		
3.1. Prireikus naudotis elementariais informaciniais simboliais: sutartiniais ženklais – rodyklėmis, piešinukais, pažinti perėjos ženklą ir šviesoforą. Prireikus naudotis schema, žemėlapiu.	3.1. Mokėti naudotis dažniausia pasitaikančiais informaciniais ženklais, rodyklėmis. Naudotis mokytojo sudaryta ir sudaryti pačiam dienotvarkę iš paveikslėlių. Paaiškinti rodyklių reikšmę schemeje, vaizduojančioje kelią į mokyklą ar iš jos. Lietuvos žemėlapyje ir gaublyje parodyti sausumą, ežerus, upes ir jūrą. Parodyti Lietuvos sostinę Vilnių. Elementariai paaiškinti, kam reikalingos schemas, sutartiniai ženklai, žemėlapiai, gaublai.	Mokomasi naudotis elementariais sutartiniais ženklais, pvz., mokykloje naudojamais, eismo ženklais ir pan. Mokomasi sudėlioti paveikslėliais pavaizduotą dienos veiklą: kėlimasis, mankšta, higienos procedūros, pusryčiai, ėjimas į mokyklą, pamokos ir t. t. Mokytojui padedant nupiešti paveikslą, o vėliau schemą, vaizduojančią kelią į mokyklą ar iš jos su pakelės objektais (namai, parduotuvė, spaudos kioskas, skveras, miškelis) ir pažymėti ėjimo kryptį. Aiškinamasi, kad žemėlapis – tai popieriuje pavaizduotas sumažintas realios vietovės atvaizdas, o gaublys – visos žemės atvaizdas iš labai didelio aukščio, jos modelis.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3.2. Grožėtis gamtos reiškiniams, mėgautis kiekvienu metų laiku.	3.2. Remiantis savo patyrimu apibūdinti metų laikus, išskirti bent kelis metų laikų požymius pagal pokyčius gyvojoje ir negyvojoje gamtoje ir žmonių darbuose. Išskirti kiekviena- me metų laike patrauklių ypatybių, papasakoti, kuo patinka kiekvienas metų laikas.	Aiškinamasi, kokie pokyčiai vyksta įvairiais metų laikais negyvojoje ir gyvojoje gamtoje, žmonių darbuose ir aprangoje, kokius žaidimus žaidžia vaikai vienu ar kitu metų laiku. Žaidžiami stalo žaidimai, kuriuose skirstomi pagal metų laikus tinkami drabužiai, žmonių darbai, augalų išvaizda, pvz., pavasarinis kaštono medis sprogstančiais pumpurais, tas pats medis su žiedų žvakėmis, vėliau apki- bęs kaštonų spygliuotais kamuoliukais ir galiausiai – su vėjo draskomais parudusiais lapais. Vaikai prašomi atrinkti visus paveikslėlius tinkamus vienam metų laikui – prie rudens deda striukę, lietsargį, nurudusį kaštono medį su po juo pabirusiais kaštonais. Rengiamos ekskursijos į gamtą – artimiausią mišką ar parką, paupį, geriau- sia į tą pačią vietą kiekvienu metų laiku, tai leistų lengviau pamatyti įvai- rius sezoninius pokyčius. Parsinešti gamtinės medžiagos, iš natūros piešti medžių lapus, prie mokyklos augantį medį ar pažįstamą peizažą įvairiais metų laikais, vaidinti metų laikus, gaminti atitinkamas kaukes, sceninius drabužius ir pan.
	3.3. Nusakyti, kokia apranga tinkama kiekvienam metų lai- kui. Elementariai paaiškinti, kad kiekvienas metų laikas atneša ir savo svarbiausius darbus, susijusius su sezoniniais pasikeiti- mais: sėja, derliaus auginimas ir nuėmimas, jo išsaugojimas; kelių remontas, būsto priežiūra ir pan.	Aiškinamasi, kaip tinkamai rengtis pagal orą, kad nesusaltum ir neperkait- tum. Stebint artimiausioje aplinkoje vykstančius sezoninius darbus, įvardyti, kas, kada ir kodėl yra daroma.
3.4. Jausti atsakomybę už racionalų gamtos iš- teklių naudojimą.	3.4. Įvardyti, kad gamtos išteklius būtina tausoti, žinoti, kaip kuo taupiau naudoti vandenį, rūpintis oro ir vandens švara.	Surengus ekskursiją prie seno vandens ar vėjo malūno, užtvankos, aiški- namasi, kaip vėjas ar vanduo gali kurti elektros energiją ar malti miltus ir taip padėti žmonėms. Aiškinamasi, kad žuvims ir kitiems vandens telkinio gyventojams būtinas tik švarus vanduo, kad užterštame vandenyje jie žūtų ir pan.
3.5. Stebėti aplinką, ją pažinti.	3.5. Atpažinti gamtos ir žmogaus sukurtus objektus, juos grupuoti.	Ekskursijų metu stengiamasi apžiūrėti natūralius ir gamtos sukurtus daik- tus ir objektus ir paieškoti bei įvardinti jų skirtumus, pvz., didžiulis akmuo ir paminklas iš panašaus akmens, natūralus ežeras ir dirbtinis vandens tel- kinys, atsiradęs patvenkus upę.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3.6. Domėtis savo ir kitų kraštų žmonių gyvenimo būdu, pripažinti, gerbti jo savitumą.	3.6. Įvardinti bent porą artimiausių Lietuvos kaimynių, pvz., Latviją, Baltarusiją ar Lenkiją. Nusakyti, kaip gyvena šiltųjų ir šaltųjų kraštų gyventojai (iš ko statomi jų būstai, kaip jie rengiasi, kaip linksminasi, kuo maitinasi), įvardijant nors vieną skiriamąjį požymį.	Lyginami Lietuvos ir Lietuvos kaimynių gyventojų tautiniai drabužiai, lyginama populiarių vaikų tautinių dainų ir šokių ansamblių šokėjų ir dainininkų apranga (latvių, lenkų ir lietuvių ar lietuvių ir baltarusių, naudojantis vaizdo ir garso įrašais). Lyginami Lietuvos ir kitų tolimesnių kraštų konkretūs žmonių gyvenimo būdo, buities pavyzdžiai; remiamasi iliustracine medžiaga: vaizdo įrašais, albumais, internetu, mokomaisiais filmais. Aiškinamasi ir bandoma suprasti, kaip gyvena tolimų šiltųjų bei šaltųjų kraštų žmonės: kokius namus statosi, kuo rengiasi, kuo maitinasi, kuo jų gyvenimas panašus ir kuo skiriasi nuo mūsų.
3.7. Gerbti ir tausoti žmonių rankomis ir protu sukurtas gėrybes. Jausti pagarbą kiekvienam dirbančiam žmogui. Didžiuotis savo tėvų, giminaičių atliekamu darbu, profesiniais pasiekimais.	3.7. Apytikriai nusakyti, kur ar kuo dirba tėvai, žinoti kitų profesijų pavadinimų, elementariai paaiškinti, kuo reikšminga viena ar kita profesija. Palyginti ūkininko ir paslaugų srityje dirbančių žmonių darbą. Savais žodžiais nusakyti, kokius darbus dirba ūkininkas, kuo svarbios paslaugų srityje dirbančiųjų specialybės (virėjo, mokytojo, gydytojo, vairuotojo ir pan.).	Aiškinamasi, iš kur ant mūsų stalo atsiranda augalinės ir gyvulinės kilmės maistas – prisimenama namų patirtis – daržovių ir vaisių auginimas soduose, sodybose, ūkiuose, naminių gyvūnų auginimas ir nauda. Organizuojamos ekskursijos į mokyklos sodą, daržą ar į ūkininko sodybą, jaunųjų gamtininkų centrą. Susipažįstama su mokykloje dirbančių žmonių profesijomis – mokytojo, logopedo, soc. pedagogo, virėjų, valytojų, kiemsargio, medikų, staliaus, santechniko, mokyklos vairuotojo ir kt. Susipažįstama su prekybos, statybų darbais, ekskursijų metu į artimiausią prekybos centrą, prekybos mugę, saugiu atstumu stebint, netoliese vykdomą statybą. Aiškinamasi ir bandoma suvokti, kad maisto produktai sukuriami ir gaunami iš ūkių, dažniausiai iš augalų ir gyvūnų, o statybinės medžiagos – molis, smėlis, žvyras – kasamos iš žemės.
4. Žmogaus sveikata ir saugumas		
4.1. Gerbti dar negimusią gyvybę ir gyvybės nešiotąją – motiną.	4.1. Savais žodžiais paaiškinti, iš kur atsiranda žmogus, kaip jis auga, bręsta, keičiasi nuo kūdikystės iki senatvės. Mokėti nusakyti būtinausius kūdikio poreikius, papasakoti, kaip galima padėti tėvams rūpintis naujagimiu.	Aiškinamasi, kaip mamytės pilve auga kūdikis, kaip jis gimsta ir kaip auga bei tampa suaugusiu žmogumi. Dalijamasi patirtimi apie broliukų, sesučių atsiradimą šeimoje ir jų augimą, aiškinamasi, kad kūdikiui reikia ne tik maisto, miego, švaros, bet ir artimųjų – tėvų, brolių, seserų – globos, meilės.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
<p>4.2. Rūpintis savo sveikata, saugotis pavoju, būti santūriam bendraujant su nepažįstamais žmonėmis – nepriimti iš jų jokių pasiūlymų.</p> <p>Jausti atsakomybę už kitus – jų sveikatą ir gyvybę.</p> <p>Stengtis būti tvarkingam, laikytis higienos.</p>	<p>4.2. Saugiai elgtis žaidžiant, sportuojant, dirbant, mokantis. Išmanyti svarbiausias saugaus elgesio buityje, miške, prie vandens, kelionėje, taisykles: taisyklingai naudotis peiliu pjaustant maistą, šakute valgant. Žinoti, kad negalima palikti neprižiūrimos ugnies, laužų. Savais žodžiais paaiškinti, kodėl supykus negalima stumdytis, spardyti, muštis lazdomis, laidyti vienas į kitą akmenis, nardinti kitą po vandeniu. Savais žodžiais paaiškinti, kodėl negalima pasitikėti nepažįstamais žmonėmis, primygtinai siūlančiais įvairių malonumų.</p> <p>Mokėti pavadinti pagrindines žmogaus kūno dalis ir jutimo organus, išvardinti jų pagrindinius „darbus“. Paaiškinti, kaip svarbu paisyti taisyklingų kūno padėčių ir kad pavargus reikia pailsėti, pasimankštinti.</p> <p>Turėti supratimą ir praktinių įgūdžių, kaip palaikyti kūno švarą: kada būtina plauti rankas, kaip dažnai, kada reikia praustis veidą, kaklą, ausis, plauti kojas, galvą ir kitas kūno dalis, valyti dantis.</p>	<p>Parinkus įtaigius pavyzdžius aiškinamasi, kad žmogaus organizmas yra lengvai pažeidžiamas – gavęs akmeniu per galvą, ar per prievartą panardintas į vandenį, tarsi žaidžiant, vaikas gali mirti. Tas pat gali atsitikti, jei supykęs pastumsi draugą, jis gali atsitrekti į sieną ar stalo kampą ir mirtinai susižaloti. O nuo žvyro saujos į akis gali apakti. Aiškinamasi, kaip saugiai elgtis prie laužo ar kitos atviros ugnies – nepilstyti į juos jokių ugnį stiprinančių skysčių, neprieiti per arti.</p> <p>Tai žmonės, kurie dažniausiai nori nuskriausti, nugirdyti, išprievartauti, pasityčioti.</p> <p>Aiškinamasi, kad niekada, jokiais aplinkybėmis negalima priimti nepažįstamų žmonių siūlymų pasivažinėti, nueiti į rūšį pasižiūrėti tariamo stebuklo, pasivaišinti, išgerti, nueiti į svečius pasiklaudyti muzikos ar užsidirbti pinigų, atliekant ką nors keisto: papozuoti nuotraukoms, nusirengti, ką nors nugvelbti iš parduotuvės ar kito žmogaus namų, padegti tvartą, namą, žolę, mišką, perduoti kam nors gėlių ar paslaptingas dovanėles, paketėlius su tariamais vaistais ir pan.</p> <p>Mokomasi pavadinti kūno dalis, jutimo organus, aptariant jų funkcijas ir apsaugą, pvz., kojos reikalingos vaikščioti, bėgioti, šokinėti – jas susilaužę visą tai prarandame; klausydami labai garsios muzikos apkurstame; ilgai žaisdami prie kompiuterio sugadiname akis ir pradedame blogai matyti.</p> <p>Mokomasi saugoti akis: pailsėti, padaryti akių mankštą, pasirinkti tinkamą apšvietimą, koku atstumu žiūrėti televizorių; ausis: nevalyti aštriais įnagiais, nesiklausyti triukšmingos muzikos.</p> <p>Mokomasi taisyklingai sėdėti išlaikant tinkamą stuburo padėtį pamokų ir žaidimų metu. Formuoti supratimą, kaip keisti veiklą, leidžiančią pailsėti ir atgauti jėgas.</p> <p>Regėjimo, klausos, lytėjimo, skonio, uoslės pojūčiai tyrinėjami apžiūrint, uostant, liečiant, ragaujant įvairių daržovių, vaisių, darbų metu apžiūrint įvairias medžiagas, liečiant rankomis įvairių medžių žievę, nuogų kojų padais – smėlį, akmenėlius, žolę ir pan.</p> <p>Aptariama būtinybė rūpintis kūno švara, švariais drabužiais, tvarkyti ir prižiūrėti gyvenamąją aplinką.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
4.3. Būti įsitikinusi, kad sveikatai palaikyti būtina visavertiškai maitintis, saugotis įvairių ligų, buitinių traumų, laiku kreiptis į gydytoją. Rūpintis jutimo organais, teikiančiais žmogui galimybę pažinti pasaulį ir juo džiaugtis.	4.3. Savais žodžiais paaiškinti, kodėl reikia tinkamai ir laiku maitintis. Žinoti, kokius produktus tinka valgyti rytais, per pietus ir vakare. Nusakyti pagrindines taisykles, kaip nesusirgti užkrečiamosiomis ligomis: nevaikščioti į svečius pas sergančius užkrečiamosiomis ligomis, nesinaudoti su ligoniu bendrais valgymo įrankiais, rankšluosčiais, nosinėmis, su ligoniu nesibučiuoti, laikytis nuo jo tinkamu atstumu. Elementariai išmanyti pagrindines geros sveikatos išsaugojimo taisykles: tinkamai maitintis ir ilsėtis, mankštintis ir būti gryname ore – žaisti, sportuoti, vaikščioti lauke, rengtis pagal orą (neperšalti ir neperkaisti), nerūkyti, nevartoti alkoholio, neragauti nepažįstamų skysčių, miltelių, grybų, žolių, susižeidus laiku kreiptis į gydytoją. Žinoti, kas atsitinka, kai į gydytoją kreipiesi pavėluotai.	Aiškinamasi, remiantis savąja patirtimi, jog, ilgai nevalgius, darosi silpna, trūksta jėgų. Daroma išvada, kad tinkamai maitintis yra svarbu, norint būti žvaliam ir stipriam. Kartu su mokytoju mokomasi sudarinėti dienos meniu, patiems mokyklos namų ruošos kabinete pasigaminti koki nors patiekalą. Mokomasi saugotis užkrečiamųjų ligų: aiškinamasi, ką reikia daryti, kad neužsikrėstum. Susipažįstama su geros sveikatos išsaugojimo taisyklėmis ir galimomis buitinėmis traumomis bei pagalba joms įvykus su jų prevencija: įsipjovus pirštą, nubrodinus kelį, nukritus, susižalojus spygliuota viela, stiklo dužėnomis, nusiplikinus karštu vandeniu ar riebalais, nutrynus koją, vabzdžiui įkandus gamtoje. Aptariamasi visos išvardytos situacijos ir demonstruojami konkretūs darytini veiksmai. Pagal galimybes mokomasi praktiškai imituoti tariamos žaizdos dezinfekavimą ir užbintavimą, nudegintos vietos atšaldymą ir t. t.
5. Žmogus ir gyvoji gamta		
5.1. Žavėtis aplinkiniu pasauliu, uždavinėti klausimus apie tai, kas jame vyksta, ir ieškoti atsakymų.	5.1. Stebėti gamtoje vykstančius reiškinius ir elementariai pasakoti apie savo stebėjimų rezultatus, pvz., kokia tampa daržo žemė, takelis ar pieva po užsitęsusio lietaus, ar atvirksčiai – ilgos sausros, kaip atrodo augalai. Stebėti sezoninius pokyčius augalų ir gyvūnų pasaulyje (augalų išvaizda pavasarį, vasarą ir rudenį, gyvūnų kūno dangos pokyčiai, paukščių migravimas).	Mokytojui padedant, stebimi ir lyginami įmirkusi ir perdžiūvusi dirva, takas, pievos žolė, daromos išvados. Stebimi ir lyginami dėl senatvės nudžiūvęs ir žaibo nudegintas ažuolas, medis, augęs vidury miško ir jo pakraštyje ir t. t. Lyginamos augimo sąlygos ir daromos išvados, nuo ko žuvo ažuolai, kodėl pušis, augusi tankiame miške, užaugo aukšta ir liekna, o viduryje lauko – stora ir plačiu vainiku, kodėl kiškis žiemos rūbui renkasi baltą, o vasarai – pilką spalvas ir t. t.
5.2. Mokyti stebėti aplinkos objektus ir reiškinius, lyginti juos tarpusavyje, pastebėti jų tarpusavio priklausomybę.	5.2. Atlikti paprastus stebėjimus ir bandymus: išmokyti palyginti pakilnojamą daiktų svorį, iš akies – ilgį, plotį, nuotolį, naudojantis virvele išmatuoti ilgį, plotį, apimtį. Įvardyti, kad yra ir tikslesni matavimo prietaisai – svarstyklės, metras, termometras, laikrodžiai. Skirti juos pagal išvaizdą, mokyti pavadinti ir nepainioti su panašiais daiktais. Tyrinėti pasaulį, kelis daiktus ar reiškinius lyginant tarpusavyje, atrandant jų bendrus ir skiriamuosius požymius, juos klasifikuojant pagal pasirinktą požymį – spalvą, dydį, formą, medžiagą, iš kurios jis pagamintas, paskirti. Mėginti formuluoti pasekmės ir priežasties priklausomybę.	Mokomasi pasverti ranka panašaus dydžio, bet skirtingo svorio daiktus – maišelį vatos ir tokio paties dydžio maišelį cukraus, akmenuką ir teniso kamuoliuką, matuoti virvele ir palyginti draugų ūgį, pėdos dydį, dilbio ar blauzdos apimtį ir pan. Mėginama daryti išvadas, remiantis paveikslėliais, apie kasdienio žmonių, gyvūnų, augalų gyvenimo faktus ir jų priežastis, pavyzdžiui, parinkti paveikslėliui tinkamą porą iš kitų dviejų (išsipurvinęs vaikas ir dušas bei stalas; lietus ir skėtis bei knyga ir pan.). Mėginama pabaigti nebaigtus sakinius, pvz., <i>Mama nurinko nuo virvės skalbinius, nes...</i> arba <i>Kiemsargis barsto šaligatvį smėliu, nes...</i>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	5.3. Išvardyti kai kuriuos mokslo išradimus pakeitusius žmonių gyvenimą: elektra, telefonas, televizija, kompiuteris. Savais žodžiais paaiškinti, kam jie naudojami.	Aiškinamasi, pateikiant pavyzdžių, kaip pasikeitė žmonių gyvenimas dėl mokslo atradimų – elektros, telefono, televizijos, interneto.
5.4. Gerbti gyvybę, ją saugoti.	5.4. Atpažinti savo aplinkoje gyvus ir negyvus objektus, nurodyti svarbiausius skiriamuosius požymius, kuriais gyvas organizmas skiriasi nuo negyvo daikto. Gebėti grupuoti artimiausios aplinkos daiktus į gyvus ir negyvus. Savais žodžiais paaiškinti, kad be reikalo negalima skinti jokių augalų, žudyti net mažiausių gyvūnelių.	Remiantis konkrečiais pavyzdžiais, išsiaiškinama, kad gyvas auga, sensta, miršta, kvėpuoja, maitinasi, turi vaikų. Mokomasi stebėti augančias kambarines gėles ir kitus laukinius augalus, parodyti, kaip teigiamai augalą veikia pakankamas drėgmės kiekis, saulės šviesa ir kaip jis sunyksta nuo per didelio karščio ar vandens trūkumo. Atkreipiamas dėmesys į savaiminį augalo dauginimąsi – mažus ažuoliukus ar pušeles, išdygusias netoli motininio augalo. Mokomasi stebėti įvairių gyvūnų gyvenimą gamtoje ir ūkiuose, akcentuojant būtinas gyvūno geros savijautos ir augimo sąlygas (oras, vanduo, maistas, šviesa, šiluma). Diegiama nuostata smerkti neetišką vaikų ar suaugusiųjų elgesį su gyvąja gamta.
5.5. Pažinti supančią gyvąją gamtą. Tausoti aplinką, jos neteršti.	5.5. Įvardyti įvairių vandens telkinių žmonėms teikiamą naudą. Nurodyti pagrindinius oro ir vandens taršos šaltinius.	Aiškinamasi, kaip žmonės naudoja savo reikmėms vandens telkinius (buities reikmėms, poilsiui, žvejybai ir t. t.), kaip jie gali būti užteršiami ir kaip juos reikia saugoti nuo taršos.
5.6. Domėtis gamtine aplinka, kaip neišsenkančiu džiaugsmo ir pažinimo šaltiniu. Saugoti, globoti ir rūpintis viskuo, kas gyva.	5.6. Skirti pagrindines augalo dalis: šaknis, stiebą, lapus, šakas, žiedus, vaisius. Skirti vieno ar kito medžio, krūmo, žolės, grybo pavadinimus, atpažinti jų tapatumą natūroje ir iš paveikslų, nuotraukų, filmuotos medžiagos. Nusakyti pagrindinius augalo poreikius. Atpažinti Lietuvos ūkiuose auginamas pagrindinius naminius gyvulius – karvę, arklį, avių, kiaulę ir paukščius – vištą, antį, žąsį. Elementariai nusakyti, kuo naudingas vienas ar kitas gyvūnas, mokėti susieti paprastus maisto produktus su atitinkamais gyvūnais, žinoti, kas iš ko gaunama. Žinoti, iš kur žmonės gauna pieną, pūkus, odą ir pan.	Stebint, lyginant, išvykų į gamtą metu išsiaiškinama, kokios yra pagrindinės augalų dalys, mokomasi skirti medžius nuo krūmų, pažinti žoles. Rūpinamasi augalais klasėje, mokyklos gyvajame kampelyje. Natūroje ir naudojant įvairius paveikslėlius mokomasi grupuoti medžius, krūmus, žoles. Ieškoma sąsajų tarp naminių gyvūnų ir atitinkamų laukinių jų protėvių, aiškinamasi apie gyvūnų prisijaukinimą, jų teikiamą naudą žmonėms, naudojantis mokomaisiais filmais, internetu.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
6. Žmogus ir negyvoji gamta		
6.1. Pažinti vieną svarbiausių gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinių – judėjimą.	6.1. Pateikti judančių objektų pavyzdžių: žmogus eina, bėga, paukštis skrenda, žuvis plaukia, gyvatė šliaužia, mašina važiuoja ir pan. Palyginti judančių objektų judėjimo greitį: mašina važiuoja greičiau už bėgantį žmogų ir tą patį kelią nuvažiuos greičiau, negu jį nubėgs žmogus (bėgdamas žmogus įveiks tą patį kelią greičiau negu ramiai eidamas ir pan.).	Stebimas įvairių gyvų sutvėrimų ir negyvų objektų judėjimas, to judėjimo būdai, ir daromos išvados apie tų objektų judėjimo pobūdį, greitį ir judėjimo greičio skirtumus. Su vaikais, siekiant suprasti greičio sąvoką diskutuojama, kodėl į gretimą miestą važiuojama autobusu, automobiliu, o ne einama pėsčiomis ar važiuojama dviračiu, kodėl į Ameriką paprastai skrendama lėktuvu, o ne plaukiama laivu ir pan.
6.2. Atsargiai elgtis su elektros prietaisais, stengtis taupyti elektros energiją.	6.2. Savais žodžiais paaiškinti, kad kai kurie gamtos reiškiniai turi labai daug jėgos: saulė, vėjas, jūra, tekantis, o ypač iš aukščiau krintantis vanduo, liepsna. Nurodyti, kad žmonės išmoko šias gamtos jėgas (energiją) paversti elektros energija. Savais žodžiais paaiškinti, kam reikalinga elektros energija, pateikti nors keletą jos naudojimo pavyzdžių: apšviečia patalpas, šildo radiatorius, suplaka kokteilį, įkaitina lygintuvą, leidžia žiūrėti TV laidas ar klausytis radijo ir pan. Pastebėti, kada elektros energija švaistoma be reikalo (tuščiam kambaryje be reikalo deganti šviesa, įjungtas televizorius ir pan.). Mokėti pasinaudoti elektros jungikliu šviesai ar televizoriui įjungti ir išjungti. Nusakyti pagrindines saugaus elgesio su elektros prietaisais taisykles.	Remiantis turima patirtimi, aiškinamasi, iš kur žmonės gauna įvairiems darbams nuderbti reikalingos energijos (šio žodžio vartojimo kol kas nereikalauti). Ekskursijoje išsiaiškinama, kad elektros energija gaunama iš kitos energijos – pakelto vandens kritimo (nuvykti prie užtvankos), vėjo (žiūrėti vėjo jėgainių nuotraukas), saulės, deginant įvairių kurą ir t. t. Apsilankoma mokyklos virtuvėje, dirbtuvėse ir pasižiūrima, kaip gali būti naudojama elektros energija maistui gaminti, įvairioms staklėms, grąžtams, taip pat buityje (dulkių siurbliai, plaukų džiovintuvai, siuvamosios mašinos, vejamųjų ir t. t.). Aiškinamasi, kodėl šie prietaisai veikia. Mokomasi saugiai elgtis su jungikliais. Mokomasi taupyti elektros energiją formuojant ir nuostatas, ir įpročius: išeinant iš kambario užgesinti šviesą, išjungti televizorių, kompiuterį ir pan.
6.3. Domėtis artimiausia gamtine aplinka. Stebėti, tyrinėti, atrasti sau naujus dalykus.	6.3. Bendrais bruožais apibūdinti dienos ir nakties, metų laikų kaitą. Elementariai paaiškinti saulės poveikį įvairiais metų laikais negyvajai ir gyvajai gamtai: oro sušilimas ir atšalimas, augalų augimas šiltuoju metų laiku ir jų pasikeitimai, atvėsus orams, krituliai žiemą ir vasarą, skirtinga, priklausomai nuo oro, žmonių apranga.	Nuolat skatinamas mokinių smalsumas, domėjimasis, klausinėjimas, noras sužinoti, patirti, atrasti dar nežinomų dalykų. Stebint sezoninius pokyčius gamtoje ir kintančius įvairiais metų laikais žmonių darbus bei rūpesčius, taip pat aprangą, bandoma ieškoti, nustatyti ir įvardinti tų pokyčių priežastis: Saulė sušildė žemę, todėl pradėjo skleisti karklų ir šalpusnių pumpurai, oras labai atšalo, todėl žmonės šilčiau rengiasi ir pan. Aiškinamasi, kad saulės poveikis žmogui, o kai kuriais atvejais ir augalams gali būti kenksmingas (kai jos per daug, ką tada reikia daryti).

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	<p>6.4. Apibūdinti artimiausios aplinkos daiktus ir pasakyti, iš kokių medžiagų jie sukurti, pvz.: baldai – iš medžio, indai – iš stiklo ar molio, puodai – iš metalo ir pan.</p> <p>Atpažinti ir teisingai pavadinti pagrindines gamtines medžiagas: vandenį, smėlį, molį.</p> <p>Gebėti nurodyti medžiagų požymius, gebėjimą sulaikyti, sugerti ar praleisti vandenį.</p>	<p>Mokomasi lyginti įvairias medžiagas pagal jų savybes. Remiantis jutimo organais tyrinėjamos medžiagų savybės: skystas, kietas, birus, lipnus, švelnus, šiurkštus ir pan. Eksperimentuojama su smėliu, moliu, parodant, kaip smėlis praleidžia, o molis sulaiko vandenį. Aiškinamasi, kaip šios savybės naudojamos žemdirbystėje (kaip sodinant medžius jiems parengiamas dirvožemis, kad medžiai nekenktėtų nei nuo vandens trūkumo, nei nuo pertekliaus), gamyboje (plytų gamyba, molinių indų žiedimas). Mokomasi skirti buitįje skystas, kietas, minkštas, tirštas medžiagas, gaminant skystą ir tirštą tešlą, kisielių ir pan. Nagrinėjant negyvosios gamtos objektų savybes toliau plėtoti dydžio, formos, spalvų sąvokas, mokytis teisingai jas įvardyti.</p>
<p>6.5. Atsargiai elgtis su kasdieninėje aplinkoje esančiomis medžiagomis, užtikrinant sau ir kitiems saugią aplinką. Tausoti ir saugoti gamtą.</p>	<p>6.5. Nurodyti, kad medžiagos gali keistis jas kaitinant, deginant, tirpinant vandenyje.</p> <p>Atsargiai dirbti su medžiagomis. Savais žodžiais paaiškinti, kad plovikliai, plastikinės pakuotės, stiklas ir kitos kasdien vartojamos medžiagos teršia aplinką, nurodyti, kokios jos gali būti pavojingos gamtoje: gyvūnai, prisiriję plastikinės plėvelės, gali žūti, stiklo duženos sausumoje – sukelti gaisrus, o vandenyje sužaloti gyvūnus ir žmones.</p>	<p>Mokytojui vadovaujant atliekami elementarūs bandymai su medžiagomis: jos tirpinamos, deginamos, kaitinamos. Stebima, kaip medžiagos kinta, aiškinamasi priežastys, daromos išvados.</p> <p>Mokomasi atpažinti, kokias buitines atliekas galima naudoti antrą kartą. Siekiama įgyti elementarų supratimą apie atliekų rūšiavimą: išvykos į artimiausią mišką, parką, paežerę metu mokomasi rūšiuoti atliekas, ugdoma nuostata ir įprotis neteršti gamtos iškyloje, išsivežant šiukšles arba paliekant jas tam skirtoje vietoje, užgesinant laužus.</p>

Turinio apimtis. 1–2 klasės

Žmonių gyvenimas kartu. Ugdomas savęs kaip asmens, individo suvokimas ir siekis tapti grupės ir klasės kolektyvo nariu. Akcentuojamas savo ir kitų žmonių poreikių pažinimas ir nuostata juos tenkinti, derinant visų interesus. Lavinami svarbiausieji socialiniai įgūdžiai: susipažinti, susidraugauti, bendradarbiauti, atsipašyti ką nors užgavus, mandagiai paprašyti, ko nors prireikus, suvaldyti savo pykčio impulsus, vengti konfliktų. Ugdoma tolerancija žmonių kitoniškumui – išvaizdos, rasės, pomėgių, elgesio manierų skirtumams.

Žmonių gyvenimo kaita. Formuojamas laiko tėkmės supratimas, remiantis pačiomis elementariausiomis laiko sąvokomis, nusakančiomis šią, praėjusią ir būsimą dieną, paros dalių kaitą, sezoninius pasikeitimus gamtoje, augalų, gyvūnų, vaikų ir savo paties augimą, pagyvenusių žmonių senėjimą. Domintis savo šeimos, giminės istorija pereinama prie savo gimtinės, tėvynės istorijos (senos nuotraukos, senoviniai daiktai, senoviniai darbo įrankiai, senovinis gyvenimo

būdas – būstas, apranga, darbai, įrankiai), laipsniškai formuojamos sąvokos: *dabar – dabartis, seniai – praeitis, bus – ateitis.*

Žmonių gyvenamoji aplinka. Mokomasi orientuotis klasės, mokyklos aplinkoje (savarankiškai nueiti į tualetą, mokyklos valgyklą, sporto salę ir rasti kelią atgal, žinoti, kur yra išėjimas iš mokyklos), žinoti savo adresą, tėvų vardus ir pavardes. Mokomasi pažinti perėjos ir šviesoforo ženklus ir saugiai jais naudotis. Mokomasi žemėlapyje surasti Lietuvą, parodyti jos vandenį ir sausumos plotus. Mokoma pažinti Lietuvai būdingą gamtinę aplinką, palyginti jos ypatumus su šaltųjų ir šiltųjų kraštų gamtine aplinka. Aiškinamasi, kaip gyvena kitų kraštų žmonės, sužinoma apie kultūrinius skirtumus. Susipažįstama su aplinkoje esančiais daiktais (vidaus ir lauko įrenginiais – laiptai, liftai, santechnikos prietaisai, baldai), buitįje naudojamais daiktais (telefonas, televizorius, radijas, kompiuteris), išsiaiškinama jų paskirtis ir mokomasi jais saugiai naudotis.

Žmogaus sveikata ir saugumas. Vaikui suprantamai paaiškinamas žmogaus

gimimo klausimas, susipažįstama su žmogaus kūno dalimis, mokomasi jas teisingai pavadinti. Ugdomi higienos ir sveikos mitybos įpročiai. Mokomasi saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant gatvėje, išskylaujant miške, prie vandens, bendraujant su nepažįstamais žmonėmis, pratinamasi saugiai naudotis darbo įrankiais ir prietaisais, tinkamai rengtis įvairaus pro sąlygomis, neperšalti, nesusirgti. Diegiamas supratimas, kad kiekvienas žmogus, taip pat ir vaikas, pats turi saugoti savo sveikatą.

Žmogus ir gyvoji gamta. Vaikai skatinami kuo daugiau būti gamtoje, stebėti augančius augalus ir gyvūnėlius, domėtis ir žavėtis jų gyvenimu ir įvairove, formuojamas pagarbus santykis su bet kokia gyvybės forma, siekis saugoti gyvybę. Mokomasi pažinti augalus ir gyvūnus, pavadinti juos. Supažindinama su pagrindinėmis augalų dalimis ir jų atliekamomis funkcijomis, aiškinamasi, kokie svarbiausi augalo poreikiai. Mokomasi pavadinti naminius ir laukinius gyvūnus, jų kūno dalis, kūno dangų įvairovę; ieškoma sąsajų tarp laukinių ir na-

minių gyvūnų. Susipažįstama su pagrindiniais gyvybiniais gyvūnų poreikiais, ieškoma panašumų su gyvybiniais žmogaus poreikiais. Mokomasi rūpintis augalais ir gyvūnais.

Žmogus ir negyvoji gamta. Vaikai mokomi stebėti ir tyrinėti negyvąją gamtinę aplinką, įvairius paviršiaus objektus (kalva, upelis, akmuo) ir medžiagas (smėlis, molis, vanduo). Stebinti ir dirbant su negyvosios gamtos objektais, toliau plėtojamos dydžio, formos, kiekio, visumos ir dalies sąvokos. Eksperimentuojant susipažįstama su įvairių medžiagų savybėmis (kietas, skystas, birus, lipnus, minkštas, šaltas, šiltas, švelnus, grublėtas), spalvomis ir jų pavadinimais. Aiškinamasi, kaip įvairios medžiagos naudojamos gaminant įvairius žmogui reikalingus daiktus. Susipažįstama su gamtos objektais ir reiškiniais, kurių paslėpta energija gali būti panaudota elektrai gaminti (saulės, vėjo, vandens, deginamo kuro). Susipažįstama su elektros naudojimu buityje, mokomasi taupyti elektros energiją ir kitus gamtos išteklius.

13 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
1. Žmonių gyvenimas kartu		
1.1. Pripažinti taisykles. Jausti atsakomybę už savo poelgius, nelikti nuošalyje, sprendžiant svarbius grupei, klasei, mokyklos bendruomenei klausimus. Rimtai žiūrėti į savo pareigas.	1.1. Laikytis klasės taisyklių. Gebėti atlikti nesudėtingus mokytojo nurodymus, pavedimus.	Ugdomas atsakingumo ir pareigos jausmas – atsižvelgiant į konkretaus vaiko galimybes pavedama nuolatinių nesudėtingų užduočių, susijusių su tvarkos klasėje palaikymu, kambarinių augalų ar gyvūnėlių priežiūra ir pan.
1.2. Gerbti kitą. Nepykti, neišsižeisti, kai kitas turi kitą nuomonę, ugdyti nuostatą, kad kitokia nei tavo nuomonė nėra įžeidimas. Susitvardyti, siekti taikaus problemų sprendimo ir sugyvenimo.	1.2. Stengtis nepertraukiant išklaudyti kito nuomonę, nesutikus su ja mandagiai pareikšti kitokią nuomonę, mokyti ją pagrįsti. Gebėti atpažinti savo jausmus, tiek džiaugsmą, tiek pykčio impulsus. Žinoti elementarias taisykles, kaip nuslopinti kylantį pyktį, kaip susitvardyti. Suvokti, kad kartais reikia prisipažinti klydus ir tai nėra negarbinga. Mokėti tinkamai atsipašyti.	Lavinamas supratimas, kad žmonės įdomūs savo skirtingumu. Mokomasi pripažinti skirtingas nuomones, išsakyti ir, jei reikia, ginti savąją. Mokomasi įvardyti savo jausmus (<i>Aš supykau. Aš labai džiaugiuosi. Man labai gaila ir pan.</i>). Mokomasi pažinti kito žmogaus jausmus, prireikus jų paguosti, užjausti. Suvaidinamos ir aptariamoms įvairios situacijos, kai vaikas būna neteisyus. Mokomasi, kai reikia, prisipažinti klydus, atsipašyti.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
<p>1.3. Tinkamai naudotis savo teisėmis. Gerbti kitų teises. Jausti atsakomybę už savo elgesį.</p> <p>Kritiškai vertinti gaunamą informaciją.</p> <p>Stebėti socialinę aplinką, domėtis joje vykstančiais procesais.</p>	<p>1.3. Įvardyti turint teisę mokytis, lankyti mokyklą, gauti logopedo ar kitų specialistų pagalbą, esant skriaudžiamam (patyčios, seksualinė prievarta, mušimas) pranešti mokytojui ar kitiems specialistams (soc. pedagogui, psichologui) ir pareigą stengtis mokytis kuo geriau, kruopščiai atlikti mokytojo užduotis, klausyti tėvų, kultūringai ir mandagiai elgtis su aplinkiniais.</p> <p>Mokėti atpažinti melą, neteisingus poelgius savo ir kitų atžvilgiu, pasiūlyti teisingų gražaus elgesio pavyzdžių vienoje ar kitoje situacijoje.</p> <p>Dalyvauti klasės savivaldoje, drauge su kitais rinkti klasės seniūną, žinoti jo pareigas, prirėkus kreiptis į jį pagalbos ir siūlyti savo pagalbą.</p>	<p>Mokomasi teisingų poelgių, kuriant, vaidinant sudėtingas situacijas, pvz., „<i>Ką tu darytum, jei tvarkantis klasėje (esi vienas) paaiškėtų, kad nemoki užsukti vandens čiaupo?</i>“ Siūlyti vaikui pasirinkti teisingą variantą iš kelių: a) tyliai išeičiau ir niekam nesakyčiau; b) verkčiau; c) skubiai ieškočiau ir praneščiau mokytojui, direktoriui ar kitam mokyklos darbuotojui.</p> <p>Inszenizuojant pasakas ir gyvenimiškas situacijas mokomasi pažinti gerus ir blogus, nenuoširdžius, klaidingus kitų poelgius. Pvz., inszenizuojant pasaką apie du godžius meškiukus ir lapę, atskubėjusią jiems į pagalbą dalinti sūrio, ar lapę, gyrusią varnos grožį, o iš tikro sau naudos ieškojusią.</p> <p>Aiškinamasi, kad nė vienas vaikas nenusipelno būti skriaudžiamas, išsiaiškinama, kas yra skriauda ir raginama neslėpti ir nesigėdyti, jei esi skriaudžiamas, o pranešti apie tai mokytojui.</p>
2. Žmonių gyvenimo kaita		
<p>2.1. Stengtis suprasti, kad viskas nuolat keičiasi. Suvokti, kad pokyčiai turi priežastis.</p> <p>Siekti išvelgti sąsajas tarp įvykių, faktų.</p> <p>Domėtis, kaip žmonės gyveno seniau.</p>	<p>2.1. Savarankiškai kalboje vartoti laiko sąvokas: <i>dabar, anksčiau, vėliau</i>. Remiantis vaizdžiu medžiaga mokėti išdėlioti savo ar kito šeimos nario nuotraukas chronologine tvarka, iliustruojant sąvokas: <i>dabar, anksčiau, vėliau</i>.</p> <p>Savais žodžiais paaiškinti, kad senovėje žmonės vertėsi medžiokle ir valgomų daiktų (augalų, grybų, moliuskų ir t. t.) rinkimu, o vėliau prisijaukino gyvulių ir sukultūrinio laukinius augalus, paversdami juos daržovėmis. Be to, išmoko pasisiūti drabužių iš žvėrių kailių, gaminti darbo įrankius ir buitinius reikmenis.</p>	<p>Naudojantis piešiniais, nuotraukomis, kita vaizdine medžiaga mokomasi suprasti, kad viskas aplinkui nuolat keičiasi. Mokomasi suvokti pokyčius, dėliojant į laiko juostas tai iliustruojančius paveikslėlius.</p> <p>Lyginami, gretinami laukinių žvėrių ir paukščių ir naminių gyvulių ir paukščių paveikslėliai, daromos išvados.</p> <p>Iš medžiagos skiaučių, kailio ir lino siūlų lėlėms gaminami senoviniai drabužiai, lėlės aprengiamos, žaidžiama su jomis.</p>
<p>2.2. Branginti ir vertinti savo gyvenamosios vietos žmonių kuriamas ir anksčiau sukurtas vertybes, kultūrinį paveldą</p>	<p>2.2. Nurodyti savo gyvenamųjų apylinkių įžymių statinių (pilių, rūmų, bažnyčių), meno kūrinių (skulptūrų, vitražų, freskų) pavyzdžių (bažnyčioje, banke, mokykloje, skaitykloje ir pan.).</p>	<p>Lankomos įžymios savo krašto vietos, kalbama apie jas, piešiamos įdomias pastatų detalės, ornamentai, herbai, domimasi jų reikšmėmis, ieškoma medžiagos apie žymias vietas literatūroje, tautosakoje, susitikimuose su vyresniais krašto žmonėmis, internete.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
2.3. Norėti pažinti savo krašto istoriją. Didžiuotis savo šalies praeitimi, jos istorija, žavėtis iškilomis istorinėmis asmenybėmis, jų nuveiktais darbais. Gerbti savo tautos praeitį.	2.3. Savais žodžiais nusakyti, kaip keitėsi, kokio nors žymaus senovinio pastato, miesto ar miestelio aikštės, slėnio, parko ar pan. paskirtis, kokius žymius istorinius faktus mena viena ar kita vietovė, muziejuose saugomi darbo įrankiai, buities reikmenys, apranga, papuošalai įvairiais laikotarpiais. Įvardyti vieną kitą žymų krašto žmogų ir jo nuopelnus (paminklo ar žymaus literatūrinio kūrinio autorių, pvz., Biliūną su jo „Laimės žiburiu“ ar Stuoką-Gucevičių su jo Katedra.	Organizuojamos išvykos, apilankant žymiausias savo apylinkės vietas. Vilniečiai galėtų organizuoti katedros aikštės ar miesto rotušės „prisiminimų“ popietę, pasitelkiant istorinius faktus, iliustruojant nuotraukomis, filmuota medžiaga, dailės kūriniais. Anykštėnai galėtų aplankyti Laimės žiburio kalną, Puntuką, Arklio muziejų ir pan.
2.4. Domėtis senovės žmonių gyvenimu, įvairiais istoriniais tarpiniais. Elementariai suvokti laiko tėkmę (kasdienius pokyčius), žmonijos gyvenimo kaitą. Orientuotis vadovėlyje, pratybų sąsiuvinuose, kitoje mokomojoje medžiagoje.	2.4. Pasakyti, kiek metų vidutiniškai gyvena žmogus, nurodyti keletą gyvenančių ilgiau arba trumpiau už žmogų augalų ir gyvūnų. Savais žodžiais nusakyti, kad per šimtą metų neatpažįstamai pasikeičia miestų, miestelių gyvenviečių veidas ir žmonių gyvenimo būdas. Mokėti naudotis vadovėliais, pratybų sąsiuviniais, gebėti susirasti vadovėlyje nagrinėjamą temą, remiantis turimais skaitymo įgūdžiais ir orientuojantis pagal iliustracijas.	Apsilankoma savo krašto buities muziejuose, pilyse, piliakalniuose, mėginama nupiešti, kurti koliažus, aplikacijas lipdyti, ką pamačius. Pasidabinus pačių sukurtais drabužiais, perukais, mėginama suvaidinti senovinį pokylį su tam laikmečiui būdingais ritualais, šokiais, pasveikinimais, dainomis, žaidimais. Kalbama apie tai, ko žmonija neturėjo prieš šimtą metų (elektros, kompiuterių), nemokėjo gydyti daugelio ligų, susijusių su uždegimais ir kt.
3. Žmonių gyvenamoji aplinka		
3.1. Orientuotis aplinkoje, joje veikti sąmoningai. Stebint aplinką patirti pažinimo džiaugsmą.	3.1. Orientuotis mokyklos aplinkoje ir jos prieigose, žinoti namų ir mokyklos adresą, šalia esančius žinomas objektus: parduotuvę, parką, artimiausią stotelę ir jų pavadinimus, gebėti laikytis šviesoforo ženklų, eiti tik per perėją. Skirti dešinę ir kairę kūno puses. Išvardyti paros dalis, mokėti jas susieti su žmogaus veikla. Atpažinti pasaulio šalių pavadinimų reikšmes. Skirti kompasą nuo kitų matavimo prietaisų.	Natūralioje aplinkoje (kieme, šviečiant saulei) bandoma aiškintis sąvokas; šiaurė, pietūs, vakarai, rytai. Mokomasi atpažinti laiką pagal saulės padėtį danguje ir pasaulio šalis pagal samanų augimą ant medžių. Mokomasi pasidaryti saulės laikrodį iš išmeigtos lazdos ir apytikriai nustatyti paros laiką – iki vidurdienio, po vidurdienio, vakarą. Mokomasi veikti pagal nurodymą: <i>paimk dešinę ranką; padėk kairėje lapo pusėje; paimk knygą iš viršutinio stalčiaus, esančio dešinėje; nupiešk dešinėje gatvės pusėje bažnyčią, o kairėje mokyklą</i> ir pan. Mokomasi pasakyti laiką lygiomis valandomis (3 po pietų, 10 val. ryto, 10 val. vakaro ir pan.). Mokomasi sieti paros dalis su savo, tėvų, kitų gerai pažįstamų žmonių paros režimu, metų laikus – su būdingais žmonių darbais; stebima ir bandoma patiems padėti kiemsargiui, rudenį valančiam lapus, žiemą nukasančiam sniegą, ar sodininkui, vasarą prižiūrinčiam želdinius, gėlynus, o rudenį surenkančiam augalų sėklas ir pan.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
3.2. Domėtis žemėlapiu, suprasti, kad jame galima rasti naudingos informacijos. Domėtis kitų kraštų gamta, žmonėmis.	3.2. Mokėti Lietuvos žemėlapyje pagal spalvą skirti ir parodyti vandenį, sausumą, upes, ežerus, kalvas. Lietuvos žemėlapyje mokėti parodyti bent 3 didžiųjų miestus (Vilnių, Kauną, Klaipėdą), atrasti savo gyvenamą vietovę, netoliese esančius ežerus, upes, kelius.	Piešiami savo artimiausios aplinkos planai: maždaug 100 metrų spinduliu aplink mokyklą ar aplink savo namą, gerai pažįstamos vietos su joje esančiais pastatais, medžiais, skverais, gatvėmis, didesniais akmenimis ir pan. Kontūriniame Lietuvos žemėlapyje, šalia turint tikrą žemėlapi, pažymimi didieji miestai, nuspalvinamas vanduo, sausuma.
3.3. Toleruoti ir gerbti kitų rasių, tautybių, kultūrų žmones, jų papročius, tradicijas. Pripažinti ir gerbti kitų religijų ar netikinčius žmones.	3.3. Įvardyti, kad Žemėje gyvena įvairių rasių ir tautybių žmonės. Suprasti, kad atskirų tautybių žmones paprastai skiria jų gimtoji kalba ir kultūra (papročiai, tradicijos). Elementariai paaiškinti, kaip skiriasi žmonių gyvenimo būdas šiltuosiuose ir šaltuosiuose kraštuose. Atpažinti bent kelių pagrindinių religijų simbolius, pvz., katalikų kryžių, musulmonų Pasmėnulį, judėjų Dovydo žvaigždę.	Stengiamasi apsilankyti kitos tautybės vaikų gyvenančių Lietuvoje mokykloje, surengti bendras popietes. Pagal galimybes susipažįstama su kitų tautų papročiais, tradicijomis. Ekskursijų po apylinkes metu mėginama atrasti pagrindinių religijų simbolius vietinių kapų antkapuose, didikų herbuose, vėliavose, lankantis muziejuose stengiamasi atkreipti dėmesį į kitų religijų atstovų maldos namų kitoniškumą, pabuvoti šalia jų ar apžiūrėti internete.
3.4. Stebėti orus, pasirinkti aprangą pagal orą.	3.4. Paaiškinti, koku metų laiku kokie drabužiai dėvimi, mokėti pačiam pasirinkti tinkamus drabužius. Skirti pagrindinių orų ženklų reikšmes, mokytojo padedamam pildyti orų kalendorių.	Stengiamasi ugdyti teisingą grožio ir mados supratimą, nesikertantį su sveikata, pvz., žiemą per pūgą nedera būti be kepurės ar dėvėti plonytes pėdkelnes ir mini sijonėlius, o kitais metų laikais, esant šiltam orui, tai tinkama ir gražu.
3.5. Rūpintis gamtos išteklių tausavimu ir saugojimu, pačiam prie to prisidėti.	3.5. Turėti pilietišką požiūrį į gamtos turtų apsaugą, priežiūrą: pamačius įvairias nelaimes gamtoje – gaisrą miške, besiliejančias į upę srutas ar negyvas žuvis pakrantėje – apie tai pranešti suaugusiems ar pagalbos telefonu 112. Savais žodžiais paaiškinti, kad švarus oras ir vanduo – gyvybei būtinas.	Ekskursuojant po apylinkes stengiamasi atrasti ir pasidžiaugti gerais žmonių darbais, puoselėjančiais gamtą (miškininko įrengta poilsiavietė, miško medžių sodinukų laukas, tvarkingai rūšiuojamos į atskirus konteinerius šiukšlės). Nesunku atrasti ir pamatyti, kaip atrodo buvę jaukūs gamtos kampeliai po netvarkingų žmonių apsilankymo juose (apšiukšlintos ežerų pakrantės, išvažinėta miško paklotė, išlaužyti medeliai, nesąžiningų verslininkų slapta išpiltos miške gamybos atliekos ir t. t.)
4. Žmogaus sveikata ir saugumas		
4.1. Gerbti priešingos lyties bendraamžius. Pripažinti savo ir kitų vaikų kūno pasikeitimus paauglystėje, nesigėdyti jų.	4.1. Pastebėti vykstančius savo kūno pokyčius, nebijoti jų, žinoti, kad bręsdamas kiekvienas gyvas organizmas keičiasi. Mokėti elementariai papasakoti, kaip keičiasi žmogus nuo gimimo iki gilios senatvės.	Mokomasi pagal paveikslėlius, nuotraukas atpažinti ir skirti kūdikius, vaikus ir paauglius, vidutinio ir senyvo amžiaus žmones. Mokomasi iš akies nustatyti žmogaus amžių.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
<p>4.2. Domėtis žmogaus organizmo sandara, jo funkcijomis. Jausti atsakomybę už savo ir kitų sveikatą, mokėti ja rūpintis. Atsargiai elgtis gamtoje ir mažai pažįstamoje aplinkoje, nerizikuoti nei savo nei kitų gyvybe, sveikata, saugumu.</p>	<p>4.2. Įvardyti pagrindines žmogaus kūno sistemas: griaučiai, raumenys, kraujotaka, oda, kai kurie vidaus organai. Apibūdinti svarbiausius jų darbus, (širdies, skrandžio, žarnyno). Paisyti taisyklingos laikysenos. Žinoti, kad svarbu nuolat keisti kūno padėtį. Mokėti saugoti savo klausą ir regą – suprasti, kas gali pakenkti (labai garsi muzika, įvairių daiktų kiaušiojimas į ausis, skaitymas tamsoje, neatsargus naudojimas įvairiais purškalais, dirbant sode ir pan.). Saugoti odą nuo nudegimų. Savais žodžiais nusakyti atsargumo taisyklės žaidžiant ir bendraujant su kitais.</p>	<p>Demonstruojant vaizdinę medžiagą išsiaiškinama pagrindinių kūno sistemų svarba, jų atliekami darbai, aiškinamasi, kaip reikia elgtis susilaužius ranką ar koją, sutrenkus galvą ar susižeidus, stipriai tekant kraujui ar suskaudus pilvą, apsinuodijus, vemiant ir pan. Nagrinėjami netaisyklingos laikysenos atvejai (pagal paveikslus, atkreipiant dėmesį į netaisyklingą kai kurių vaikų laikyseną), aiškinamasi, kaip ji kenkia sveikatai ir žmogaus išvaizdai. Aiškinamasi, kaip saugotis gamtoje nuo saulės nudegimų, saulės smūgio. Aiškinamasi, kaip reikėtų bendrauti ir žaisti su bendraamžiais: nesistumdyti, nemėtyti vienas į kitą daiktų, nesimaudyti nepažįstamoje vietoje, nestumti į vandenį kitų, nenardinti jų po vandeniu, nelaipioti ir neversti kitų lipti į medžius, nevaikščioti po žvyrduobes ar statybų teritorijoje, neragauti nežinomų uogų, augalų, grybų.</p>
<p>4.3. Turėti tvirtą neigiamą nuostatą alkoholio ir narkotikų atžvilgiu. Vengti įvairių pavojingų sveikatai ir gyvybei situacijų, nepažįstamų ir pažįstamų žmonių gundančių ar nepadorių pasiūlymų. Mokėti saugotis peršalimo ir užkrečiamų ligų bei traumų.</p>	<p>4.3. Mokėti atsisipirti, atsisakyti ar pasipriešinti siūlytojams pabandyti alkoholinių gėrimų, narkotikų. Paaiškinti, ką tokiu atveju reikėtų daryti: pasišalinti, kreiptis pagalbos į namiškius, pažįstamus suaugusiuosius. Gebėti nepasiduoti įkalbinėjimams važiuoti pasivažinėti, pasilinksminti, pasivaišinti. Suvokti, kad kiekvieno žmogaus, tai pat ir vaiko, kūnas priklauso tik jam pačiam.</p>	<p>Aiškinamasi, kad ne tik alus ir kiti stiprūs gėrimai, bet taip pat ir sidrai, nepaisant gražių spalvų ir etikečių, įvairios giros yra labai pavojingi vaikams, vaikai gali nuo jų mirti, nes šie gėrimai turi alkoholio. Aiškinamasi, jog tik gydytojas gali prašyti vaiko nusirengti ir atlikti procedūras, kad ištirtų jo sveikatą, tik mama gali padėti dukrai, o tėtis sūnui nusiprausti intymias kūno vietas. Žinoti, kad intymios kūno vietos yra tik to žmogaus paslaptis, kurios nedera niekam demonstruoti – nei draugams, nei dėdei ar tetai, ar šiaip kam paprašius. Žaisti įvairius socialinių įgūdžių ugdymo žaidimus, vaidinti situacijas, padedančias išsiugdyti įgūdžius, galėsiančius padėti suprasti negerus kito žmogaus ketinimus ir pasitraukti iš pavojingų situacijų nenukenčėjus.</p>
<p>4.4. Laikytis higienos reikalavimų. Siekti sveikai maitintis. Puoselėti švarą tvarką ir grožį aplink save.</p>	<p>4.4. Savais žodžiais nusakyti, kodėl kūno nešvara gali sukelti ligas. Turėti poreikį ir gebėti tvarkingai susidėti savo drabužius, mokymosi priemonės, žaislus, kitus daiktus, pasirūpinti batų švara. Elementariai išmanyti ir gebėti pasakyti pagrindinius sveikos mitybos reikalavimus.</p>	<p>Aiškinamasi, kada ir kaip dažnai, kokias kūno dalis reikia prausti, kaip taisyklingai valyti dantis, mokėti ir jausti poreikį išsivalyti panages, susišukuoti, nuolat plautis ausis, kaskart po darbo, ar susitepus plauti rankas, naudotis nosine, rūpintis drabužių švara ir tvarka. Mokomasi prižiūrėti, savo drabužius, tvarkingai juos laikyti: kabinti ant pakabos, išsilyginti, mėginti įsisiūti ištrūkusią sagą, ir pan. Prisidedama prie klasės, mokyklos aplinkos tvarkymo.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
		Mokomasi suprasti ir įsidėmėti, jog, norint būti sveikam ir stipriam, būtina valgyti 3–4 kartus per dieną, maitintis pagamintu, šiltu maistu, pagal galimybes valgyti daug daržovių, vengti riebaus maisto, nepiktnaudžiauti saldumynais.
5. Žmogus ir gyvoji gamta		
5.1. Praktiniame gyvenime mokėti pasiremti įvairių nesudėtingų matavimų rezultatais.	5.1. Skirti vieną nuo kito pagrindinius matavimo prietaisus: svarstyklės, laikrodį, termometrą, siuvėjo ir statybose naudojamas matavimo juostas. Įvardyti pagrindinius matavimo vienetus: ilgio – metras, centimetras; masės – kilogramas (gramų nereikia); laiko – para, valanda, minutė; temperatūros – laipsniai.	Mokomasi matuoti metrine juoste ilgį, plotį, apimtį (storį), kilogramo tikslumu sverti, valandos tikslumu nustatyti laiką. Mokomasi įsidėmėti, kad ilgosios rodyklės pasislinkimas per vieną mažą tarpelį įvyksta per 1 minutę, o tarpas tarp dviejų skaičių ilgosios rodyklės įveikiamas per 5 minutes, o trumposios – per valandą. Įvertinus oro temperatūrą (pagal lauko termometro rodmenis) mokomasi priimti sprendimą, kaip rengtis; pažvelgus į laikrodį, suvokti kiek laiko liko iki pietų, pamokų pabaigos ir pan. Mokomasi sverti įvairius aplinkos daiktus – jau išfasuotus po kilogramą produktus iš parduotuvės (cukrų, druską, miltus, kruopas) ir įvairias daržoves, akmenėlius. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad panašaus dydžio daiktai gali sverti nevienodai (akmuo ir kopūstas, maišelis cukraus ir toks pat maišelis džiovintų grybų, obuolių ar plunksnų).
5.2. Domėtis gyvosios gamtos pasauliu: augalais, gyvūnais, jų sąsajomis su oro sąlygomis. Vandenų ir žemės dangos būkle. Žavėtis gamtos darna ir įvairove. Pažinti gamtos reiškinių tarpusavio priklausomybę.	5.2. Atpažinti bent po keletą mūsų krašte augančių augalų ir gyvenančių gyvūnų. Išvardyti žolinio augalo, krūmo, medžio dalis. Elementariai nusakyti, kam reikalingos augalui šaknys, stiebas, lapai, vaisiai. Gebėti grupuoti augalus ir gyvūnus, daržoves ir pievų augalus, medžius, krūmus ir žolinius augalus. Papasakoti, koks gyvūnas kuo maitinasi. Mokėti pateikti pavyzdžių. Išvardyti nors keletą gyvūnų ir augalų, paplitusių kitose geografinėse platumose ir mokėti aptarti jų sandaros ypatumus, rodančius jų prisitaikymą prie kitokių to krašto gyvenimo sąlygų.	Mokomasi atpažinti po 3–4 laukinius ir naminius gyvūnus, laukinius ir kultūrinius augalus, aiškinamasi, kad vieni gyvūnai gali gyventi tik vandenyje, kiti gerai jaučiasi ir veisiasi tik miškuose, laukuose ar pievose, dar kitiems reikia žmogaus pagalbos – šilto būsto, parūpinto maisto. Atkreipiamas dėmesys, kad tas pats yra ir su augalais: vieni auga tik vandenyje ar drėgnoje pievoje, kiti – tik miške ar lauke, dar kiti – tik darže. Ekskursijų metu buvojama įvairių augalų augimvietėse ir gyvūnų užimamuose arealuose ir įsitikinama, kad įvairūs augalai ir gyvūnai turi savo mėgstamas vietas; mėginama detalizuoti, kokius pomėgius konkrečiai turi vienas ar kitas augalas, ar gyvūnas, pvz., vandens lelija auga tik vandenyje, nuskinta tuoj pat nuvysta, neužmirštuolės ar purienos – tik drėgnoje pievoje, pušys – tik sausoje dirvoje. Vieni paukščiai suka lizdus pievose, kiti – krūmų ar medžių šakose ar drevėse, dar kiti stato prabangius plaukiojančius lizdus.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
		<p>Aiškinamasi, kaip elgiasi įvairūs gyvūnai atšalus orams, užšalus ežerams ir pan.</p> <p>Mokomasi skirti žolinius ir sumedėjusius augalus: žoles, krūmus, medžius. Mokomasi pastebėti gyvūnų ir augalų, atskirų augalų, gyvūnų rūšių sugyvenimo faktus ir aiškinamasi, kodėl jiems tai naudinga, pvz., genys gyvena miške, nes ten gali rasti sau daug maisto – vikšrelių po medžių žieve; samanoms patinka miške, tarp medžių, nes ten medžių laja sudaro joms reikalingą pavėšį; vandens paukščiai maitinasi vandenyje gyvenančiomis žuvytėmis ir vandens augalais ir t. t.</p> <p>Aptiriamos augalų ir gyvūnų rūšys, paplitusius dykumose, šiaurėje, kalnuose parodoma, kaip jie prisitaiko prie gamtos sąlygų (kupranugaris itin nereiklus maistui ir geba savo kūne išlaikyti vandens atsargas; kaktusai geba ilgai išbūti be vandens išsaugodami vandens atsargas stiebuose ir t. t.).</p>
<p>5.3. Atsakingai naudotis gamtos gėrybėmis.</p> <p>Jausti atsakomybę už savo poelgius gamtoje.</p>	<p>5.3. Turėti elementarų supratimą, kokia pragaištinga gyvybei yra neatsakinga žmogaus ūkinė veikla: beatodairiškas miškų kirtimas, nusauginamos pelkės, neįprastų, svetimų mūsų gamtai augalų platinimas (Sosnovskio barštis ir kt.), pernelyg dideli naminių gyvulių kompleksai (kurie neišvengiamai teršia vandenį), neatsargus elgesys gamtoje (miškų gaisrai) ir t. t.</p>	<p>Ekskursijų metu apžiūrima, kas atsitiko išdegus miško plotui ar pievai, prasiveržus srutomis į upelį ar miško laukymę nuniokojus savaitgalio turistams.</p> <p>Mokomasi aktyviai dalyvauti savo apylinkių tvarkymo darbuose, talkose.</p>
6. Žmogus ir negyvoji gamta		
<p>6.1. Kasdieniame gyvenime atsižvelgti į vieną svarbiausių negyvosios gamtos reiškinių – judėjimą – ir kai kuriuos jo dėsnius.</p> <p>Atsakingai ir saugiai elgtis su elektra.</p>	<p>6.1. Pažinti, mokėti pavadinti visas įprastines transporto priemones, žinoti, kurios iš jų greičiausios.</p> <p>Mokėti savais žodžiais apibūdinti inercijos reiškinį (nevarojant pačios <i>inercijos</i> sąvokos).</p> <p>Mokėti nurodyti įprastus elektros naudojimo atvejus buityje: elektrinis šildytuvas, lygintuvas, elektrinė orkaitė, dulkių siurblys.</p> <p>Mokėti įjungti ir išjungti paprasčiausius elektrinius įtaisus – šviestuvą, televizorių, radiją.</p>	<p>Pagal galimybes siekiama apsilankyti vietovėse, kuriose galima stebėti lėktuvų kilimą ir skrydžius, oro balionus, traukinius, laivus, keltus.</p> <p>Kalbamasi apie transporto priemones praeityje.</p> <p>Aiškinamasi, kodėl, pvz., būtina prisisegti saugos diržus automobilyje, kodėl greitai bėgdamas negali staiga sustoti, nes griūsi ir pan.</p> <p>Aiškinamasi, kam naudojami įvairūs elektros prietaisai, kaip su jais reikia saugiai ir atsakingai elgtis.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
6.2. Taupyti elektros energiją.	6.2. Atpažinti situacijas, kai elektros energija eikvojama be reikalo. Išmanyti būdus, kaip ją taupyti. Paaiškinti, kad mažiausią žalą gamtai daro saulės, vėjo, bangų mūšos energijos naudojimas.	Mokomasi taupyti elektros energiją butyje: nedėti į šaldytuvą karšto maisto, neužstatyti baldais radiatorių, neuždengti jų užuolaidomis, sandarinti langus ir duris, taip taupant šilumą ir elektros energiją, reikalingą jai pagaminti. Mokomasi suprasti, kad elektros energijos gamyba neišvengiamai daro neigiamą įtaką gamtai (užliejami dideli žemės plotai vandeniu – hidroelektrinės, oras teršiamas dūmais ir kietomis atliekomis – šiluminės elektrinės, radioaktyviosios atliekos ir gyvūnijos ir augalijos pokyčiai ežeruose aušinančiuose atominiais reaktoriais – AE).
6.3. Domėtis gamtos reiškiniiais.	6.3. Pasakyti, kad mėnulis sukasi aplink Žemę. Savais žodžiais papasakoti, kad Žemei besisukant aplink savo ašį dieną keičia naktis, kad metų laikai Žemėje keičiasi dėl Saulės. Įvardyti, kad Saulės sistemoje, be Žemės, yra ir kitų žvaigždžių. Žinoti dar bent vieną ar du Saulės sistemos planetų pavadinimus.	Žemės judėjimas tyrinėjamas pasitelkus Žemės ir Saulės modelius: gaublį ir elektros lempuotę. Paros trukmė susiejama su vienu Žemės apsisukimu aplink savo ašį.
6.4. Tyrinėti negyvojoje gamtoje randamas medžiagas. Domėtis gamtinių medžiagų naudojimu kasdieniame gyvenime. Atsargiai elgtis su gamtoje randamomis medžiagomis. Stebėti, tyrinėti gamtoje vykstančius procesus. Saugoti aplinką.	6.4. Išvardyti tris vandens būvius; nurodyti, kas lemia perėjimą iš vieno į kitą. Elementariai paaiškinti, kaip susidaro sniegas ir šerkšnas. Suvokti vandens apykaitos gamtoje procesus: mokėti paaiškinti, iš ko susiformuoja debesys, kodėl iš debesų pradeda lyti, kaip pasipildo vandeniu šuliniai, ežerai, upės, šaltiniai. Nurodyti, kam naudojama mediena (statybinė medžiaga, kuras, popieriaus gamybai). Skirti dirbtines medžiagas nuo natūralių (plastikas ir stiklas, natūralus ir dirbtinis kailis, vilnoniai ir sintetiniai siūlai ir mezginiai), žinoti jų taikymo sritis. Įvardyti, kad smėlis ir žvyras yra birūs. Elementariai paaiškinti oro svarbą žmonėms, gyvūnams ir augalams. Išmanyti ir savais žodžiais paaiškinti, kaip elgtis kilus gaisrui.	Tyrinėjamos aplinkoje randamų medžiagų savybės: oro, vandens, dirvožemio, smėlio, molio. Eksperimentuojama su ledo gamyba – užsišaldoma šaldytuve leduku, tyrinėjamas garavimas ir vandens garų kondensacija, užsivirinus ir uždengus dangčiu nedidelį kiekį vandens. Tyrinėjamas dirvožemis pro mikroskopą, atkreipiant dėmesį į gyvūnų ir augalų liekanas. Praktiškai pasimokoma skirti dirbtines ir natūralias medžiagas – pagal kvapą, deginant, braižant, lankstant, tirpinant vandenyje, pagal pojūčius liečiant, trinant ir pan. Pabrėžiami natūralių medžiagų privalumai (sugeria drėgmę, praleidžia orą, šildo, vėsina ir pan.). Aiškinamasi, kad iš smėlio gaminamas stiklas, kad smėlis ir žvyras – vienos iš svarbiausių medžiagų, naudojamų statybiniams blokams gaminti, keliams tiesti, o iš molio gaminamos plytos ir indai. Demonstruojamas smėlio, žvyro birumas ir molio lipnumas, paveikus šias medžiagas vandeniu. Iškyloje bandant įdegti laužą, demonstruojama, kaip degimą sustiprina oro gūsis, papūtus vėjui, ar pamosavus „vėduokle“. Aiškinamasi, kaip gesinami gaisrai: putomis – sudaroma plėvelė, nelaidi orui, arba

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios, supratimas	
	Turėti supratimą ir papasakoti, kaip valomas nešvarus vanduo. Turėti supratimą ir gebėti nurodyti vandens ir šilumos taupymo būdus.	smėliu – taip pat neprileidžiant oro, kaip galima užgesinti ugnį staigiai užmetus ant jos paklodę ar skudurą, atribojančius ugnį nuo oro pritekėjimo. Eksperimentuojama, valant vandenį pro smėlio filtrą. Pagal galimybes apsilankoma prie valymo įrenginių, taip pat pasidomima pagrindiniais konkrečios vietovės taršos šaltiniais. Aiškinamasi, kad žaidimai žvyro ar smėlio karjeruose, duobėse yra pavojingi – gali užgriūti nuošliaužos, galima su nuošliauža atsidurti vandenyje. Stengiamasi įsidėmėti, kad pavojinga žaisti ten, kur kasamas molis (po lietaus molynėje galima nuskęsti).

Turinio apimtis. 3–4 klasės

Žmonių gyvenimas kartu. Mokomasi suprasti, kodėl žmonės gyvena ir dirba drauge, burdamiesi į grupes, bendruomenes. Kasdieninio gyvenimo pavyzdžiais parodoma, kad bendradarbiaudami žmonės lengviau gali patenkinti savo poreikius; apsirūpinti būstu, maistu, drabužiais, gauti įvairių jiems reikalingų paslaugų. Be to, gyvendami bendruomenėse žmonės geriau jaučiasi, nes besirūpindami vieni kitais įgyja draugų, yra mylimi, nuolat mokosi vieni iš kitų. Buvimas ir gyvenimas drauge neatsiejamas nuo tam tikrų reikalavimų, pareigų, išsipareigojimų, susitariant ir dėl tam tikrų teisių. Išsiaiškinama, kad žmonių bendriją sudaro įvairios tautos, gyvenančios visame pasaulyje, kad kiekviena tauta turi savo kalbą, papročius, istoriją ir teritoriją, kurioje gyvena.

Žmonių gyvenimo kaita. Įgyjamas elementarus supratimas apie žmonijos gyvenimo būdą gilioje senovėje ir jo kaitą iki šių dienų, akcentuojant pokyčius įvairiose gyvenimo srityse, kurių atnešė mokslo atradimai, naujausios technologijos. Susipažįstama su reikšmingiausiais Lietuvos istorijos faktais, akcentuojamas nepriklausomybės siekimas ir nepriklausomos valstybės atkūrimas, suteikęs lietuvių tautai galimybę gyventi pagal savo sukurtas taisykles, kalbėti savo gimtąja kalba, gyventi savo tėvynėje.

Žmonių gyvenamoji aplinka. Aiškinamasi, kaip bėgant laikui keitėsi artimiausia vaiko gyvenamoji aplinka – gyvenvietė, miestelis ar miestas, kaip pasikeitė kraštovaizdis. Pasikeitimai siejami su žmogaus veikla, stengiantis parodyti ne tik geruosius pokyčius, bet ir atnešančius abejotinų pasekmių ar net žalos.

Aiškinamasi, kaip išmetamos į upes atliekos nuodija gyvybę ir pan. Ugdomas pagarbus santykis su gamta, nuostata branginti ir tausoti savo aplinką, gamtos išteklius. Nagrinėjamos orų permainos, klimato šilimo problemos ir jį sukėlusios priežastys.

Žmogaus sveikata ir saugumas. Mokomasi elementariai pažinti žmogaus kūną, susipažįstama su žmogaus organizmo funkcijomis, mokomasi saugoti regą, klausą, mokomasi taisyklingos laikysenos. Aiškinamasi peršalimo, įvairių ligų, traumų priežastys, mokomasi to išvengti. Įgyjami sveikos mitybos ir higienos įgūdžiai bei įpročiai, mokomasi saugiai elgtis gamtoje, dirbant, žaidžiant, bendraujant su kitais žmonėmis.

Žmogus ir gyvoji gamta. Akcentuojama gamtinės aplinkos įvairovė ir įvairių gyvybės formų tarpusavio priklausomybė bei ryšys su negyvoja gamta – saule, oru, vandeniu. Parodomos įvairių gyvybės formų prisitaikymo galimybės ir formos, gyvenant ekstremaliomis sąlygomis – dykumose, šiaurėje, esant vandens stygiui ar pertekliui. Kiekviena proga akcentuojami žmogaus veiklos padariniai gamtai.

Žmogus ir negyvoji gamta. Mokomasi tyrinėti negyvąją gamtą – orą, uolienas, vandens apytaką gamtoje, kritulių susiformavimą. Stebimi judėjimo negyvojoje gamtoje reiškiniai, susipažįstama su žmogaus sukurtais įvairiais judančiais mechanizmais, transporto priemonėmis, elektros energijos gamybos būdais, įvairiais elektros įrenginiais, mokomasi atsargiai su jais elgtis ir taupyti elektros energiją.

4.1.2. Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo pasiekimai ir ugdymo gairės

Ateinančių į pirmąją klasę didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų kalba neišsivysčiusi, o gebėjimai labai menki. Šie vaikai dažniausiai kalba garsažodžiais, kai kurie savo žodyne turi kelis ar keliolika žodžių, kiti nekalba ir naudoja garsinius, kinetinius ir mimikos signalus (ženklus). Tokie vaikai daugiau ar mažiau supranta buitinę kalbą, elementarius artimųjų nurodymus tenkinant jų fizinius poreikius (maitinantis, rengiantis, aunantis ir pan.), tačiau ne visada paklūsta suaugusiųjų reikalavimams, kartais siekia nuolatinio jų dėmesio. Per pasaulio pažinimo pamokas reikia ugdytinį paskatinti būti kartu su kitais, bendrauti, įsitraukti į klasės veiklą, žaidimus, drauge atlikti užduotis; labai svarbu sukurti kitų klasės mokinių pozityvų nusiteikimą, saugią aplinką.

Nežiūrint ugdymo (-si) sunkumų, netikėčiausių situacijų, didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ugdymas – prasmingas. Ugdymas pradinėse klasėse – tai tik ugdymo pradžia ir pagrindas ugdyti aukštesnėse klasėse. Baigdami pagrindinę mokyklą šie mokiniai tampa gana disciplinuoti ir gebantys bendrauti, jų žodynas gana platus (nors ir tada ne visi mokiniai kalba, tačiau gana gerai supranta kalbą). Tam, kad ugdytiniai taptų pakankamai savarankiški ir gebantys spręsti paprastas problemas, labai svarbus nuoseklus, labai didelės pedagogo kantrybės reikalaujantis ugdymas pradinėse klasėse.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams ugdyti pradinėse klasėse per pasaulio pažinimo pamokas rekomenduojama turėti:

- pasaulio pažinimui skirtų natūralių ir daiktus vaizduojančių vaizdinių priemonių;
- specialiųjų mokymo priemonių (pramoninės gamybos arba pedagogo (-ės) parengtų), pvz., rėmeliai su užtrauktukais, sagomis ir kilpomis, lipdukais, augalo sudėtinės dalys, gyvūno sudėtinės dalys, įvairūs trafaretai ir kt.);
- stalo žaidimų, skirtų ikimokyklinio amžiaus vaikams: įvairių geometrinų formų ar daiktų figūrų, skirtų sudėlioti į tam tikras išpjovas, *Loto* (žaislams, drabužiams, indams, baldams ir kitiems namų apyvokos daiktams pažinti; vaisiams, uogoms, daržovėms, naminiams gyvuliams pažinti ir kt.), *Metų laikai*, įvairios dėlionės ir kt.;
- vaikų literatūros (knygų, žurnalų), skirtos ikimokyklinio amžiaus vaikams, su spalvotomis ryškiomis iliustracijomis, sąsiuvinį langeliais pasaulio pažinimo užduotims įklijuoti ar piešti.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių mokslumas yra žemas, tačiau stebėti ir aptarinėti aplinkos ar gamtos objektus, reiškinius, procesus reikia. Pasaulio pažinimo pamokos vyksta stebint ir aptariant natūralias situacijas, reiškinius, daiktus, paveikslėlius. Labai svarbu, jog pagal galimybes būtų atliekami elementarūs tyrinėjimai, o mokiniai – veikdinami, t. y. organizuojama įvairi ugdytinių veikla, besisiejanti su judesiu, žaidimu, kad būtų atliekami stebėjimai, bandymai, grafiniai, darbinio pobūdžio ir kiti praktikos darbai. Naudojamas paros ir metų laikrodis. Taikomas grupinis darbas nuspalvinant paruoštas detales ir suklijuojant paveikslą iš dalių ir daugelis kitų. Ugdant mokinius pasaulio pažinimo pamokose labai svarbu žaisti didaktinius, judriuosius, su įvairiomis priemonėmis, žodinius, stalo ir kitus žaidimus, išmokti liaudies ratelių, nes vaikai šioje veikloje dalyvauja noriai. Pasaulio pažinimo ugdymo procese remiamasi ne vien kalba, bet ir gestais, judesiais, veido išraiška.

Be to, mokiniai pratinami išklausti ir dalyvauti aptariant pedagogo skaitomus (pagal pamokų temas) nesudėtingo turinio eilėraščius, apsakymus, pasakas, suvokti priežodžius ir kt. Apžiūrimos ir aptariamoms knygų iliustracijos. Mokomasi paveikslėliuose atpažinti nagrinėtus socialinės aplinkos ir gamtos objektus. Mokiniais gali būti teikiamos prieinamos grafines ir kitos praktikos darbų užduotys (pabaigti piešinį sujungiant punktyrinę liniją, taškučius; nuspalvinti; įklijuoti; sudėlioti paveikslėlį iš dalių; sudėti dėlionę ir daugelis kitų).

Ugdymo procesą mokykloje tikslinga derinti su taisyklėmis šeimoje, laikantis vienodų reikalavimų.

Tikslas

Siekama, kad pradinėje mokykloje mokiniai ugdytūsi dorinėmis vertybėmis grįstus gyvenimo įgūdžius, teikiančius galimybę įgyti elementarų savarankiškumą tenkinant gyvenimo poreikius, pratintūsi dalyvauti bendruomenės gyvenime ir pagal galimybes pažintų artimiausią gamtinę ir socialinę aplinką.

Uždaviniai

Siekiant pasaulio pažinimo tikslų, mokiniai:

- ugdomi nuostatas būti pozityviai nusiteikusiems kitų žmonių atžvilgiu (nepriklausomai nuo jų išvaizdos, elgesio ar kitų ypatumų);
- mokosi bendrauti, įsitraukti į grupės (klasės) veiklą, rasti išeitį konfliktinėse situacijose;
- susidaro elementarius gyvenimo (socialinius) įgūdžius;

- mokosi elgtis saugiai fiziniu, psichiniu ir socialiniu požiūriais probleminėse situacijose;
- stengiasi nežaloti gamtos ir aplinkos daiktų, mokosi džiaugtis jų grožiu, spalvomis, garsais, formomis ar kitomis ryškiausiomis savybėmis;
- įgyja higieninių ir savitvarkos įgūdžių;
- mokosi stebėti, tyrinėti ir pažinti save, kitus žmones, gamtinę ir socialinę aplinką, mokosi tikslingai joje veikti;
- plėtoja atitinkamą žodyną, ugdo (arba supranta) rišliąją kalbą, prirėikus naudojami alternatyviaja komunikacija.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo mokymo turinio struktūroje laikomasi bendrųjų programų nurodytos krypties: orientuojamasi į vaikų savivokos, pasaulėvokos, vertybinių nuostatų ugdymą. Dėl žemo mokinių mokslumo teikiamos tik būtiniausios pasaulio pažinimo sričių žinios, o dėl kartojimo būtinumo mokymosi turinys – elementarus, konkretus, praktinis.

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasaulio pažinimo procese pagal galimybes siekiama ir bendrųjų gebėjimų – problemų sprendimo, praktinių (veiklos), komunikavimo ir mokėjimo mokytis – įgijimo.

14 lentelė

Mokinių gebėjimų raida

Veiklos sritys	1–2 klasės	3–4 klasės
Žmonių gyvenimas kartu.	Suaugusiojo padedamas stengiasi būti kartu, deramai elgtis. Stengiasi suprasti pedagogo ir artimosios aplinkos žmonių nurodymus (prašymus). Suaugusiojo padedamas tolerantiškai bendrauja (verbaliai ir neverbaliai). Skiria, kad žmonės esti įvairios išvaizdos ir elgesio. Prirėikus bando padėti draugui. Kilus konfliktui mokytojo ar kito suaugusiojo padedamas bando susitvardyti.	Geba būti kartu su klasės (grupės) draugais. Supranta ir vykdo pedagogo ir kitų artimosios aplinkos žmonių nurodymus (prašymus). Bendrauja, pripažįsta kitus klasės (grupės) narius. Suvokia, kad žmonės yra įvairūs savo išvaizda, elgesiu, gebėjimais. Laikosi klasės (grupės) elgesio taisyklių, aiškinasi (įvertina) gerus ir blogus poelgius. Padeda draugui. Kilus konfliktą bando spręsti kartu su artimosios aplinkos žmonėmis, aiškinasi jo priežastis, pratinasi susitvardyti.
Žmonių gyvenimo kaita.	Stengiasi suvokti savo gyvenamosios aplinkos kaitą stebint gamtą įvairiais metų laikais. Renkasi drabužius pagal sezoną. Pagal gebėjimus bando skirti sąvokas: <i>vakar, šiandien, rytoj; rytas, diena, vakaras, naktis; savaitė; ruduo, žiema, pavasaris, vasara</i> . Bando suvokti, kad vaikas auga ir keičiasi, suaugusiojo padedamas aptaria savo šeimos narių (mamos, tėčio, sesers, brolio, senelės, senelio) amžių. Bando albume atpažinti šeimos narius.	Suvokia gyvenamosios aplinkos kaitą pagal kasdienes gamtos pokyčius ir pokyčius sezono metu. Pasirenka drabužius pagal tos dienos orą. Bando vartoti sąvokas: <i>vakar, šiandien, rytoj; dabar, ateityje; para, paros dalys, savaitė (mėnuo, metai)</i> . Bando suvokti, kad vaikas auga ir keičiasi, o jo šeimos nariai yra įvairaus amžiaus. Albume atpažįsta savo šeimos narius. Domisi savo šeima, jos praeitimi, tradicijomis.

Veiklos sritys	1–2 klasės	3–4 klasės
Žmonių gyvenamoji aplinka.	Mokytojo padedamas orientuojasi klasės ir mokyklos patalpose. Skiria kai kurias simboliais žymimas patalpas. Atpažįsta perėjos ženklus ir stengiasi saugiai elgtis gatvėje.	Orientuojasi mokyklos patalpose, kieme. Suaugusiojo padedamas orientuojasi artimiausioje aplinkoje (kelias į mokyklą ir kt.). Atpažįsta kai kuriuos artimiausios aplinkos ženklus ir simbolius. Atpažįsta perėjos ženklus. Skiria šviesoforo spalvų reikšmę, suaugusiojo padedamas stengiasi tinkamai ir saugiai elgtis gatvėje.
Žmogus ir gyvoji gamta.	Suaugusiojo padedamas stebi, domisi ir džiaugiasi augalais, esančiais artimiausioje aplinkoje, mokyklos teritorijoje. Mokytojo padedamas stebi, kaip augalas auga vazonėlyje, stengiasi suprasti, kokios sąlygos yra būtinos jam augti. Stengtis stebėti gyvūno auginimą, padėti prižiūrėti, suprasti ir aiškintis jo poreikius.	Pavadina (skiria) kai kuriuos augalus ir gyvūnus. Rodo norą puošti aplinką, auginti ir rūpintis augalais ir gyvūnais. Rodo pastangas atsargiai ir rūpestingai su jais elgtis. Mokytojo padedamas savais žodžiais nusako sąlygas, būtinas gyvybei palaikyti.
Žmogus ir negyvoji gamta.	Mokytojo padedamas skiria, jog aplinkoje yra gyvieji ir negyvieji gamtos daiktai. Mokytojo padedamas dalyvauja atliekant paprastus stebėjimus ir bandymus.	Mokytojo padedamas savais žodžiais paaiškina, kuo skiriasi gyvieji ir negyvieji gamtos daiktai. Mokytojo padedamas dalyvauja atliekant stebėjimus ir bandymus. Bando savarankiškai atlikti pačius paprasčiausius bandymus.
Žmogaus sveikata ir saugumas.	Mokytojo padedamas stengiasi įgyti pagrindinius asmens higienos įgūdžius (plautis rankas, praustis, prašytis į tualetą ir naudotis juo) ir apsirengimo įgūdžius. Stengiasi valgyti neskubant, saikingai, gerai sukramtyti maistą. Naudojasi kai kuriais valgymo įrankiais (šaukšteliu ir šaukštu). Suaugusiojo padedamas bando kultūringai elgtis prie stalo. Suvokia suaugusiųjų svarbą.	Turi pagrindinius asmens higienos ir apsirengimo įgūdžius. Valgo neskubėdamas, gerai sukramtydamas maistą. Naudojasi valgymo įrankiais. Bando atsargiai naudotis peiliu ir šakute. Bando laikytis kultūringo elgesio prie stalo taisyklių. Suvokia suaugusiųjų svarbą, jų rūpestį vaikų sveikata ir saugumu. Moka kreiptis pagalbos į artimosios aplinkos žmogų.

Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 1–2 klasės

Laukiami nežymiai protiškai atsilikusių mokinių pasiekimai yra orientuo-

ti į: 1) svarbiausių socialinių įgūdžių ugdymą; 2) elementarios gamtamokslinės kompetencijos ugdymą.

15 lentelė

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 1-2 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
1. Žmonių gyvenimas kartu		
1.1. Stengtis išsiklausti į pedagogo kalbą, vykdyti vaikui skirtus nurodymus.	1.1. Pedagogui padedant mokytis stebėti, suvokti artimiausią (šeimos, klasės) aplinką, mokytis adekvačiai elgtis. Pratintis savarankiškai valgyti. Gebėti paprašyti, klausyti, atsiprašyti, bendrauti (verbaliai ir neverbaliai). Stengtis pastebėti artimųjų ir (arba) draugų nuotaikas. Padedant pedagogui, nusivilkti ir apsilvilkti viršutinius drabužius, atsisagstyti ir susisagstyti sagas, užtrauktukus, nusiauti ir apsiauti avalynę, atsivarstyti ir susivarstyti batus, lipdukus ir kt., padėti kitiems sutvarkyti žaidimų ar darbo vietą. Pasakyti (parodyti), kokį maistą ar patiekalą mėgsta. Pavaldinti (parodyti) kai kuriuos žaislus, berniukų ir mergaičių drabužius, avalynę, indus, valgymo įrankius, baldus, mokyklinius reikmenis ir kt. Žinoti savo vardą, klasės draugų vardus, mokėti juos pakviesti vardu.	Pedagogui padedant ir vadovaujant, aptariama, rodoma ir bandoma tinkamai žaisti, rengtis, susisagstyti, autis, susivarstyti, padengti stalą, naudotis indais, kai kuriais valgymo įrankiais, mokyklinėmis priemonėmis, skirti baldus; tausoti žmogaus pagamintus daiktus, pagal galimybes, palaikyti jų švarą. Aptariama, kad esti įvairios išvaizdos vaikų. Visiems vaikams reikia gerumo, švelnumo, draugiškumo. Todėl svarbu stengtis būti drauge, sutarti, bendrauti. Pratinamasi išsakyti savo pojūčius (šalta, šilta ir kt.) ir norus. Pratinamasi suvokti savo jausmus (stengtis būti ramiam, jei situacija džiugi – būti linksmam ir kt.). Pratinamasi suvokti kito jausmus. Pedagogui padedant renkamasi vieną ar kitą daiktą, elgesio modelį ar kt., aptariama, kodėl taip nusprendė.
1.2. Būti kartu su kitais klasės (grupės) vaikais. Pagal galimybes dalyvauti bendroje veikloje.	1.2. Stengtis būti kartu su klasės draugais, deramai elgtis. Išgirsti mokytojo nurodymus, vaikų klausimus, teiginius. Tinkamai reaguoti. Pedagogui padedant stengtis klausyti, aiškintis veiklos tikslą, pagal galimybes, stebėti ar stengtis atlikti paprastesnius veiksmus. Suvokti, kad kiekvienas gali išsakyti savo nuomonę ir būti išklaustas. Pedagogui primenant ir padedant, laikytis mokinio elgesio taisyklių.	Žaidžiant žaidimus, atliekant paprastas užduotis, padėti ugdytiniui pajusti saugumą (tarp pedagogo ir ugdytinio, tarp ugdytinio ir kitų klasės mokinių ir kt.), pratinamasi pajusti reikalingumą ir priklausomybę savo klasei, veikti kartu su klasės draugais. Ugdytinis pratinamas nesupratęs užduoties klausiti, prireikus daug kartų klausiti. Ugdytinis pratinamas būti pokalbių, diskusijų dalyviu: klausytis, stengtis suprasti, apie ką šnekama.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
1.3. Dalyvauti klasės gyvenime ir mokyklos renginiuose. Būti nusiteikus santarvei.	1.3. Pedagogui padedant gebėti laikytis kai kurių klasės bendrabūvio taisyklių. Atliekant užduotis pagal galimybes stengtis gauti kokias nors pareigas.	Mokomasi dalyvauti įvairioje veikloje, būti kartu su klasės draugais, būti reikalingam net nepajėgiant atlikti elementariausių užduočių, būti toleruojamam kitų klasės draugų. Pedagogui padedant kurti klasės taisykles. Pratintis suvokti teisingą elgesį savo ir kitų vaikų atžvilgiu.
	1.4. Kilus konfliktui, jį spręsti kartu su artimosios aplinkos žmonėmis; stengtis išsakyti, parodyti, kas atsitiko.	Aptariami įvairūs vaikų buvimo kartu atvejai, situacijos, kodėl nereikia skriausti kito ir nesileisti skriaudžiamam. Atskleidžiama sutarimo svarba. Padedant pedagogui pratinamasi išsakyti, parodyti gestais ir mimika, kas atsitiko.
2. Žmonių gyvenimo kaita		
2.1. Stengtis stebėti ir tyrinėti aplinkinį pasaulį. Stengtis pastebėti kaitą artimiausioje aplinkoje. Stengtis suvokti, kodėl viskas aplinkui keičiasi.	2.1. Pedagogui padedant stengtis suprasti laiko kaitą, susipažįstant su sąvokomis: <i>vakar, šiandien, rytoj; dabar, rytas, diena, vakaras, naktis; savaitė, pavasaris, vasara, ruda, žiema.</i>	Pedagogui padedant, bandoma prisiminti, ką veikėme vakar, ką veiksime šiandien, pasiruošti rytdienai. Ugdytinis pratinamas atsakyti į mokytojo pasveikinimą („Labas rytas“, „Laba diena“, „Labas vakaras“, „Labanakt“). Esant galimybei pro langą stebėti kylančią saulę, pasveikinti ją. Paveikslėliuose bandyti skirti rytą, dieną, vakarą, naktį, pagal gebėjimus sudėlioti juos eilės tvarka, aptarti, kokia esti tuo metu ugdytinių veikla. Ekskursijų, išvykų, pasivaikščiojimų metu stebėti pagrindinius metų laikų požymius, o per pamokas aptarti, įtvirtinti įvairiose veiklose. Ryškiausių požymius piešti arba pavaizduotus piešinėliuose spalvinti, įklijuoti. Taikyti paros laikrodį, metų laikų laikrodį. Dėlioti dėliones, žaisti stalo žaidimus, susijusias su para, metų laikais. Žaisti judriuosius žaidimus, susijusias su savaitės dienomis.
	2.2. Pedagogui skatinant, gebėti pastebėti, įvardyti, kad gamta, žmonės, daiktai keičiasi.	Aptariama, kaip, laikui bėgant, auga ir keičiasi visa, kas gyva. Stebimas tas pats medis įvairiais metų laikais, atkreipiamas ugdytinių dėmesys, kaip jis keičiasi. Bandoma nuotraukose rasti ir atpažinti save, klasės ar šeimos albume rasti ir atpažinti save mažą, vėliau – vis didesnę (pirmoką, antroją). Pedagogui padedant, prisimenama, ko vaikas išmoko augdamas (vaikščioti, valgyti, kalbėti, žaisti).
	2.3. Pedagogui padedant įvardyti, kad tai, kas atsitiko, turi priežastį.	Labai paprastais pavyzdžiais mokomasi suprasti, kad kiekvienas įvykis turi savo priežastį (pvz., susižeidė – todėl kad buvo neatsargus).
2.4. Gerbti savo artimuosius. Stengtis laikytis šeimos tradicijų. Laukti šeimos švenčių, džiaugtis jomis.	2.4. Pedagogui padedant domėtis savo šeima, jos gyvenimu, švenčiamomis šventėmis; šeimos albume parodyti ir (arba) pavadinti artimus žmones. Pedagogui padedant išvardyti ir (arba) parodyti savo šeimos narius; žinoti kai kurias šventes, švenčiamas šeimoje.	Naudojant nuotraukas iš šeimos albumo, vartoti sąvokas, susijusias su šeima: senelė, senelis, mama, tėtis, sesuo, brolis. Mokomasi išvardyti savo šeimos narius. Mokomasi išskirti svarbesnį įvykį iš šeimos gyvenimo (pvz., šeimos nario gimimas ir kt.). Mokiniai skatinami pabendrauti su tėvais, seneliais siekiant pažinti šeimos praeitį.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	2.5. Surinkti savo šeimos narių nuotraukas ir sudėti į vieną albumo lapą.	Mokomasi atpažinti nuotraukose ir įvardyti kiekvieną šeimos narį, pasakyti jo vardą, giminystės ryšį (senelė, senelis ir t. t.). Pagal gebėjimus, pasakyti amžių (jaunas, senas). Mokomasi sudėti nuotraukas į albumo vieną lapą (pradedant vyriausiu šeimos nariu).
2.6. Gerbti darbą, tau-soti savo, draugu mokymo priemones ir daiktus.	2.6. Pedagogui padedant iliustracijose skirti senovės pastatus nuo šiuolaikiškų, stengtis atpažinti senoviškus darbo įrankius, indus, drabužius ir kt.	Remiantis ekskursijų į dvarus, muziejus, kaimo sodybas patirtimi, ekskursijų metu padarytomis nuotraukomis, prisimenama ir aiškinamasi, kaip žmonės gyveno seniau. Pedagogui padedant, mokomasi sugretinti ir pastebėti skirtumus tarp nūdienos pastatų ir senovės žmonių būstų, aprangos, darbo įrankių. Mokomasi, esant galimybei, natūralioje aplinkoje arba iliustracijose, internete atpažinti senovės žmonių būstą, aprangą, darbo įrankius. Atkreipiamas dėmesys, kad šiuolaikiški žmogaus namų apyvokos daiktai yra kitokie.
2.7. Patirti pažinimo džiaugsmą.	2.7. Pedagogui padedant skirti senovinius daiktus nuo šiuolaikiškų (nuotraukos, atvirutės, knygos, indai, darbo įrankiai ir kt.).	Aiškinamasi, kad apie praeitį sužinome iš įvairių išlikusių senoviškų daiktų: knygų, nuotraukų, indų, darbo įrankių; tėvų ir senelių pasakojimų. Ekskursijų metu apžiūrimos senovinės sodybos, dvarai, lankomi muziejai, aptariami kai kurie eksponatai, jų paskirtis.
	2.8. Suaugusiam padedant elementariai paaiškinti, jog esti šiuolaikiški (nauji) ir senoviniai daiktai (juos naudojo seneliai ir jų tėvai).	Mokiniai skatinami bendrauti su savo tėvais, seneliais ir iš jų sužinoti apie praeitį.
2.9. Džiaugtis šventėmis, norėti jose dalyvauti.	2.9. Stengtis palaikyti malonią nuotaiką švenčių metu.	Sužadinant vaikų emocijas, mokomasi suprasti sąvokas: gimtinė, tėvynė, Lietuva. Pratinamasi švenčių progomis atitinkamai papuošti klasę (grupę). Laikantis papročių, švenčiamos tradicinės kalendorinės šventės klasėje (pvz., Šv. Kalėdos, Šv. Velykos ir kt.), mokiniai pratinami pajusti švenčių nuotaiką ir džiugesį. Aiškinamasi, kaip mokiniai gali paminėti Lietuvos valstybės šventes (piešiniais, išvykomis, gerais darbais). Stebimos švenčių dienomis prie pastatų plazdančios vėliavos, papuošti pastatai, gatvės ir aikštės.
	2.10. Pedagogui padedant atpažinti Lietuvos valstybės simbolius. Pratintis valstybės himną giedoti ir išklaudyti stovint.	Mokomasi atpažinti valstybės simbolius: vėliavą, herbą, pagarbiam (atsistojus) išklaudyti giedamą valstybės himną.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3. Žmonių gyvenamoji aplinka		
3.1. Suvokti kai kuriuos simbolius, ką jie žymi (reiškia) žmonių gyvenamojoje aplinkoje. Negadinti klasės ir mokyklos baldų.	3.1. Elementariai orientuotis klasės ir mokyklos patalpose, suvokti jų paskirtį. Pedagogui padedant pavadinti (parodyti) klasėje esančius baldus, nusakyti jų paskirtį. Pedagogui padedant pavadinti ar parodyti kai kurias simboliais žymimas patalpas (savo klasę, mokytojų kambarį, sporto salę, valgyklą, mokyklos slaugytojos kabinetą, tualetą, žaidimų kambarį ir kt.), saugiai elgtis artimojoje aplinkoje. Pedagogui padedant suvokti perėjos ženklų, šviesoforo spalvų reikšmę. Padedamam stengtis saugiai elgtis gatvėje.	Mokomasi, apžiūrint klasę, joje esančius baldus, aptariant jų paskirtį, pavadinti juos arba parodyti, pratintis mokymo reikmenis dėti į nuolatinę pedagogo nurodytą vietą. Mokomasi tausoti mokyklinius baldus, patalpas, inventorių. Pratinamasi, apžiūrint mokyklos patalpas, pastebėti jas žyminčius simbolius, skirti kai kurias patalpas, rasti jas. Aiškinamasi apie saugumą gatvėje, perėjos vietą, ją žyminčius ženklus. Aptariamoms šviesoforo spalvoms, jų reikšmė, žmogaus veiksmai esant įvairiems šviesoforo signalams. Žaidžiami stalo ir kt. žaidimai klasėje, susiję su saugiu elgesiu gatvėje. Išvykų, ekskursijų metu mokomasi pereiti gatvę per perėją, sankryžoje.
	3.2. Atpažinti, koku transportu atvyksta į mokyklą. Atpažinti savo miesto ar kaimo pavadinimą. Stengtis išsiminti namų adresą. Suvokti, kad telefonu galima susisiekti su artimaisiais.	Aptariamoms įvairios transporto rūšys. Aiškinamasi, koku transportu ugdytinis vyksta į mokyklą. Aptiriamas kelias į mokyklą. Apžiūrima, kur pažymėtas mokyklos adresas. Aiškinamasi, jog ir vaiko namai turi adresą, kur jis pažymėtas. Pratinamasi pasakyti (pakartoti) namų adresą. Mokomasi skambinti ir kalbėtis telefonu, pokalbio etiketo.
3.3. Stengtis suvokti ir kai kurias erdvės sąvokas. Norėti suprasti žemėlapių ženklus.	3.3. Mokytojui padedant veikti aplinkoje, kai reikia įvardyti aplinkos daiktų padėtį (tvarkant savo darbo vietą, klasę ir pan.). Pedagogui padedant tvarkingai sudėti mokinio reikmenis į suolą, laikyti savo asmeninius daiktus. Stengtis laikytis mokyklinių reikmenų tvarkos spintose, baldų tvarkos klasėje, tvarkos valgykloje, tualete ir pan.	Su pedagogu natūraliai susidariusiose ir specialiai organizuotose situacijose (ne per vieną pamoką) aptariama daiktų padėtis erdvėje: <i>viršuje – apačioje, ant – po, prieš – už, viduje – išorėje, aukštai – žemai, toli – arti, kairėje – dešinėje</i> ir kt. Pratinamasi skirti kairę ir dešinę rankas atsižvelgiant, kuria ranka valgoma, rašoma. Mokomasi tvarkingai laikyti mokinio reikmenis ir asmeninius daiktus.
	3.4. Stebėti klasės draugų veiklą su Lietuvos žemėlapiu, gaubliu. Apvesti pirštu Lietuvos kontūrą žemėlapyje, pavadinti. Sujungti brūkšnelius, punktyrine linija vaizduojančius Lietuvos kontūrą.	Mokomasi suprasti, jog yra tyrinėjamas Lietuvos žemėlapis. Mokomasi suvokti, kad žemėlapyje yra pažymėti miestai, keliai, upės, ežerai, jūra. Aptariama, kokiose miesto (kaimo) vietose buvo, kokiose Lietuvos vietovėse lankėsi.
3.5. Grožėtis gamtos reiškiniais; džiaugtis kiekvienu metų laiku. Pratintis taupiai naudoti vandenį.	3.5. Mokytojui padedant pavadinti pavasarį, vasarą, rudenį, žiemą pagal ryškiausias požymius, pvz., rudenį – geltoni lapai, žiemą krinta sniegas ir kt. Drauge su kitais žaisti vaikų mėgstamus žaidimus įvairiais metų laikais, pvz., rinkti įvairiaspalvius lapus, kaštonus, giles, lipdyti senį besmegenį, plukdyti laivelius ir kt.	Ekskursijų metu grožimasi kiekvienu metų laiku, stebima ir aptariama saulutės šiluma, oras, vandens stovis, augalai, gyvūnai, suaugusiųjų veikla, vaikų žaidimai, susiję su metų laiko oru ir gamtos stoviu. Išskiriamas ryškiausias kiekvieno metų laiko požymis. Klasėje tai, kas matyta, aktualizuojama taikant paveikslėlius; tarp kelių atrandamas paveikslėlis, vaizduojantis būdingą ryškiausią požymį, spalvinami tinkamomis tam metų laikui spalvomis piešinėliai.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	3.6. Mokytojui padedant paaiškinti, jog orai susiję su saulės šiluma. Skirti, kaip atitinkamu metų laiku reikia rengtis.	Bandoma suvokti, kad vasarą šilta, nes saulė kaitriai šildo, rudenį vėsiau, nes saulė menčiau šildo, žiemą šalta, nes saulė šviečia, bet mažai šildo, o pavasarį saulė vėl ryškiau šviečia, o šiluma atsinaujina.
	3.7. Taupyti, kur galima, vandenį, pvz., valant dantukus, vandens įsipilti į stiklinę.	Aptariama, kad geriamasis vanduo atiteka vamzdžiais iš požeminių telkinių (toks vanduo yra švariausias), jo išteklių yra riboti, todėl geriamąjį vandenį reikia naudoti taupiai.
3.8. Norėti stebėti aplinką, ją pažinti. Norėti domėtis savo ir kitų šalių žmonių gyvenimo būdu.	3.8. Mokytojui padedant skirti gamtos bei žmogaus sukurtus daiktus.	Kartu su visais mokiniais keliaujant po apylinkes, aiškinamasi, kuriuos kraštovaizdžio objektus yra sukūręs žmogus, o kuriuos – pati gamta. Klasėje pedagogui (-ei) padedant dar kartą bandoma aptarti, jog stalas, kėdė yra žmogaus sukurti, kad būtų patogiau gyventi, o saulė, medžiai – gamtos daiktai.
	3.9. Pedagogui padedant stengtis suvokti, kad šiltuosiuose kraštuose yra karšta vasarą ir šilta žiemą; šaltuosiuose kraštuose – labai šalta žiemą, vėsu vasarą.	Aiškinamasi, kad šiltuosiuose ir šaltuosiuose kraštuose orai yra kitokie.
	3.10. Mokytojui padedant aiškintis apie žmonių veiklą šiltuosiuose ir šaltuosiuose kraštuose.	Apžiūrima paveikslėliuose arba internete, kaip atrodo šiltųjų ir šaltųjų kraštų žmonės, aptariama, kuo jie rengiasi, kuo maitinasi.
3.11. Gerbti ir tausoti žmogaus sukurtas gėrybes. Jausti pagarbą kiekvienam dirbančiam žmogui.	3.11. Pedagogui padedant paaiškina gerai žinomais pavyzdžiais, kad žmonės dirba įvairius darbus (sužinoma, ką dirba tėvai, kuo svarbus jų darbas).	Aiškinamasi, kuo dirba tėtis, mama, pasakoma, ką dirba. Aiškinamasi, kokių profesijų žmonės būna, kokį darbą atlieka. Apžiūrint natūralias maisto produktų pakuotes ir jų turinį, pasakoma, koks tai maistas, aptariama, iš kur jis. Apžiūrint ugdytinių drabužius, aiškinamasi, iš ko gaminama apranga. Po ekskursijos, stebėjus įvairius gyvenamuosius namus, aptariama, iš ko statomi gyvenamieji namai, saugantys nuo lietaus ir šalčio. Remiantis vaikų jutimo organais, stebima ir aiškinamasi šviesos ir šilumos svarba; aptariama, iš kur gaunama šviesa ir šiluma.
	3.12. Mokytojui padedant skirti, kas pagaminta ūkininko.	Ugdytiniai mokomi labai konkrečių dalykų, pvz., ūkininkas augina karvę, karvė duoda pieno. Aptariama, remiantis vaikų patirtimi ir pavyzdžiais iš gyvenimo, kaip savo ūkyje dirba ūkininkas, ką jis augina, kas iš to pagaminama.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
4. Žmogaus sveikata ir saugumas		
4.1. Gerbti gyvybę, gyvybės nešiotą ir davėją – motiną.	4.1. Pedagogui padedant savais žodžiais paaiškinti, iš kur atsiranda žmogus. Pedagogui padedant sudėlioti nuotraukas iš šeimos albumo eilės tvarka – nuo jauniausio iki vyriausio. Suvokti, kad kūdikis yra mažas žmogutis ir svarbiausi jo poreikiai – valgis, miegas, globa. Suprasti, kad kūdikiu reikia rūpintis.	Aiškinamasi, kaip gimsta kūdikis ir kaip jis keičiasi bėgant metams. Dalijamasi patirtimi, kaip reikia prižiūrėti kūdikį. Išsiaiškinama, kad svarbiausia jam – maistas, miegas, artimų žmonių (tėvų, brolių, seserų) meilė ir globa.
4.2. Rūpintis savo sveikata, saugumu. Nežaloti savęs. Nežaloti kitų. Stengtis būti tvarkingam.	4.2. Stengtis saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant. Skirti tinkamą ir netinkamą vaikų elgesį artimojoje aplinkoje.	Naudojant pavyzdžius išsiaiškinama, kad žmogus yra lengvai pažeidžiamas. Remiantis sava patirtimi ar vaikui žinomais įvykiais aiškinamasi, kaip saugiai elgtis gatvėje, namuose, mokykloje, gamtoje.
	4.3. Gebėti atlikti judesius, parodančius pagrindinių kūno dalių paskirtį. Reaguoti į pastabas taisyklingai sėdėti ir stovėti. Stengtis pailsėti, ieškoti veiklos, padedančios atsipalaiduoti. Pavadinti (parodyti) pagrindines savo kūno dalis.	Žaidžiant judriuosius žaidimus, atliekant mankštos pratimus, mokomasi pavadinti pagrindines savo kūno dalis. Ugdytinis skatinamas parodyti lėlės, meškiuko kūno dalis. Prireikus vaikai skatinami pasakyti ar parodyti, kur jam skauda. Remiantis savo patirtimi aiškinamasi, ką veikia kiekviena kūno dalis, imituojami įvairių kūno dalių judesiai, jie pavadinami (einame, šokinėjame, bėgame ir kt.). Mokomasi taisyklingos laikysenos: stovėsenos ir sėdėsenos. Aiškinamasi, kad klasėje yra berniukų ir mergaičių.
	4.4. Pedagogui padedant naudotis higienos reikmenimis (plautis rankas, susišukuoti plaukus). Pagal galimybę tvarkyti ir prižiūrėti savo daiktus bei aplinką.	Aptarti būtinybę rūpintis veido, rankų, kojų, plaukų ir viso kūno švara. Mokomasi plauti rankas, susišukuoti plaukus, valyti dantis. Pagal gebėjimus mokomasi tvarkyti ir prižiūrėti darbo vietą, savo aplinką.
4.5. Rūpintis vengti ligų ir susirgimų.	4.5. Pedagogui padedant įvardyti, nuo ko galima susirgti (nuo sergančio žmogaus, nuo nekokybiško maisto, netinkamai apsirengus ir kt.).	Remiantis gyvenimo patirtimi, atrenkant iliustracijas, aiškinamasi, nuo ko galima susirgti.
	4.6. Pedagogui padedant, parodyti, kuriuos maisto produktus sveika valgyti. Stengtis pajusti saiką, nepersivalgyti. Kultūringai elgtis prie stalo. Vaišintis vaisiais, uogomis, daržovėmis.	Pasitelkiant vaizdinę medžiagą, aiškinamasi, kaip sveikai ir visavertiškai maitintis. Aptariama, ką valgyti pusryčiams, pietums, vakarienei. Aiškinamasi, kad vaikams svarbu gerti pieną, valgyti varškę, kitus pieno produktus, kiaušinius. Aptariama vaisių, uogų, daržovių reikšmė žmogaus sveikatai. Išsiaiškinama, jog itin žalinga sveikatai nesaikingai vartoti saldumynus, traškučius, gerti saldžiuosius gėrimus.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
4.7. Rūpintis jutimo organais.	4.7. Pagal galimybę pasakyti, kuo svarbios akys, ausys, nosis, oda, liežuvis. Suprasti, kaip saugoti ir prižiūrėti akis, ausis, nosį.	Atliekant nesudėtingus bandymus, tyrinėjami regėjimo, klausos, uoslės, skonio, lytėjimo pojūčiai. Mokomasi saugoti akis (pailsėti, atlikti akių mankštos pratimus, laikytis tinkamo atstumo stebint iliustracijas, piešiant, žiūrint televizijos laidas ar žaidžiant kompiuterinius žaidimus. Aptariama, kas žalinga akims. Nešiojantys akinius ugdytiniai mokomi juos saugoti.
5. Žmogus ir gyvoji gamta		
5.1. Džiaugtis klasėje, mokyklos teritorijoje augančiais augalais, dažniausiai sutinkamais gyvūnais, susidomėti aplinka. Stengtis nedaryti žalos aplinkai ir sau. Gerbti gyvybę. Džiaugtis augalais ir gyvūnais, norėti juos auginti, prižiūrėti, „draugauti“ su jais, neskriausti, nežaloti jų, neatimti gyvybės.	5.1. Mokytojui padedant stebėti augalus ir gyvūnus. Pagal galimybę skirti ir atpažinti tarp kitų pažįstamus augalus, gyvūnus.	Pratinamasi atlikti paprastus gamtos stebėjimus, eksperimentus. Stengiamasi gamtos daiktus pažinti pojūčiais: lytėti, ragauti, uostyti, apžiūrėti, jei skleidžia garsus, klausytis. Suvokiamus objektus pavadinti, įvardyti jų požymius. Organizuojamos išvykos, pvz., stebimas paukščių elgesys, medžių lapų, gėlių spalvos ir grožis, atliekami įvairūs praktikos darbai.
	5.2. Stengtis artimiausioje aplinkoje laikytis pedagogo (-ės) nurodytų saugumo reikalavimų.	Stebimi klasėje ir buityje naudojami prietaisai, mokomasi saugiai elgtis.
	5.3. Stebėti, kaip pedagogas (-ė) suranda internete augalų, gyvūnų iliustracijų.	Pratinamasi reikšti savo nuomonę apie gyvosios gamtos daiktus, grožėtis jais.
	5.4. Mokytojui padedant aiškintis, kad gamtos objektai yra gyvieji ir negyvieji. Atpažinti (pavadinti ar parodyti) po 1–2 augalus, gyvūnus, negyvuosius gamtos objektus.	Aptariant svarbiausius gyvųjų ir negyvųjų daiktų požymius, sugretinti labiausiai vaikams pažįstamus daiktus, ypač tuos, kuriuos galima parodyti (pvz., katė ir akmuo; sliekas ir virvė ir kt.). Aiškinamasi, kad gyvieji daiktai juda, maitinasi. Atliekant užduotis, artimiausioje aplinkoje ieškoti gyvųjų ir negyvųjų gamtos daiktų (klasėje, mokyklos kieme, parke ir kt.).
	5.5. Mokytojui padedant stebėti augalus, gyvūnus, aiškintis jų pokyčius įvairiais metų laikais. Pedagogui padedant aiškintis, kad augalų, gyvūnų gyvybei palaikyti būtinas oras, vanduo, maistas, šviesa ir šiluma.	Kartu su vaikais stebimas augalo augimas, jis laistomas, pasukamas į šviesą, valomos dulkės nuo lapų, aptariamasi jo gyvybei ir augimui palaikyti būtinos sąlygos. Gyvajame gamtos kampelyje mokomasi prižiūrėti gyvūną (žiurkėną, banguotąją papūgą ar kt.), jį maitinti, valyti narvelį, išleisti laisvai paskraidyti, pavaikščioti. Aiškinamės gyvųjų gamtos daiktų gyvybei palaikyti būtinas sąlygas. Stebime, kaip keičiasi augalai, gyvūnai, grybai įvairiais metų laikais.
5.6. Tausoti aplinką, jos neteršti.	5.6. Mokytojui padedant aiškintis, jog augalams, gyvūnams reikalinga švari aplinka. Mokytojui padedant suvokti, kad vandens telkiniuose galima maudyti, prie jų ilsėtis, žaisti. Suprasti, kad negalima mėtyti į vandens telkinius tuščių butelių, stiklų, skardinių, plastikinių atliekų.	Mokomasi palaikyti klasėje švarą, valyti lentą, vėdinti. Aiškinamasi, kodėl reikia vėdinti klasę. Aiškinamasi, kad vandens telkiniuose maudomės tam skirtose vietose. Aptariami žaidimai prie vandens ir vandenyje. Mokomasi neteršti vandens, nes jame gyvena žuvis ir smulkūs vandens gyventojai; žvėreliai, paukšteliai geria vandenį. Baigiantis išvykai, surenkamos atliekos, jos nunešamos į šiukšlių dėžę arba pasiimamos su savimi ir mieste išmetamos į konteinerį. Aptariame ir parodome, kaip elgtis su maisto likučiais.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
5.7. Džiaugtis augalais, artimiausioje aplinkoje, grožėtis gėlių žiedais. Nusiteikti klausyti, kai ko nors nežino, nesuprato.	5.7. Mokytojui padedant stebėti medžius (egle, beržą, ar kt.), žoles, jų žalumą. Stengtis tyrinėti gražiai žydinčias pievas ir miško žoles (šalpusnį, žibuoklę ir kt.), gėles gėlyne (tulpę ar kt.). Mokytojui padedant skirti (parodyti) vaisius (obuolį, kriaušę ir kt.), uogas, daržoves (morką, bulvę, pomidorą, agurką ir kt.).	Pratinamasi stebėti, tyrinėti medžius, žoles, gėles (gražiai žydinčius kultūrinius, miškų ir pievų žolinius augalus), jų dalis. Aptiriamos daržovės, vaisiai, uogos, jų kvapas, spalva, skonis ir kitos savybės (jie ragaujami, uostomi, liečiami, apžiūrimi; skiriami regos ir lytėjimo pagalba). Pratinamasi vaisius, daržoves plauti, stebėti, kaip valomi, kaip paruošiami (pjaustomi, tarkuojami, spaudžiamos sultys, daromos salotos); vaišinamasi. Pagal galimybę atliekami kai kurie rudens darbai (renkami nukritę obuoliai, dėdami į pintinę, mokomasi nuskinti vieną kitą obuolį ar kriaušę). Renkami margaspalviai lapai, kaštonai, gilės, jų goželės, klevų vaisiai. Klasėje prižiūrimos gėlės, stebimas jų augimas. Mokomasi rasti gėlės žiedą, stiebą, lapą. Pavasarį sėjamos lėkštelėje pipirnės, kviečiai ar kt., auginamas svogūnas. Ugdytiniai skatinami atlikti tikslingus veiksmus, pvz., laistyti gėles, nuvalyti dulkes.
	5.8. Norėti stebėti, prižiūrėti augalus, jais grožėtis.	Prižiūrint augalus, ugdoma atsakomybė už artimiausioje aplinkoje augančius augalus, noras gyventi gražioje aplinkoje. Vaikai pratinami klausyti.
5.9. Išgyventi pažinimo džiaugsmą stebint ir tyrinėjant savo aplinkoje augančius augalus, gyvenančius gyvūnus. Ugdytis norą jais domėtis, globoti, rūpintis.	5.9. Stengtis stebėti ir tyrinėti gyvūnus ir augalus, jų poreikius, dalis, judėjimą, maitinimąsi, elgesį. Pedagogui padedant imituoti gyvūnų skleidžiamus garsus. Kartu su pedagogu lesinti paukštelius žiemą. Atpažinti (pavadinti, parodyti) 1–2 labiausiai paplitusius namų augintinius (katę, šunį ar kt.), naminius gyvulius (karvę, arklį), naminius paukščius (vištą, gaidį.). Atpažinti 1–2 miško žvėrelius (lapę, kiškį, ar kt.), laukinius paukščius (varną, balandį ar kt.).	Miesto vaikai stebi ir tyrinėja augintinių poreikius, jų gyvenimo būdą, įpročius. Pagal galimybę atsinešama į klasę ramų augintinį arba stebima gyvenančius artimiausioje aplinkoje, aptarti jų išvaizdą, elgesį, kaip maitinasi. Kaimo vaikai su artimaisiais atlieka savo augintinių ir ūkyje auginamų gyvulių, paukščių stebėjimus. Pratinamasi džiaugtis gyvūnais, jų nebijoti, bet elgtis saugiai, susidraugauti su jaunikliais, mylėti ligotus ir pasenusius. Mėgdžiojami augintinių ir naminių gyvulių balsai, imituojami jų judesiai. Pratinamasi atpažinti naminius gyvulius ir paukščius iliustracijose. Spalvinami gyvūnų piešiniai tinkamomis spalvomis.
	5.10. Suvokti, kad augintiniai būtinai turi maitintis. Suprasti, jog augalus reikia liesti, kad augalais ir gyvūnais reikia rūpintis, jų negalima skriausti.	Mokomasi praktiškai kartu su pedagogu (-e) pamaitinti ir pagirdyti gyvūną, palaistyti gėles. Kartu pasidžiaugti stebint, kaip gyvūnas ėda, laka, juda. Ugdyti norą gyvūnus prižiūrėti, globoti.
	5.11. Skirti, jog karvė duoda žmogui pieno, vištos – kiaušinių, o arklys traukia vežimą, padeda suarti dirvą.	Kartu su mokiniais ragaujamas pienas ir jo produktai. Apžiūrimi ir aptariami naminių paukščių kiaušiniai. Aiškinamasi, iš kur viskas gaunama.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
6. Žmogus ir negyvoji gamta		
6.1. Pažinti, kad gyvieji ir negyvieji gamtos daiktai juda.	6.1. Atpažinti žmogaus judėjimo būdus: eina, bėga, šoka ir kt. Skirti įvairių gyvūnų judėjimo būdus. Stengtis pastebėti ir įvardyti žmogaus sukurtų daiktų judėjimą, pvz., automobilis važiuoja, žaislinė mašina važiuoja, sviedinys rieda.	Ugdytiniai stebi draugų judesius, mokosi juos pakartoti. Kartu su mokiniais stebima, kaip juda įvairūs gyvūnai: skrenda paukštis, bėga šuo, katė, plaukia žuvytė ir kt., kreipiamas dėmesys į judėjimo greitį. Apžiūrimi įvairūs judėjimo būdai, pavaizduoti paveikslėliuose. Imituojami gyvūnų judesiai. Žaidžiami žaidimai, pvz., „Skrenda, skrenda“, „Eina, eina“, „Plaukia ...“ ir kt.
6.2. Mokyti atsargiai elgtis su elektros prietaisais. Taupyti elektros energiją. Saulės šviesa ir šiluma. Domėtis artimiausia aplinka.	6.2. Rasti patalpoje elektros jungiklį. Pratintis įjungti ir išjungti elektrą klasėje, bet nežaisti elektros jungikliu. Suvokti, kad negalima liesti rankomis stalinės lempos lemputės, mėtyti daiktų į šviestuvą. Suvokti, kad negalima kaišioti įvairių daiktų į kištukinį lizdą, nejungti patiems elektros prietaisų.	Kartu su ugdytiniais mokomasi įjungti ir išjungti elektrą klasėje. Tamsų žiemos rytą aptariama šviestuvo reikšmė, bandoma piešti šviesoje ir tamsoje. Pedagogas (-ė) elektriniu virduliu užvirina vandens. Aptariama virdulio reikšmė ir pavojai. Pagal galimybę gaminami elektriniu prietaisu karšti sumuštiniai. Stebimas elektrinio šildytuvo veikimas. Klausomasi radijo imtuvo ar magnetofono muzikos, šokama, nusprendžiama, kokio garsumo muzikos maloniausia klausytis. Žiūrims TV laidos vaikams. Mokyklos kieme stebimi elektros laidai, aptariama, kad jais teka elektros energija; negalima mėtyti pagalių į laidas, į jų pusę leisti aitvarų. Aptariama elektros svarba žmogaus gyvenime, saugus elgesys.
	6.3. Atpažinti (parodyti) kai kuriuos elektros prietaisus, esančius artimiausioje aplinkoje. Stengtis taupyti elektros energiją: išeinant iš klasės, išjungti elektrą ir stebėti, kad būtų išjungiami elektros prietaisai. Suvokti, kad saulė šviečia ir šildo. Pedagogui padedant, įvardyti saulės poveikį augalams, gyvūnams, žmonėms.	Mokomasi nepiktnaudžiauti elektros jungikliu. Stebima, kaip mokytojas įjungia ir išjungia elektros prietaisus. Mokomasi suvokti, kad šviestuvo lemputė šviečia priklausomai nuo jungiklio padėties. Stebima, kad, išeinant iš klasės, būtų išjungti elektros prietaisus. Gamtoje stengiamasi pajauti Saulės šilumą, paliesti Saulės sušildytą vietą ar daiktą. Įsitikinama, kad šviesu esti tada, kai saulė pateka. Mokomasi džiaugtis saulės šiluma, aptariamas jos poveikis žmogui, augalui ir gyvūnui.
	6.4. Skirti, kad dieną – šviesu, o naktį – tamsu. Stengtis pastebėti metų laikų ryškiausius požymius. Pagal galimybę išvardyti kai kuriuos metų laikus.	Aptariama vaikų veikla rytą, dieną. Pagal paveikslėlius aptariamas rytas, diena, vakaras, naktis, vaikų veikla tuo metu. Pratinamasi stebėti ryškiausius (pagrindinius) metų laikų požymius gamtoje. Mokomasi apsirengti ir apsiauti pagal orą ir temperatūros pakitimus (šilta, šalta, giedra, lyja, sninga). Aiškinamasi gamtos poveikį žmogaus sveikatai (saulės, šalčio, vėjo, lietaus ir kt.). Pratinamasi keliais žodžiais (frazėmis) apibūdinti orą (šilta, karšta, šalta). Mokomasi įvardyti kai kuriuos gamtos reiškinius: saulėta, lyja, sninga ar kt. Žaidžiami žaidimai, susiję su skirtingais sezonais: vėjo malūnėliais, lėktuvėliais, popieriniais laiveliais; stalo žaidimai ir kt. Piešiami orų reiškiniai (lietus, saulės spinduliai ir kt.).

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
6.5. Stengtis domėtis artimiausioje aplinkoje esančiais daiktais.	6.5. Suaugusiajam padedant naudoti namų apyvokos daiktus pagal paskirtį. Pedagogui padedant nuspręsti, kurie daiktai pagaminti iš medžio, kurie iš popieriaus.	Mokomasi pavadinti (parodyti) namų apyvokos ir kitus artimiausios aplinkos daiktus, aptarti jų paskirtį, naudojimo būdus. Žaisti su žaislais, pagamintais iš įvairių medžiagų (mediniais, kartoniniais, popieriniais, plastmasiniais), ypač su dėlionėmis, medinėmis kaladėlėmis, žaislais, kurių dalis reikia įdėti į išpjovas. Aptariame daiktus ir medžiagas, iš kurių jie pagaminti. Mokomės grupuoti daiktus pagal medžiagą (mediniai, popieriniai).
	6.6. Liečiant atpažinti (nebūtinai pavadinti) švelnius ir šiurkščius daiktus (arba jų paviršių), šiltus ir šaltus daiktus. Atpažinti vandenį ir smėlį.	Pratinamasi suvokti daiktus visais pojūčiais. Aptariami ryškiausi daiktų požymiai. Čiupinėjant daiktus, liečiant paviršių, stengiamasi suvokti, kurie daiktai yra kieti, kurie – minkšti, kurie – švelnūs, kurie – šiurkštūs. Žaidžiame su vandeniu, pilstome į įvairios formos indus, buteliukus. Ragaujame vandenį, pieną, sultis. Rankomis liečiame šiltą ir šaltą vandenį, pavadiname. Žaidžiame smėlio dėžėje formelėmis, statome pilį iš sauso ir iš drėgno smėlio; aptariame sauso smėlio būrą ir tai, kad iš drėgno smėlio galima pastatyti pilį, formelėmis „kepti bandeles“. Atsinešę į klasę smėlio, beriamė į įvairios formos indelius.

Turinio apimtis. 1–2 klasės

Žmonių gyvenimas kartu. Pirmoje–antroje klasėse svarbu, kad ugdytinis, kaip ir visi mokiniai, suvoktų save kaip žmogų, savo šeimos narį, mokinį ir klasės (grupės) narį. Stengiamasi, kad ugdytinis įgytų tam tikrą savarankiškumą, ypač tenkinant fizinius poreikius: apsirengti, nusirengti, susisagstyti viršutinius drabužius, apsiauti, nusiauti, susivarstyti avalynę, kultūringai valgyti, pačiam pasiprašyti į tualetą, padedamas naudotis tualetu, pasakyti (ar kitaip parodyti) apie tam tikrus fizinius pojūčius (skauda, šilta, šalta), apie norus ar kokius nors nepatogumus. Vaikas išmokomas kviečiamas atsiliepti, skatinamas gebėti pakviesti savo klasės draugus vardais. Pratinamasi stebėti savo, pastebėti ir atpažinti kitų nuotaikas. Ugdytinis pratinamas tikslingai veikti klasės, namų aplinkoje, vykdyti pedagogo nurodymus, pavadinti (skirti) žaislus, namų apyvokos daiktus (drabužius, avalynę, indus, valgymo įrankius, baldus, kai kuriuos darbo įrankius ir elektrinius buitinius prietaisus), mokinio reikmenis ir kt. Ugdytinis mokomas pavadinti savo šeimos narius, suvokti giminytės ryšius. Ne mažiau svarbu, kad

vaikas suvoktų, jog elgesyje su šeimos nariais labai svarbus gerumas, švelnumas. Pozityvaus elgesio vaikas mokomas ir klasėje, skatinamas būti geras, atidus (gebantis išgirsti, atsakyti), draugiškas. Ugdytinis pratinamas pagarbiai elgtis su vyresniaisiais ir bendraamžiais nepriklausomai nuo jų išvaizdos, t. y. kūno ypatumų, odos spalvos, drabužių, šukuosenos ir kt. Ugdytinis turi pajusti ir suvokti savo reikalingumą klasėje, pratinamas prisilaikyti klasės taisyklių, susitvarkyti savo žaidimų ir darbo vietą. Ugdytinis skatinamas nusiteikti santarvei, išsakyti, parodyti įvairiais būdais susidariusią problemą, pratinamas neskriausti klasės draugų, o kilus konfliktui, spręsti jį pedagogui padedant. Labai svarbu nuo pirmosios klasės ugdytiniui padėti pradėti susidaryti kai kuriuos socialinius (gyvenimo) įgūdžius, pvz., elgesio klasėje (kaip klausytis, kaip padėkoti, kaip prašyti pagalbos, kaip laikytis nurodymų, kaip dalyvauti pokalbyje); bendravimo (kaip žaisti, kaip įsitraukti į bendrą veiklą, kaip prašyti); jausmų suvokimo (kaip pažinti savo jausmus, kaip išreikšti savo jausmus, kaip suvaldyti pyktį, kaip atpažinti kito žmogaus jausmus); savikontrolės (kaip susivaldyti, kaip prašyti leidimo); streso įveikimo (kaip atsipalaiduoti, kaip susikaupti) ir kt.

Žmonių gyvenimo kaita. Maksimaliai padedant pedagogui, ugdytiniai skatinami suvokti pokyčius, vykstančius gamtoje ir žmonių gyvenime. Tai atliekama artimiausioje aplinkoje. Žaidžiant stalo ir judriuosius žaidimus susipažįstama su laiko sąvokomis. Išvykų, pasivaikščiojimų, ekskursijų metu ugdomas gebėjimas pastebėti ryškiausius metų laikų požymius. Stebint ankstesnių metų nuotraukas, bandoma suvokti savo augimą ir keitimąsi. Pedagogui padedant, bandoma išsiaiškinti, kiek daug vaikas jau išmoko augdamas. Pagal išgales, mokomasi nuotraukose atpažinti savo šeimos narius, pasakyti jų vardus, nurodyti amžių (mažas, jaunas, senas), atkreipiamas dėmesys į tai, kad visa, kas gyva, auga ir keičiasi. Remiantis ekskursijų į dvarus, muziejus, kaimo sodybas žiniomis, pedagogui padedant, bandoma pastebėti, sugretinti senoviškus ir šiuolaikiškus pastatus, darbo įrankius, indus, spaudinius, nuotraukas ir kt. Ugdytiniai pratinami puošti klasę švenčių progomis, švęsti kalendorines, valstybines šventes, draugų gimtadienius. Supažindinama su valstybės simboliais (vėliava, herbas), mokoma pagarbiai elgtis giedant valstybės himną.

Žmonių gyvenamoji aplinka. Labai nuosekliai ir kryptingai padedant pedagogui, mokomasi orientuotis klasės ir mokyklos patalpose, pažinti klasėje esančius baldus, suprasti jų paskirtį, deramai elgtis (negadinti, tausoti tiek baldus, tiek mokyklinius reikmenis). Pratinamasi skirti: 1) ugdytiniai reikšmingiausius simbolius, žyminčius kai kurias patalpas mokykloje; 2) perėjos ženklus, šviesoforo spalvas, jų reikšmę, saugiai elgtis gatvėje. Mokomasi suprasti, koku transportu vaikas atvyksta į mokyklą. Susipažįstama su mokyklos ir namų adresu, miestu ir kaimu, savo gyvenamąja vietove. Ugdytinis skatinamas pajusti metų laikų grožį, jų kaitą, švenčių nuotaikas, laukti ir švęsti gimtadienius. Ugdytinis mokosi taupiai naudoti geriamąjį vandenį. Pratinamasi suvokti, ką yra sukūręs žmogus, o kas – sukurta gamtos. Stengiamasi pažinti, jog žmonės esti įvairių profesijų; suprasti, kuo dirba mama, tėtis, kuo atliekamas darbas yra svarbus pačiam dirbančiam žmogui ir kitiems bendruomenės žmonėms.

Žmogaus sveikata ir saugumas. Ugdytiniai supranta kalba aiškinamasi, iš kur atsiranda žmogus ir kaip jis keičiasi bėgant laikui. Pedagogui padedant, dalijamasi patirtimi, kaip reikia prižiūrėti kūdikį, kad jis augtų sveikas ir žvalus. Pradedama mokytis saugumo taisyklių gatvėje, kelyje, gamtoje, buityje. Ugdytiniai mokosi suprasti, kad už savo gyvybę ir saugumą atsako ir jis pats. Žaidžiant, atliekant pratimus, stengiamasi pažinti ir pavadinti ar parodyti savo kūno dalis. Prireikus pasakyti ar parodyti, kur skauda. Pedagogo padedami ug-

dytiniai mokosi apsirengti, apsiauti, susidaryti asmens higienos įgūdžius, pratinami sveikai ir visavertiškai maitintis, nepersivalgyti, kultūringai elgtis prie stalo. Atliekant bandymus, tyrinėjami pojūčiai, parodoma jų svarba vaiko gyvenime. Mokomasi saugoti akis, atlikti akių mankštos pratimus.

Žmogus ir gyvoji gamta. Ugdytinis skatinamas būti kartu su klasės draugais ir klasėje, ir gamtoje. Skatinama stebėti artimiausią gamtinę aplinką, ugdomas noras džiaugtis ir domėtis gamta. Stengiamasi įvairius gamtos daiktus pažinti lytėjimu, regėjimu, klausa, uosle, skoniu – atliekant stebėjimus, elementarius bandymus, praktikos darbus. Stengiamasi elementariai pažinti augalus, gyvūnus, kai kuriuos iš jų mokytis pavadinti ir skirti pagal būdingiausius požymius. Stebėdami gyvūnus gamtoje ar atneštus į klasę, taip pat remdamiesi vaizdinėmis priemonėmis, pavadiname gyvūną, jo pagrindines kūno dalis, dangą, judėjimo būdą, maistą, skleidžiamus garsus ir kt. Stebime auginamą kambarinę gėlę, grožimės jos žiedais, lapų spalva, forma, rūpinamės, jog būtų laistoma, ugdomas noras prižiūrėti augalus. Ugdytiniai padedama suvokti gyvųjų gamtos daiktų (augalų ir gyvūnų) gyvybinius poreikius. Stebimi augalų ir gyvūnų išvaizdos ir elgesio pokyčiai įvairiais metų laikais. Ugdomasi atsakomybė už artimiausioje aplinkoje augančius augalus, paukštelius, noras globoti augalus, gyvūnus, puošti aplinką. Pratinamasi suvokti, kad augalams ir gyvūnams gyventi, augti reikalinga švari aplinka.

Žmogus ir negyvoji gamta. Pagal galimybę mokomasi stebėti žmogaus sukurtus daiktus, kreipiant dėmesį į jų judėjimą; stebimas įvairių gyvųjų organizmų judėjimas, gretinami jų judėjimo būdai. Mokomasi stebėti (suvokiant visais pojūčiais) negyvosios gamtos medžiagas, jas pavadinti ir skirti aplinkoje. Žaidžiant žaidimus (remiantis ugdytinių emocijomis) bandoma atlikti paprasčiausius bandymus, tyrinėjimus išryškinant kai kuriuos gamtos medžiagų (pvz., vandens ir smėlio) požymius. Mokomasi kaupti dėmesį į negyvosios gamtos reiškinius ir negyvosios gamtos kūnų pokyčius įvairiais metų laikais; atliekami įvairūs grafiniai darbai piešiant, spalvinant, įklijuojant. Pagal galimybę mokomasi atpažinti kai kurias medžiagas, iš kurių pagaminti žaislai ir namų apyvokos daiktai; pratinamasi skirti popierių, kartoną, medį (medieną). Mokomasi neteršti aplinkos, palaikyti artimiausioje aplinkoje švarą ir tvarką. Mokomasi įjungti ir išjungti elektrą jungikliu klasėje; aiškinamasi, kodėl reikalinga elektra ir kaip saugiai elgtis su elektra; mokomasi taupyti elektros energiją.

Mokinių pasiekimų vertinimo požymiai. 1–2 klasės

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų gebėjimų, žinių ir supratimo tobulėjimas per vienerius–dvejus metus yra labai nedidelis, nežymus. Vis dėlto

ugdytinių pasiekimus, net menkiausius, turime pastebėti ir įvertinti teigiamai. Teigiamai vertiname net vaikų pastangas būti kartu su kitais, dalyvauti įvairioje veikloje. Ugdytiniai yra labai skirtingi savo gebėjimais, tačiau kiekvienas pagiriamas ir už pastangas, ir už pasiekimus.

16 lentelė

Vertinimo požymiai. 1-2 klasės

Pasiekimų sritys / Lygiai	Žemesnysis	Aukštesnysis
Žinios ir supratimas	Nerodo jokie domėjimosi pamokomis, aktyviam dalyvavimui priešinasi. Netrukdo klasės draugams, kartais pasyviai stebi draugų veiklą.	Atpažįsta nagrinėtų temų metu aptartus daiktus, jų spalvotus paveikslėlius. Pavadina nagrinėtų temų kai kuriuos aplinkos ir gamtos daiktus, pagal galimybes vieną kitą jų požymį. Pedagogo padedamas geba ženklais, judesiais pavaizduoti nesudėtingą informaciją.
Problemų sprendimas	Veiksmams prašo pedagogo pagalbos.	Ženkla, veiksmais, žodžiais prašo pedagogo pagalbos. Stengiasi pedagogui išsakyti savo sunkumus (paprastas problemas).
Praktiniai / veiklos gebėjimai	Pedagogo padedamas kultūringai tenkina fizinius poreikius. Pedagogo padedamas laikosi higienos reikalavimų.	Tinkamai tenkina fizinius poreikius. Pedagogo padedamas laikosi higienos reikalavimų, stebi, atlieka elementarias užduotis (sujungia punktyrine linija ar taškučiais pavaizduotus daiktus, spalvina neturinčius griežto kontūro piešinius).
Komunikavimo gebėjimai	Stengiasi suprasti paprastą informaciją klausantis. Pedagogo padedamas stengiasi išreikšti savo fizinius poreikius.	Stengiasi suprasti paprastą informaciją klausantis, stebint. Geba perduoti savo mintis ženklais.
Mokėjimas mokytis	Nesutelkia dėmesio. Nesidomi aplinka, suaugusiaisiais ir bendraamžiais.	Fragmentiškai rodo domėjimąsi aplinka, suaugusiaisiais ar bendraamžiais. Nesutelkia dėmesio. Susidūręs su sunkumais kartais bando ieškoti pagalbos. Pedagogo padedamas atlieka elementarias užduotis.
Vertybinės nuostatos	Nerodo priešiško arba pedagogui vadovaujant nerodo priešiško kitiems; stengiasi vykdyti pedagogo (-ės) nurodymus tenkinant fizinius poreikius.	Nerodo priešiško arba pedagogo padedamas nerodo priešiško kitiems; stengiasi vykdyti pedagogo nurodymus veikti.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 3-4 klasės

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
1. Žmonių gyvenimas kartu		
1.1. Pripažinti taisykles, jausti atsakomybę už save ir savo grupę. Dalyvauti klasės, mokyklos, miesto bendruomenės gyvenime.	1.1. Stengtis pažinti artimiausią aplinką, išklaudyti kitą, reaguoti į žodžius, adekvačiai elgtis. Gebėti paprašyti, klausti, atsiprašyti, bendrauti (verbaliai ir neverbaliai). Pastebėti artimųjų ir (arba) draugų nuotaikas. Gebėti nusivilkti ir apsvilkti viršutinius drabužius, atsisagstyti ir susisagstyti, nusiauti ir apsiauti avalynę, atsivarstyti ir susivarstyti batus, sutvarkyti žaidimų ar darbo vietą. Suvokti, kad vaikui ir kitiems žmonėms išgyventi reikia maisto, šilumos (drabužių, apavo, būsto), saugios aplinkos. Stengtis suvokti, kad žmogui reikalingas bendravimas (gerumas, draugiškumas), jog reikia pasakyti, kas įvyko gera, džiugaus ir dėl ko nesmagu. Pedagogui vadovaujant dalyvauti klasės (grupės) ir mokyklos bendruomenės renginiuose.	Pedagogui (-ei) padedant, aptariama ir žaidžiama, rengiamasi, sagstomasi, aunamasi, varstomi batai, dengiamas stalas, naudojamos valgymo įrankiais, mokyklinėmis priemonėmis. Pagal situaciją mokomasi skirti baldus, mokymosi priemonės, namų apyvokos daiktus; mokomasi juos tausoti, palaikyti jų švarą. Aptariama, jog vaikai esti įvairios išvaizdos, kad visiems žmonėms reikia gerumo, draugiškumo, todėl reikalinga sutarti, bendrauti. Pratinamasi išsakyti savo pojūčius ir norus. Pratinamasi suvokti savo ir kito vaiko, artimojo ar pedagogo jausmus; reaguoti emociškai į draugus, artimosios aplinkos žmones, situacijas. Aiškinamasi, jog negalima kviečiamam eiti su nepažįstamais žmonėmis ar atrakinti namų durų. Pedagogui padedant renkamosi viena ar kita priemonė, daiktas, elgesio modelis; aptariama, kodėl taip nusprendė. Mokytojui padedant kasdienėse situacijose mokomasi išklaudyti kitą, kontroliuoti savo veiksmus, elgesį; neskriausti draugo; žodžiu ir leistiniais veiksmais nesutikti su kito netinkamu elgesiu. Dalyvaujama klasės, mokyklos renginiuose, pratinamasi veikti kartu su kitais bendruomenės nariais (pvz., dainuoti).
1.2. Palankiai priimti kitą žmogų. Nuomonėms išsiskyrus toleruoti kitokį požiūrį. Susitvarkyti.	1.2. Būti kartu su klasės draugais, deramai elgtis. Suvokti, jog ugdytinis, kaip ir kiti vaikai, yra reikalingas klasėje. Išgirsti mokytojo nurodymus, vaikų klausimus, tinkamai reaguoti. Klausti, aiškintis veiklos tikslą, pagal galimybes stebėti ar atlikti paprastesnius veiksmus. Stengtis sutarti su klasės draugais. Bandyti kontroliuoti savo elgesį. Konfliktus spręsti kartu su artimosios aplinkos suaugusiais. Pedagogui padedant spręsti elementarias problemas, išsakyti savo nuomonę.	Ugdymo procese padėti ugdytiniui pajusti saugumą. Pratinamasi veikti kartu su klasės draugais, pajusti reikalingumą ir priklausomybę savo klasei. Nesupratęs užduoties ugdytinis skatinamas klausti. Ugdytinis pratinamas būti pokalbių dalyviu: klausytis, stengtis suprasti, apie ką šnekama. Ugdytinis pratinamas pasakyti savo sunkumus, problemas. Dirbant grupėje ar kilus nesutarimui, mokomasi kontroliuoti savo žodžius ir veiksmus; nusiraminti, atsipalaiduoti, pedagogui padedant spręsti konfliktinę situaciją: ieškoti ir rasti abiem pusėms tinkamą sprendimą. Aiškinamasi, kad norint bendrauti, būtina būti draugiškiems, paisyti kitų žmonių interesų.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
1.3. Naudotis teisėmis, vykdyti pareigas. Būti tolerantiškam. Pripažinti kitų teises. Norėti būti savo valstybės – Lietuvos – piliečiu.	1.3. Gebėti dalyvauti nesudėtinguose žaidimuose, laikytis taisyklių arba stebėti sudėtingesnius draugų žaidimus. Stengtis savarankiškai atlikti kai kurias užduotis (dėlioti dėlionės, pabaigti spalvinti piešinį, įklijuoti ir kt.), išsakyti savo norus. Suvokti, jog turi netrukdyti klasės draugams jiems atliekant sudėtingesnes užduotis. Gebėti laikytis kai kurių klasės bendrabūvio taisyklių. Nesutarimus spręsti geranoriškai.	Pratinamasi dalyvauti įvairioje veikloje, būti kartu su klasės draugais, būti reikalingam menkai pajėgiant atlikti užduotis, būti toleruojamam kitų klasės draugų. Pedagogui padedant laikytis klasės taisyklių. Laikytis žaidimo taisyklių – pareiga. Pratintis suvokti teisingą elgesį savo ir kitų vaikų atžvilgiu. Toleruoti kitaip besielgiančius klasės draugus; nekriausti draugų, nesileisti skriaudžiamam veiksmais ar žodžiais. Pratinamasi kai kurias užduotis atlikti savarankiškai, suvokti, kad užduoties atlikimas – pareiga.
	1.4. Dalyvauti klasės, mokyklos gyvenime; stebėti ir stengtis suprasti draugų veiklą. Suvokti, kad dirbti turi visi, kad darbais klasėje, grupėje reikia dalytis, kad labai svarbu teisingai elgtis.	Aptariant įvairias situacijas iš vaikų gyvenimo, aiškinamasi, jog klasėje, mokykloje, visuomenėje visi turi lygias teises. Kiekvienas žmogus turi teises ir pareigas. Mokinio darbas ir pareiga – atlikti jam skirtas užduotis, esant būtinybei, padėti draugui. Pareigas vykdyti privalu. Mokomasi pripažinti klydus.
1.5. Stengtis akiai nepasitikėti gaunama informacija. Stebėti savo aplinką. Domėtis, kas vyksta aplinkoje.	1.5. Stengtis pastebėti, ką veikia draugai ir šeimos nariai. Stengtis teisingai atlikti pamokų ir žaidimų užduotis. Stengtis atpažinti, kai yra juokaujama. Mokytis neišsižeisti dėl pajuokavimų.	Aptariant suaugusiųjų ir vaikų gyvenimą, žmogaus poreikių tenkinimą, pratinamasi suvokti, kad visi žmonės dirba, kad šeimoje, klasėje, mokykloje, bendruomenėje žmonės laikosi taisyklių. Gyvenime kiekvienas žmogus, taip pat ir paaugęs vaikas, nori ne tik maisto, šilumos, būsto, bet ir džiaugsmo, todėl žmonės juokauja. Juokaujama, siekiant pralinksinti kitus, pasidžiaugti kartu su šeimos, klasės, bendruomenės nariais, atsipalaiduoti.
	1.6. Stengtis dalyvauti klasės, mokyklos bendruomenės gyvenime. Stengtis tinkamai vykdyti paprasčiausias pareigas.	Dalyvaujama įvairiose veiklose, šventėse, renginiuose. Aptariama, kodėl įdomu juose dalyvauti. Aptariama, kas vadovauja renginiams, mokyklai, miestui (kaimui), kokios jų pareigos, kuo svarbus jų darbas žmonėms.
2. Žmonių gyvenimo kaita		
2.1. Stengtis suvokti, kad pokyčiai yra neišvengiami. Domėtis šeimos, giminės gyvenimu, praeitimi.	2.1. Stengtis suprasti laiko pokyčius išreiškiančias sąvokas <i>vakar, šiandien, rytoj</i> . Įvardyti savo augimą ir keitimąsi. Bandyti suprasti ir pedagogui (-ei) padedant vartoti terminus <i>seniau, dabar, ateityje; anksčiau, vėliau</i> ir kt.	Kasdien aptarti šią dieną, pasakyti, kokia savaitės diena. Prisiminti vakar dienos veiklą, pasakyti, kokia buvo savaitės diena, kokia savaitės diena bus rytoj. Sąvokos <i>seniau, dabar, ateityje; anksčiau, vėliau</i> ir kt. nuolat vartojamos kalbant apie patį ugdytinį, prisimenant jo keitimąsi. Laiko sąvokų mokomasi kalbant apie ugdytinių šeimą, senelius.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	2.2. Bandyti suprasti, kaip yra susiję seneliai, tėvai, vaikai. Suvokti, kurie iš artimųjų jaunesni, kurie vyresni.	Aiškinamasi, kaip gyveno seneliai, kaip jie rengėsi, puošėsi. kur gyveno, kokius darbus dirbo, kaip šventė, ilsėjosi. Senelių pomėgiai, tradicijos. Aiškinamasi, kad esti šeimos ir giminės giminystės ryšiai. Šeimos (ir giminės) gali būti mažos ir didelės.
2.3. Domėtis tuo, kas buvo praeityje, t. y. „seniai, seniai“. Saugoti tai, kas sukurta savos vietovės žmonių, gerbti jų atminimą.	2.3. Pedagogui padedant iliustracijose, nuotraukose atpažinti savo gyvenamosios vietovės bažnyčią, vieną kitą istorijos paminklą.	Ekskursijų metu aplankomi žymesni apylinkių istorijos objektai: piliakalniai, pilys, dvarai, bažnyčios, paminklai, išlikusios senos sodybos, malūnai, kalbinami ten gyvenantys žmonės. Pedagogui padedant bandoma sudominti ugdytinius atkreipiant dėmesį į senovę liudijančius daiktus.
	2.4. Pedagogui padedant ir primenant gebėti tinkamai elgtis viešose vietose: šventovėse, kapinėse, prie paminklų ir kt.	Mokomasi tinkamo elgesio lankant muziejus, bažnyčias; ritualinio elgesio pagrindų – lankant artimų ir įžymių žmonių kapus (uždegti žvakę, padėti gėlių; mirusiųjų atminimą pagerbti tylos minute).
2.5. Gerbti savo tautos praeitį.	2.5. Stengtis atpažinti savo gyvenamojoje vietovėje lankytus istorinius objektus. Mokytojui padedant, atpažinti kalendorinių ir valstybinių švenčių požymius, jų atributiką.	Mokomasi atpažinti, kokie yra reikšmingiausi vietovės istorijos objektai, asmenybės. Švenčiamos kalendorinės ir valstybinės šventės, aiškinamasi apie kiekvienos šventės atributiką ir prasmę.
2.6. Didžiuotis savo šalies praeitimi, įžymiais žmonėmis.	2.6. Turėti nuomonę, kad Lietuvos praeitis, jos istorija yra sena ir garbinga.	Kartu su visa klase, pasitelkiant gausią vaizdinę medžiagą iš vadovėlių, vaikiškų istorinio turinio knygų, kuriamas Lietuvos istorijos vaizdas: amatai, pirmosios mokyklos; kai kurie didieji Lietuvos kunigaikščiai: Mindaugas, Gediminas, Vytautas; nepriklausomos valstybės atkūrimas; Sąjūdis, nepriklausomybės atkūrimas, įsijungimas į ES. Valstybinėms šventėms rengiamasi parodėlėmis, projektais, ugdytinių nuostatomis tinkamai elgtis šeimoje ir mokykloje. Vaikai skatinami pagal savo gebėjimus dalyvauti grupiniame darbe savo šalies labui.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3. Žmonių gyvenamoji aplinka		
3.1. Elementariai orientuotis aplinkoje. Stebinti, tyrinėjant aplinką patirti pažinimo džiaugsmą. Savo aplinkoje veikti kryptingai, tikslingai. Nedaryti žalos aplinkai.	3.1. Orientuotis klasės ir mokyklos patalpose. Pažinti (pavadinti ar parodyti) mokinio reikmenis, baldus, namų apyvokos daiktus; suprasti jų paskirtį, juos tausoti. Atpažinti (pavadinti ar parodyti) kai kurias simboliais žymimas patalpas (savo klasę, mokytojų kambarį, sporto salę, mokyklos slaugytojos kabinetą, tualetą, žaidimų kambarį ir kt.). Saugiai elgtis namuose, klasėje, mokykloje. Atpažinti (pavadinti ar parodyti) perėjos ženklus, šviesoforo spalvas, skirti jų reikšmę. Stengtis saugiai elgtis gatvėje. Stengtis suvokti, kad svarbu žinoti tikslą ir tuomet kryptingai jo siekti.	Mokomasi, apžiūrint klasę, joje esančius baldus, mokinio reikmenis ir kitus daiktus, aptariant jų paskirtį, pavadinti juos arba parodyti. Pratimasi tvarkingai susidėti mokinio reikmenis ir kitus daiktus, sutvarkyti klasę, tausoti daiktus ir patalpas. Mokomasi skirti mokyklos patalpas pagal jas žyminčius simbolius, rasti jas. Aiškinamasi apie saugumą gatvėje, aptariama perėjimo vieta, ją žymintys ženklai. Aptariamos šviesoforo spalvos, jų reikšmė, žmogaus elgesys esant įvairiems šviesoforo signalams. Žaidžiami žaidimai, susiję su saugiu elgesiu gatvėje. Ekskursijose mokomasi pereiti gatvę per perėją, sankryžoje. Aptariama, jog žmogus savo veiklą numato, planuoja. Aiškinamasi, kad numčius tikslą, stengiamės kryptingai siekti jį įgyvendinti nepažeidžiant kitų žmonių interesų.
	3.2. Įvardyti ar parodyti, koku transportu atvykstama į mokyklą. Atpažinti ir stengtis įsiminti namų adresą. Atpažinti ir stengtis įsiminti savo miesto ar kaimo pavadinimą. Suvokti, kad telefonu galima susisiekti su artimaisiais; savarankiškai ar padedamam kalbėtis telefonu.	Aptariamas kelias į mokyklą, įvairios transporto rūšys. Aiškinamasi, koku transportu vaikas vyksta į mokyklą. Įvairiose situacijose prisimenamas namų adresas. Aptariama telefono svarba žmogaus gyvenime. Mokomasi praktiškai naudotis telefonu, įsiminti savo artimųjų telefono numerį, kalbėti telefonu, prisilaikyti pokalbio etiketo.
3.3. Skirti kai kurias erdvės sąvokas. Domėtis žemėlapiu.	3.3. Veikti aplinkoje, kai veikla susijusi su aplinkos daiktų padėties įvardijimu, atliekant aplinkos ir gamtos tyrinėjimus, tvarkant savo darbo vietą, klasę. Žinoti (parodyti), kuria ranka rašoma. Skirti kairę ir dešinę rankas. Bandyti apvesti Lietuvos žemėlapio kontūrą, įvardyti, parodyti, kur žemėlapiu viršus, apačia, kur kairė, dešinė. Suvokti, jog gyvena Lietuvoje. Pedagogui padedant rasti Lietuvos žemėlapyje gimtąjį miestą ir sostinę Vilnių. Stengtis domėtis, kokiose vietovėse buvoja.	Su pedagogu (-e) aptariama daiktų padėties erdvėje: <i>viršuje – apačioje, ant – po, prieš – už, viduje – išorėje, aukštai – žemai, toli – arti, kairėje – dešinėje</i> ir kt. Mokomasi skirti kairę ir dešinę rankas. Mokomasi atpažinti ir suvokti, kad yra tyrinėjamas Lietuvos žemėlapis. Mokomasi atpažinti ir suvokti, jog skirtingai pažymėti miestai, miškai, upės, ežerai, jūros. Aptariama, kad didžiausias Lietuvos miestas ir sostinė yra Vilnius, o Lietuva – prie Baltijos jūros. Prisimenama, kas su tėvais buvo Vilniuje, prie Baltijos jūros, kituose miestuose, kaimo vietovėse.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3.4. Domėtis nūdienos gyvenimu.	3.4. Atpažinti (pavadinti ar parodyti) gaublių. Stengtis suvokti, kad yra ir kitų šalių. Stengtis suvokti, jog vieni žmonės gyvena šiltuosiuose kraštuose, kiti – šaltuosiuose.	Elementariai susipažįstama su Žemės modeliu – gaubliu; aiškinamasi, jog Žemė, kurioje mes gyvename, yra didelė. Vaikams parodoma vieta gaublyje, kur yra Lietuva. Aiškinamasi, kad yra ir kitos šalys; jos esti šiltuosiuose ir šaltuosiuose kraštuose. Aptariama, į kokius kraštus ir šalis buvo nuvykę tėvai, kiti artimieji.
3.5. Toleruoti kitų rasių, kitų tautų skirtingas nuo mūsų kultūras, papročius, tradicijas.	3.5. Stengtis suvokti, kaip žmonių gyvenimo būdas priklauso nuo gamtinių sąlygų, kad šiltuosiuose ir šaltuosiuose kraštuose žmonių gyvenimas smarkiai skiriasi. Stengtis suvokti, kad įvairiose Žemės vietose gyvena įvairių rasių, tautų, kultūrų žmonės. Stengtis suvokti, kad žmonės tarpusavyje yra skirtingi, bet turi ir daug bendrų ypatybių.	Remiantis įvairių šaltinių medžiaga, aiškinamasi apie kai kuriuos įvairiose Žemės vietose gyvenančių žmonių (skirtingų rasių, tautų, kultūrų) papročius, tradicijas, verslus. Ugdomas supratimas ir pakantumas kitaip atrodantiems, kalbantiems, besielgiantiems.
3.6. Tyrinėti aplinką, fiksuoti duomenis.	3.6. Pedagogui padedant stebėti orus, pildyti paprasčiausią „Orų kalendorių“ (esant galimybei). Stengtis išvardyti metų laikus. Atpažinti ryškiausius metų laikų požymius. Skirti kritulius (lietus, sniegas); stengtis atpažinti kai kuriuos gamtos reiškinius (vėjas, perkūnija, šerkšnas ar kt.).	Pratinamasi stebėti orus, jų permainas ir kartu su pedagogu bei kitais mokiniais fiksuoti „Orų kalendoriuje“. Gilinamasi į orų ir gyvosios bei negyvosios gamtos pokyčius sezono tėkmėje, aiškinamasi tų pokyčių priežastis. Aptariamos kalendorinės šventės, švenčiamos kiekvienu metų laiku, akcentuojamas ugdytinio gimtadienis atitinkamu metų laiku.
	3.7. Padedamam pasirinkti tinkamą aprangą, atsižvelgiant į oro sąlygas.	Aptariamas gamtos sąlygų (orų) ir žmonių gyvenimo būdo ryšys; aiškinamasi, kad gamtos sąlygos daro įtaką žmonių gyvenimo būdui, tradicijoms, papročiams, elgsenai.
3.8. Prisidėti prie gamtos išteklių taupymo. Prisidėti prie švarios gamtinės aplinkos išsaugojimo.	3.8. Žinoti, kad geriamąjį vandenį reikia taupiai naudoti. Stengtis, kur galima, taupiai naudoti vandenį, nežaisti su vandens srove iš čiaupo, užsukti čiaupą baigus praustis ir t. t.	Aiškinamasi, kad geriamasis vanduo atiteka vamzdžiais iš požeminių telkinių, jo išteklių yra riboti, todėl reikia naudoti taupiai. Aptariami šulinys, šaltinis. Lankantis įvairiose aplinkose, džiaugiamasi gražiais žmonių darbais puoselėjant ir saugant natūralų gamtos grožį.
	3.9. Pedagogui padedant elementariai nurodyti, kad augalams, gyvūnams ir žmogui reikalingas oras bei vanduo.	Kartu su pedagogu atliekami bandymai su vandeniu; tyrinėjama, kad vanduo tirpina kai kurias medžiagas, todėl svarbu neteršti atvirų telkinių vandens. Mokomasi naudoti vandenį taupiai, pagal paskirtį. Aiškinamasi, kad lietaus vandenį galima surinkinėti laistymui. Aptariama, kad gamtoje (miškuose, prie vandens telkinių ir kt.) yra švariausias oras. Aptariama oro vėdinimo svarba patalpose.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
3.10. Stengtis stebėti aplinką, ją pažinti. Gerbti ir tausoti žmogaus sukurtas gėrybes. Jausti pagarbą kiekvienam dirbančiam žmogui.	3.10. Bandyti skirti gamtos bei žmogaus sukurtus daiktus.	Aiškinamasi, kuriuos daiktus yra sukūręs žmogus, o kuriuos – pati gamta. Klasėje aptariama, kodėl žmogus gamina jam reikalingus daiktus.
	3.11. Stengtis įvardyti (parodyti paveikslėlyje), kokius darbus dirba žmonės, kuo svarbus jų darbas. Bandyti pasakyti, kuo dirba tėtis, mama, pagal galimybes, ką dirba. Suvokti, kokių profesijų esti, kas kokį darbą atlieka.	Aiškinamasi apie maisto produktus (apžiūrint natūralias pakuotes ir jų turinį), iš kur jie. Aiškinamasi, iš ko gaminami drabužiai, iš ko statomi gyvenamieji namai, iš kur gaunama šviesa ir šiluma.
	3.12. Mėginti skirti, kokių gėrybių pagamina ūkininkas. Bandyti suvokti, koks verslininko darbas.	Aptariama, kaip savo ūkyje dirba ūkininkas, ką jis augina, kas iš to pagaminama. Aptariama, kokie svarbūs yra statybos, prekybos, transporto ir kt. verslai.
4. Žmogaus sveikata ir saugumas		
4.1. Pastebėti vienam kitą, padėti, būti geranoriškiems.	4.1. Bandyti pastebėti pokyčius, vykstančius savo organizme. Suvokti savo kūno masės, ūgio ir galūnių didėjimą. Kartu su pedagogu apžiūrint savo ir artimųjų nuotraukas, paveikslėlius, vaizduojančius žmogaus įvairius amžiaus tarpsnius, suvokti, kaip žmogus keičiasi.	Atliekami tyrinėjimai: matuojamas ugdytinių ūgis, pažymimas ilgoje popieriaus juostoje, užrašomi vardai, vaikai sveriami; patys ar padėdami apibrėžia plaštaką, pėdą. Gretinami gauti duomenys (kas klasėje aukščiausias, kas mažiausias, kurio pėda didžiausia, kurio mažiausia), darbeliai sudedami lentynėlėje. Vaikai bando sulyginti savo ankstesnių metų plaštakų, pėdų kontūrus ar atspaudus su dabartiniais. Aptariama, kad nepaisant to, jog ugdytiniai skirtingi savo ūgiu, išvaizda, turime išklausti, išgirsti vienas kitą, kad būtų gera visiems drauge. Nagrinėjamos ugdytinių ankstesnių metų ir dabartinės nuotraukos. Pedagogui padedant lyginama, kaip atrodo vienoje, o kaip kitoje nuotraukoje. Aptariami pasikeitimai. Daroma išvada, kad vaikas auga ir keičiasi. Aiškinamasi, kuo ugdytinai panašūs į tėvus. Skatinami išsakyti savo panašumus į mamą, tėtį ir kitus artimuosius.
4.2. Domėtis savo organizmo sandara, saugoti sveikatą.	4.2. Skirti ir pavadinti arba parodyti pagrindines kūno dalis. Mėginti suprasti, kur yra stuburas, parodyti jo vietą. Įvardyti kai kuriuos vidaus organus, parodyti jų vietą (širdis, skrandis). Stengtis saugiai elgtis gatvėje, buityje, gamtoje (miške, prie vandens telkinių). Suvokti, kad pačiam reikia rūpintis savo kūnu, sveikata, saugumu.	Žaidžiant, atliekant mankštos pratimus, mokomasi pavadinti (parodyti) pagrindines kūno dalis; aiškinamasi, ką veikia kiekviena kūno dalis. Schemoje kartu su ugdytiniais randamas stuburas, pavadinamas. Bandoma užčiuopti savo galūnių, stuburo kaulus. Atkreipiamas dėmesys į taisyklingą laikyseną (stovėseną, sėdėseną). Aiškinamasi, kad po persirgtų ligų ar patirtų traumų kai kurie žmonės gali judėti tik sėdėdami vežimėlyje ar remdamiesi ramentais; kartais jiems reikalinga kitų žmonių pagalba.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
		Naudojant vaizdines priemones ugdytiniai supažindinami su kai kuriais kūno (galvos smegenys) ir vidaus (širdis, plaučiai, skrandis) organais. Aiškinamasi, kad kiekvienas organas atlieka savo darbą. Aptariama, kad persivalgius, sunkiai dirba skrandis, gali jį skaudėti. Atliekami praktikos darbai: bandoma, pridėjus ranką kairėje krūtinės pusėje, pajusti širdies plakimą. Pridėję kumštuką, po krūtine, surandame skrandžio vietą. Bandoma įsidėmėti, kad reikia atlikti laiku visa, kas susiję su mūsų kūno poreikiais. Mokomasi rūpintis savo sveikata ir saugumu.
	4.3. Stengtis taisyklingai vaikščioti, stovėti, sėdėti. Saugoti klausą. Stengtis suprasti, kodėl reikia saugoti klausą. Saugoti regėjimą. Stengtis suvokti, kodėl reikia saugoti regėjimą. Bandyti tyrinėti savo pojūčius. Pajusti jų svarbą kasdieniame gyvenime, įvairiose veiklose (žaidžiant, mokantis, dirbant).	Pratimais, šokiais, muzikiniais žaidimais, pamėgdžiodami įvairius gyvūnus, mokomasi judesių lengvumo, laisvumo, grakštumo, taisyklingos laikysenos. Aiškinamasi klausos reikšmė. Atliekami praktikos darbai ir tyrinėjimai: paklaustyti tylos, klausai malonių gamtos garsų (lietaus barbenimo, jūros ošimo, medžių šlamėjimo, paukščių čiulbėjimo ir kt.); paklaustyti savo sukulto triukšmo (plojame rankomis, patrypiame kojomis ar kt.), sukurti įvairių garsų (pripilant skirtingą kiekį vandens į stiklinius butelius ir suduodant pagaliuku ar šaukštu į butelio šoną). Aptariamas žalingas didelio triukšmo poveikis klausai ir sveikatai, kaip elgtis tinkamai (kalbėti ramiu tonu, nešūkauti, nespiegti). Prisimenama, kas žalinga akims, kaip jas saugoti. Nešiojantys akinius ugdytiniai mokomi juos saugoti ir prižiūrėti (valyti stiklus specialia servetėle ir skysčiu).
4.4. Rūpintis savo sveikata. Laikytis asmens higienos reikalavimų. Turėti nuostatą pasakyti „ne“, „man negalima“ įvairiems siūlymams pabandyti alkoholio, kvaišalų ir pan.	4.4. Pedagogui padedant, susidaryti ir (arba) tobulinti asmens higienos įgūdžius, naudotis asmens higienos reikmenimis. Pedagogui primenant, laikytis asmens higienos taisyklių. Suvokti, kodėl turime maitintis. Stengtis visavertiškai maitintis. Stengtis suvokti, kodėl turime ilsėtis.	Aiškinamasi, kuo svarbus žmogui fizinis aktyvumas, sveika mityba, grūdinimasis, pakankamas miegas, asmens higiena. Aptariama būtinybė rūpintis savo kūno švara: mokomasi išsimuiliti rankas, jas gerai nuplauti vandeniu, išsiplauti ausis, jas išsišluostyti, mokomasi taisyklingai valyti dantis, susišukuoti plaukus ir kt. Pagal išgales tvarkomasi savo darbo vietoje ir artimojoje aplinkoje.
	4.5. Pedagogui padedant rasti malonių ir tinkamų užsiėmimų atsipalaiduoti, pajusti, kaip galima įveikti įtampą, nusiraminti.	Pedagogui vadovaujant klausomasi tinkamos muzikos, dainų, pasakų, žaidžiami muzikiniai žaidimai, kurie ramina. Lankomos parodos, muziejai, organizuojami šventiniai renginiai; jie praturtina ugdytinius dvasiškai, sužadina teigiamus jausmus, pakelia nuotaiką, leidžia atsipalaiduoti.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės	
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas		
4.6. Padėti artimosios aplinkos žmonėms kurti ir puoselėti grožį.	4.6. Gebėti tvarkyti ir prižiūrėti savo darbo vietą, klasę, gyvenamąją namų aplinką. Pratintis gyventi ir dirbti švarioje, tvarkingoje aplinkoje. Pedagogui padedant, atrinkti priemones, naudojamas tvarkant aplinką. Gebėti suskirstyti maisto produktus į naudingus ir žalingus sveikatai.	Pedagogui padedant, mokomasi pagal galimybes prisidėti prie klasės (grupės), namų aplinkos tvarkymo bei puošimo švenčių progomis. Pradedama nuo savo suolo, mokinio reikmenų, kuprinės, drabužių ir pan. Dalyvaujama klasės ar mokyklos organizuojamose talkose, švaros akcijose.	
4.7. Laikytis asmens higienos.	4.7. Pedagogui primenant, vykdyti asmens higienos reikalavimus.	Mokomasi palaikyti kūno švarą. Aiškinamasi, kodėl tai svarbu.	
5. Žmogus ir gyvoji gamta			
5.1. Norėti pažinti gamtą. Kultūringai naudotis gamtos gėrybėmis. Nusi-teikti tvarkyti ir gražinti savo aplinką. Džiaugtis ir grožėtis švaria ir gražia aplinka. Saugiai elgtis artimojoje aplinkoje ir gamtoje.	5.1. Atliekant paprasčiausius bandymus su temperatūra, vartoti savo kalboje kai kuriuos terminus (<i>šalta, šilta, karšta</i>) arba parodyti tai kitais būdais. Tyrinėjant ilgį, vartoti savo kalboje kai kuriuos išsireiški-mus (<i>ilgas, trumpas, toks pat</i>) arba skirti parodant. Tyrinėjant svorį, vartoti savo kalboje išsireiškimus: <i>sunkus, lengvas</i> arba skirti parodant. Tyrinėjant kiekį, vartoti savo kalboje: <i>daug, mažai, vienas, tiek pat, po lygiai</i> arba skirti parodant. Tyrinėjant laiką, vartoti savo kalboje: <i>šiandien, vakar, rytoj, rytas, diena, vakaras, naktis</i> arba skirti parodant paveikslėliuose paros dalis ir savo veiklą. Atliekant tyrimus, bandyti laikytis saugumo reikalavimų.	Ugdytiniai skatinami kalbėti, klausti, smalsauti, džiaugtis aplinka. Atliekami tyrinėjimai: stebimi, pavadinami orai, gamtos reiškiniai, gro-žimasi metų laikų spalvomis. Aptariama, koks oras šiandien, koks buvo vakar. Pratinamasi pažinti įvairių gyvųjų organizmų būklę skirtingais metų laikais (stebint tiriamus aplinkos objektus). Vaikai skatinami pa-stebėti, kokie augalai ir gyvūnai yra šalia jų. Gamta pažįstama veikloje ir per ekskursijas. Renkama gamtinė medžiaga (medžių lapai, vaisiai); grupuojama pagal spalvą, dydį, ilgį, formą. Iš gamtinės medžiagos gaminami suvenyrai, žaidžiama su ja. Pedagogas vartoja savo kalboje laiko sąvokas, vaikai skatinami teisingai jas suprasti. Taikomas paros ir metų laikų laikrodis. Naudojama lupa (didinamuoju stiklu) stebint gyvūnus, augalus klasėje ir gamtoje.	
	5.2. Stengtis klausinėti artimosios aplinkos žmonių apie gamtos daiktus, reiškinius. Dėlioti daiktus pagal dydį, pagal ilgį. Gru-puoti daiktus pagal vieną požymį (spalvą, dydį).		Daiktai grupuojami pagal kokį nors (nurodytą) požymį, pvz., spalvą, dydį, masę, formą. Bandoma nurodyti gamtos daiktų dalis ir kitus požy-mius. Lyginami daiktai, vienas prie kito pridedami arba uždedami.
	5.3. Stengtis suvokti, kad žmonių darbas palengvina gyvenimą, buitį. Stengtis suvokti, kad technikos naujovės padeda lengviau gauti įvairių žinių.		Apžiūrimos ir aptariamos vaikų enciklopedijos. Supažindinama, kaip naudotis kompiuteriu: gaunama informacija, spausdinama, piešiama, daromos lentelės, atsiunčiami internetu paveikslėliai ir išspausdinami.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	<p>5.4. Stengtis suprasti, kad žmogus neišgyventų be gamtinės aplinkos.</p> <p>Suvokti, kad žmogui, augalui, gyvūnui reikalinga švari aplinka.</p> <p>Suvokti, jog visi – ir žmonės, ir augalai, ir gyvūnai – turi savo poreikių. Stengtis įsidėmėti saugaus elgesio taisyklės artimojoje aplinkoje ir gamtoje. Įsidėmėti taisyklę: vietą gamtoje, joje apsilankius, reikia palikti švarią!</p>	<p>Aiškinamasi gamtos poveikį žmogui ir žmogaus poveikį gamtai. Ugdomas suvokimas, kad esame neatskiriama gamtos dalis ir turime jausti pagarbą gyvybei ir gamtai.</p> <p>Aptariama, kad negalima žaloti augalų, trikdyti gyvūnų gyvenimo. Aiškinamasi, kokius gerus darbus gali atlikti žmonės gamtoje. Mokomasi nešiukšlinti aplinkos ir būtinai sutvarkyti likusias šiukšles. Ugdytiniai surenka paliktas šiukšles klasėje, mokyklos poilsio zonoje. Su mokiniais aiškinamasi, kad atliekas galima naudoti per technologijų ir dailės pamokas. Stengiamasi auginti gėles klasėje: sodinama, valomos dulkės nuo lapų, laistoma, purenama žemė, persodinama. Aptariama priežiūra. Grožimasi gėlėmis, jomis puošiamą klasę.</p> <p>Ugdomas supratimas apie vandens svarbą žmogui, gamtai. Pratinamasi taupyti vandenį: nusiplovus rankas, užsukti čiaupą. Aiškinamasi, kad negalima teršti vandens telkinių. Ugdomas suvokimas, kad prie vandens ir vandenyje gyvena gyvūnai, auga augalai; teršiant vandenį skriaudžiami vandens gyventojai: gali išnykti antys, žuvis, varlės, sraigės ir kt. Leidžiama patirti, kad maloniau būti ir poilsiauti švarioje aplinkoje. Ugdoma atjauta paukšteliams ir žvėreliams giliai žiemą. Skatinamas noras globoti paukščius: parūpinamos lesyklos, maisto, lesinama, stebima. Pedagogui (-ei) padedant gaminamos lesyklėlės iš dėžučių, plastikinių butelių, tvirtinamos mokyklos kieme. Pavasarį ruošiamasi sutikti parskrendančius paukščius: stebima, kaip sukalamas inkilas, įkeliamas į medį; atsargiai stebimi apgyvendinti inkilai, lizdai.</p>
<p>5.5. Stebėti, tyrinėti, pažinti artimiausią aplinką. Jausti pagarbą gyvybei. Nežaloti savęs, savo draugų, gyvūnų ir augalų. Neatimti gyvybės.</p>	<p>5.5. Pedagogui padedant atpažinti mitybos grandines, keliant klausimą „Kas kuo minta?“. Pedagogui padedant suvokti, kad augalais, jų dalimis maitinasi gyvūnai ir žmogus. Stengtis suvokti, kad kai kurie gyvūnai maitinasi kitais gyvūnais.</p>	<p>Aiškinamasi, kad gamtoje gyvieji daiktai susiję; vieni be kitų negali gyventi. Žolinių augalų, krūmų ir medžių lapais, vaisiais, sėklomis maitinasi žmogus ir gyvūnai.</p> <p>Stebimas gyvūnų maitinimasis, jų elgsena (žiurkėnas, banguotoji papūgėlė ar kt.), kas koku maistu maitinasi. Kartu su vaikais sudaromos paprasčiausios mitybos grandinės, naudojant natūralius daiktus ir (arba) paveikslėlius. Sudaryta mitybos grandinė, pvz., žolė – kiškis; žolė – karvė – žmogus; grūdai – višta, kiaušinis – žmogus ir kt.), aptariama. Ugdoma atsakomybė už gyvybę.</p> <p>Vaišinamasi tuo, ką žmogus užaugina sau maistui (kiaušiniais, pieno produktais).</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	5.6. Stengtis suvokti, kaip augalai prisitaiko prie aplinkos. Pedagogui padedant nurodyti bent du pavyzdžius, kaip gyvūnai savo kūno sandara prisitaiko prie aplinkos.	Stebima ir aptariama, kaip augalai, jų dalys (pvz., kiaulpienių ilgos šaknys) prisitaiko prie gamtos sąlygų. Aptariama, kaip gyvūnai, jų kūno dalys (kojos, uodegos, paukščių snapai, sparnai), kailio ar plunksnų spalva yra prisitaikę prie aplinkos, kad išliktų. Ugdytiniai skatinami pažinti artimosios aplinkos augalus, gyvūnus, grybus.
5.7. Džiaugtis, stebėti ir stebėtis augalais, gyvūnais ir grybais, jų įvairove. Pamatyti, kam reikalinga pagalba, padėti draugui. Nusiteikti klausti, kai ko nors nežino, neišgirdo, nesuprato.	5.7. Stebėti medžius, krūmus, žoles artimojoje aplinkoje. Tyrinėti valgomų ir nevalgomų grybų išorę. Skirti ir pavadinti arba parodyti kai kuriuos medžius, krūmus, gėles, žoles, grybus. Pavadinti (parodyti) naminius gyvūnus, džiaugtis jų jaunikliais.	Stebėdami aplinkoje medžius (ąžuolą ar kt.) ir krūmus (alyvą ar kt.), juos pavadiname, skiriame, kur medis, kur krūmas. Aptariami spygliuočiai medžiai (eglė, pušis), jų šakelės, spygliai, renkami kankorėžiai. Apžiūrimos sėklos, stebima, kaip sukdamosi krinta žemyn. Stebimi ir aptariami atnešti į klasę valgomieji ir nevalgomieji grybai. Ugdomas vaikų pastabumas ir atsargumas skiriant šiuos grybus. Ugdomas vaikų saugus ir kultūringas elgesys miške. Stebime ir apibūdiname natūralioje aplinkoje naminių gyvūnų, jų jauniklių (karvės ir veršiuko, vištos ir viščiuko ir kt.) išvaizdą, eisena, balsus. Ugdome vaikų norą gyvūnus globoti, prižiūrėti (rūpintis jų maistu, būstu, jaunikliais). Aiškinamasi, jog žmogus augina naminius gyvūnus, kad turėtų pieno ir jo produktų, vilnos, plunksnų, mėsos ir kt. Stebima, kaip naminiai gyvūnai rūpinasi savo vaikais: maitina, moko ėsti, lakti, prižiūri jų kailį ir kt. Aptariama, jog jaunikliai yra maži, bet užaugę, taps stiprūs ir dideli. Natūralioje aplinkoje stebimi kai kurie laukiniai gyvūnai (paukščiai, vabzdžiai), aptariama jų išorė, judesiai, klausomasi jų balsų. Pratinamasi atpažinti (parodyti), laukinius gyvūnus paveikslėliuose: aptariamas jų gyvenimo būdas, mityba, judėjimas, būstas, reikšmė gamtai, žmogui. Aptariama, kaip gyvūnai ruošiasi žiemai. Esant galimybei stebimos žuvis akvariume. Apibūdinant vabzdžius kenkėjus (musė), mokomasi švaros. Stebėdami bičių ir skruzdėlių bendruomeninį gyvenimo būdą, skatiname mokinių darbštumą, draugiškumą. Aiškinamasi, kad gyvūnai irgi turi namus ir nori saugiai gyventi; vaikas taip pat saugus savo namuose; turime jausti pagarbą, meilę gimtiesiems namams.
	5.8. Stengtis atpažinti (pavadinti ar parodyti) vaikų knygose ir žurnaluose konkrečius augalus, gyvūnus, grybus.	Ugdytiniai skatinami vartyti vaikų knygas, žurnalus, apžiūrėti jų iliustracijas. Vaikai sudominami klausiant, kas pavaizduota knygoje ar interneto atverstame puslapyje.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
6. Žmogus ir negyvoji gamta		
6.1. Pažinti vieną svarbiausių gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinių – judėjimą.	6.1. Pavadinti (arba parodyti aplinkoje ar paveikslėlyje) judančius daiktus. Stebėti daiktų judėjimo būdus, judėjimo greitį (<i>greitai, lėtai</i>). Įvardyti, jog judantys daiktai gali slysti, virsti (remiantis kasdiene patirtimi).	Stebime daiktų judėjimą (kas ir kaip juda) artimojoje aplinkoje, žaidžiam su kamuoliais, balionais. Aptariamas judėjimo greitis (<i>lėtai – greitai – labai greitai</i>).
6.2. Mokyti saugiai elgtis su elektros prietaisais.	6.2. Pastebėti patalpoje elektros jungiklį. Mokėti įjungti ir išjungti elektrą, nežaisti elektros jungikliu. Įsidėmėti, kad su elektra ir elektros prietaisais reikia elgtis saugiai: neliesti rankomis stalinės lempos lemputės, nedėti ant stalinės lempos daiktų, nemėtyti daiktų į elektros prietaisus, nekaišioti daiktų į kištukinį lizdą, nejungti patiems elektros prietaisų. Įsidėmėti, kad negalima liesti, valyti ir palikti be priežiūros įjungto lygintuvo. Žinoti, kad negalima traukti elektrinio prietaiso už laido, o reikia imti už kištuko.	Aptariami elektros prietaisai, kaip jie palengvina žmonių gyvenimą (spaudžiamos sultys, tarkuojamos morkos, bulvės, dirbama kompiuteriu). Išsiaiškinama, kad elektros prietaisai pradeda veikti tada, kai laido kištukas yra lizde; akcentuojama, kad juos įjungti ir išjungti turi tik suaugusieji. Aptariami pavojai naudojantis elektros prietaisais, pvz., maudantis vonioje negalima naudotis plaukų džiovintuvu; neatsargiai elgiantis su elektros prietaisais, galima nudegti ranką, gali kilti gaisras. Aptariama, kad elektra naudinga žmogaus gyvenime, kas atsitiktų, jeigu dingtų elektra mokykloje, namuose. Aptariama, kad radiatorius yra šiltas, jis išskiria šilumą, todėl klasės oras – šiltas.
6.3. Taupyti elektros energiją.	6.3. Taupyti elektros energiją: išeinant iš klasės, išjungti elektrą. Stebėti (kontroliuoti), kad būtų išjungiami elektros prietaisai, jei su jais nedirbama. Pavadinti (parodyti) kai kuriuos elektros prietaisus artimojoje aplinkoje. Mėginti taikyti paprasčiausius elektros energijos ir šilumos taupymo būdus.	Išryškinama elektros prietaisų nauda klasėje, mokykloje, namuose. Pratinamasi išjungti elektrą išeinant iš patalpos. Stebima, kaip pedagogas įjungia ir išjungia elektros prietaisus. Mokiniai stebi, kaip pedagogas lygina lėlės ar vaikų teatrinius drabužius. Kartu su mokiniais valomas klasės kilimas dulkių siurbliu ir šepečiu. Elektros prietaisu ir trintuve tarkuojamos daržovės. Palyginama, koku prietaisu ar įrankiu greičiau atliekamas darbas. Parodoma, kad elektros prietaisas išjungiamas iš karto baigus darbą. Pratinamasi ilgai nepalikti šaltu oru atvirų langų ar orlaidžių. Aiškinamasi, kad ir saulė šildo patalpas; darbo stalą statome prie lango, nes yra šviesiau.

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
Domėtis gamtos reiškiniams.	<p>6.4. Domėtis gamtos reiškiniais, mokytis juos pavadinti. Pavadinti (parodyti) paros dalis, nurodyti kai kuriuos būdingus požymius, pagal tai, ką vaikas veikia tuo metu. Stengtis pasakyti (parodyti) paros dalių seką</p> <p>Stebėti metų laikų ryškiausias požymius. Pagal galimybę priskirti ryškiausias požymius (paveikslėliuose) atitinkamiems metų laikams.</p> <p>Stengtis pavadinti (parodyti) dangaus kūnus (saulę, mėnulį, žvaigždes). Suprasti, jog Saulė šviečia ir šildo.</p>	<p>Stebimi gamtos reiškiniai; mokomasi atpažinti: <i>saulėta, debesuota, lyja, vaivorykštė, žaibas, perkūnija, sninga, pūga</i>. Aiškinamasi, kaip reikia elgtis lyjant, prasidėjus perkūnijai.</p> <p>Mokomasi pavadinti ar parodyti dangaus kūnus – saulę, mėnulį, žvaigždes; aptariama jų spalva, kada ir kur juos matome. Aiškinamasi, kad mes gyvename Žemėje; rodomas Žemės modelis – gaublys. Aptariama, kad Žemė yra labai didelė, apvali ir sukasi. Akcentuojama, kad saulė šildo ir šviečia. Žaidžiama: vaizduojami įvairūs gamtos kūnai pasipuošus karūnelėmis. Aptariama Saulės padėtis ir vaikų veikla rytą, dieną, vakare, naktį. Stebimi ryškiausi metų laikų požymiai, atkreipiamas dėmesys į pokyčius sezono eigoje. Mokomasi apsirengti ir apsiauti esant įvairiems orams, apranga siejama su sveikata.</p>
6.5. Atsargiai elgtis su kasdienėje aplinkoje esančiomis medžiagomis.	<p>6.5. Stengtis tirti ir grupuoti kasdienėje aplinkoje esančias medžiagas pagal konkrečiai nurodytas jų savybes.</p> <p>Atpažinti ir pagal galimybę pavadinti vandenį, popierių, medį, smėlį, molį, metalą, gumą, plastiką.</p> <p>Skirti kai kurias daiktų savybes: spalvą, kvapą, yra kieti, birūs, minkšti, skysti ar kt.</p> <p>Bandyti skirti, iš kokių medžiagų daiktai pagaminti (iš popieriaus, medžio, molio, gumos, plastiko, metalo ar kt.)</p> <p>Mokėti atsargiai elgtis su kasdienėje aplinkoje esančiomis medžiagomis.</p>	<p>Pedagogui vadovaujant tyrinėjamos medžiagos, žaidžiama su jomis. Ugdytiniai skatinami naudotis visais jutimo organais. Mokiniai tyrinėja molį: jis minkomas, kočiojamas, sukamos virvutės, pjaustomas, sukuriamas darbelis (lėkštelė, puodukas) jis papuošiamas, džiovinamas. Aptiriamos molio savybės. Iš bandymų daroma išvada, kad molis nepraleidžia vandens. Tyrinėjami metaliniai, guminiai, plastikiniai daiktai (lėkštelės, šaukštai, replės), jų savybės. Pratinamasi atsargiai elgtis su įvairiais daiktais. Klasėje surandami moliniai, metaliniai, guminiai, plastikiniai daiktai, jie grupuojami.</p>
	6.6. Pedagogui padedant pasirinkti kasdienėje aplinkoje esančius daiktus ir aptarti jų medžiagines savybes.	<p>Pedagogui vadovaujant medžiagos mirkamos, tirpinamos, lankstomos ir kt. Tyrimų rezultatai aptariami. Mokomasi suprasti, kokią žalą gamtai ir aplinkai gali padaryti neatsakingas elgesys su pavojingomis medžiagomis.</p>
6.7. Stebėti, tyrinėti gamtoje vykstančius procesus. Mėginti aiškintis priežastis, pasekmes.	6.7. Stengtis suvokti kai kuriuos medžiagų pokyčius gamtoje ir jų priežastis.	<p>Atliekant stebėjimus ir bandymus aiškinamasi, kad medžiagos kinta (ledo sušalimas ir tirpimas). Aptariama, kur galima pritaikyti medžiagų kitimus buityje, pvz., produktams (braškėms, slyvoms) šaldyti, maistui ruošti.</p>

Mokinių pasiekimai		Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai, žinios ir supratimas	
	6.8. Stengtis suprasti, kad vanduo keičia būvį: garuoja; kyla aukštyn, virsta debesimis; iš debesų krinta žemyn lašeliais (lyja); vanduo susigeria į žemę, subėga į šulinius, upes, ežerus ir kt.	Aiškinamasi bandymais, kad vanduo garuoja: piešiant teptuku ir vandeniui lentoje, atliekant bandymą: dedant šlapią audinį ant radiatoriaus. Aptariama, kad gamtoje vanduo garuoja, nes šildo saulė, susidaro debesys, iš debesų krinta lietus, vanduo susigeria į žemę, papildo ežerų, upių, vandenį. Vandens apytakos ratas gamtoje aptariamas pagal knygų iliustracijas, skaitoma pasaka, kas nutiko lašeliui. Atliekami bandymai, parodantys, kad vanduo – skystis, gali garuoti, gali virsti ledu (kieta medžiaga).
6.9. Stebėti, tyrinėti ir saugoti aplinką.	6.9. Stengtis suvokti oro ir vandens svarbą žmonėms, gyvūnams ir augalams. Stengtis netešti vandens telkinių. Suvokti, kad nešvarus vanduo gali būti išvalomas.	Atliekant bandymus ir stebėjimus, aiškinamasi apie oro svarbą kvėpavimui, vandens svarbą augalams, gyvūnams, žmogui. Stebimi vandens telkiniai, jų švara. Atliekami bandymai, rodantys, kaip išvalomas nešvarus vanduo.

Turinio apimtis. 3–4 klasės

Žmonių gyvenimas kartu. Ugdytinis skatinamas savarankiškai tenkinti fizinius poreikius, išsakyti pojūčius, pažinti artimąją aplinką. Mokomasi atsiliiepti kviečiamam, pakviesti draugus vardais, suvokti savo ir pastebėti kitų nuotaikas. Mokomasi tausoti mokinio reikmenis, namų apyvokos daiktus, klasės baldus, naudoti juos pagal paskirtį, palaikyti jų švarą. Mokomasi pagrįstai rinktis. Mokomasi išklaudyti kitą, kontroliuoti savo veiksmus. Mokomasi gerumo, švelnumo klasėje ir su artimaisiais. Mokomasi pajusti savo reikalingumą klasėje, stengtis nepažeisti kitų vaikų saugumo, būti draugiškiems. Ugdytinis pratimas pagarbiai elgtis su vyresniaisiais ir bendraamžiais. Mokomasi laikytis klasės taisyklių, susitvarkyti savo žaidimų ir darbo vietą, pagal galimybę, klasę. Pratimasi atlikti užduotis, dalyvauti žaidimuose. Ugdytinis skatinamas nusiteikti santarvei, išsakyti, įvairiais būdais parodyti susidariusią problemą, pagal galimybes pripažinti savo klaidą. Pratimasi suvokti maisto, drabužių, būsto svarbą ir darbo reikšmę. Mokomasi būti drauge, juoktis, džiaugtis kartu su klasės draugais, pagal galimybes rūpintis jais, dalyvauti bendroje šventėse. Soci-

alinių (gyvenimo) įgūdžių sudarymą ugdytiniams reikia numatyti ne vien 1–4, bet ir 5–10 klasėse, t. y. visą vaikų ugdymosi laiką mokykloje.

Žmonių gyvenimo kaita. Pasitelkiant gausią vaizdinę medžiagą, bandoma suvokti laiko pokyčius. Mokomasi skirti sąvokas: *seniau, dabar, ateityje, anksčiau, vėliau* ir kitas, kalbant apie patį ugdytinį, primenant jo keitimąsi. Laiko, keitimosi sąvokų ir istorijos pradmenų mokomasi kalbant apie ugdytinių šeimas, senelius, giminių. Taip palaiptiesniui priartėjama prie savo gyvenamosios vietovės istorijos objektų: bažnyčių, piliakalnių, dvarų, malūnų, išlikusių senų sodybų. Aiškinamasi, kokie yra reikšmingiausi vietovės istorijos objektai, asmenybės. Stengiamasi sudominti ugdytinius įvairiais senovę liudijančiais daiktais. Naudojant vaizdinę medžiagą bandoma sukurti elementarų supratimą apie Lietuvos praeitį, pagal ugdytinių gebėjimus susipažįstama su didžiais Lietuvos kunigaikščiais (Mindaugu, Gediminu, Vytautu). Ugdoma pagarba tautos praeičiai, didžiavimasis įžymiais tautos žmonėmis. Mokomasi švęsti valstybines šventes. Ugdytiniai skatinami kultūringu elgesiu ir gražiais darbais prisidėti prie gerovės kūrimo visų labui.

Žmonių gyvenamoji aplinka. Tobulinamas artimiausios aplinkos pažinimas, gerinami orientavimosi mokyklos patalpose įgūdžiai, patalpų skyrimas pagal simbolius. Pratinamasi skirti perėjos ženklus, suprasti šviesoforo spalvas, saugiai pereiti gatvę ir elgtis joje. Mokomasi skirti (atpažinti), koku transportu ir kaip vykstama į mokyklą, į namus. Mokomasi žinoti namų adresą, tėvų telefono numerį arba gebėti parodyti (kortelę, sąsiuvinį), kur užrašytas namų adresas ir telefono numeris. Mokomasi praktinėje veikloje įvardyti (parodyti) daiktų padėtį erdvėje; skirti kairę ir dešinę rankas. Mokomasi išmanyti, kokiam mieste (vietovėje) gyvena. Mokomasi suprasti, kad gyvena Lietuvoje, o sostinė yra Vilnius. Pratinamasi būti pakančiam kitaip atrodantiems, kitaip besielgiantiems žmonėms. Kartu su pedagogu stebimi ir aptariami orai, gamtos pokyčiai sezono metu ir per visus metus, susiejama su žmonių apranga, gyvenimo būdu, tradicijomis. Pagal galimybes prisidedama prie gamtos išteklių taupymo ir švarios aplinkos išsaugojimo. Mokomasi skirti, kokius daiktus yra sukūręs žmogus ir kokie yra gamtos daiktai, aiškinamasi, kodėl žmogus gamina įvairius daiktus, kuo svarbi žmogui gamta ir jos išteklių. Mokomasi suprasti, ką savo ūkyje augina ūkininkas, kas iš to pagaminama; aiškinamasi apie statybos, prekybos, transporto ir kitus verslus, kuo šie darbai svarbūs bendruomenės žmonėms.

Žmogaus sveikata ir saugumas. Pagal išgales mokomasi pastebėti pokyčius vykstančius savo organizme. Bandoma suvokti savo kūno masės, ūgio ir galūnių didėjimą sveriant, matuojant, darant atspaudus ir kt. Lyginama su anksčiau duomenimis. Nagrinėjamos ugdytinių nuotraukos, aptariami pasikeitimai, daroma išvada, jog ugdytiniai auga ir keičiasi. Žaidžiant, atliekant mankštos pratimus, mokomasi pavadinti ir (ar) parodyti pagrindines kūno dalis. Bandoma užčiuopti savo galūnių, stuburo kaulus. Atkreipiamas dėmesys į taisyklingą laikyseną (stovėseną, sėdėseną). Mokomasi saugotis nelaimingų atsitikimų, traumų (ypač pavojingos stuburo traumos, kaulų lūžiai). Aiškinamasi, kur kreiptis ištikus nelaimėi. Pedagogui (-ei) padedant ugdytiniai supažindinami su kai kuriais žmogaus vidaus organais. Padaroma išvada, kad reikia atlikti laiku visa, kas susiję su mūsų organizmo poreikiais. Aiškinamasi, kodėl reikia saugoti klausą, regėjimą. Aptariamas žalingas triukšmo poveikis sveikatai. Primenama, kas žalinga akims, kaip jas saugoti. Mokomasi rūpintis savo sveikata, tinkamai ir visavertiškai maitintis bei ilsėtis. Vengti alkoholio ir kvaišalų, laikytis asmens higienos taisyklių.

Žmogus ir gyvoji gamta. Mokiniai skatinami smalsauti, stebėti artimiausios aplinkos augalus ir gyvūnus. Mokomasi aptarti, grupuoti ir lyginti gamtinę medžiagą pagal įvairius parametrus. Aiškinamasi tarpusavio priklausomybė tarp žmogaus, augalų ir gyvūnų. Stengiamasi suprasti, kad žmogui, augalui ir gyvūnui reikalinga saulės šviesa, šiluma, švari aplinka. Aiškinamasi saugaus elgesio taisyklės gamtoje. Mokomasi pavadinti (parodyti) artimojoje aplinkoje augančius medžius, krūmus, žoles, gėles, grybus, naminius gyvūnus ir jų jauniklius, kai kuriuos laukinius gyvūnus. Ugdytiniai skatinami su artimaisiais prižiūrėti namuose augančius augalus ir gyvūnus.

Žmogus ir negyvoji gamta. Ugdytiniai mokosi stebėti judančius daiktus, pastebėti judėjimo pobūdį. Mokomasi elgtis saugiai su elektra ir elektros prietaisais. Aptariami pavojai, kylantys naudojantis elektros prietaisais. Įvardijama elektros teikiama nauda. Pratinamasi taupyti elektros energiją. Mokomasi stebėti orų bei gamtos reiškinius. Mokomasi pavadinti ir parodyti dangaus kūnus. Gilinamasi į metų laikų pokyčius sezono metu. Mokomasi išskirti ryškiausius metų laikų požymius. Mokomasi atpažinti, pavadinti ir tyrinėti kasdienėje aplinkoje esančias medžiagas, mokomasi atsargumo. Bandymais išsiaiškinamos medžiagų savybės. Aiškinamasi apie medžiagų kitimą gamtoje ir šių kitimų pritaikymą buityje. Nagrinėjama vandens apytaka gamtoje. Aiškinamasi apie oro ir vandens svarbą augalams, gyvūnams ir žmogui.

Mokinių pasiekimų vertinimo požymiai. 3–4 klasės

Didelių specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų gebėjimų, žinių ir supratimo tobulėjimas trečioje–ketvirthose klasėse yra nedidelis, tačiau mokiniai tampa kur kas disciplinuotesni, dažniausiai išgirsta, ką sako mokytojas, įgyja kai kurių socialinių įgūdžių. Ugdytinių pasiekimus stengiamės pastebėti, pripažinti ir teigiamai įvertinti. Teigiamai įvertiname ir vaikų pastangas, jų gebėjimą būti kartu su kitais, dalyvauti įvairioje veikloje. Kiekvienas pagiriamas ir už pastangas, ir už pasiekimus.

Vertinimo požymiai. 3-4 klasės

Lygiai Pasiiekimų sritys	Žemesnysis	Aukštesnysis
Žinios ir supratimas	Pedagogo padedamas patenkina fizinius poreikius. Netrukdo klasės draugams. Kartais stebi draugų veiklą. Pagal galimybes dalyvauja žaidimuose.	Pedagogo padedamas geba ženklais, judesiais pavaizduoti nesudėtingą informaciją. Atpažįsta nagrinėtų temų metu girdėtus žodžius, aptartus daiktus, jų plokštuminių vaizdą – spalvotus paveikslėlius; kai kurių daiktų – ir šešėlinį vaizdą. Pavadina nagrinėtų temų kai kuriuos aplinkos ir gamtos daiktus, vieną kitą jų požymį. Geba įvardinti (arba parodyti) vieną kitą daiktą pagal daiktų grupes (pvz., žaislai, drabužiai, indai, naminiai gyvuliai, žvėrys, paukščiai ir kt.).
Problemų sprendimas	Veiksmams prašo pedagogo pagalbos.	Ženklaais, žodžiais prašo pedagogo pagalbos. Stengiasi pedagogui išsakyti savo sunkumus (paprastas problema). Pedagogo padedamas geba suvokti, kad yra problema.
Praktiniai / veiklos gebėjimai	Pedagogo padedamas kultūringai tenkina fizinius poreikius. Pedagogo padedamas laikosi higienos reikalavimų. Pedagogo padedamas laikosi žaidimo taisyklių. Pagal galimybes kultūringai reiškia nepasitenkinimą. Stengiasi atsipalaiduoti	Kultūringai tenkina fizinius poreikius. Pedagogo padedamas laikosi higienos reikalavimų. Pagal galimybę laikosi žaidimo taisyklių; moka paprašyti, stengiasi padėti draugui. Stengiasi išreikšti savo teigiamus jausmus. Pagal galimybes stengiasi susivaldyti, paprašyti leidimo. Pagal savo galimybes kultūringai reiškia nepasitenkinimą. Pedagogo padedamas stebi, atlieka elementarias užduotis (sujungia punktyrine linija ar taškučiais pavaizduotus daiktus, spalvina nesudėtingus piešinius, įklijuoja į piešinėlį trūkstamas detales).
Komunikavimo gebėjimai	Stengiasi suprasti paprastą informaciją klausantis. Komunikaciniais kinetiniais adekvačiais signalais stengiasi išreikšti savo fizinius poreikius, norus, dėmesio siekimą, klausimus, atsisakymą, sutikimą, pasitenkinimą ir kt.	Stengiasi suprasti paprastą informaciją klausantis, stebint. Pedagogo padedamas geba klausytis, padėkoti, klausti, atsakyti į kai kuriuos klausimus, stengiasi ne-reaguoti į trukdymus. Adekvačiai naudojami komunikaciniais kinetiniais signalais.
Mokėjimas mokytis	Pedagogo padedamas pastebi, kas vyksta pamokose, bet pamokose nedalyvauja. Pagal savo galimybes deramai elgiasi. Stengiasi vykdyti pedagogo nurodymus tenkinant fizinius poreikius.	Pedagogo padedamas stengiasi sutelkti dėmesį. Kartais rodo domėjimąsi aplinka, suaugusiais ar bendraamžiais. Susidūręs su sunkumais, bando ieškoti pagalbos. Pedagogo kontroliuojamas atlieka paprastas užduotis.
Vertybinės nuostatos	Nerodo priešiško arba, pedagogo padedamas, nerodo priešiško kitiems. Rodo norą paklusti pedagogo reikalavimams.	Nerodo priešiško kitiems arba, pedagogo padedamas, rodo draugiškumą. Veikdamas stengiasi vykdyti pedagogo nurodymus. Pedagogo padedamas siekia tarpusavio supratimo. Pedagogo padedamas stengiasi nežaloti gamtos.

5. PLANAVIMO REKOMENDACIJOS

Planavimo samprata

Planavimas – tai siekiamo tikslo (rezultato) ir veiksmų tam tikslui pasiekti numatymas. Geras planavimas padeda mokytojui kryptingai, tikslingai organizuoti ugdymo procesą, padedant kiekvienam klasės mokiniui maksimaliai pagal savo galimybes siekti individualios pažangos orientuojantis į šiose rekomendacijose numatytus ugdymo pasiekimus.

Planuojant ugdymą akcentuojama ne medžiaga, kurią reikia **išdėstyti** (t. y. „indėlis“), o **procesas** ir siekiamas **rezultatas**. Mokytojas turėtų apgalvoti, kaip esamoje situacijoje atsižvelgti į kiekvieno, taip pat ir turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, mokinio galimybes, kaip kiekvienam mokiniui padėti **pasiekti optimalių rezultatų**. Planuodamas mokytojas apmąsto, kaip tikslingai organizuoti savo darbą ir mokinių mokymąsi, pritaikyti ugdymo turinį, numato, kokią ugdymo aplinką reikės sukurti, kokias sąlygas sudaryti, kad kiekvienas mokinys galėtų siekti individualios pažangos ir rezultatų.

Ilgalaikis planavimas

Ilgalaikio planavimo prasmė – numatyti, kokių rezultatų tikimasi pasiekti ilgalaikėje perspektyvoje, pvz., per mokslo metus, todėl ilgalaikiame plane, skirtingai konkrečiai klasei ugdyti, apibrėžiami gana platūs ir bendri ugdymo, konkrečių mokomųjų dalykų mokymo ir mokymosi tikslai, taip pat planuojami bendriausi mokymosi rezultatai, nurodantys bendrą kryptį, kuria mokytojas drauge su mokiniais turi eiti. Šiame plane numatomi ir svarbiausi specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo aspektai, apibrėžiamas ugdymo individualizavimo ir pagalbos mokiniui poreikis. Šių rekomendacijų paskirtis – patarti mokytojui, kaip pasiekti, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo planavimas ir su tuo susijęs klasės ugdymo plano rašymas būtų prasmingas ir nereikalaujantis iš mokytojo pernelyg daug laiko. Pirmiausia reikėtų nepamiršti, kad turi būti rašomas visiems klasės mokiniams bendras *ilgalaikis ugdymo planas*, kurio rekomenduojama struktūra galėtų būti tokia (žr. Pradinio ugdymo metodinių rekomendacijų II skyriuje *Pradinio ugdymo organizavimas*, adresas internete: www.pedagogika.lt):

Situacijos analizė. Pradedant planuoti specialiųjų poreikių mokinių numatomus metų pasiekimus būtina gerai išnagrinėti esamą situaciją, nes nuo to, kokia yra klasė, kokios yra specialiųjų poreikių mokinių galimybės, turimi ištekčiai, priklauso, ką galima pasiekti, o ką – ne, ir kokius turėtume planuoti tos klasės mokinių mokymosi pasiekimus.

Bendroji informacija. Mokinių skaičius klasėje, berniukų ir mergaičių skaičius, vaikų amžius, mokymosi sąlygos, raidos sutrikimai, specialieji ugdymosi poreikiai, reikalinga specialioji, socialinė pagalba ir kt.

Trumpa mokinių charakteristika rašoma remiantis mokinių stebėjimo ir pažinimo informacija. Šioje plano dalyje apibūdinami ugdymo planavimui ir organizavimui itin svarbūs dalykai: mokinių turima mokymosi ir sociokultūrinė patirtis, gebėjimai, mokymosi ypatumai, psichologiniai dėmesio, suvokimo, mąstymo, kalbos raidos ypatumai, mokymosi motyvacija ir pan., akcentuojant stiprybes, kuriomis rekomenduojama remtis ugdymo procese.

Bendrieji – prioritetiniai – ugdymo uždaviniai plaukia iš klasės situacijos analizės ir yra susiję su **bendrujų kompetencijų** ugdymu. Bendrosios kompetencijos yra aprašytos *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų įvade* (2008), o išskleistos ir išsamiai apibūdintos *Pradinio ugdymo metodinių rekomendacijų* (adresas internete: www.pedagogika.lt) I skyriuje *Vaiko sėkmingam gyvenimui ir ugdymui (-si) būtinų kompetencijų plėtojimas*. Remiantis nuostata, kad ugdymo procese siekiama ne vien dalykinių, bet ir bendrųjų ugdymo tikslų, išskiriamos šios specialiųjų poreikių mokiniams taip pat itin svarbios bendrosios kompetencijos: asmeninė, komunikavimo, socialumo, pažinimo, iniciatyvumo ir kūrybiškumo bei mokėjimo mokytis.

Mokytojo darbo **sėkmės kriterijai** labai svarbūs, nes padeda mokytojams apmąstyti ir reflektuoti savo darbą, įsivertinti, ar užsibrėžti tikslai yra pasiekti. Jų nebūtina užrašyti, tačiau rengiant ilgalaikius ugdymo planus tikrai verta juos apgalvoti.

Galimi įvairūs dalykinių pasiekimų planavimo modeliai: mokymosi pasiekimus galima planuoti labai apibendrintai. Rekomenduotina remtis šiose bendrųjų programų pritaikymo specialiųjų poreikių mokinių ugdymui rekomendacijose pateiktomis lentelėmis, kuriose detalizuota mokinio gebėjimų raida; daugiau galima planuoti remiantis ten pat aprašytais numatomais mokinių pasiekimais

(aprėpiančiais vertybines mokinio nuostatas, gebėjimus, žinias ir supratimą) ir ugdymo gairėmis. Svarbiausia, kad mokytojas numatytų, ko jo mokiniai sieks mokydami konkretaus dalyko, ką supras, išmoks, o ne ką veiks („dėstys“) jis pats, kaip mokytojas. Mokymosi pasiekimus, nusakančius, ką mokiniai (bent dauguma jų) turėtų žinoti ir gebėti baigiantis mokslo metams, patogu planuo-

ti pildant pasirinktos formos lentelę. Specialiųjų poreikių mokinių numatomus mokymosi pasiekimus labai bendrais bruožais galima nusakyti pasirinktos lentelės pastabų skiltyje.

Pateikiame du ilgalaikio plano mokinių mokymosi pasiekimų dalies lentelės variantus.

I variantas

Dalykas	Pasiekimai (remiantis „Mokinių gebėjimų raida“ – pagal BP pritaikymo specialiujų poreikių mokiniams rekomendacijas)	Pastabos ir refleksija

II variantas

Dalykas	Pasiekimai (vertybinės nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas – pagal BP pritaikymo specialiujų poreikių mokiniams rekomendacijas)	Turinys (veiklos/temos)	Pastabos ir refleksija

Dėl ilgalaikio ugdymo plano struktūros, dėl pildomų lentelių formos susitariama mokykloje. Planuojant būtina svarbiausia skiltis – **mokinių pasiekimai**.

Trumpalaikis planavimas

Specialiųjų poreikių mokinių **individualiai pažangai planuoti** galėtų būti nutarta mokykloje, kokios struktūros individualias programas ar individualius planus rašyti.

Trumpalaikis (savaitės) planas užrašomas dienyne. Pradinių klasių mokytojai savaitės darbo planą – savaitės ugdomąją veiklą – rašo tiesiai į dienyną, kuris yra parengtas taip, kad savaitės pabaigoje būtų galima reflektuoti savo atliktą darbą, apmąstyti, ar pavyko pasiekti suplanuotus tikslus ir, numatant būsimos savaitės darbo gaires ir siektinus savo mokinių mokymosi rezultatus

(gebėjimus, nuostatas, žinias ir supratimą), pasinaudoti dienyne užsirašytais pastabomis. Pastabų skiltyje taip pat galėtų būti užrašomi planuojami specialiujų ugdymosi poreikių mokinių pasiekimai.

Naujajame dienyne, kuriame planuojamas klasės vadovo darbas (veiklos), rekomenduojama numatyti priemones, gerinančias specialiujų poreikių mokinių integraciją.

Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo programos

Mokytojas, įvertinęs mokinį ir aptaręs jo mokymosi sunkumus specialiojo ugdymo komisijoje, atsižvelgdamas į specialistų išvadą: mokinio gebėjimų ir ugdymosi poreikių įvertinimą; individualius ugdymo tikslus, atitinkančius individualias mokinio galimybes, planuoja ir rengia konkretaus mokinio tam tikros srities ugdymo programą. Programoje užrašoma, kaip specialiujų poreikių

mokinys bus ugdomas toliau, kokia pagalba jam bus teikiama, kokios paramos jam reikės, kad mokinį lydėtų sėkmė.

Kiekviena programa turėtų būti pagal galimybes orientuota į konkretaus mokinio bendrųjų kompetencijų ugdymą ir:

- pabrėžianti aktyvų mokymą (-si) ir skatinanti vaiko aktyvaus dalyvavimo bei bendradarbiavimo pamokoje galimybes;
- lavinanti pozityvius asmens gebėjimus, plėtojanti pažinimo galimybes, pomėgius, interesus;
- skatinanti mokantis remtis artimiausioje aplinkoje;
- ugdanti gebėjimus, kurie leidžia kompensuoti sutrikusios funkcijos veiklą arba prisitaikyti ir produktyviai veikti be jos;
- inicijuojanti mokymąsi bendradarbiaujant;
- mokymosi procese aktualizuojanti socialinius ir asmeninius aspektus;
- skatinanti mokymosi įgūdžių bei savarankiško mokymosi strategijų formavimąsi (atsižvelgiant į mokinio savarankiško gyvenimo perspektyvą).

Rengiant specialiųjų poreikių mokiniui skirtą ugdymo programą ir planuojant ugdymo procesą visada būtina remtis „stipriosiomis“ mokinio ypatybėmis bei numatyti, kaip „apeiti“ arba lavinti „silpnąsias“. Svarbu, kad programoje mokytojas konkrečiai įvardytų, ką mokinys jau žino, ką geba daryti ir kaip, koku būdu išmoksta greičiausiai. Taip pat svarbu įvardyti labai svarbius dalykus, kurių mokinys negeba (pavyzdžiui, neturi savarankiško darbo įgūdžių ir kt.), vengti teiginių „nieko nemoka“ ar „nieko nežino“.

Pažinus mokinį ir įvertinus visas pirmiau minėtas aplinkybes ir atsižvelgiant į individualias mokinio galimybes bei klasės, kurioje jis mokosi, ilgalaikį ugdymo planą numatomi konkretūs ugdymo tikslai (ko sieksime ugdydami mokinį?). Mokinio gebėjimų, ugdymosi poreikių ir jo galimybių įvertinimas padės mokytojui numatyti, ko reikėtų siekti, ugdant konkretų mokinį. Tikslus galima formuluoti ir atsižvelgiant į mokinio ugdymo (-si) ypatumus. Tikslai turi būti įvairūs: ugdyti gebėjimą, kurio mokinys dar neturi, naujus įgūdžius, dažniau remtis jau turimais gebėjimais, siekti naujos patirties.

Svarbu, kad bendrosios ir individualiosios ugdymo programos turinys, pavyzdžiui, nagrinėjama klasėje problema, bent iš dalies sutaptų, t. y. mokiniai tą pačią problemą nagrinėtų skirtingais lygiais. Atsižvelgiant į skirtingus

mokinių gebėjimus, mokytojo keliami ugdymo tikslai mokinių atžvilgiu (taigi ir jų atliekama veikla) būtų skirtingi. Ne visi mokiniai mokysis to paties ir tokiu pačiu tempu, o kai kuriais atvejais dalis mokinių sieks tik individualių tikslų.

6. SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIŲ PASIEKIMŲ IR PAŽANGOS VERTINIMAS

Šiame skyriuje aptarsime specialiųjų poreikių mokinių, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklų pradinėse klasėse, mokymosi pasiekimų ir pažangos vertinimo inkliuzinėje aplinkoje¹ politikos ir praktikos aspektus. Vertinimo politika ir praktika yra tiesiogiai susijusi su ugdymo politikos ir praktikos kaita, pabrėžiant mokinio poreikius atitinkančio ugdymo turinio svarbą, akcentuojant aktyvų mokymąsi ir mokinio kompetencijų ugdymą.

Vertinimo politika ir tikslai

Sparčią specialiųjų poreikių mokinių ugdymo ir vertinimo politikos kaitą paskatino perėjimas nuo medicininio prie pedagoginio požiūrio, kuris švietime remiasi nuostata, jog visų mokinių pasiekimai yra svarbūs ir iš visų mokinių tikimasi maksimalios pažangos. Tikėtina, kad šis pasikeitimas padeda mažinti segregaciją ir didinti sėkmingos inkliuzijos galimybes. Vertinimo politika ir strategija atspindi šalies švietimo politiką formuojančių institucijų bendru susitarimu grįstą švietimo sistemos požiūrį į vykdomų vertinimo procedūrų tikslus, t. y. kodėl mokiniai turi būti vertinami, kas ir kokiais tikslais naudoja vertinimo informaciją ir rezultatus, su kuo ir kokiais tikslais gauti rezultatai gali būti lyginami, kas vykdo ir dalyvauja vertinimo procese, kas ir kaip vertinama.

Specialiųjų poreikių mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo politiką aptarsime labai trumpai. Pagrindinis vertinimo tikslas iš tiesų yra daugiareikšmis ir apimantis visus švietimo lygmenis. Siekiant perprasti pagrindinį *Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo sampratoje* keliamą vertinimo tikslą gali būti naudinga išskaidyti ir aptarti dalimis, išryškinant vertinimo tikslą kiekvienam lygmeniui atskirai. Pavyzdžiui, mokiniui vertinimas turi padėti mokytis ir bręsti kaip asmenybei; mokytojams, specialistams, tėvams ar globėjams, švietimo administracijos darbuotojams ir politikams teikti informaciją apie mokinių mokymosi patirtį, pasiekimus ir pažangą; švietimo administracijos darbuotojams ir politikams nustatyti mokytojo, mokyklos darbo sėkmę. Vertinimo informacija

¹ Susitarimai dėl to, kokią aplinką galima laikyti *inkliuzine*, nėra tikslūs. Šiame skyriuje vadovaujames Meijer pasiūlytu „darbiniu“ apibrėžimu, kuriame inkliuzine vadinama tokia ugdymo aplinka bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose specialiųjų poreikių mokiniai mokosi pagal bendrųjų programų didžiąją dalį (angl. *follow the largest part of the curriculum*) tose pačiose klasėse kartu su savo bendraamžiais, neturinčiais specialiųjų poreikių. (Žr. Meijer, C.J.W (Editor) (2003) *Special education across Europe in 2003: Trends in provision in 18 European countries*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education).

turėtų būti kuo objektyvesnė, kad ja remdamiesi mokytojai, švietimo administracijos darbuotojai ir politikai, atsižvelgiant į atliekamas funkcijas, galėtų priimti pagrįstus sprendimus.

Minėtų tikslų švietimo sistemoje padeda siekti ir yra derinami/taikomi tarpusavyje susiję, tačiau labai aiškiai besiskiriantys pagal paskirtį ir tikslą, kurio siekdami pedagogai ir kiti švietimo specialistai renka įrodymus apie mokymąsi, du vertinimo tipai: formuojamasis (skirtas mokymuisi) ir diagnostinis/apibendrinamasis (skirtas įvertinti mokymosi pasiekimus). Abu vertinimo tipai atlieka svarbias pedagogines funkcijas, padedančias siekti geresnių mokymosi rezultatų, todėl neturėtų būti manoma, kad kuris nors vienas vertinimo tipas yra pranašesnis. Svarbiausia, kad kiekvieną kartą vertinimo tipas būtų pasirinktas tikslingai. Jei pedagoginis tikslas – pagerinti mokymąsi, rekomenduojama rinktis formuojamąjį vertinimą (vertinimą ugdymo procese, vertinimą mokymuisi). Diagnostinis vertinimas geriau tiks, jei siekiama įvertinti esamą padėtį, palyginti mokinių rezultatus tarpusavyje ar su bendrosiose programose apibrėžtais laukiamais mokymosi pasiekimais (švietimo dokumentuose buvo vartojama išsilavinimo standartų sąvoka). Nepaisant to, kad abiem vertinimo tipams gali būti naudojami tokie patys vertinimo įrankiai (pvz., klausimai), turėtume nepamiršti esminių skirtumų: formuojamasis vertinimas pasirenkamas turint tikslą gerinti mokymąsi, o diagnostinis skirtas monitoringui, mokytojų ir mokyklų atskaitomybei. Pirmasis tiria mokymosi galimybes ir padeda numatyti tolesnio mokymosi gerinimo eigą, o antrasis rodo, kas jau pasiekta, įsiminta, perprasta per konkretų laikotarpį. Formuojamojo vertinimo dalyviai gali pasidalyti įžvalgomis apie mokinio mokymosi pažangą ir mokyklos indėlį. Diagnostinio vertinimo dalyviai gali būti ir išoriniai vertintojai, kurie turi įvertinti situaciją mokykloje tam tikru aspektu ir laiku, tačiau jie nebūtinai detalai išmano mokyklos gyvenimo kontekstą.

Labai svarbu, kad įvairiais tikslais taikomas formuojamasis, diagnostinis ar apibendrinamasis vertinimas nebūtų painiojamas su mokinių pirminiu specialiųjų ir ugdymosi poreikių įvertinimu, sutrikimų diagnozavimu ir kad būtų pripažįstama, jog vertinimo informacija gali būti renkama ne tik apie mokinių, bet taip pat apie mokyklos ir klasės aplinką, mokytojų ir specialistų pasirengimą bei kvalifikaciją, o kartais ir namų aplinką. Vertinimo informacija gali

būti renkama įvairiais būdais ir įvairiais tikslais. Pabrėžiant, kad vertinimas yra ugdymo proceso dalis, reikia nepamiršti, jog vertinimo informacija reikalinga ir administravimui, mokyklos veiklos strateginiam planavimui, mokymosi pasiekimų stebėsenai, sprendimams dėl išteklių skyrimo, mokymosi vietos pritaikymo, specialios pagalbos skyrimo, taip pat administracijai, mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijai tobulinti.

Sprendimus dėl specialiųjų poreikių mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo ugdymo procese priima mokykla, mokytojai ir įvairių sričių specialistai (pvz., specialieji pedagogai, logopedai, surdopedagogai, tiflopedagogai). Apie mokinių mokymosi pasiekimus mokyklos nustatyta tvarka informuojami mokinių tėvai (globėjai, rūpintojai). Specialiųjų poreikių, kaip ir visų kitų mokinių, pasiekimų ir pažangos stebėseną labai svarbi informuojant mokyklos bendruomenę ir visuomenę apie mokyklos darbo sėkmę, padeda priimti pagrįstus sprendimus dėl ugdymo kokybės gerinimo ir reikiamos pagalbos suteikimo mokiniui. Todėl Europos valstybės vis dažniau svarsto klausimą, kaip teisingai apsispręsti dėl specialiųjų poreikių mokinių dalyvavimo, kai nacionaliniu lygmeniu vertinami (turima galvoje įvairūs nacionaliniai ir tarptautiniai testavimai) šalies mokinių (tam tikros klasės, tam tikrų ugdymo sričių...) pasiekimai. Vis dažniau kalbama apie tai, kad išskiriant minėtus mokinius, parodoma, kad specialiųjų poreikių mokinių, jų mokytojų, pagalbos specialistų, tėvų pastangos ir pasiekti rezultatai niekam nėra svarbūs. Suvokimo apie inkluzinį ugdymą permainos daro įtaką ir vertinimo planavimo bei praktikos kaitai, todėl šioje srityje ateityje galima tikėtis naujovių ir reformų.

Siekiant padidinti specialiųjų poreikių mokinių sėkmingo ugdymo (-si) inkluzinėje aplinkoje galimybes laikomasi nuostatos atsižvelgti į mokinio stipriąsias savybes ir visą vertinimo informaciją naudoti ugdymo kokybei gerinti: ugdymo turiniui ir procesui planuoti, ugdymo procesui koreguoti, veiksmingiausioms mokymo ir mokymosi strategijoms parinkti, ugdymui individualizuoti, mokymosi motyvacijai didinti, mokiniams ir jų tėvams informuoti. Vadovaujantis šiuolaikiniu požiūriu, jog ugdymo kokybę galima pagerinti tik taikant veiksmingiausius metodus, vertinimo ugdymo procese reikšmė dar padidėja. Vertinimo sistema, procedūros, metodai, įrankiai turi padėti gerinti visų mokinių, taip pat ir turinčių specialiųjų poreikių, mokymąsi.

Pagrindinis inkluzinio vertinimo tikslas – pasiekti, kad ugdymo vertinimo politika ir praktika padėtų užtikrinti mokinio ugdymo (-si) sėkmę inkluzinėje

aplinkoje. Be to, šis vertinimas turėtų skatinti visų mokinių, patiriančių riziką būti atmestiems ir patirti atskirtį, taip pat ir specialiųjų poreikių mokinių, pagal galimybes aktyvų dalyvavimą ugdymo procese.

Vertinimą reglamentuojantys dokumentai

Vertinimo paskirtis bendraja prasme – padėti siekti bendrosiose programose nubrėžtų ugdymo tikslų ir skatinti mokinio asmenybės brandą, todėl specialiųjų poreikių mokinių ugdymas pagal pradinio ugdymo bendrąsias programas yra integrali švietimo sistemos dalis, jų pasiekimų ir pažangos vertinimas bendrojo lavinimo mokyklų pradinėse klasėse turi būti organizuojamas ir vykdomas vadovaujantis tais pačiais nacionalinio lygmens dokumentais:

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos² (Švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433).

Bendrieji ugdymo planai³ (2009–2011 metų bendrasis pradinio ugdymo programos ugdymo planas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 18 d. įsakymas Nr. ISAK-1047).

Pradinio ugdymo samprata⁴ (švietimo ir mokslo ministro 2003 m. vasario 3 d. įsakymas Nr. ISAK-113).

Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo samprata⁵ (švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymas Nr. ISAK-256).

Pirmiau išvardytuose dokumentuose aprašyti visų mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tikslai, uždaviniai, vertinimo nuostatos ir principai, vertinimo dalyviai ir jų vaidmenys, atsakomybės sritys, paaiškintos priežastys, kodėl pasirinkta tokia pradinio ugdymo ir vertinimo samprata ir kt. Mokyklos privalo gerai išnagrinėti nacionalinio lygmens dokumentus ir nustatyti bendrą mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo informacijos rinkimo, fiksavimo bei panaudojimo tvarką mokykloje.

Vadovaujantis minėtais dokumentais, specialiųjų poreikių mokinių kaip ir visų kitų mokinių, kurie mokosi pagal Pradinio ugdymo bendrąsias programas,

² Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt>>.

³ 2009–2011 metų bendrasis pradinio ugdymo programos ugdymo planas. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>>.

⁴ Pradinio ugdymo samprata. Prieiga per internet: <<http://www.smm.lt>>.

⁵ Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo samprata. Prieiga per internet: <<http://www.pedagogika.lt>> skyriuje „Pedagogo elektroninė biblioteka“.

pasiekimai ir pažanga pažymiais nevertinama. Jų pažangai ir pasiekimams vertinti taikomas neformalusis žodinis ir formalusis aprašomasis (kriterinis) vertinimas, kuris dar vadinamas formuojamuoju, taip pat gali būti taikomas diagnostinis vertinimas, kuris paprastai atliekamas trimestro, pusmečio, mokslo metų, ar apibendrinamasis vertinimas pradinio ugdymo programos pabaigoje, kai reikia nuspręsti, ar mokinys įgijo pradinį išsilavinimą.

Vertinimas mokymuisi (vertinimas ugdymo procese)

Vertinimo sistema yra gana sudėtinga pati savaime, tuo pat metu ji yra dar sudėtingesnių ugdymo klasėje ir mokykloje sistemų, taip pat šalies švietimo sistemos dalis. Vertinimo tipai – formuojamasis ir diagnostinis – atliepiantys pačius bendriausius vertinimo tikslus, yra įgyvendinami pasirinktais vertinimo būdais, kurie praktikoje yra realizuojami vertinimo dalyviams atliekant atitinkamas procedūras ir naudojant pasirinktas atitinkamas vertinimo priemones (vertinimo instrumentus/įrankius), kurie gali būti gana sudėtingi ir daugiaplaniai, skirti ilgalaikiai vertinimo informacijai kaupti (pvz., mokymosi pasiekimų aplankas), arba labai paprasti, skirti konkrečiai temai, pamokai, užduočiai, įgytam gebėjimui vertinti ar įsivertinti (pvz., įsivertinimo kortelės). Pedagogams rekomenduojama domėtis pažangių pedagogų patirtimi, nagrinėti konkrečius pedagoginėje spaudoje aprašytus vertinimo atvejus ir dažniau taikyti veiksmingiausius kitų pedagogų išbandytus bei patikrintus vertinimo būdus, procedūras ir instrumentus. Siekdamos bendrų susitarimų dėl specialiųjų poreikių mokinių vertinimo ugdymo procese, Europos valstybės, tarp jų ir Lietuva, dalyvaudamos *Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros* veikloje, nagrinėdamos vertinimo klausimus priėjo išvadą, jog vertinimas mokymuisi (angl. *assessment for learning*) yra labiausiai atliepiantis **visų**⁶ mokinių ugdymo (-si) poreikius, suteikiantis informacijos mokymui ir mokymuisi inkluzinėje aplinkoje. Mokslinėje literatūroje pabrėžiamas išskirtinis **kokybinis** vertinimo mokymuisi aspektas. Vertinimas mokymuisi labai daug kuo panašus į formuojamąjį vertinimą, nes yra planuojamas ir atliekamas klasės mokytojo ir įvairių specialistų, kurie dirba drauge su mokytoju. Šis vertinimo būdas siejamas su tokiais vertinimo procedūromis, kurios padeda mokytojui ir švietimo pagalbos specialistams surinkti informaciją apie mokinio mokymosi pasiekimų lygį ir raidą akademinėje, elgesio ir socialinėje srityse, koreguoti tikslus ir siekiamus rezultatus, padeda

⁶ Taip pat ir specialiųjų poreikių mokinių

planuoti tolesnį konkretaus mokinio mokymąsi ir konkrečias pamokas bei kurti tinkamą mokymosi aplinką. Vertinimas mokymuisi pabrėžia mokymosi kokybės gerinimą, interaktyvaus grįžtamojo ryšio tarp mokytojo ir mokinio palaiškumą, savirefleksijos gebėjimų formavimą. Vertinimas turi vykti nuolat, jis yra susijęs su bendrosiose programose numatyty gebėjimų ir kompetencijų ugdymo tikslais ir uždaviniais ir (arba) pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams rekomendacijose numatytais gebėjimų ir kompetencijų ugdymo tikslais ir uždaviniais.

Šiame skyriuje vertinimas mokymuisi toliau aptariamas kaip tinkamiausias inkluzinėje aplinkoje rinkti įvairius įrodymus apie specialiųjų poreikių mokinių mokymąsi, padedantis apsispręsti, kaip pritaikyti mokymą konkrečiam mokiniui ir planuoti tikslingą pagalbą laiku. Žymiausi pedagogai ir mokslininkai pabrėžia lemiamą įrodymų svarbą, nes tik turėdamas įrodymų mokytojas gali objektyviai kalbėti apie mokinio pažangą, žinoti, ar įvyko (ar neįvyko) koks nors poslinkis konkretaus mokinio mokymo (-si) procese, ar buvo pasirinkti tinkami darbo metodai ir priemonės, ar mokiniui teikiama pagalba buvo efektyvi.

Vertinimas mokymuisi teikia mokymui ir mokymuisi labai vertingos informacijos ir įrodymų apie mokinio mokymosi pažangą todėl, kad naudojami įvairūs vertinimo įrankiai ir priemonės, tokie kaip stebėjimas, įsivertinimas, bendramžių vertinimas (angl. *peer-assessment*), mokytojo raštu ir žodžiu pateikiami komentarai, klausinėjimas, grįžtamasis ryšys (refleksija, savirefleksija), nerūšiavimas pagal pažymius, mokinio mokymosi pasiekimų aplankas (*portfolio*), individualus ugdymo planas. Kai kurios šių priemonių gali būti naudojamos ir kitais vertinimo tikslais, kai renkama informacija atsiskaitymui apie mokyklos ar mokytojų darbą ir kt.

Vertinimo uždaviniai

Vertinimo uždavinių gali būti daug. Jie formuluojami atsižvelgiant į išsikeltus tikslus ir yra skirti tiems tikslams įgyvendinti. Uždaviniai, kaip ir tikslai, gali būti bendresni ar konkretesni, vienkartiniai/trumpalaikiai arba vykdomi ilgą laiką, nuolat/periodiškai. Uždaviniai įgyvendinami laikantis tam tikrų susitarimų (pvz., dėl bendradarbiavimo, keitimosi informacija, atsiskaitymo), atliekant tam tikras procedūras (pvz., duomenų ir informacijos fiksavimas, įrašai pagal mokyklos nustatytą tvarką, susitikimų su kitais vertinimo dalyviais organizavimas, įvairių vertinimo kriterijų parengimas ir aptarimas, priimtų susitarimų,

sprendimų, išvadų formalizavimas ir kt.), rengiant arba pasirenkant atitinkamas priemones (pvz., duomenų ir informacijos fiksavimo formos, mokiniams skirtos įsivertinimo ir bendraamžių vertinimo formos, testai, klausimynai, anketos ir kt.). Tikslų ir uždavinių sudėtingumas ir gausybė pedagogams kelia nerimą, ypač tada, kai mokyklą pradeda lankyti specialiųjų poreikių turintys mokinys, todėl rimtai apgalvojus esamą mokyklos ir klasės situaciją, reikia apsibrėžti konkrečius ir mokyklos bendruomenės sutelktomis pastangomis pasiekiamus uždavinius, pavyzdžiui:

- Nustatyti, kokia mokymosi aplinka, vieta ir pagalbos būdas tinkamiausia konkrečiam mokiniui.
- Rinkti vertinimo informaciją, reikalingą planuojant ir formuluojant atitinkamus konkrečius mokinio mokymo ir mokymosi uždavinius, priemones ir ugdomąją veiklą, atitinkančią diagnozuotus specialiųjų poreikių mokinio ugdymosi poreikius.
- Vadovaujantis mokinio mokymosi pasiekimais bei tuo, kaip greitai daroma pažanga, spręsti apie mokinio tolesnio mokymosi galimybes ir reikalingą paramą.

Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimas ugdymo procese yra susijęs su šiose bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose apibrėžtu specialiųjų poreikių mokiniams pritaikytu ugdymo turiniu ir svarbiausiomis inkliuzinio ugdymo nuostatomis, t. y. nusiteikimu puoselėti pagal galimybes didelius lūkesčius dėl mokinių mokymosi pažangos, efektyviai organizuoti mokymą daug dėmesio skiriant palaikymui, padrašinimui, tikslingai pagalbai laiku, numatyti ir skirti pakankamai laiko užduotims, rūpintis, kad instrukcijos būtų aiškios mokiniui, labai kruopščiai parinkti namų darbus. Aukšti lūkesčiai atsispindi mokinio vertinimo procese, kai kiekvieną kartą mokiniui labai tiksliai pasakoma, ką jis padarė gerai ir kokio darbo ir rezultato iš jo tikimasi kitą kartą, vengiant betikslinio neformaliojo į asmenybę nukreipto vertinimo, t. y. gyrimo be jokio pagrindo ir be stimulo tobulėti. Pavyzdžiui, neformalus vertinimas „šaunuolis!“ yra malonus mokiniui, bet nieko nepasako apie jo atliktą darbą, daug geriau būtų praplėsti neformalųjį vertinimą ir remtis konkrečiu kriterijumi, pavyzdžiui, „šaunuolis, jau moki parašyti šį skaičių, o kitą kartą pasistenk parašyti mažesnę, kad tilptų į langelį“.

Vertinimo planavimas

Vertinimas suprantamas kaip sudėtinė ugdymo proceso dalis, padedanti kiekvienam mokiniui sėkmingai mokytis, todėl vertinimas mokymuisi yra glaudžiai susijęs su ugdymo planavimu ir organizavimu mokyklos bei klasės lygmeniu. Rengiant mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo tvarką mokykloje, reikia numatyti, kaip bus atliekamas diagnostinis, formuojamasis ir apibendrinamasis vertinimas mokykloje, kokių tikslų bus siekiama, taip pat išryškinti vertinimo ypatybes, kurios aktualizuojasi inkliuzinėje aplinkoje. Vadovaudamiesi nustatyta tvarka ir tardamiesi su specialistais pradinį klasių mokytojai planuoja specialiųjų poreikių mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimą ugdymo procese.

Planuojant ugdymą klasės ir ypač pamokos lygmeniu, daugiausia dėmesio skiriama formuojamajam vertinimui. Inkliuzinėje aplinkoje turi būti sistemingai planuojamas visų klasės mokinių, taip pat ir specialiųjų poreikių, mokymasis ir jų pažangos vertinimas, skirtusi konkrečios detalės, pavyzdžiui, siekiami rezultatai, vertinimo kriterijai, procedūroms skiriamas laikas. Planuojant pamoką planuojamas ir vertinimas pamokoje laikantis nuostatos, kad vienodai svarbūs visi vaikai, taip pat vadovaujantis žymiausių pasaulio pedagogų daroma išvada, kad principiniai dalykai, taikomi specialiųjų poreikių mokiniams, yra tinkami ir visiems kitiems mokiniams, todėl svarbu numatyti kiekvienos užduoties, kiekvienos su mokymusi susijusios veiklos rezultato įvertinimo kriterijus, vertinimo būdą, priemones, procedūras, laiką, kurio prireiks toms procedūroms, refleksijai, grįžtamajam ryšiui.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad visko neįmanoma įgyvendinti, todėl labai svarbu pasiruošti, tikslingai suplanuoti, apsibrėžti labai aiškias procedūras, pasiręsti darbui patogias vertinimo informacijos fiksavimo formas, instrukcijas, numatyti, kaip suplanuota sistema veiks, numatyti, kaip į šį procesą įtraukti visus su vertinimu susijusius dalyvius. Paruošti patogūs vertinimo instrumentai ir informacijos fiksavimo formos iš pradžių reikalauja nemažai darbo, laiko ir susitarimų, bet vėliau padeda taupyti laiką ir efektyviau dirbti klasėje, taip pat palengvina mokytojų, švietimo pagalbos specialistų ir tėvų tarpusavio bendradarbiavimą ir vienas kito veiklos supratimą. Suplanuotų veiksmų įgyvendinimo procesas vyksta žingsnis po žingsnio ištiesus mokslo metus. Mokytojai ir mokiniai pajunta, kaip yra patogiau dirbti ir mokytis, kai aiškus kiekvienos užduoties tikslas, siekiamas rezultatas, suprantami kokybės reikalavimai. Svarbiausia, kad mokiniai išmoksta nuolat stebėti ir koreguoti savo mokymosi procesą, va-

dovaudamiesi duotais kriterijais pradeda atpažinti gerai atlikto darbo požymius ir ima vertinti kokybę, pradeda tikrai sąmoningai mokytis. Jie išmoksta vertinti savo ir kitų darbus. Visi aptarti dalykai be išimties svarbūs ir padeda pajusti sėkmę ir geriau mokytis visiems vaikams, tačiau labiausiai tiems, kurie nėra akademiškai gabūs, turi specialiųjų poreikių, didesnių ar mažesnių mokymosi sunkumų. Gerai suplanuotas vertinimo procesas, aiškios procedūros, vertinimo instrukcijos, patogūs naudoti instrumentai padeda ugdytis atsakomybės už savo mokymosi pasiekimus jausmą.

Pasirinktos mokinių mokymosi pasiekimų vertinimo ugdymo procese procedūros ir priemonės turėtų padėti mokiniui išmokti mokytis ir patirti sėkmę. Mokinio mokymosi pasiekimų aplankas, kurį pildyti padėtų ir pats mokinys, būtų labai informatyvus ir naudingas. Atsižvelgiant į mokinių amžių ir silpnus savarankiško mokymosi gebėjimus, pagal galimybes reikėtų mokyti įsivertinti savo ir įvertinti bendraklasių atliktą darbą pagal pateiktus aiškius kriterijus. Pagal galimybes reikėtų suplanuoti kuo dažnesnį mokymosi pasiekimų aplanke sukauptų įrodymų aptarimą su mokiniu ir jo tėvais.

Vertinimo proceso dalyvių bendradarbiavimas

Vertinimo mokymuisi dalyvių yra daug, tai ne tik mokytojai, bet ir patys mokiniai, jų tėvai, bendraklasiai/bendraamžiai, švietimo pagalbos specialistai. Svarbu aiškiai apibrėžti visų dalyvaujančiųjų vertinimo procese funkcijas, susitarti dėl atsakomybės, dalijimosi informacija tvarkos.

Specialiųjų poreikių mokinių mokymosi sąlygos, aplinka, poreikiai, mokymosi sunkumai ir problemos, pažanga ir pasiekimai, teikiama ir (arba) reikalinga pagalba turėtų būti periodiškai (mažiausiai kas pusmetį) aptariami su mokyklos administracija ir mokyklos specialiojo ugdymo komisija. Klasės mokytoja ir mokyklos arba pedagoginės psichologinės tarnybos švietimo pagalbos specialistai (specialieji pedagogai, logopedai, psichologai, kartais socialiniai pedagogai) turėtų konkrečiai susitarti dėl bendravimo ir bendradarbiavimo tvarkos, priklausomai nuo specialiųjų poreikių mokinių skaičiaus mokykloje ir klasėje, nuo konkrečių mokinių mokymosi sunkumų laipsnio ir įvairių kitų aplinkybių.

LITERATŪRA

1. Ališauskas A. Vaikų raidos ypatingumą ir specialiųjų ugdymo (-si) poreikių įvertinimas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002.
2. Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius, 2003.
3. Dudzinskienė R., Kišonienė R., Luneckienė A., Žiūkienė D. Į pagalbą mokytojui ir mokyklai. Vilnius, 2008.
4. Galkienė A. Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
5. Gedvilienė G. ir kt. Ko reikia šiuolaikiniam mokytojui? Aktualus mokytojų kvalifikacijos tobulinimo turinys. Mokomoji knyga mokytojams. Vilnius: Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija, 2008.
6. Giedrinė R., Monkevičienė O. Kodėl nemiela mokykla? Vilnius, 1995.
7. Girdzijauskienė R. ir kt. Inovatyvių mokymo metodų ir IKT taikymas. Metodinė priemonė pradinį klasių mokytojams. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2007.
8. East V., Evans L. Vienu žvilgsniu. Vilnius, 2008.
9. Kišonienė R., Dudzinskienė R. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo (-si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas. Vilnius, 2007.
10. Kišonienė R., Dudzinskienė R. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo (-si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas. Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų mokinius. Vilnius, 2007.
11. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998 12 15 Nr. VIII-969). Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/viii-969.htm>>.
12. Mokinių specialiųjų poreikių, pasiekimų ir pažangos vertinimas inkluzinėje aplinkoje. Pagrindiniai strategijos ir praktikos klausimai. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2007.
13. Mokykla visiems: mokymo priemonių kūrimas. Mokymo priemonių neįgaliesiems mokiniams kūrimo gairės. Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas. Norvegijos švietimo ministerija, 2004.
14. Monkevičienė O. Specifinės mokymosi negalės: atpažinimas ir ugdymo kryptys. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai, 2003.
15. 2009–2011 m. m. Bendrasis pradinio ugdymo programos ugdymo planas. 2009. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ugd_planai/BPUP_2009-2011.pdf>.
16. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai, 2003.
17. Štitiilienė O. Specialiųjų poreikių mokinių matematikos mokymas I–IV klasė. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003.

Internetinės nuorodos:

1. http://www.pprc.lt/aukm/failai/AUKM_Specporeikiai.pdf .
2. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/72706>.
3. http://www.pprc.lt/aukm/failai/AUKM_Ypatumai.pdf .

**PRADINIO UGDYMO BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO REKOMENDACIJOS
specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui**

Redaktorė *Rita Malikėnienė*

Dizainerė-maketuotoja *Rasa Steponavičiūtė*

2009-08-20. Tiražas 3000 egz.

Išleido ir spausdino UAB „Sapnų sala“, S. Moniuškos g. 21, LT-08121 Vilnius

